

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İsmail Utku CANTÜRK

ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN REALİST TEORİSİ VE ÇEVRE KRİZİ

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İsmail Utku CANTÜRK

ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN REALİST TEORİSİ VE ÇEVRE KRİZİ

Danışman

Doç. Dr. Senem ATVUR

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

İsmail Utku Cantürk'ün bu çalışması, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğretim Üyesi Selim KANAT (imza)

Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Senem ATVUR (imza)

Üye : Doç. Dr. Ceren UYSAL OĞUZ (imza)

Tez Başlığı: Uluslararası İlişkilerin Realist Teorisi ve Çevre Krizi

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 17/06/2021

Mezuniyet Tarihi : 08/07/2021

Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK

Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Uluslararası İlişkilerin Realist Teorisi ve Çevre Krizi” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İsmail Utku CANTÜRK

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

06 / 07 / 2021

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	İsmail Utku CANTÜRK
Öğrenci Numarası	20195238001
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler
Programı	Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Senem ATVUR
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Uluslararası İlişkilerin Realist Teorisi ve Çevre Krizi
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	1615955502
Rapor Tarihi	05/07/2021
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %6 Alıntılar dahil: %6
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,	
<p>Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 157 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır.</p> <p>Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.</p>	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.	
Danışman Öğretim Üyesi Doç. Dr. Senem ATVUR (imza)	

İÇİNDEKİLER

HARİTALAR LİSTESİ	iii
KISALTMALAR LİSTESİ	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
ÖNSÖZ	vii

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN REALİST TEORİSİ: TEORİK VARSAYIMLAR VE GÜVENLİK

1.1. Uluslararası İlişkilerin Realist Teorisinin Felsefi Kökenleri.....	3
1.1.1. Thucydides ve Realizmin Doğuşu.....	3
1.1.2. Niccolò Machiavelli	6
1.1.3. Thomas Hobbes.....	8
1.2. Realizm ve Uluslararası İlişkiler	13
1.2.1. Yirminci Yüzyıl Klasik Realizmi ve Uluslararası İlişkiler	14
1.2.2. Yapısal Realizm	23
1.2.3. Neoklasik Realizm	30
1.3. Realist Teori, Uluslararası Güvenlik ve Çevresel Güvenlik	33

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESEL ÇEVRE KRİZİ: AKTÖR VE SİSTEME YÖNELİK VAROLUŞSAL TEHDİTLER VE REALİZM-ÇEVRE İLİŞKİSİ

2.1. Küresel Isınma ve İklim Değişikliği	43
2.1.1. Su Kaynaklarının Tükenmesi ve Besin Arzının Azalması	49
2.1.2. Kutup Buzullarının Erimesi.....	55
2.1.3. Yükselen Deniz Seviyesi ve İklim Mültecileri.....	59
2.2. Çevre Krizi ve Realizm-Çevre İlişkisi	64
2.2.1. Devletlerin Rasyonelliği ve Hayatta Kalma.....	65
2.2.2. Güç Dengesi – Tehdit Dengesi ve Uluslararası Sistem.....	68
2.2.3. Aktör ve Sistemin Bekası için Zorunlu İttifak	75
2.2.4. Neoklasik Realizm ve Devlet İç Faktörler	80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN REALİST TEORİSİ VE ÇEVRE KRİZİ: TEORİ-İÇİ ELEŞTİRİLER VE DEĞİŞİM ÖNERİLERİ

3.1. Birincil Politika-İkincil Politika Dikotomisi	85
3.1.1. Küresel Sağlık Birincil Politikadır: Covid-19 Pandemisi	88

3.1.2. Çevre Krizi Birincil Politikadır: İklim Değişikliği.....	95
3.2. Realizm-Çevre İlişkisinde Doğanın Yeri	98
3.3. İlerleyen Realist Literatürde Bir Değişim Önerisi: Gezegenel Realizm.....	107
SONUÇ	113
KAYNAKÇA.....	117
ÖZGEÇMİŞ	142

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 2.1 Küresel Isınma 4°C'ye ulaştığında Dünya	46
Harita 2.2 En İsbetli Güncel Verilere Göre Birleşik Krallık, Fransa, Belçika, Almanya, Hollanda ve Danimarka'da 2050 Yılına Kadar Yıllık Sel Seviyelerinin Altında Kalacak Bölgeler	62
Harita 2.3 RCP 8,5 Senaryosuna Göre Arktik Okyanusu Buzullarındaki Erime ve Açık Deniz Taşımacılık Gemilerinin Rotalarındaki Değişim	73

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AB	Avrupa Birliği
BM	Birleşmiş Milletler
CNN	Cable News Network
COVID-19	Yeni Koronavirüs Hastalığı
EMA	European Medicine Agency
FDA	U.S. Food and Drug Administration
GSYİH	Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
HAC	High Ambition Coalition
IPCC	Intergovernmental Panel on Climate Change
IWT	Indus Waters Treaty
IZA	Institute of Labor Economics
MAD	Mutually Assured Destruction
MENA	Middle East and North Africa
NASA	National Aeronautics and Space Administration
NATO	North Atlantic Treaty Organization
RCP	Representative Concentration Pathway
SALT	Strategic Arms Limitation Talks
SALT I	Strategic Arms Limitation Talks I
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNEP	Birleşmiş Milletler Çevre Programı
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
WHO	World Health Organization
WMO	World Meteorological Organization

ÖZET

“Olması gerekeni kurgulamaktan” uzak durarak “olanı olduğu gibi açıklamayı” amaç edinen realizm, Uluslararası İlişkiler disiplinde en çok kullanılan teoridir. Devletlerin temel amacının anarşik uluslararası ortamda hayatta kalmak olduğunu öne süren realist teoriye göre en “gerçek” beka tehditleri askeri tehditlerdir. Fakat yıkıcı gücü Sanayi Devrimi’nden günümüze katlanarak artan antropojenik çevresel bozulma, 21. yüzyılda bir “çevre krizi” olarak tanımlanabilecek boyuta gelmiştir. Çevre krizi, küresel iklim değişikliği başta olmak üzere gezegendeki tüm biyolojik yaşamın varlığını tehlikeye sokan birçok tehdidi beraberinde getirmiştir. Küresel ısınma, kutup buzullarının erimesi, deniz seviyesinin yükselmesi, su kaynaklarının tükenmesi ve besin arzının tehlikeye girmesi sonucunda dünya üzerinde insan yaşamına ve tarıma elverişli topraklar gittikçe azalmakta, küresel sıcaklık ortalamalarının yaşanabilir düzeyin üstüne çıkması riski giderek belirginleşmektedir. Dahası, çevre krizinin mevcut etkileri ve gelecekte yol açacağı sorunlar, üzerinde geniş çaplı bilimsel konsensüsün bulunduğu ampirik veriler ile ortaya konulmaktadır. Dolayısıyla çevre krizi, realist paradigmanın tanımladığı uluslararası sistem ve devlet için son derece “gerçek” varoluşsal tehditler barındırmaktadır. Çevre krizi, realist teorinin temel kuramsal varsayım ve mekanizmalarında da doğrudan belirleyici rol oynamaktadır. Ancak “gerçekte olanı, olduğu gibi analiz etmeyi” hedefleyen realist teori, çevre sorunlarını “birincil politika-ikincil politika” (*high politics-low politics*) dikotomisi üzerinden bir “ikincil politika” konusu olarak tanımlamaktadır. Realizm ulusal güvenliği tehlikeye atan tüm tehditleri bir “birincil politika” konusu olarak ele aldığını öne sürmektedir; realizm-çevre ilişkisinin insan merkezli (*anthropocentric*) olarak tanımlanması çevre krizini önemsizleştirerek büyük bir teorik tutarsızlık doğurmaktadır. Realizm-çevre ilişkisinin doğa merkezli (*ecocentric*) bir bakış açısına kavuşacak şekilde değişmesi, bu teorik tutarsızlıkları giderebilecektir. Bu değişim, realizm ile Uluslararası İlişkiler disiplini arasındaki kuvvetli bağlantıdan dolayı özellikle iklim krizinin yaratacağı etkileri azaltmaya ve küresel adaptasyon politikalarını hızlandırmaya katkı sunabilecektir. Antroposen eskatolojisi üzerine inşa edilen “*gezegensel realizm*” (*planetary realism*) yaklaşımı ise, realizmde gerekli görülen değişimin uygulanmasında etkili bir yol haritası olabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Realizm, hayatta kalma, varoluşsal tehdit, Antroposen, çevre krizi.

SUMMARY

REALIST THEORY OF INTERNATIONAL RELATIONS AND ENVIRONMENTAL CRISIS

Avoiding to “explain what things should be” and aiming to “explain things as how they are”, realism is the most widely used theory in the International Relations discipline. According to realist theory, which asserts that the main purpose of states is to survive in the anarchic international environment, the most “real” threats that endanger a state’s survival are military threats. However, the anthropogenic environmental degradation, whose destructive power has increased exponentially since the Industrial Revolution, has reached a level that can be defined as an “environmental crisis” in the 21st century. The environmental crisis has brought along many threats—especially the global climate change- that endanger the existence of all biological life on the planet. Global warming, melting polar glaciers, rising sea levels, depletion of water resources and the disruption of global food supply are causing the planet to lose the land suitable for human life and agriculture; the risk of global temperature averages exceeding the habitable level is becoming increasingly apparent. Moreover, the current effects of the environmental crisis and the problems it will cause in the future are demonstrated by empirical data on which there is a wide scientific consensus. Thus, the environmental crisis possesses many “real” existential threats against the international system and the states, directly affecting the core theoretical assumptions and mechanisms of realism in the process. However, realist theory defines environmental problems as a “low politics” issue through the “high politics-low politics” dichotomy. Defining the relationship between realism and environment with an anthropogenic perspective creates a great theoretical inconsistency, one which can be fixed by adopting an ecocentric approach to the environment within realist theory. Due to the strong connection between realism and the International Relations discipline, an ecocentric change in realist paradigm can help reduce the effects of the climate crisis and fasten global adaptation policies. An approach built on the Anthropocene eschatology, planetary realism can be an effective road map for the implementation of the proposed and “necessary” change in realism.

Keywords: Realism, survival, existential threat, Anthropocene, environmental crisis.

ÖNSÖZ

Karmaşık bir karşılıklı bağımlılık ilişkisi ile birbirine bağlı ekosistemlerden oluşan biyosfer ile gezegeni sarmalayan atmosfer, dünya üzerindeki –insan yaşamı da dahil olmak üzere- biyolojik yaşamın sürdürülebilmesi için kilit öneme sahip yapılardır. Bu doğrultuda insanların oluşturduğu sosyal sistemler ile diğer yaşam formlarını barındıran ekosistemlerin uyumu, gezegenin insan yaşamına elverişliliği için bir gerekliliktir. Ancak 18. yüzyılın sonunda başlayan Sanayi Devrimi'nin küresel üretim, tüketim ve dağıtımına getirdiği teknolojik yenilikler, bu sosyal sistemlerin gittikçe doğal dengeyi bozan bir ekonomik büyüme gerçekleştirmesine neden olmuştur. Bu durum, çevre sorunlarının günümüzde 'küresel bir çevre krizine' evrilecek kadar derinleşmesine sebep olmuştur. Öyle ki çevre krizi içinde yıkım gücü en fazla olan –ve diğer çevre sorunları üzerinde derinleştirici rol oynayan- “iklim değişikliği” sorununun temel nedeni, insan kaynaklı (*antropojenik*) sera gazı salımlarında son iki asırda gözlemlenen aşırı artıştır.¹ Gittikçe derinleşen iklim değişikliği sorunu, 21. yüzyıl itibarı ile gezegen üzerindeki tüm canlıların yaşamını tehlikeye sokan “varoluşsal bir tehdit” haline gelmiştir. Öyle ki, iklim değişikliği sonucunda gezegen sıcaklığında önemli bir dengeleyici olan kutup buzulları erimektedir. Yükselen deniz seviyesi dünya üzerindeki tüm kıyı ve ada devletlerini geniş toprak kaybı riskiyle karşı karşıya bırakmakta ve milyonlarca insanın yaşam alanını tehdit etmektedir. Küresel su kaynakları azalmakta ve kirlenmekte, verimli toprakların hızla kaybedilmesi ile küresel besin arzı giderek tehlikeye girmektedir. Küresel sıcaklıkların artması ise, belirli bir seviyeden sonra gezegeni –insan başta olmak üzere- canlı yaşamına tamamen elverişsiz hale getirme potansiyeline sahiptir. Bu potansiyelin en yıkıcı etkileri, gerekli önlemler alınmadığı takdirde 21. yüzyıl sonuna kadar gözlemlenebilecektir. Tüm bunlar, çevre krizinin ne denli “gerçek” bir tehdit olduğunu gözler önüne sermektedir.

Realist yaklaşımın tanımladığı uluslararası sistemin temel aktörü olan devletlerin mutlak ve değişmez amacının uluslararası anarşik ortamda hayatta kalmak olduğu, realizmin temel varsayımları arasındadır. Bu sebeple devletlerin bekasını tehlikeye sokabilecek dış tehditler realist analizde merkezi bir yere sahiptir. İklim değişikliği başta olmak üzere çevre krizinin getirdiği birçok tehdit ise realist teorinin hem analiz düzeyinin hem de analiz biriminin varoluşunu tehlikeye sokmaktadır. Ancak devlet temelli konvansiyonel tehditlere analizinde önemli yer veren realist teori, çevre krizinden doğan tehditleri “birincil politika-ikincil politika” (*high politics-low politics*) dikotomisi çerçevesinde önemsizleştirmekte ve bir “ikincil politika”

¹ Clark ve York, 2005: 402-403.

konusu olarak ele almaktadır. Hem uluslararası sistemin içindeki tüm devletler hem de uluslararası sistemin kendisi için varoluşsal ve “gerçek” tehditler barındıran çevre krizinin realist güvenlik analizinde göz ardı edilmesi ve realizm-çevre ilişkisinin bu bağlamdaki zayıflığı tezin ana sorunsalını oluşturmaktadır.

Tezin temel amacı, uluslararası sistem ve içerisindeki tüm devletlerin sürdürülebilir varlığını doğrudan tehlikeye sokan birçok “gerçek” tehdit barındıran çevre krizinin realist güvenlik analizinde göz ardı edilmesinin realist teori için büyük bir eksiklik olduğunu ortaya koymaktır. Öyle ki çevre krizi devletlerin rasyonelliği, hayatta kalma, güç-tehdit dengesi, uluslararası sistem ve zorunlu ittifak başta olmak üzere realizmin temel kuramsal varsayımları ve mekanizmaları üzerinde doğrudan belirleyici etkiye sahiptir. Bu bağlamda, tezin temel amacı çerçevesinde üzerinde durulacak noktalar şunlardır: realizmin kökenlerini, varsayımlarını ve mekanizmalarını önde gelen teori içi yaklaşımlar ile birlikte açıklamak, çevre krizinin getirdiği aktör bazlı ve sistemik beka tehditlerini ampirik verilerle gözler önüne sermek, çevrenin ve çevre sorunlarının realist varsayımlar ve mekanizmalar üzerindeki belirleyici etkilerini ortaya koymak, realist analizin ve tehdit algısının barındırdığı eksik ve yanlış yönleri eleştirel bir bakış açısıyla ele alarak realizm-çevre ilişkisinin kuvvetlendirilmesinde engel teşkil edebilecek noktaları tespit etmek, bu noktaların nasıl ve ne şekilde dönüştürülebileceğine yönelik önerilerde bulunmak.

Eleştirel yöntemin benimsendiği tez, çevre krizi ve realizm arasındaki bağlantıyı eleştirel bir bakış açısıyla ele alan, teorik bir çalışmadır. Antroposen döneminde gözlemlenen çevresel bozulmanın devlet üzerinde ve uluslararası sistemde yarattığı ve yaratması beklenen değişimlerden hareketle realizmin eleştirisini gerçekleştiren tez, realist teorinin bu değişim sürecine cevap verecek şekilde nasıl revize edilebileceği konusunu ele almaktadır. Ampirik verilerden sıklıkla yararlanan tezde realist teorinin argümanları çevre krizi çerçevesinde değerlendirilmektedir. Realist argümanlardan yola çıkarak çevresel tehditlerin bu argümanlar üzerindeki etkisini ele alan tez, bu bağlamda tümdengelim yöntemini kullanmaktadır.

Açıklanan yöntemsel çerçeve dahilinde tezin birtakım temel varsayımları bulunmaktadır: Uluslararası sistemi ve sistem içerisindeki devletlerin eylemlerini analiz ederken olanı olduğu gibi açıklamanın, gerçeği tüm karamsarlığıyla ortaya koymanın temel amaç edinildiği realist teori, belirlediği kuramsal varsayımlar çerçevesinde teori içinde yapay kriterleri olan bir sistemik açıklama oluşturmuştur.² Söz konusu açıklamanın, realist teorinin sisteme ve aktörlere yönelik birtakım tehditleri –diğer bir deyişle gerçeğin kendisini-

² Öyle ki sorun çözücü değil, açıklayıcı bir teori olduğunu vurguyan realizm uluslararası ilişkilerin “tüm gerçekliğiyle” yansıtılması gerektiğini öne sürmektedir. Yalvaç, 2014: 44-45.

önemsizleştirmesine neden olduğu, tezin temel varsayımlarından biridir. Tez, önemsizleştirilen bu tehditlerden en çarpıcı ve en “gerçek” olanının, üzerinde geniş çaplı bir bilimsel konsensüsün bulunduğu ampirik verilere dayanan “çevre krizi” olduğunu varsaymaktadır; öte yandan realist güvenlik analizinin merkezinde konumlanan devlet temelli konvansiyonel tehditler hakkında ancak analizler sonucunda öngörülerde bulunulabilmektedir. Çevre krizi aynı zamanda askeri önlemlerle mücadele edilemeyecek, kaynağını birçok birey, kurum ve devletten alan, coğrafi ve siyasi sınırlar gözetmeyen bir tehdittir. Realizmin temel mekanizmalarında çevrenin doğrudan belirleyici bir rol oynadığını iddia eden tez, çevreyi bir “ikincil politika” konusu olarak sınıflandırmanın yanlış olduğunu öne sürmektedir. Realizmin çevre krizinin uluslararası sistem ve devletler üzerinde yaratacağı değişikliklerden doğacak tehditlere cevap verebilmesi için realizm-çevre ilişkisinin dönüştürülerek güçlendirilmesi gerektiği varsayımından yola çıkan tez, bu dönüşümün doğayı düşmanlaştırmadan gerçekleştirilmesinin önemini vurgulamaktadır. Realizm-çevre ilişkisindeki dönüşümün etkili bir biçimde gerçekleşmesi için realist teorinin çevreyi insan merkezli (*anthropocentric*) değil, doğa merkezli (*ecocentric*) bir yaklaşımla ele alması gerektiği tezin temel varsayımları arasındadır.

Tez, üç ana bölümden oluşmaktadır. “Realizm: Teorik Varsayımlar ve Güvenlik” başlığına sahip birinci bölümde öncelikle realist geleneğin tarihsel kökleri detaylıca ele alınmaktadır. Sırasıyla Thucydides, Niccolò Machiavelli ve Thomas Hobbes’un realist kuramsal geleneğe sağladıkları katkılar açıklanmakta, bunların Uluslararası İlişkilerin realist teorisine yansımaları analiz edilmektedir. Ardından realizmin bir Uluslararası İlişkiler teorisi olarak gelişimi 20. yüzyıl klasik realizminden başlanarak analiz edilmektedir. İlk modern klasik realist olarak kabul edilen Edward H. Carr’ın *1919-1939 Yirmi Yıl Krizi: Uluslararası İlişkiler Çalışmasına Giriş (Twenty Years’ Crisis 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations)* eseri ile idealizmin argümanlarına gösterdiği tepki ve eserin realist teoriye kazandırdıkları incelenmiş; takiben Hans J. Morgenthau’nun *Uluslararası Politika: Güç ve Barış için Mücadele (Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace)* eseriyle realist geleneğe dahil olan “Siyasi Realizmin Altı İlkesi”³ detaylı bir analize tabi tutulmuştur. Klasik realizmi çözümlenmeyi tamamladıktan sonra teori içinde yaşayan ampirik değişimler ile teoriye dışarıdan yöneltilen meydan okumaların yapısal realizmi nasıl doğurduğuna değinilmiştir. Yapısal realizm başlığı altında Kenneth N. Waltz’un 1979 yılında yayınlanan *Uluslararası Siyaset Teorisi (Theory of International Politics)* eseri ile oluşturduğu realist uluslararası sistem teorisi ve yapısal realizmin mekanizmaları incelenmiştir. Devletlerin ne kadar güç istediği sorusuna verdiği iki farklı cevap doğrultusunda yapısal realizm içerisinde

³ Morgenthau, 1997: 4-17.

“savunmacı realizm” ve “saldırgan realizm” olarak ikiye ayrılan yaklaşımlar, önde gelen temsilcileri olan Stephen M. Walt ve John J. Mearsheimer’ın görüşleri ile birlikte analiz edilmiştir. Neoklasik realizm başlığı altında Fareed Zakaria, Gideon Rose, William Wohlforth ve Randall Schweller’ın realist paradigmaya katkıları açıklanmıştır. Realist teorinin uluslararası güvenlik ve çevresel güvenlik araştırma alanlarına yaklaşımı analiz konusu edilmiş, farklı realist yaklaşımların uluslararası güvenliği ele alış biçimlerindeki farklar ortaya koyulmuştur. Son olarak, 1980’li yıllar boyunca ulusal güvenliğin yeniden tanımlanması sürecine değinildikten sonra realizmin çevre sorunları ile gittikçe belirginleşen ilişkisine rağmen çevre konusunun realist paradigmada bir “ikincil politika” konusu olarak ele alınmasının doğurduğu çelişkiye dikkat çekilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümü “Küresel Çevre Krizi: Aktör ve Sisteme Yönelik Varoluşsal Tehditler ve Realizm-Çevre İlişkisi” başlığını taşımaktadır. Bu bölüm, çevre krizinin getirdiği tehditlerin gerçekliğini ve varoluşsal boyutlarını ampirik verilerle gözler önüne sermeyi amaçlamaktadır. Çevresel sorunlarının geçmişten günümüze nasıl bir “kriz” boyutuna geldiği kısa bir tarihçe ile ele alındıktan ve günümüzde karşılaşılan çevresel tehditler listelendikten sonra, çevre krizinin uluslararası sistem ve devletler için oluşturduğu varoluşsal tehditler analiz edilmiştir. İlk olarak etki alanı gezegensel olan, uluslararası sistem ve devletlerin varoluşunu doğrudan tehdit eden ve çevre krizinin diğer tehditleriyle yakından bağlantılı olan küresel ısınma ve iklim değişikliği sorunu ele alınmıştır; sorunun kaynağı, günümüzde neden olduğu çevresel yıkım ve gelecekte evrilebileceği boyut ampirik araştırmalardan yararlanılarak detaylı bir analize tabi tutulmuştur. Ardından su kaynaklarının tükenmesi ve besin arzının azalması sorunları ve bunların oluşturduğu tehdit, çok yönlü bir şekilde analiz edilmiştir. Bölümde ele alınan üçüncü çevre sorunu kutup buzullarının erimesidir. Kutuplardaki buzulların erimesinin bölgesel ve küresel sonuçları, Antarktika ve Arktik arasındaki farklar ve Antarktika’nın hukuki statüsü açıklanmıştır. Bölümde dördüncü sırada analiz edilen konu yükselen deniz seviyesi ve iklim mültecileri olmuştur. Deniz seviyesinin yükselmesinin kıyı devletleri üzerindeki etkileri ve bu durumun yol açabileceği geniş çaplı mülteci krizleri incelenmiştir. İkinci bölümün ikinci kısmı realizm-çevre ilişkisine odaklanmış, çevre krizinin temel realist varsayımları ve mekanizmaları nasıl doğrudan etkilediği gözler önüne serilmiştir. Çevre krizinin getirdiği farklı tehditlerin “devletlerin rasyonelliği ve hayatta kalma, güç dengesi-tehdit dengesi, uluslararası sistem, zorunlu ittifak” kavramları ve neoklasik realizmin devlet içi faktörleri üzerindeki mevcut ve potansiyel etkileri tartışılmıştır.

Realizm-çevre ilişkisi çerçevesinde realist eleştirilerin yapıldığı ve gerekli görülen teori içi değişim önerilerinin tartışıldığı üçüncü bölüm “Realizm ve Çevre Krizi: Teori-içi Eleştiriler

ve Değişim Önerileri” başlığına sahiptir. Çevre konusunun realist dış politika ve güvenlik analizinde neden önemli bir yer edinmesi gerektiği ortaya konulduktan sonra tezin ana sorunsalının temel kaynağı olduğu varsayılan “birincil politika-ikincil politika” dikotomisi eleştirel bir bakış açısıyla ele alınmış, önceden ikincil politika olarak tanımlanan konuların nasıl birincil politika konularına dönüşebileceğini açıklamak amaçlanmıştır. Bunu yaparken ekonomik, sosyal ve çevresel konuların birincil politikaya etkileri örneklenmiş, Covid-19 pandemisi ve çevre krizi ise bu bağlamdaki en çarpıcı örnekler olarak incelenmiştir. Önde gelen realist teorisyenlerin söz konusu dikotominin konumlandırılış biçimi ile ilgili ifadeleri de tartışmaya dahil edilmiştir. Ardından realizm içerisinde doğanın nasıl konumlandırılacağı konusunun realizm-çevre ilişkisi için büyük öneme sahip olduğu tartışmaya açılmaktadır. Bu noktada çevre krizinin ulusal güvenlik ve ampirik verilerin kesişim noktası olduğu öne sürülmekte, realizmin geçirmesi gereken değişimde çevre etiğinin potansiyel faydaları tartışılmaktadır. Son olarak Antroposen eskatolojisi üzerine inşa edilen yaklaşımlardan biri olan *gezegensel realizm (planetary realism)* varsayım ve mekanizmaları ile birlikte açıklanmakta, bu yaklaşımın realist teorinin değişimine sağlayabileceği katkılar ele alınmaktadır.

Tezin odaklandığı temel sorunsal ve bu sorunsala getirilecek etkili çözüm önerileri, realist teorinin Uluslararası İlişkiler literatüründe büyük etkisi olan ve en çok kullanılan teori olmasından⁴ dolayı önemlidir. Realizm-çevre ilişkisinin çevre krizinin oluşturduğu tehditler doğrultusunda geliştirilmesi, realist paradigmanın iklim değişikliği gibi varoluşsal tehditleri analizine dahil edebilmesi için büyük önem taşımaktadır; realist paradigmanın çevreye bakış açısının değiştirilmesi, hem çevresel güvenlik araştırma alanında hem de Uluslararası İlişkiler disiplininde önemli değişimlere yol açabilecektir. Bu değişim, Uluslararası İlişkiler disiplininin küresel tehditlere karşı yeni ve etkili bir analiz çerçevesi oluşturması için önemli bir adım olabilecektir. Bu doğrultuda tezin literatüre yapması öngörülen en önemli katkı, insan merkezli realist ulusal güvenlik algısının çevre krizinin oluşturduğu gerçek tehditleri göz ardı ettiğini ortaya koymak ve realist paradigmanın doğa merkezli bir realizm-çevre ilişkisine sahip olacak yönde değişiminin neden önemli bir gereklilik olduğunu açıklamaktır. Bunun yanı sıra çevre sorunlarının uluslararası sistem ve devletler için oluşturduğu varoluşsal tehditlerin detaylı bir açıklaması literatüre sunulacaktır. Ayrıca birincil politika-ikincil politika dikotomisi çerçevesinde çevre krizinin yerinin tartışılması, realizmin temel varsayım ve mekanizmalarının çevre krizi ekseninde eleştirel bir analize tabi tutulmasını sağlayacaktır. Realizm-çevre ilişkisinin uyumlaştırılarak dönüştürülmesinin realist teori, güvenlik çalışmaları ve Uluslararası İlişkiler disiplini için kritik öneme sahip olduğu gözler önüne serilecektir. Tüm bunların

⁴ Aydın, 2004: 33-60; Smith, 1987: 192-204.

ışığında realist paradigmanın geçirmesi gereken dönüşüme yönelik çözüm önerileri sunulmuş olacaktır. Böylece realist paradigmanın evre krizi ve çevresel güvenlik alanında ele alındığı kapsamlı bir alışma Türkçe literatüre kazandırılmış olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN REALİST TEORİSİ: TEORİK VARSAYIMLAR VE GÜVENLİK

Düşünce tarihinin en etkili teori geleneklerinden biri olan realizm aynı zamanda Uluslararası İlişkiler disiplininin kuramsal altyapısında en büyük yere sahip teori konumundadır. Disiplinin ilk iki teorisinden biri olan realizm, özellikle sorduğu soruların ve bu sorulara verdiği cevapların dünya siyasetinde sürekli karşılaşılabilecek konularla ilgili olması yönüyle Uluslararası İlişkilerdeki köklülüğünü ve cazibesini sürekli kılmıştır.⁵ Söz konusu sürekliliği tarihsel bağlamda bir ebedilik de takip etmektedir; modern realist ekol ve Uluslararası İlişkilerin realist teorisinin kökenleri MÖ 5. yüzyılda yaşamış Atinalı Thucydides'in *Peleponnez Savaşları Tarihi (The History of the Peloponnesian War)* eserine kadar götürülmektedir. Teorisyenler çağdaş bir bakış açısından geçmişe baktıklarında modern ve antik dünyanın düşünce şablonları arasında birçok benzerlik tespit etmişlerdir. Thucydides'in çalışmalarından yola çıkarak günümüze kadar uzanan birçok eserde tespit edilen ortak ve "zamandan bağımsız" bu kuramsal yaklaşım, *Realizm* olarak adlandırılmıştır.⁶ Bu zamandan bağımsızlık, Thucydides'den modern realist Uluslararası İlişkiler teorisini John J. Mearsheimer'a kadar uzanan –ve realist teori geleneğini de oluşturan- tüm realist kuramcılarının beş temel olguya dair sorulara büyük ölçüde benzer cevapları vermelerine neden olmuştur. Bu beş temel olgu uluslararası ilişkilerin tabiatı, uluslararası ilişkilerin meydana geldiği ortamın temel özellikleri, uluslararası ilişkilerin temel aktörü ve temel aktörün hedeflerini elde etmek için kullandığı ana araç olarak sıralanabilmektedir.⁷

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Uluslararası İlişkiler disiplininde önemli bir yer kazanan realist teori, disiplin içinde 20. yüzyılın ikinci yarısında yapılan çalışmaların çok büyük bir kısmının kuramsal altyapısını oluşturmuştur. Öyle ki, 1980'lerde yapılan bir incelemeye göre davranışsalcılar tarafından uluslararası politika içerisinde test edilen hipotezlerin %90'ından fazlası realist kökenlidir. 1972'de gerçekleştirilen ve daha tarihsel eğilimli çalışmaların da dahil edildiği geniş kapsamlı bir diğer incelemede ise Amerikan realist Hans Morgenthau'nun Uluslararası İlişkiler disiplininin en önde gelen akademisyeni ve ona ait *Uluslararası Politika: Güç ve Barış Mücadelesi (Politics Among Nations: The Struggle for*

⁵ Ersoy, 2014: 159.

⁶ <https://www.e-ir.info/2018/02/27/introducing-realism-in-international-relations-theory/> (erişim tarihi: 18.12.2020).

⁷ Ersoy, 2014: 160-161.

Power and Peace) eserinin disiplinin en önde gelen kitabı olduğu sonucuna varılmıştır.⁸ Uluslararası İlişkiler akademisyenleri ile anket formatında yapılan bu ampirik testte bu sonuca hem “Uluslararası İlişkiler akademisyenlerinin hangi akademisyeni disiplinde en büyük nüfuza sahip akademisyen olarak algıladığı” hem de “Uluslararası İlişkiler akademisyenlerinin disiplindeki hangi çalışmayı en önemli teorik çalışma olarak algıladığı” sorularına verilen yanıtlar doğrultusunda ulaşılmıştır.⁹ Uluslararası İlişkilerin realist teorisi, 21. Yüzyılda disiplin üzerindeki en büyük nüfuza sahip teorilerden biri olmaya devam etmektedir.

Realist teoriye göre uluslararası ilişkilerin temel aktörü egemen devletlerdir; Max Weber’e göre devletleri temel aktör konumuna getiren olgu “modern devletin belirgin özelliğinin sadece onun belirli bir bölge içerisinde meşru fiziksel şiddet tekeli hakkı iddia etmesidir.”¹⁰ Uluslararası ilişkilerin meydana geldiği ortamın ana özelliği ise bu ortamın temel aktörü olan devletlerin herhangi bir üst otoriteye bağlı olmayışdır. Dickinson bu ortamı “anarşi” olarak tanımlamış ve ve tüm devletlerin *Makyavelizm*’i (*Machiavellianism*) belli ölçüde takip ettiği anarşik ortamın oluşumunu 15. yüzyılda egemen devlet kavramının ortaya çıkışına bağlamıştır.¹¹ Dolayısıyla üst otoritenin yokluğu, devletleri birbirlerine karşı sorumlu hissetme zorunluluğu olmayan aktörlere dönüştürmüştür. Bu durumda realist yaklaşıma göre devletlerin temel amacı, anarşik ortamda hayatta kalmaktır. Çünkü hayatta kalma amacı diğer tüm amaçların ön koşulu konumundadır. Devletler diğer devletlerin güç artırımını potansiyel bir tehdit olarak algırlar ve tepki verirler; işgalci bir süper güç, çevresindeki devletler için varoluşsal bir tehdit konumundadır. Ancak realist teori çerçevesinde bir devletin tehdit algısı, diğer devletlerle sınırlıdır. Bu durum, realizmin devletlere temel amaç olarak atfettiği hayatta kalma olgusu ile bir çelişki içerisindedir; küresel çevre krizi ve beraberinde getirdiği çevre sorunlarının oluşturduğu tehdit, yıkıcılığı gittikçe artan etkileriyle dünya üzerindeki tüm devletlerin varlığını sonlandırma potansiyeline sahip olma yönünde büyümektedir. Realizmin analizinde ancak bir ikincil politika konusu olarak değerlendirilen bu kriz, uluslararası anarşik ortamın temel aktörü olan devletlerin tamamının mücadele edeceği bir kriz konumundadır. Dahası, çevre krizi doğrudan uluslararası sistemin varoluşunu da tehdit etmektedir. Öyle ki küresel çevre krizi, Uluslararası İlişkiler disiplininin paradigmasını gerçekliği algılamakta güçlük çeker hale getirmiştir.¹² Uluslararası İlişkiler disiplinini en derinden etkileyen teorik gelenek olan realizm ise bu paradigmanın önemli bir kısmının kaynağı konumundadır. Çalışmanın bu bölümü Uluslararası İlişkilerin realist teorisinin varsayımları ve tehdit algısının

⁸ Doyle, 1990: 223.

⁹ Vasquez, 2004: 64-69.

¹⁰ Lassman ve Speirs, 2010: xv.

¹¹ Dickinson, 1917: 13.

¹² Burke vd., 2016: 501.

çevre krizinin oluşturduğu tehdit ile ilişkisi ve bu krizi tehdit olarak kabul etmesinin önündeki engelleri tespit edecektir. Realizmin temel argümanlarının ve mekanizmalarının tabii tutulacağı derin analizin yanı sıra farklı realist yaklaşımların teoriye kazandırdığı bakış açıları incelenecektir. Bu analizi gerçekleştirebilmek için realist teori geleneğinin tarihsel süreçteki gelişiminin ve geleneğe katkı yapan önemli isimlerin ortaya koyduğu çalışmaların incelenmesi büyük önem arz etmektedir.

1.1. Uluslararası İlişkilerin Realist Teorisinin Felsefi Kökenleri

Realist düşünce geleneğinin modern Uluslararası İlişkiler literatüründe sahip olduğu konumun tarihsel temelleri genel olarak üç önemli ismin çalışmaları ile atılmıştır: Antik Yunan tarihçisi ve Atinalı general Thucydides, politika biliminin kurucusu sayılan Floransalı düşünür ve diplomat Niccolò Machiavelli ve İngiliz filozof Thomas Hobbes. Realist geleneğin kuramsal altyapısının oluşmasına katkı sağlayan bu üç isimden Thucydides'in *Peleponnez Savaşları Tarihi (The History of the Peloponnesian War)*, Machiavelli'nin *Prens (Il Principe)* ile *Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler* ve Hobbes'un *Leviathan* eserleri, realist teoriyi oluşturan en temel eserlerdir. Söz konusu üç ismin düşüncelerinin ve ortaya koydukları çalışmaların incelenmesi, realist geleneğin anlaşılmasında ve analizinde büyük önem taşımaktadır.

1.1.1. Thucydides ve Realizmin Doğuşu

Uluslararası İlişkilerin realist teorisinin ilk tarihsel kökü olarak kabul edilen *Peleponnez Savaşları Tarihi* eserini yazan Thucydides, realist varsayımların oluşumunda büyük bir düşünsel paya sahiptir. "Kısacası, çalışmamı anın alkışını kazanmak için değil, tüm zamanlar için bir mülkiyet olsun diye yazdım"¹³ cümlesiyle gerçekleştirdiği öngörüsü günümüzde doğrulanan Thucydides, bir anlamda zamansız realist kuramsal altyapının ilk akademik uygulayıcısı olmuştur. Peleponnezliler ve Atinalılar arasında gerçekleşen Peleponnez Savaşı'nın önceki savaşlardan çok daha fazla tarihi önem taşıdığını düşünen Thucydides, savaşı başlangıç anından itibaren yazmaya başlamıştır. Söz konusu düşünce temelsiz değildir; savaşan tarafların hazırlık aşamasında gerçekleştirdiği seferberlik sadece Hellen dünyasında değil, barbar dünyanın büyük bir kısmında da o ana kadar görülen en büyük hareketlenmedir.¹⁴ Thucydides'in Peleponnez Savaşı'nın çıkış sebebini değerlendiriş şekli ise realizm için kritik önem taşımaktadır: "Peleponnez Savaşı'nın çıkış sebebi, Atina'nın büyüyen gücünün Sparta'da

¹³ Strassler, 1996: 16.

¹⁴ Strassler, 1996: 3.

(antik adıyla *Lakedaimonia*) korku uyandırması ve Spartalıları savaşa gitmeye zorlamasıdır.”¹⁵ Thucydides, savaşın yüzeydeki belirgin nedeninin taraflar arasındaki çıkar çatışması olduğunu da belirtmektedir; fakat aşırı güçlenen devletin diğer devlette yarattığı korkunun derindeki asıl savaş nedeni olduğunu öne sürmektedir. Savaşın sonucunu da devletlerin güç ve kapasitelerinin belirlediğini söyleyen Thucydides, bu bağlamda da realizm ile özdeşleşmektedir.¹⁶

Görünürde teknik ve hukuki olarak Atinalılarla aralarındaki barış anlaşmasını bozarak saldıran taraf Sparta olsa da, Thucydides’e göre söz konusu saldırının gerekliliği (*anagke*) Sparta’yı ahlaki suçtan kurtarmaktadır. Güç dengesindeki değişim Spartalıların varoluşunu tehlikeye sokmuş, bu tehlike Sparta’yı barış anlaşmasını bozmak zorunda hissettirmiştir. Bu önleyici saldırının merkezine oturduğu “güç dengesi” kavramı, realist düşüncenin temel taşlarından biridir.¹⁷ Thucydides’in eserinde aktardığı üzere bir Sparta kolonisi olan zayıf Melos devleti ile Atina devleti arasında gerçekleşen diplomatik konuşmada Atina’nın dile getirdiği “dünya var oldukça doğruluk, sadece eşit güçte olanlar için söz konusu olmuştur. Güçlü ne yapabiliyorsa onu yapar ve zayıf çekmek zorunda olduğunu çeker”¹⁸ şeklindeki ifade, realizmin üstüne kurulu olduğu temel taşlardan biri olan güç politikalarının doğrudan uygulanışına dair dikkat çekici bir örnektir. Melos Diyalogu olarak bilinen bu diplomatik diyalogda Thucydides, Melos’un bağımsız bir devlet olarak Peleponnez Savaşı’nda tarafsız kalma isteklerini ve Atinalıların bu isteği reddedişini de yazıya dökmüştür. Atinalılar, Melosluların yok edilecek bir düşman yerine varoluşuna izin verilen bir dost olarak kalmasının Atina’nın hegemonyasındaki diğer devletlerde Atina’nın zayıfladığına dair bir tartışma yaratacağını dile getirmişlerdir.¹⁹ Thucydides, Atinalıların Melos Diyalogu’ndaki bu mantığını reddedilemez bir şekilde gerçekçi bulmuştur; tam birer realist olan Atinalılar, “doğrudan gözlerinin önündeki şeylere göre” hareket ettiklerini belirtmişlerdir. Öyle ki birçok yorumcuya göre Melos Kuşatması’nın sonucu da göz önüne alındığında Atinalıların bu ifadesi Thucydides’in kendi cümleleridir.²⁰ Bu bağlamda Thucydides’in tasarladığı realist teorik yapıyı eserine aktif bir şekilde yansıtmaya çalıştığı söylenebilir.

Doyle’a göre Thucydides’in realizmi her ne kadar modern realist ekolün temellerini oluşturan özelliklere sahip olsa da, aynı zamanda realizmin modern varyasyonları ile ciddi farklılıklar da barındırmaktadır. Realizm günümüzde birbirinden oldukça farklı üç ana varyasyon barındırmaktadır; yapısalcı (*structuralist*), fundamentalist ve minimalist. Uluslararası

¹⁵ Forde, 1992: 374.

¹⁶ Balçı, 2018: 121.

¹⁷ Forde, 1992: 374.

¹⁸ Strassler, 1996: 352.

¹⁹ Strassler, 1996: 352.

²⁰ Mara, 2008: 49.

sahnenin anarşik bir ortam olduğunu, temel aktör olan bağımsız devletlerin söz konusu anarşiyi tamamladığı, ve hiçbir ahlaki, sosyal, kültürel, ekonomik ya da siyasi engelin çıkar, prestij ve değer kavramları üzerine gerçekleşen çatışmaları engelleyemeyeceğini öne süren minimalizm, Thucydides'in realizminin en yakın olduğu varyasyondur. Minimalizme göre yukarıdaki üç ilke, her zaman ve her yerde var olan (*omnipresent*) bir savaş tehdidinin olduğu 'savaş halini' oluşturmaktadır.²¹ Thucydides'in merkezine aldığı 'çıkarcılık, korku ve onur üçlüsü', minimalist yaklaşım ile büyük ölçüde örtüşen bir yapıya sahiptir. Öte yandan Thucydides anarşik dünyada hayatta kalmak için 'rasyonel üniter eylemin bir hedef ve anahtar olduğunu' söylemektedir; bu rasyonel üniter eylemler ise hem yurt içindeki hem uluslararası koşullara bağlıdır.²² Bu ifadeler, realist teoriye göre devletlerin temel amacı ve diğer tüm amaçların önkoşulu olan 'hayatta kalma' ile 'devletlerin rasyonel aktörler olduğu' varsayımlarının ikisini de doğrulamaktadır.

Uluslararası İlişkilerin realist teorisinin temel taşlarını oluşturarak modern realist literatürde bile sıklıkla kullanılan kuramsal varsayımları teorisinin altyapısına kazandıran Thucydides, "devletlerin her şeyden önce rasyonel gerçeklere göre hareket ettiği ve ana amaçlarının hayatta kalmak olduğu" varsayımlarını *Peleponnez Savaşları Tarihi* eserinin merkezine yerleştirmiştir. Devletlerin varlıklarına tehdit oluşturabilecek güçlere karşı besledikleri korku ve bu korku bağlamında hareket etmeleri Thucydides'in düşüncelerinden elde edilebilecek önemli bir çıkarımdır; devletler, varoluşlarının aleyhine gerçekleşen tüm felaketlere karşı da benzer bir tepki gösterebileceklerdir. Peleponnez Savaşları aynı zamanda realist teorisinin temel kavramlarından biri olan "güvenlik ikilemi" kavramına iyi bir örnek teşkil etmektedir. Bir devletin kendini savunma amacıyla başvurduğu güvenlik çabalarının diğer bir devlet ya da devletler için bir güvenlik tehdidine dönüşmesi durumu güvenlik ikilemi olarak tanımlanmaktadır. Bir devletin güvenliğini sağlamak için giriştiği askeri güç artırımını diğer devletler defansif veya ofansif olarak algılamak hataya düşebilmektedir. Devletlerin birbirlerine güvenemediği anarşik uluslararası sistemde bu durum en kötü ihtimalin düşünülmesine ve algılanan tehdidin ortadan kaldırılması için gerekenin yapılmasına neden olmaktadır.²³ Peleponnez Savaşları'nda da durum bu şekildedir: Atina, hegemonya arayışı ve Sparta'dan duyduğu korku –diğer bir deyişle algıladığı güvenlik tehdidi- sonucunda güç artırımına giderken, gerçek bir güvenlik tehdidi yaratmış ve nihayetinde Atina, Sparta kontrolü altına girerek özgürlüğünü kaybetmiştir.

²¹ Doyle, 1990: 224.

²² Doyle, 1990: 236.

²³ Kardaş, 2018: 341.

1.1.2. Niccolò Machiavelli

Tarih boyunca Uluslararası İlişkiler disiplinine büyük katkılar yapan düşünürler arasında en ön plana çıkan isimlerden biri olan Niccolò Machiavelli, çalışmalarında uluslararası ilişkilere dair olması gerekene değil zamanının gerçek siyasetine ve ahlaki yapısına –yani var olana- odaklanmıştır. Bu yönüyle Uluslararası İlişkilerin realist teorisinin atalarından sayılan Machiavelli'nin *Prens ve Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler* (kısaca *Söylevler*) eserleri Uluslararası İlişkiler disiplini üzerinde muazzam etkiye sahiptir. İki eserinde de bir devletin varoluşunu sürdürebilmek adına hem içişlerini hem de devletlerarası ilişkilerini nasıl yürütmesi gerektiğini ele alan Machiavelli'ye göre iç politikanın uluslararası ilişkilere etkisi göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür. Güçlü bir devleti iç ve dış işlerinde tam kontrole sahip organik bir bütün olarak gören Machiavelli aynı zamanda devletin sürekliliği için ulusun çıkarlarının her zaman hükümdarın çıkarlarından önce gelmesi gerektiğini savunmuştur.²⁴

16. yüzyılda bir İtalya şehir-devleti olan Floransa'da diplomatlık görevi yapan Machiavelli, 1512 yılında Floransa'nın düşmesi ile mesleğinden ihraç edilmiştir. Bunun ardından siyaset ve tarih bilimi üzerine çalışmalarına yoğunlaşan düşünür, *Prens* eserini Floransa hükümdarı Lorenzo di Medici'ye ithafen kaleme almıştır. Eserde Medici'ye verdiği tavsiyeler, özellikle realist geleneğin hayatta kalma ve ahlak üzerine kuramsal varsayımlarının oluşmasında büyük katkı payına sahiptir. Machiavelli bir devletin varoluşu için yöneticilerin ahlaka aykırı hareket edebileceğini, hatta etmesi gerektiğini söylemektedir. Mümkün olduğu kadar iyi ahlak düzleminden ayrılmamanın ideal olduğunu belirten Machiavelli öte yandan bazı durumlarda kötülüğün / kurnazlığın bir zaruret haline gelebileceğini savunur. Böylece Machiavelli, yönetici ve siyasetçilerin devletin hayatta kalması ve güvenliğine dair taşıdıkları sorumluluklar çerçevesinde bireysel ahlak sınırlarından çıkarak bir tür siyasi ahlak oluşturduğu düşüncesinin Uluslararası İlişkiler disiplinindeki temellerini atmıştır.²⁵ Bu konu Morgenthau tarafından politik eylemin ahlakı / ahlaksızlığı²⁶ çerçevesinde tartışılmıştır. Morgenthau uluslararası ahlak tartışmasının iki aşırı görüşten korunması gerektiğini savunur: ahlakın

²⁴ <https://gjis.journals.yorku.ca/index.php/gjis/article/view/35136> (erişim tarihi: 04.01.2021).

²⁵ Ersoy, 2014: 167-168.

²⁶ Morgenthau, eserinin “Bilimsel Adamın Ahlaki Körlüğü” bölümünde aynı Machiavelli gibi bireysel ve politik ahlakın birbirinden ayrı kavramlar olduğunu savunmuştur. Morgenthau felsefi geleneğin, tarihsel yargının ve kamuoyunun etik üzerine değerlendirmeleri siyasal eksenin dışında bırakmayı reddetmesinden bahseder; modern düşünce insanın bireysel eksende sahip olmadığı ahlaki hareket serbestisine politik eksende sahip olduğunu, bu bağlamda bireysel eksende ahlak dışı olarak kabul edilebilecek eylemleri politik eksende gerçekleştirebileceği çıkarımında bulunur. Bu bağlamda ana akım modern düşünce, düalist bir ahlak anlayışı oluşturarak politikayı ahlaktan tamamen bağımsız bırakmayı reddeder. Fakat Morgenthau'ya göre hiçbir medeniyet böyle bir ikili ahlak ile yetinemez; söz konusu dikotomi açıkça siyaset alanını bireysel alana kıyasla daha ahlaksız olarak belirlemiştir. Bu sebeple ahlak tartışmasının ortaya çıktığı çağda ahlak dikotomisi üzerine gerçekleştirilen tüm tartışmalar onu sabit kılmak için değil, ya yüksek bir prensibin ışığında ahlaksızlığı meşrulaştırmak ya da dikotomiyi tümden yok etmek üzerinedir. Morgenthau, 1947: 153-155.

uluslararası siyaset üzerindeki nüfuzunu abartan görüş ve devlet yöneticilerinin maddi güç kazanımından başka hiçbir şeyi umursamadığını, bununla bağlantılı olmayan hiçbir faktörden etkilenmediğini öne süren görüş.²⁷ Morgenthau'nun bu savı, Machiavelli'nin iyi ve kötü ahlak arasında kurduğu dengeyi destekler niteliktedir. Kuram içerisinde üzerine farklı yaklaşımlar bulunmakla birlikte politik eylemin bireysel ahlaktan bağımsızlığı genel anlamda Uluslararası İlişkilerin realist teorisinde kabul görmüş bir olgu konumundadır. Realist yaklaşımda bir devletin varoluşunun sürekli kılınması, uğruna her türlü eylemin gerçekleştirilmesini mümkün ve duruma göre zorunlu kılan bir ön koşuldur.

Machiavelli'nin devletlerin tehdit algısına yönelik düşünceleri Thucydides'in temel bir savaş nedeni olarak ele aldığı korku ve önleyici saldırı kavramlarını desteklemektedir. Elde etme isteğinin oldukça doğal olduğunu belirtip emperyalizmi temize çıkaran Machiavelli, önleyici saldırı ve fethi uluslararası gereklilik (*international necessity*) kavramı ekseninde bir meşru müdafaa olarak görür. Dört tarafı düşmanlarla çevrili Romalılar her ufukta varoluşlarına dair bir tehdit görmüş, bu durumun oluşturduğu uluslararası gereklilik ile dünyayı kendini savunma amaçlı fethetmişlerdir.²⁸ İtalyan hükümdarların devletlerini neden kaybettiklerinden bahsederken de Machiavelli, “fırtınayı önceden görmenin gerekliliğinden” bahsetmiştir. Görünürde bir tehdit yokken rahatlayıp gelecekte yüzleşmek zorunda kalacakları tehditleri görmeyen hükümdarlar düşmanlarına hazırlıksız yakalanmış; varoluşsal boyuta gelen bu tehditlerle yüzleşmek yerine kaçmayı tercih etmişlerdir. Düşükten sonra başkası tarafından kaldırılmayı uman bu hükümdarlar tahtlarını kaybetmiş, devletleri ortadan kaldırılmıştır. Machiavelli bir hükümdar başkası tarafından kurtarılsa bile kaybettiği güvenliğin onarılmayacağını, çünkü bu sonucun hükümdarın kendi meziyetinden / erdeminden (*virtù*) kaynaklanmadığını belirtir. Buna göre tek sürekli ve dayanıklı savunma kişinin kendi meziyetinden kaynaklanandır.²⁹

Thucydides'in korku kavramına bu düşüncelerle yeni bir boyut kazandıran Machiavelli, ufukta görünen tehdidin baş edilemez boyuta gelmeden önce ortadan kaldırılmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Tehditlerden korkmanın ve korku bazlı tepki vermenin ötesinde tehditleri sürekli olarak öngörüp bunlara karşı önceden mücadele etmek, Machiavelli'ye göre varoluş için bir zorunluluktur. Bir tehdit nereden gelirse gelsin eğer bir devletin varoluşunu sonlandırabilecek kapasiteye sahip ise söz konusu devletin bu tehdidi ortadan kaldırmaktan başka bir seçeneği bulunmamaktadır. Rasyonel bir devletin yapmasının zorunlu olduğu bu eylem, rasyonel hükümdar için ise bir meziyet göstergesidir. Ancak devletin hayatta kalması

²⁷ Morgenthau, 1948: 79.

²⁸ Forde, 1992: 377.

²⁹ Machiavelli, 2008: 357-358.

sadece onu yöneten hükümdara değil, hükümdardan bağımsız bir varlığa sahip olan devletin kendisine de bağlıdır. Machiavelli'ye göre devlet sadece hükümdarının rütbe ya da otoritesinin bir uzantısından ibaret değildir.³⁰ Dahası, Machiavelli devlet yapısının iç ve dış istikrarı doğrudan etkilediğini öne sürmektedir: Osmanlı gibi gücün merkezi otoritede ve mutlak olduğu imparatorluklarda sıklıkla isyanlar gözlemlenirken Fransa gibi yerleşmiş (adem-i merkeziyetçi) yönetime sahip devletlerde halk kolay kolay isyan etmemektedir. Çünkü yerleşmiş yönetime sahip uluslarda yerel yönetimin sürekliliği, halkın gözünde merkezi otoriteden çok daha önemli konumdur. Bu yüzden bir bölgeyi fetheden lider söz konusu bölgenin kültürel yapısına işlenmiş yönetici ekolünü ya da yönetim sistemini kökünden değiştirmeye kalkışmadığı sürece isyan olmaz.³¹ Devletin ve yönetimin yapısını bir kriter olarak belirleyen bu yaklaşım, yapısal realizmin öne sürdüğü “yapısal değiştiriciler” (*structural modifiers*)³² ile örtüşmektedir. Buna göre, birer yapısal değiştirici olan elitlerin inanç ve algıları gibi yerel ve ünite bazlı faktörler de devletlerin uluslararası anarşik sistemdeki davranışlarını açıklayabilmektedir. Dahası, iç ve dış politikada devletin bekasını koruma amacıyla devlet ve yönetim yapısı ile yöneticiye, yani devlet içi faktörlere³³ yüklediği önem ile Machiavelli neoklasik realist yaklaşım ile yüksek düzeyde uyum içerisindedir.

1.1.3. Thomas Hobbes

Realist geleneğin tarihsel temelini oluşturan isimlerden bir diğeri olan Thomas Hobbes'un *Leviathan* eseri sadece modern Batı felsefesi için kurucu bir metin değil, Uluslararası İlişkilerin realist teorisi için de bir temel taşıdır. Hobbes'un realist geleneğe katkı niteliğindeki temel varsayımına göre güç elde etmek insanın güvenliğini garantilememekte, dolayısıyla insanlar sürekli bir güvensizlik durumunda yaşamaktadır. İnsan güvenliğine karşı tehdit hem savaş hem barış durumunda sürekli; söz konusu doğa durumunda hayatta kalma şansının artması da insanın çevresindeki herkesten daha güçlü olup onlar üzerinde egemenlik

³⁰ Ardito, 2015: 64

³¹ Machiavelli, 2008: 127-135.

³² Yapısal Realizm yaklaşımı içerisinde hem Savunmacı hem de Saldırgan Realist düşünürler argümanlarına “yapısal değiştiricileri” (*structural modifiers*) dahil etmektedir. Bir ülkenin coğrafyası, saldırı ve savunma kapasitesi, teknolojisi, askeri doktrini, ulusun sosyal yapısı, diplomatik anlaşmaları, devlet elitlerinin inanç ve algıları gibi faktörler yapısal değiştiriciler olarak tanımlanmaktadır. Bu yapısal değiştiriciler devletlerin uluslararası anarşik sistemde karşılaştıkları tehditleri hafifleten ya da ağırlaştırarak etkilere sahiptir. <https://oxfordre.com/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-304#:~:text=Structural%20realism%2C%20or%20neorealism%2C%20is,important%20factor%20in%20international%20relations.&text=Defensive%20realism%20points%20towards%20%E2%80%9Cstructural,explain%20the%20outbreak%20of%20conflict>. (erişim tarihi: 04.01.2021).

³³ Taliaferro, 2010: 464; Taliaferro, Lobell ve Ripsman, 2009: 1-3.

kurmasına bağlıdır.³⁴ Hobbes'a göre tüm insanların korktuğu üst egemen bir otorite³⁵ yani "devlet olmadıkça, herkes herkese karşı daima savaş halindedir."³⁶ Devletlerin varoluş sebebini bu şekilde açıklayan Hobbes, öte yandan aynı formülün uluslararası sistemde geçerli olmadığını savunmaktadır. Hobbes'a göre devletler de aynı insanların doğa durumunda davrandıkları gibi birbirlerine karşı her an tetikte ve birbirlerini istila etmeye meyilli oluşumlardır. Yine aynı insanın doğal durumundaki gibi istila edilmeye karşı korku ve birbirlerine karşı duyulan güvensizlik, devletlerin tehdit algısını besler. Ancak Hobbes devletlerin doğal durumunun oluşturduğu güvenlik sorununun insanlarda olduğu gibi nihai bir güç ile çözülemeyeceğini iddia eder. Hobbes'un bunun sebebini açıklarken kullandığı ifade, Uluslararası İlişkilerin realist teorisi için de kritik bir noktadır: Devletlerin egemenlik yetkilerini dünya devleti gibi bir üst otoriteye devretmesi, varlıklarını kendi kendilerine sonlandırmaları anlamına gelmektedir.³⁷ Bu eylem, en temel realist varsayım olan devletlerin birincil amacının uluslararası anarşik sistemde hayatta kalma olduğu ilkesine doğrudan zıtlık barındırmaktadır. Dolayısıyla hiçbir egemen devlet kendi kendini ortadan kaldıracak bir karar almayı istemez.

Hobbes, devletin amacının bireysel güvenlik olduğunu söyler. Kılıç zoruyla korunmayan ahitlerin hiçbir anlam ifade etmediği doğa durumunda bu güvenlik doğal hukukla oluşturulamayacaktır. Gerekli güvenlik az sayıda insan ya da topluluğun bir araya gelmesiyle sağlanamayacağı gibi, tek bir karar alıcının yönetmediği bir çoğunluk da yeterli olmayacaktır. Söz konusu tek karar alıcının sürekli olmadığı durumda da güvenlik sağlanamaz; ortak korkunun ortadan kalktığı ya da insanlar tarafından kaldırıldığı durumda herkesin herkesle savaşı yeniden başlayacaktır. Hobbes bu noktada Aristoteles'in siyasal yaratıklar olarak tanımladığı karıncalar ve arıların kişisel arzularından etkilenmeden genel çıkar için yaşadıkları açıklaması üzerinden doğan, insanların da aynı şekilde neden yaşayamayacağı sorusunu da cevaplar. Hobbes, karıncaların insanların aksine birbirleri ile beşeri duygular üzerinden rekabete girmediklerini, ortak çıkar için çalıştıklarını, yönetimi eleştirme kapasitelerinin olmadığını, birbirlerini kandıramadıklarını ve bollukta birbirleriyle savaşmadıklarını söyler.³⁸ Tüm bu sebepler, insanların bir arada güven içerisinde yaşayabilmesi için tekil ve sürekli bir otorite olan devlet yapılanmasına ihtiyaç duyduğu sonucuna çıkmaktadır.

³⁴ Balcı, 2018: 122.

³⁵ Balcı, 2018: 122.

³⁶ Hobbes, 2007: 94.

³⁷ Balcı, 2018: 123.

³⁸ Buna göre karıncalar ve arılar, insanlar gibi şeref, itibar ve nefret üzerine birbirleri ile rekabete girişmezler; bu yaratıkların paylaştığı ortak çıkar özel çıkarları ile aynıdır ve dolayısıyla ortak çıkarlarına hizmet ederler; akıldan yararlanamadıkları için ortak işlerinin yönetiminde daha iyi olabilecek kriterler düşünemez ve kusur aramazlar; söz sanatlarını insanlar gibi kurnazca ve yanıltıcı biçimde kullanamazlar; bu yaratıklar rahat ve refah içinde oldukları sürece birbirleriyle savaşmaz iken insanlar en çok rahat içerisindeyken sorun yaratır; insanların toplum sözleşmesi ahde dayalı iken bu yaratıklarınki doğal olarak meydana gelmektedir. Hobbes, 2007: 127-129.

Hobbes'un devletlerin oluşumuna ve gerekliliğine dair varsayımlarını devletlerin zayıflamasına ve çökmesine neden olan faktörler üzerindeki düşünceleri takip etmektedir. Bu düşünceler aynı zamanda Hobbes'un doğal durumdaki insan-devlet ayrımını da sağlam temellere oturtma çabasıdır: Hobbes'a göre devletler, doğal yapıları gereği onları oluşturan insanlık, adalet ve doğa yasaları var olduğu sürece yaşarlar. Bir devlet dış şiddet yerine iç kargaşa sebebiyle yıkıldıysa söz konusu yıkımın suçlusu devletin kendisi değil, onun yapıcı ve düzenleyicisi konumundaki insanlardır. Hobbes, sakat bir doğumun getirdiği bedensel hastalıklara benzettiği bu yapısal kusurları şu şekilde sıralamaktadır: mutlak iktidarın yokluğu, iyi ve kötüye kişilerin karar vermesi, hatalı vicdan, ilham iddiası, toplum yasalarının egemen güç için bağlayıcı olması, uyruklara mutlak mülkiyet hakkının tanınması, egemen gücün bölünmesi, komşu ülkelerin taklit edilmesi, Antik Yunanların ve Romalıların taklit edilmesi, devlette birden fazla egemen bulunduğu görüşü, karma hükümet, tekeller ve tahsildarların nüfuzlarını kötüye kullanması, , toplumu etkileme kabiliyetine sahip popüler insanlar, bir kentin aşırı büyüklüğü ve şirketlerin çokluğu, egemen güce itiraz etmenin özgür kılınması, harici veya dahili bir savaşta mutlak mağlubiyet üzerine devletin dağılması.³⁹ Görüldüğü üzere Hobbes, devletlerin yıkılmasında ağırlıklı olarak iç politikayı ve devletlerin yapısal özelliklerini sebep göstermektedir. Hobbes'un sıraladığı tüm yapısal kusurlar insan kaynaklıdır; kendi güvenliklerini garantilemek için devletleri meydana getiren insanlar, yine kendi açgözlülükleri, şeref ve rekabet arzuları ile güvenliklerini ortadan kaldırabilmektedir. İnsan faktörünü söylevinin merkezine koyan Hobbes bu açıdan neoklasik realizme yaklaşırken, yapısal realizmin önde gelen ismi Kenneth Waltz da bir devletin uluslararası sistemde amaçlarını ne ölçüde gerçekleştirebileceğini belirleyen siyasi kriterlere siyasal istikrar ve yetkinliği de dahil ederek insan faktörüne bir vurguda bulunmuştur.⁴⁰

Leviathan eserinde barışın nasıl güvence altına alınacağı sorusuyla meşgul olan Hobbes'un üzerinde durduğu iki tema realizm için merkezidir ve realist teorisyenlerin ilgisini çekmiştir: meşruiyetin adaletten önce gelmesi ve etik ile siyaset arasındaki ilişki. Realist yaklaşım çerçevesinde meşruiyet kavramı bir otoritenin gücünün ne kadar uzağa ve kimlere ulaşabileceği ile ilgilidir. Adalet kavramı ise söz konusu gücün uygulanışına dair prensipleri oluşturup yönetmeyi karşılamaktadır.⁴¹ Hobbes ise iki kavram arasında meşruiyeti *toplum sözleşmesi* kavramı ile öne çıkarmaktadır. Siyasi otorite, her bir bireyin kendini yönetme hakkını devrettiği ve böylece yönetim eylemi için yetkilendirilen egemenin elindedir. Bu teslimiyet eylemi siyasi yükümlülükler doğurmaktadır ve doğurmalıdır da; çünkü bir üst otorite

³⁹ Hobbes, 2007: 225-234.

⁴⁰ Waltz, 1979: 131.

⁴¹ Rossi, 2012: 157.

tarafından yükümlülük altında bırakmayan insan doğa durumundadır ve her şeyi yapmakta özgürdür. Bu durumda oluşacak toplumsal anarşiyi önlemek için bireyler, kendini yönetme hakkını kendi rızalarıyla egemen otoriteye –sözlü ya da yazılı biçimde- devrederek toplum sözleşmesini gerçekleştirmiş olur.⁴² Toplum sözleşmesi sonucunda oluşan devletler ise istikrar ve düzeni sağlamak için çeşitli kurallar, yani toplum yasaları koyar.⁴³ Hobbes egemenin boyunduruğu altındaki uyruklardan hiçbirinin bu kuralları adaletsiz olmakla suçlama hakkının olmadığını söyler. Çünkü egemen otoriteyi kurarak bu otoritenin tüm eylem ve kararlarını var eden sorumlular da bu uyrukların tümüdür. Herhangi bir haksızlıktan şikayetçi olan birey, kendisinin sebep olduğu bir durumdan şikayet etmektedir ve sadece kendisini suçlamaktadır. Kendi kendine haksızlık yapması da mümkün olmayan birey kendini de suçlayamaz. Hobbes egemen güçlerin insafsızlık etme ihtimalini reddetmez; fakat ona göre bu durum adaletsiz ya da haksız değildir.⁴⁴ Hobbes bu bağlamda toplumsal sözleşmenin, yani devletin varlığı için meşruiyeti bir önkoşul olarak görmektedir. Meşruiyetin doğru sağlandığı bir devlette ise adaletsizlik meydana gelmeyecektir. Yani Hobbesçu görüşte meşruiyetin varlığı, adaletli bir toplum için bir gerekliliktir.

Etik ve siyaset arasındaki ilişkinin nasıl konumlandırılacağı sorusu Uluslararası İlişkilerin realist teorisinin bir diğer ilgi odağı olmuştur. Modern realist Uluslararası İlişkiler teorisyenlerinin bu soruya verdikleri cevap, Hobbes'un cevabı ile genel olarak örtüşmektedir. Hobbesçu düşünceye göre eğer etik arkadaş ve tanıdıklar arasında olduğu kadar siyasal topluluklarda da davranışı etkili bir şekilde düzenleyebilseydi, siyasete herhangi bir ihtiyaç kalmazdı. Kolektif davranışlar ve gücün kullanımı belirlenirken toplumun her kesiminde gözlemlenen ahlaki anlaşmazlıkların önüne geçebilmek için siyaset gereklidir; bu sebeple siyaset doğrudan ahlak ve etik ile düzenlenen bir ortam olamaz.⁴⁵ Uluslararası İlişkilerin realist teorisinde kabul gören politik eylemin bireysel ahlaktan bağımsızlığı olgusuna yönelik fikirleri Thucydides ve Machiavelli ile genel düzeyde örtüşen Hobbes'a göre etik anlaşmazlıklar siyasi otoriteye doğrudan tehdit oluşturmaktadır; bir siyasi otorite kalıcı olabilmek için etik anlaşmazlıkları çözmek zorundadır. Fakat bu, siyasi otoritenin etiği yok sayması, ezip geçmesi anlamına gelmemektedir. Hobbes ahlaki değerleri siyasi otoritenin sosyallik ve barışı kuvvetlendiren meziyetleri ile uyumlaştırmaktadır.⁴⁶ Böylece Hobbesçu etik ve siyaset ilişkisi,

⁴² Douglass, 2016: 3.

⁴³ Hobbes, toplum yasasını şu şekilde tanımlar: “Toplum yasası, her uyruk için, sözle, yazıyla veya iradenin bir başka yeterli işaretiyle, doğru ve yanlış ayırdedilmesi için, yani neyin kurala aykırı olup neyin olmadığını ayırdedilmesi için kullanılmak üzere, devletin uyruklarına emrettiği kurallardır.” Hobbes, 2007: 189.

⁴⁴ Hobbes, 2007: 133.

⁴⁵ Rossi ve Sleat, 2014: 691.

⁴⁶ Douglass, 2016: 6-7.

siyasette ahlakın çıkarların önüne geçemediğinden bahseden Thucydides'den ve iyi-kötü ahlakı bir denge unsuru olarak kullanmayı öneren Machiavelli'den ayrılmaktadır; Hobbes için bireysel ahlakın toplumsal düzeyde oluşturduğu anlaşmazlıklar, bir devletin görmezden gelemeyeceği iç tehditlerdir.

Modern realist düşünürlerin Hobbes'un argümanlarını realizm için bir temel taşı olarak görmelerinin en önemli sebebi, Hobbes'un devletleri uluslararası sistemde konumlandırış biçimidir. Öyle ki Hobbes, devletlerin uluslararası sistemde sahip olduğu özgürlüğün insanların devletleri oluşturmadan önceki doğa durumunda sahip olduğu özgürlük ile aynı olduğunu belirtmektedir.⁴⁷ Hobbes'un *Leviathan*'daki bu argümanını realist düzlemde değerlendiren teorisyenler, devlet öncesi insan ve uluslararası ortamdaki devletler arasında kurulan bu benzerliği bir Uluslararası İlişkiler modeli olarak uygun bulmuştur. Fakat Hobbes'un düşüncelerinde ağırlıklı olarak Uluslararası İlişkilerin realist teorisinin devletleri tanımlayışına uygun olan kısma odaklanan realist literatür, Hobbes'un olduğundan daha realist bir düşünür olarak tasvir edilmesine sebep olabilmektedir. Uluslararası ilişkiler üzerine çok fazla kalem oynamayan Hobbes, *Leviathan*'da büyük ölçüde iç politikaya odaklanmıştır. Buna karşın gerek 1642-1651 İngiliz İç Savaşı'nın tarihini anlattığı *Behemoth* eserinde İngiltere'deki belirli grupların İskoçya, Felemenk ülkeleri ve Fransa ile bağlantılarını ele alışı,⁴⁸ gerekse devletlerin sürekli bir güvensizlik ortamı içerisinde birbirleri ile savaş durumunda bulunduğunu belirten ifadeleri ile uluslararası ilişkileri bir doğa durumu olarak ele aldığını görmek mümkündür.

Realist literatürün bu benzeşim üzerinden Hobbes'u tam bir realist olarak değerlendirmesi birkaç sebepten ötürü sürdürülemez görünmektedir. Yurdusev'e göre ilk sebep, Hobbes'un bireylerarası doğa durumu ile devletlerarası doğa durumu arasında belirlediği ciddi farklılıklardır. Bireylerarası doğa durumu kültürün, endüstrinin, sanatın, medeniyetin ve refahın olmadığı tahammül edilemez bir durum iken devletlerarası doğa durumunda böyle bir durum söz konusu değildir; zaten insanlar sayılan özellikleri taşıyan sefalet durumundan kurtulmak için devleti, yani *Leviathan*'ı oluşturur. İkinci sebep bireyler ve devletler arasındaki yapısal farklılıktır; bireyler egemenliklerini feda ederek bir devlet otoritesi altında güvenlik kazanırken, devletlerin egemenliklerini feda etmesi varlıklarının sonlanması anlamına gelmektedir. Üçüncü sebep, birey ve devlet arasındaki güç ve güvenlik farkından doğmaktadır; en zayıf birey bile en güçlü bireyi öldürme kabiliyetine sahip iken devletler arasında böyle bir

⁴⁷ Hobbes aynı otorite altında olmayan tüm insanların komşusuna karşı sürekli bir savaş içerisinde olduğu gibi devletlerin de çıkarlarını elde etmek için sürekli muharebe hatlarında ve sonsuz bir savaş ya da savaş tehdidi içerisinde yaşadığını söyler. Atina ve Roma tek tek insanların yöneticilerine direnme özgürlüğü olduğu için değil, yöneticilerinin başkalarına direnme ve gerektiğinde onları istila etme özgürlüğü olduğu için özgür devletlerdi. Hobbes, 2007: 158.

⁴⁸ Yurdusev, 2006: 314.

eşitlik hiçbir zaman var olmamıştır.⁴⁹ Waltz'un saydığı, devletlerin uluslararası sistemdeki hareket serbestini belirleyen siyasi yeteneklerinden dolayı⁵⁰ Hobbes'a göre bireylerarasında gözlemlenen düzeyde bir güvensizlik devletlerarasında mevcut değildir. Bu yüzden devletlerarası doğa düzeni daha tahammül edilebilirdir. İnsan ve devletin doğa durumu arasındaki son önemli fark ise, aralarındaki özgürlük farkıdır. İnsanlar doğa durumunda sadece etraflarındaki diğer insanlar tarafından şartlandırılmış biz özgürlüğe sahip iken, devletler doğa durumunda çifte bir şartlandırma ile karşı karşıyadır. Doğa durumundaki devletler hem beraber var oldukları diğer devletler tarafından hem de bünyelerinde barındırdıkları insanların doğal hakları tarafından kısıtlanmaktadır. Dolayısıyla Hobbes, devletlerin insanlar kadar özgür olmadığını söyler.⁵¹ Sonuç olarak her ne kadar çalışmaları Uluslararası İlişkilerin realist teorisi için önemli bir temel teşkil etse de rasyonalizme daha yakın olan söyleviden ötürü⁵² Hobbes'u modern anlamda bir realist olarak atfetmek doğru olmayacaktır.

1.2. Realizm ve Uluslararası İlişkiler

Kuvvetli tarihsel kökleri bulunan Uluslararası İlişkilerin realist teorisi, uluslararası siyasetteki gerçekliği açıklamayı amaçlamaktadır. “Olması gerekeni” değil “olani” analizinin merkezine alan realizm, insan doğasının bencilliği ve devletlerin üstünde bir merkezi otoritenin yokluğundan doğan siyasi kısıtlamalara vurgu yapmaktadır. Realizm, bu vurguyu yaparken teorik çerçevesini uluslararası sistemin işleyişini açıklayan birtakım varsayımlar etrafında şekillendirmektedir. Realistler için en yüksek hedef devletin hayatta kalmasıdır; bu sebeple devletlerin eylemleri ahlaki prensipler üzerinden değil sorumluluk etiği çerçevesinde yargılanmaktadır. Realist teori Uluslararası İlişkiler disiplinine birçok değerli anlayışlar kazandırmış ve disiplinindeki her akademisyen için önemli bir analitik araç olmaya devam etmektedir. Öte yandan disiplin içerisindeki baskınlığı sonucunda realizmi eleştiren büyük bir literatür oluşmuş ve gittikçe gelişmiştir.⁵³ Çalışmanın takip eden bölümlerinde Uluslararası İlişkilerin realist teorisinin 20. yüzyıldan itibaren gelişimi ve maruz kaldığı tartışmalara değinilecek, realizmin temel argümanları ve teori içerisindeki farklı yaklaşımlar açıklanacak ve analiz edilecektir.

⁴⁹ Yurdusev, 2006: 315.

⁵⁰ Nüfus ve toprak büyüklüğü, kaynaklar, ekonomik kapasite, askeri güç, siyasal istikrar ve yetkinlik. Waltz, 1979: 131.

⁵¹ Yurdusev, 2006: 315-317.

⁵² Yurdusev, 2006: 319.

⁵³

<https://www.e-ir.info/2018/02/27/introducing-realism-in-international-relations-theory/#:~:text=Realism%20is%20a%20theory%20that,central%20authority%20above%20the%20state>. (erişim tarihi: 18.12.2020).

1.2.1. Yirminci Yüzyıl Klasik Realizmi ve Uluslararası İlişkiler

Birinci Dünya Savaşı'nı takip eden iki savaş arası dönemde uygulanmaya çalışılan Wilson İlkeleri'nden istenen başarı elde edilememiş, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Kongresi'nin Milletler Cemiyeti'ne üyeliği reddetmesi sonucunda Cemiyet büyük ölçüde İngiltere ve Fransa'nın tekelinde işleyen bir uluslararası güç dengesinin dış politika aracı haline gelmiştir. Almanya ve İtalya'nın işgalci revizyonizmine karşı İngiltere'nin bu ülkeleri Sovyet tehdidine karşı yanına alma hedefiyle yatıştırma politikası uygulaması uluslararası gerginliğin daha da artmasına sebep olmuştur. Sovyetler Birliği'ne karşı bir güç dengesi oluşturmak için iki faşist diktatörlüğe yakınlaşan İngiltere ve Fransa Machiavelli'nin realist anlayışına göre hareket etmiş⁵⁴; söz konusu güç kutuplaşması ise İkinci Dünya Savaşı'nı kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu durum idealizmin yıkımı olarak algılanmış, böylece İkinci Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş (1947-1991) döneminde realizm uluslararası sistemdeki dominant yaklaşım olmuştur.

İki savaş arası dönemde Edward Hallett Carr *1919-1939 Yirmi Yıl Krizi: Uluslararası İlişkiler Çalışmasına Giriş (Twenty Years' Crisis 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations)* eseri ile idealizmin argümanlarına şiddetli tepki gösteren ilk modern klasik realist olmuştur. Carr, idealizmin varsayımlarını gerçek dışı olarak değerlendirerek idealistlerin gerçekten ve sebep-sonuç analizinden çok uzak kaldıklarını; uluslararası hukuk ve ahlakın rolünü abarttıkları ütopyik ve sanal projeleri ile meşgul olurken uluslararası ilişkilerde gücün rolünü küçümsediklerini söylemiştir.⁵⁵ Carr'a göre uluslararası polis gücü, kolektif güvenlik ve silahsızlanma, savaşın yasa dışı ilan edilmesi, dünya federasyonu oluşturulması, Avrupa Birleşik Devletleri ve self-determinasyonun kendiliğinden barışı sağlayacağı gibi idealist konseptler ulaşılamaz hedeflerden ibarettir. Bunları sadece idealizme karşı çıkmak için söylemediği de açıktır; Carr uluslararası statükoyu değiştirmeye yönelik idealistlere kıyasla çok daha radikal birçok fikir ortaya atmış, işlevselci ve kolektivist çizgilerde değişimin sadık bir savunucusu olmuştur.⁵⁶ Bu bağlamda Carr'ın dikkati çekmek istediği nokta, idealistlerin uluslararası ilişkilerin gerçekte nasıl işlediğini görmezden gelmesidir.

Carr'ın idealizm ve realizm arasında gerçekleştirdiği ünlü kavramsal karşılaştırmalar, klasik realist yaklaşımın ana hatlarını da belirlemiştir. Carr bu karşılaştırmaları “ebedi bir tartışma”⁵⁷ olarak nitelendirdiği ütopya-gerçeklik karşılaştırması şemsiyesi altında toplamıştır. İlk karşılaştırma özgür irade-determinizm şeklindedir. Buna göre liberal gerçekliği reddederek

⁵⁴ Gözen, 2014: 81.

⁵⁵ Gözen, 2014: 81.

⁵⁶ Wilson, 1995: 13-14.

⁵⁷ Carr, 2016: 12.

dünya tasvirini özgür iradesi altında ikame ederken; realist, önceden belirlenmiş ve değiştirme gücü olmadığı bir rotayı analiz eder. Teori-pratik karşılaştırmasında Carr, liberallerin siyaset teorisini siyasal pratiğin uymak zorunda olduğu bir norm olarak gördüğünü, realistlerin siyaset teorisini siyasal pratiğin bir tür kodifikasyonu olarak tanımladığını söyler. Entelektüel-bürokrat karşılaştırmasında Woodrow Wilson'ı örnek gösteren Carr, entelektüellerin düşüncelerinin dış faktörler tarafından şekillenmesine çekingen yaklaşıtlarını ve kendilerini ürettikleri teoriler ile aksiyondaki insanlara yol gösteren liderler olarak görmeyi sevdiklerini söyler. Siyasete bürokratik yaklaşım ise tamamen ampiriktir, deney ve gözleme dayanır; bürokratlar olması gerekene yönelik değil, var olana göre hareket eder. Sol-sağ karşılaştırmasında ise teoriye yönelik hareket eden entelektüeller radikal olan sola doğru çekilirken pratiği baz alan bürokratlar konservatif olan sağa doğru çekilir.⁵⁸

Ancak Carr, radikalizm ve konservatizm etiketlerini taşıyan herkesin altta yatan bu eğilime göre hareket ettiği şeklinde bir genellemeyi yapılamayacağını da ekler. Son olarak açıkladığı etik-siyaset karşılaştırmasında ise Carr, amaç-gerçek dikotomisinde ima edilen, değer dünyası ve doğa dünyası arasındaki antitezin insan bilincine ve siyasal düşünceye derinden gömülü olduğunu söylemektedir. Buna göre liberal düşünür siyasetten bağımsız olduğunu iddia ettiği bir etik standart belirler ve siyaseti bu standarda uydurmaya çalışır. Realist ise gerçek olan, yani mevcut durum haricinde hiçbir standardı kabul etmez. Realistin bakış açısına göre liberalin mutlak standardı toplumsal düzen tarafından düzenlenip dikte edilmektedir; yani siyasetten bağımsız olamaz. Ahlakın evrensel değil göreceli olduğunu belirten Carr'a göre siyaset dışında bir etik norm arayışı hüsrarla sonuçlanmaya mahkumdur. Realistler, gerçekliğin kabul edilip anlaşılmasının tek iyi seçenek olduğu varsayımıyla hareket ederler.⁵⁹

Uluslararası İlişkiler disiplinin en ikonik eserlerinden biri olan *Uluslararası Politika: Güç ve Barış için Mücadele*'yi (*Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*) yazan Hans J. Morgenthau, klasik realizmin en önde gelen ve bilinen temsilcisidir. Söz konusu eserinde uluslararası siyaseti daha sonra klasik realist olarak anılacak bir perspektifte ele alan Morgenthau, esere en ünlü kısmını ironik bir şekilde ikinci baskının giriş bölümüne eklemiştir. Eserin ilk basımından altı yıl sonra Uluslararası İlişkilerin realist teorisi ile tanıştırılan "Siyasi Realizmin Altı İlkesi"⁶⁰ modern klasik realist düşüncenin temel taşlarından biri olmuştur. Bu altı ilkeden ilki siyasetin insan doğasından köklerini alan objektif kanunlar tarafından yönetildiğidir. Buna göre toplumun geliştirilebilmesi için, öncelikle toplumun hangi kurallar

⁵⁸ Carr, 2016: 12-19.

⁵⁹ Carr, 2016: 12-19.

⁶⁰ Cristol, 2009: 238.

çerçevesinde yaşadığının anlaşılması gerekmektedir. Morgenthau'ya göre siyaset kanunlarının köklerini aldığı insan doğası, Çin, Hindistan ve Yunanistan'ın bu kanunları aradığı zamanlardan beri değişmemiştir; siyaset teorisi ve güç dengesi teorisinin binlerce yıl önce oluşmuş olması, bu teorilerin otomatik olarak modası geçmiş ya da geçersiz oldukları anlamına gelmemektedir. Bu bağlamda realist teori gerçekleri belirlemekte ve onlara mantık yoluyla anlam vermektedir. Fakat bu gerçekleri incelemek tek başına yeterli değildir; dış politikanın maddesel gerçekliğine anlam vermek için siyasete belirli bir ana hat çerçevesinde yaklaşmak gerekmektedir. Bu da realist düşünürün kendini karar alıcıların yerine koyarak belli durumlar altında hangi ortak kararların verildiğini tespit etmeye dair bir empati yapmayı gerektirmektedir. Bu rasyonel hipotez oluşturma sürecinden elde edilen sonuçlar gerçek olay ve olgularla karşılaştırılarak uluslararası siyasetin gerçeklerine teorik anlam kazandırılmaktadır.⁶¹

İkinci ilke uluslararası siyaset düzleminde uluslararası realizme yol gösteren en önemli yön tabelasının güç ile tanımlanan çıkar kavramı olduğudur. Morgenthau'ya göre uluslararası siyaseti anlamak için gereken mantık ve anlaşılması gereken gerçekler arasında köprü kuran bu ilke, siyaseti iktisat, etik, estetik ve din gibi alanlardan ayrı bir eylem alanı olarak kabul etmektedir.⁶² Siyaset alanına bir miktar sistemik düzen getirebilmek için gerekli olan bu ayrım, “devlet yetkililerinin güç ile tanımlanan çıkara yönelik düşünüp hareket ettiği” tarihsel varsayımını takip eder. Güç ile tanımlanan çıkar takip edilerek bir devlet yetkilisi gibi düşünmek, verdiği kararları omzunun üstünden izlemek, hatta siyasi alandaki aktörün kendi düşüncelerini ondan bile daha iyi anlamak mümkündür. Böylece realist bir uluslararası siyaset teorisi kendini iki yanlışlıkla ilgilenmekten koruyacaktır: güdüler ve ideoloji. Dış politikada devlet yetkililerinin güdüleri üzerinden ipucu aramak hem boşa hem de yanıltıcıdır; çünkü güdüler en aldaticı, psikolojik ve tanımlanamayan verilerdir. Güdüler üzerinden devlet yetkililerinin niyetleri okunabilirken, niyetlerin ne tip sonuçlara yol açacağına dair bir veriye ulaşmak mümkün değildir.

Morgenthau bu noktada yöneticilerin sıklıkla dünyayı iyileştirme motivasyonu ile yola çıkıp sonucunda daha kötü hale getirdiğini belirtip bu durumu bir örnekle taçlandırır: Neville Chamberlain'in Nazi Almanya'sı üzerindeki yatıştırma politikası her ne kadar barışı ve huzuru koruma güdüsünü taşısa da, İkinci Dünya Savaşı'nı kaçınılmaz hale getiren sebeplerden biri olmuştur. Öte yandan Winston Churchill'in güdüleri çok daha az evrensel ve çok daha fazla kişisel ve ulusal güce dayalı olsa da, sonucunda oluşturduğu dış politikalar ahlaki ve siyasi olarak öncülünden çok daha üstündür. Devletler ise siyasetin maddi gerçeklerine rasyonel

⁶¹ Morgenthau, 1997: 4-5.

⁶² Morgenthau, 1997: 5.

düzen aşılayarak dış politikada devamlılığı sağlar; Amerikan, İngiliz ve Rus dış politikalarının sahip oldukları farklı hedef ve tercihlere rağmen rasyonel, anlaşılır ve genel anlamda tutarlı olduğunu belirten Morgenthau, bunun sebebini söz konusu mantık-gerçeklik aşılmasına bağlar. Bu durum, dış politika gözlemcisi için çok daha tutarlı bir yol haritası oluşturmaktadır. Realist uluslararası siyaset teorisi öte yandan devlet yetkililerinin dış politikalarını felsefi ya da ideolojik yakınlıklarına indirgemekten de kaçınmaktadır. Yöneticiler ve liderler popüler destek toplayabilmek için dış politikalarını çeşitli siyasi / ideolojik çerçeveler içerisinde sunma alışkanlığına sahip olabilirler; fakat bu onların yönettikleri devletin ulusal çıkar ve hedeflerine yönelik hareket ettiği gerçeğini değiştirmez.⁶³ Diğer bir deyişle klasik realizm, yöneticilerin ideolojik ve politik yatkınlıklarını dış politikada bir amaç değil, araç olarak görmektedir. Bir devletin dış politikasını analiz etmek için bu yatkınlıkları takip etmek, yanıltıcı sonuçlar doğuracaktır.

Üçüncü ilkeye göre her ne kadar realizmin evrensel geçerliliğe sahip anahtar kavramı güç ile tanımlanan çıkar olsa da, realist teori bu kavramın kalıcı olarak sabitlenmiş bir anlama sahip olduğunu öne sürmez. Çıkar kavramı siyasetin özüdür, zaman ve mekana bağlı durumlardan etkilenmez. Morgenthau bu zaman ve mekandan bağımsızlığı, aynı düşüncüyü taşıyan Thucydides, Lord Salisbury, George Washington ve Max Weber'den alıntılarla örneklemektedir.⁶⁴ Ancak tarihin belirli bir döneminde siyasi eylemi belirleyen çıkarın türü ve kriterleri, dış politikanın oluşturulduğu siyasi ve kültürel bağlama göre değişmektedir. Morgenthau aynı durumun güç konsepti için de geçerli olduğunu söyler; gücün içeriği de kültürel ve siyasi ortama göre belirlenmektedir. İnsanın insan üzerindeki kontrolünü kurup sürdürdüğü her tür eylemin içerebildiği güç, dolayısıyla fiziksel şiddetten psikolojik kontrole kadar tüm sosyal ilişkileri kapsamaktadır. Buna bağlı olarak realizm, dış politikayı etkileyen dönemsel koşulların değiştirilemez olduğunu varsaymaz.

Örneğin güç dengesi bütün çoğulcu topluluklarda sürekli olarak var olmuş bir unsurdur ve ABD'de göreceli istikrar ve barışçıl çatışma koşulları altında işleyebilmektedir. Bu koşulların ABD içinde oluşmasına neden olan faktörlerin uluslararası sahnede kopyalanabildiği takdirde, tarih boyunca belirli ulusların arasında olduğu gibi söz konusu istikrar ve barışın sağlanması elbette mümkündür. Realist düşünceye göre siyasi eylemi belirleyen kalıcı standart olan çıkar da ulus devletin kültürel ve siyasi yapısından etkilenmektedir; ancak çıkar-ulus devlet arasındaki bağlantı tarihin bir ürünüdür ve tarihi süreçte kaybolacak, çıkarı etkileyen kültürel ve siyasi yapılar sürekli değişecektir. Realist düşünce okuluna göre günümüz dünyasının kalıcı

⁶³ Morgenthau, 1997: 5-7.

⁶⁴ Morgenthau, 1997: 10-11.

olarak dönüştürülmesi ancak kalıcı kuvvetlerin (çıkar, güç dengesi gibi) ustaca manipüle edilmesi ile mümkün olabilir; bu kalıcı kuvvetler, geçmişini şekillendirdikleri gibi geleceği de şekillendireceklerdir. Başka bir deyişle, kendi kanunları olan siyasi gerçekliği bu kanunları hesaba katmayı reddeden soyut bir idealle dönüştürmek mümkün değildir.⁶⁵

Siyasi realizmin dördüncü ilkesi, realizmin siyasi eylemin ahlaki öneminin ve ahlaki emir ile başarılı siyasi eylem arasındaki kaçınılmaz gerginliğin farkında olduğunu belirtir. Realizm, bu gerginliği üstünkörü incelemeye, siyasetin sert gerçeklerini etik olarak daha tatminkar ya da ahlaki kanunları olduğundan daha az titiz göstermeye niyetli değildir; ancak evrensel ahlaki prensipler soyut ve evrensel bir formülle devletlerin eylemlerine de uyarlanamazlar. Bu sebeple bu prensipler değerlendirilmeden önce zaman ve mekanın somut filtrelerinden geçmelidir. Hem bireyin hem devletin siyasi eylemi evrensel ahlak prensiplerine göre yargılaması gereklidir; fakat bireyin böyle bir prensibi savunmaya yönelik etik özgürlüğü varken aynı şeyi vatandaşlarını koruma yükümlülüğü olan devletin yapma hakkı yoktur. Sağduyusuz siyasi ahlak olamaz; görünürde etik olan bir eylemin siyasi sonuçları ihtiyatlı bir şekilde düşünülmelidir. Realizm bu sebeple ihtiyatı siyasetteki en yüce erdem olarak görür.⁶⁶ Yani siyasi ahlakın karar almada önceliği görünürdeki etik değil, kararın oluşturacağı siyasi sonuçlardır. Devletin sürekliliği için yöneticilerin ihtiyatlı davranmasını son derece önemli gören Morgenthau'nun bu düşüncesi, Machiavelli'nin yönetici meziyeti (*virtù*) görüşünü destekler niteliktedir.⁶⁷

Beşinci ilkede siyasi realizm, belirli bir ulusun etik heveslerini evreni yöneten ahlak kuralları üzerinden tanımlamayı reddeder. Gerçek ve fikir arasındaki farkı gözeten realist düşünce aynı zamanda gerçek-putlaştırma ayrımını da yapar. Neredeyse tüm uluslar heveslerini evrenin ahlaki amaçlarıyla süslemenin cazibesine kapılmıştır. Realistlere göre ulusların ahlak kanunlarına tabi olduğunu bilmek ile uluslararası ilişkilerde iyi ve kötünün ne olduğunu kesin bir şekilde biliyormuş gibi davranmak apayrı şeylerdir. Savını teolojik bir yaklaşımla da destekleyen Morgenthau, Tanrı'nın tek bir ulusu ya da tarafı tutacağı ya da kişinin kendi için dilediğinin Tanrı tarafından da kesinlikle dileneceği fikrini savunulamaz ve kafirce bir inanç olarak tanımlamıştır. Öte yandan güç ile tanımlanan çıkar konseptinin kendisi realist düşünürü ahlaki aşırılık ve siyasi aptallıktan korumaktadır. Öyle ki, kendi ulusu dahil var olan tüm uluslara çıkarları doğrultusunda amaçlarını gerçekleştiren aktörler olarak bakmak, tüm uluslara adaletli bir bakış açısı oluşturacaktır. Bu bakış açısı aynı zamanda politika yapıcılara uluslarının

⁶⁵ Morgenthau, 1997: 11-12.

⁶⁶ Morgenthau, 1997: 12.

⁶⁷ Machiavelli, 2008: 357-358.

çıkarlarını koruyup gözeten dış politikalar oluştururken diğer ulusların çıkarlarına da saygı duyma yeteneği kazandıracaktır.⁶⁸

Hem dördüncü hem beşinci ilkelerinde devlet davranışlarının fazla ahlaki olmasının potansiyel yıkıcı sonuçlarına odaklanan Morgenthau, devletin kendi ahlakını evrensel ahlakın üstünde görmesi şeklinde bir hatanın devletin ortadan kalkmasıyla sonuçlanabilecek bir “haçlı seferi çılgınlığı” başlatabileceği konusunda uyarır.⁶⁹ Morgenthau’nun görüşlerini büyük ölçüde destekleyen bir diğer ünlü klasik realist Raymond Aron, anarşik uluslararası sahnede mutlak ahlaki emirleri takip etmeye razı olan bir devletin diğer devletlerin de aynısını yapacağı garantisine sahip olmadığını belirtir. Bu durumda mutlak ahlakla tek başına limitlenen devlet, dış politikada kritik bir dezavantaja sahip olacaktır. Devlet yetkililerini güdümleyen faktör verimlilik (*efficiency*) olmalıdır. Aron, bu bağlamda “kendini sevdiğin gibi komşunu sev” Hristiyan etiğinin devletlerarası politikada işlemeyeceğini belirtmiştir; diplomatik-stratejik davranış savaş riski ya da hazırlığı tarafından yönetilmektedir ve rakiplik mantığına itaat etmek zorundadır. Aron da aynı Morgenthau gibi insan haklarına dayalı bir dış politika yürütmenin her zaman “ahlaki haçlı seferleri” ile sonuçlanabileceğini vurgulamaktadır.⁷⁰

Morgenthau’nun kaleme aldığı altıncı ilke ise realizmin siyasi alanı özerk olarak kabul ettiğiidir. Realizmi özellikle iktisat ve hukuk başta olmak üzere diğer düşünce okullarından ayıran ilke de budur. Ekonomist bir politikanın refaha etkisiyle, avukat hukuk kurallarına etkisiyle, ahlakbilimci ahlaki prensiplere etkisiyle ilgilenirken, realist söz konusu politikanın devletin (ya da federal hükümet, Kongre, parti, tarım vb. politikanın etkilediği birimin) gücüne etkisiyle ilgilenir. Realizm siyasetin dışındaki düşünce okullarının varlığının farkında olsa da bu standartları siyasi alandan daha alt rütbede tutmak durumundadır. Diğer düşünce okullarının başka alanlara uygun düşünce standartlarını siyasi alana dikte ettiği durumda realist, bu düşünce okullarından ayrılmak durumundadır.

Morgenthau bu noktada realizmin neden uluslararası siyasete hukuki-ahlaki yaklaşımı büyük bir çelişki yaratan bir sorun olarak gördüğünü üç tarihi örnek ile açıklamaktadır. Birincisi, Sovyetler Birliği’nin Finlandiya’ya saldırması sonucu Fransa ve Büyük Britanya’nın kendini içinde bulduğu çifte ikilemdir: Bu saldırının Milletler Cemiyeti Misakı’na aykırı olup olmadığına dair hukuki ikilem, ve aykırıysa nasıl bir karşı önlem alınacağına dair siyasi ikilem. Cemiyet politikalarını domine eden Fransa ve Büyük Britanya bu saldırı sonucu Sovyetler Birliği’nin Cemiyet’ten ihraç edilmesini sağlamıştır; bu iki ülkenin Finlandiya’ya yardım etme uğruna Sovyetler Birliği ile savaşa girmesi, sadece İsveç’in sınırlarından Fransız ve İngiliz

⁶⁸ Morgenthau, 1997: 13.

⁶⁹ Cristol, 2009: 241.

⁷⁰ Cozette, 2008: 5-6.

ordularının geçmesine izin vermeyişi ile engellenmiştir. Kanunlara uyma (*legalism*) yaklaşımının klasik bir örneği olan bu durumda Fransa ve Büyük Britanya güç kriterini göz ardı etmiş, sadece hukuki kriterlere göre hareket etmiştir. İsveç faktörünün olmadığı takdirde iki ülke, savaş faciasının ortasında kalacaktı.⁷¹

İkincisi, uluslararası ilişkilere ahlaki yaklaşımı örnekleyen, Çin Komünist Hükümeti'nin uluslararası statüsü ile ilgilidir. Batılı devletler, Çin hükümetinin Batı dünyasının ahlaki prensipleriyle ahenk içerisinde politikalar yürütüp yürütmeyeceği çelişkisi içerisinde girmişlerdi. Morgenthau'ya göre bu çelişkiye çıkar ve ahlaki bazlı iki soru yöneltildiği takdirde Çin Komünist Hükümeti ile uğraşılmaması gerektiği sonucuna varmak mümkün olacaktı. Ancak Batı'nın çıkar temelli siyasi bir soruyu ahlaki sorun açısından cevaplaması, uluslararası siyasete ahlaki yaklaşımın klasik örneklerinden biri olmuştur.⁷² Bu durumda 1945'te başlayan komünist devrimi takiben Çin'in Batı ile diplomatik ilişkiler kurmadan önce içe kapanarak iç politikayı ilgilendiren sorunlarını çözme eğiliminin de payının bulunduğu söylenebilir. Dönemin Çinli liderleri ABD ile diplomatik ilişkilerin 3-5 yıl kadar rafta bekletilmesinin uygun olacağını hesaplamıştır. Truman Yönetimi'nin de ABD askeri birliklerini Doğu Asya'dan kademeli bir şekilde geri çekmeye karar verdiği bu dönemde hem ABD Hükümeti hem de Çin Komünist Partisi, ikili ilişkilerini geliştirip yönetmek konusunda tarihsel bir tecrübeye sahip değildir. Taraflar, kurulacak ikili ilişkilerin nasıl sonuçlar oluşturacağını da kestiremez durumdadır. Söz konusu belirsizlik ABD Başkanı Nixon'ın 1969'daki Çin ziyaretine kadar devam etmiştir.⁷³ Bu durum, iki rasyonel aktör olan ABD ve Çin'in ihtiyatlı bir politika izleyerek uzun süre birbirlerinden uzak kalmasına, İkinci Dünya Savaşı sonrası düzende daha belirgin iç ve dış güvenlik sorunlarıyla uğraşmalarına neden olmuştur.

Üçüncü tarihi örnek realizm ile hukuki-ahlaki dış politika yaklaşımı arasındaki keskin zıtlığı gözler önüne sermektedir: Belçika'nın tarafsızlığının garantörlerinden biri olan Büyük Britanya, söz konusu tarafsızlığı ihlal eden Almanya'yla Ağustos 1914'te savaşa girmiştir. Bu durumun realist bir yaklaşımla açıklanması mümkündür; Büyük Britanya asırlar boyunca Felemenk (*Low Countries*) bölgesinin muhalif bir güç tarafından ele geçirilmesini engellemeyi bir ulusal güvenlik stratejisi olarak görmüştür. Fakat bu noktada dönemin Büyük Britanya Dışişleri Bakanı Edward Grey'in aldığı pozisyona dikkat çeken Morgenthau, istilacının Almanya dışında bir ülke olması durumunda Britanya'nın aynı tepkiyi göstermeyeceğini açıklamaktadır. Öyle ki Grey, sekreterlerinden biriyle konuşmasında Belçika'ya saldıranın Fransa olması durumunda ne Britanya'nın ne de Rusya'nın bir parmak oynatacağını söylemiş;

⁷¹ Morgenthau, 1997: 13-14.

⁷² Morgenthau, 1997: 14-15.

⁷³ Niu, 2019: 245-246.

Belçika'nın tarafsızlığı üzerinden Britanya-Amerika müdahalesini meşrulaştıracak hukuki-ahlaki bir pozisyonun da kullanılabileceğini eklemiştir. İnsan doğasının hukuki ve ahlaki alan da dahil olmak üzere tüm alanlar üzerinde etkili olduğunu savunan Morgenthau, realist yaklaşımın siyasi alanın özerkliğini diğer alanların yıkımına karşı savunurken bu diğer alanları göz ardı etmediğini de belirtir. Her alanın belirli bir yeri ve işlevi vardır. Belçika örneğinde dönemin ABD Başkanı Theodore Roosevelt'in aldığı "Almanya yerine Britanya da, Fransa da olsa her koşulda müdahale" pozisyonunda olduğu gibi realistler objektif ve mantık odaklı hareket etmektedir.⁷⁴

Bu üç örneği destekleyen iki tarihi örnek ise Aron'dan gelmektedir: Eğer Fransa 1933 yılında Polonyalı Mareşal Pilsudski'nin tavsiyesini dinleyerek Hitler'i iktidardan indirmek için güç kullanmış olsaydı, dünya büyük bir felaketten kurtulmuş olacaktı. Fakat bu durum diğer egemen devletlerin iç işlerine karışmama prensibi ve Almanya'nın özgür iradesiyle demokratik bir seçim gerçekleştirmesinin ihlal edilmesi anlamına geldiğinden, Fransa gerek Amerikan kamuoyu gerekse moralistler (ahlak savunucuları) ve idealistler tarafından büyük tepkilerle karşılanacaktı. Bu kitleler Nasyonal Sosyalizm'i değil, Alman halkının özgür iradesini korumak için sesini yükseltecekti. Tüm bu etik engellerden dolayı Fransa, Hitler iktidarını indirmek için güç kullanma fırsatını değerlendiremedi. Aron'ın ikinci örneği ise 1936'da Hitler'in emriyle Alman birliklerinin Renanya (*Rhineland*) bölgesine girerek Versay ve Locarno anlaşmalarını ihlal edişini konu almaktadır. Fakat Üçüncü Reich'in sözcüsü, Fransa kendi sınırını silahlandırdığı için Ren Nehri'nin sol yakasının silahsızlandırılmasının adaletsiz olduğunu belirtmiştir. Böylece haklar eşitliği ilkesi iki uluslararası anlaşmanın oluşturduğu normların önüne geçmiştir. Hukuki normları ahlaki bir norm ile saf dışı bırakmayı amaçlayan Hitler başarılı da olmuştur; Fransız ordusu, bu durumda hukuken hakkı olmasına rağmen Ren Nehri'nin soluna doğru ilerlememiştir.⁷⁵ Tüm bu örneklerle klasik realistler, uluslararası siyasette güç dengesi ve çıkarları göz ardı eden hukuki-ahlaki yaklaşımların tehlikelerini ortaya koymayı amaçlamıştır.

Morgenthau'nun altı prensibini, ortaya attığı realist uluslararası siyaset teorisini systemselleştirmek için eklediğini iddia etmek mümkündür. Altı prensibin taşıdığı en önemli ortak nokta, devletlerin güç maksimizasyonu için her zaman rasyonel davranacağı varsayımıdır. Buna rağmen *Uluslararası Politika: Güç ve Barış için Mücadele*'nin geri kalanında uluslararası hukuk, uluslararası ahlak, küresel kamuoyu gibi, devletlerin hareket serbestisini kısıtlayan faktörler geniş bir analize tabi tutulmuştur. "Bilimsel yöntem ve ampirik yaklaşımın en iyi

⁷⁴ Morgenthau, 1997: 15-16.

⁷⁵ Aron, 2017: 580.

ihtimalle ciddi şekilde hatalı olduğu” yaklaşımı, eserin tamamına hakimdir.⁷⁶ Bunun sebebi büyük ölçüde siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler disiplinlerindeki “güç” algısını birbirinden ayırma eyleminin başarısızlıkla sonuçlanmasıyla bağlantılıdır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Uluslararası İlişkiler teorisyenleri güç politikalarını teoriye dökerken siyaset biliminden tamamen kopmayı amaçlamışlardır. Söz konusu kopuş doğa bilimlerinin standartlarından fazla uzaklaşma riskini de beraberinde getirmiştir; bu sebeple klasik realizmin güç algısı, köklerini sadece kısmen maddesel dünyadan (*material world*) almaktadır. Öte yandan yapısal realist Kenneth Waltz’un Uluslararası İlişkiler disiplininde daha ampirik bir teori oluşumu için yürüttüğü tartışma, disiplinin ampirik yaklaşımı savunan siyaset bilimcilerden kopuş girişimi ile eş zamanlı olmuştur. Morgenthau’nun *Uluslararası Politika*’nın altıncı baskısına söz konusu altı prensibini eklemesi de eserine daha sistematik ve bilimsel bir temel inşa etme girişimi olarak değerlendirilebilir.⁷⁷

Morgenthau’nun söz konusu eklemeyi yapma gereksinimi ve realist literatürün genelindeki ampirik hareketin gelişmesinde tek sebep teori-içi kriterler değildir. 1960-70’li yıllarda klasik realizm dört temel eleştiri ve meydan okuma ile karşılaşmıştır. Bunlardan birincisi davranışsalcılığı temel alan yaklaşımlar ile realizm arasındaki yöntem tartışmasıdır. Morton Kaplan ve David Singer gibi teorisyenler realizmi yönteminin bilimsellik değil sağduyu üzerine kurulduğu yönünde eleştirmiş, devlet yetkililerinin her zaman rasyonel kararlar alamayacağını belirterek realistlerin psikolojik kriterleri göz ardı ettiklerini belirtmiştir. İkincisi, realizmin “devletlerin rasyonel eylemlerde bulunan bütüncül bir aktör oluşu” varsayımını sarsan bürokratik siyaset yaklaşımından gelmiştir. Bu eleştirilerin oluşumunda Küba Füze Krizi bir dönüm noktası teşkil etmiş, klasik realizmin tek bir bütün olarak karar alan devlet varsayımı temelden sarsılmıştır. Devletlerin tüm birimlerinin uyum içinde yürüttüğü sabit bir stratejik amacın bulunmadığı; kişisel, ulusal ve örgütsel amaçların karar almada etkili olduğu öne sürülmüştür. Uluslararası sistemi oluşturan tek aktörün devletler olmadığı, sistemi etkileyen çok çeşitli aktörlerin bulunduğunu ve tüm bu aktörlerin aralarına bir karşılıklı bağımlılığın var olduğunu iddia eden üçüncü meydan okuma ise liberalizm kökenli karmaşık karşılıklı bağımlılık yaklaşımı tarafından getirilmiştir. Dördüncü olarak Marksist yaklaşımdan temelini alan ve 1970’lerde popülerite kazanan bağımlılık teorisi, klasik realizmin devletleri eşit ve egemen aktörler olarak ele alışına karşı çıkmıştır.⁷⁸ Teori-içi değişimler ile teoriye

⁷⁶ Cristol, 2009: 242.

⁷⁷ Cristol, 2009: 241-242.

⁷⁸ Balci, 2018: 132-133.

dışarıdan yöneltilen bu meydan okumalar yapısal realizm (neorealizm) yaklaşımını doğurmuştur.

1.2.2. Yapısal Realizm

Uluslararası İlişkilerin realist teorisi içerisinde uluslararası ilişkilerin ampirik bir yaklaşımla ve sistemik bir teoriyle açıklanmasına yönelik çabanın sonucu olan yapısal realizm, uluslararası alandaki aktörlerin ilişkilerini belirleyen en önemli faktörün uluslararası sistemin yapısı olduğu varsayımından yola çıkmaktadır. Uluslararası sistemin yapısını merkeze alan en kapsamlı çalışma ise 1979 yılında yayınlanan *Uluslararası Siyaset Teorisi (Theory of International Politics)* adındaki eseri ile Kenneth N. Waltz tarafından yapılmıştır. Waltz, uluslararası sistem kavramı üzerinde durmadan önce eserinin yarısına yakın bir kısmını bir sistem teorisi oluşturmak için kullanmıştır. Dolayısıyla analiz seviyesini oluşturan birimleri değil sistem içerisinde işleyen dinamikleri merkeze alan analiz seviyesi kullanmıştır.⁷⁹ Waltz, eserini aklındaki üç amaç doğrultusunda yazdığını belirtmiştir. Birincisi, teorik olarak önemli olduklarına dair savlar ortaya atan uluslararası siyaset teorilerini ve konuyla ilgili yaklaşımları incelemektir. İkincisi, önceki teorilerin kusurlarını gideren bir uluslararası siyaset teorisi inşa etmektir. Üçüncüsü, inşa edilen teorinin birtakım uygulamalarını incelemektir.⁸⁰

Sistem teorisi oluştururken ulusal düzeydeki siyasal yapıları düzenleniş / örgütleniş biçimleri, birimlerin farklılaşma ve işlevlerinin belirlenmesi ve birimler arasında kapasite / yetenek dağılımına göre tanımlayan Waltz, eserinde uluslararası sistemin yapısını da bu üç kriter çerçevesinde tanımlamaktadır. Resmi bir örgütlenmenin ve düzeni emreden bulunmadığı anarşik uluslararası ortamda örgütlenme etkilerinin ve düzenin nasıl sağlanabileceği sorusuna mikroekonomik teori üzerinden bir analogi ile cevap veren Waltz, düzenin nasıl kişisel çıkarını gözeten birey ve firmalar tarafından kendiliğinden oluştuğundan bahseder. Öyle ki birey ve firmaların davranışları, bu birimlerden bağımsız bir şekilde var olan ve pazarın içerisindeki tüm birimlerin eylemlerini belirli ölçüde yönlendirip kısıtlayan bir yapı oluşturur. Waltz, aynı pazar ekonomilerinde olduğu gibi uluslararası siyasal sistemlerin de kendi kendine hareket eden birimlerin ortak eylemi ile meydana geldiğini savunur. Çağına göre şehir-devletleri, imparatorluklar ya da ulus-devletler olarak tanımlanabilen bu uluslararası birimler kendilerinin ya da diğer birimlerin kısıtlandığı bir yapı inşasına dahil olmak istemezler; uluslararası siyasal sistemler aynı pazar ekonomileri gibi bireycidir.

⁷⁹ Ersoy, 2014: 172-173.

⁸⁰ Waltz, 1979: 1.

Birimlerin yaşaması, gelişmesi ya da yok oluşu kendi çabalarına bağlıdır. Realizmin kendi başının çaresine bakma varsayımını bu noktada dile getiren Waltz, bu varsayımın tüm birimler için geçerli olduğunu söylemektedir. Hem uluslararası siyasetin hem iktisadın mikro teorisinde aktörlerin güdülerinin gerçekçi biçimde tanımlanamadığı, ancak varsayılabilirliğini belirten Waltz, devletlerin öncelikli amacının hayatta kalma olduğunu varsayar. Söz konusu varsayımın kullanışlı olup olmadığı, ait olduğu teoriyi kullanarak normal şartlarda apaçık ortada olmayan önemli sonuçların çıkarsanıp çıkarsanamadığına bağlıdır. Varsayımın mantıklı olup olmadığı ise doğrudan tartışmaya açıktır.⁸¹ Bu ifadelerle Waltz varsayımlarının dogmatik olmadığını belirtmiş; inşa ettiği uluslararası sistem teorisinin ampirik test edilebilirliğinin önünü açmıştır. Hayatta kalmanın ötesinde bir devletin amaçlarının sonsuz çeşitliliğe sahip olduğunu söyleyen Waltz, devletin bekasının “devletin bir siyasi varlık olarak kendi ortadan kaldırılışını desteklemesi gibi bir amaç dışında sahip olabileceği diğer tüm amaçlar için bir önkoşul olduğunu”⁸² vurgular.

Waltz’un tanımladığı hayatta kalma motivasyonu, klasik realist yaklaşımdaki gibi devletin tüm davranışlarını belirleyen itici bir dürtü konumunda değildir; yapısal realizmin hayatta kalma varsayımı, devletlerin sadece hayatta kalmayı garantileme odaklı davranış göstermediği gerçeğini doğrulamaktadır. Bu varsayım, devletlerin sürekli bir şekilde hayatta kalmadan daha üstün değer atfettikleri hedefleri takip etmelerine imkan sağlamaktadır. Bir devletin varlığını sürdürmek yerine başka bir devlet ile birleşmeyi tercih etmesi, bu hedeflere bir örnektir. Bazı sistemler çalışmaya devam etmek için kuvvetli önlemler gerektirirken (trafik gibi), bazıları orta düzeyde önlemlerle çalışabilmektedir (gökdelen asansör sistemleri gibi). Pazar ekonomileri ve uluslararası siyaset gibi sistemler ise onları oluşturan birimler arasındaki etkileşim sonucu sistemin gereksinimlerine aşağı yukarı uyan ceza-ödül mekanizmaları barındıran yapılar oluştururlar. Öyle ki bu yapılar uluslararası anarşik sistemde aktörlerin takip edip yükselebileceği başarılı ve kabul görmüş yöntemler konumundadır. Bu yapılar, bir nevi onlara tabi olan aktörler arasından kazananı ve kaybedeni seçen unsurlardır.⁸³

Waltz, uluslararası siyasal sistemin yapısını inceledikten sonra birbirleriyle girdikleri etkileşim sonucunda bu yapıyı oluşturan birimlerin karakterini analiz etmiştir. Ulusal düzeydeki siyasal sistemlerde sistemi oluşturan birimler arasındaki hiyerarşik ast-üst ilişkisi ve bundan dolayı birimlerin arasında oluşan işlevsel farklılaşma söz konusudur. Buna karşın uluslararası siyasal sistemi oluşturan birimler olan devletler işlevsel olarak resmi bir ayrıma tabi tutulmamıştır; uluslararası ortamda anarşinin varlığı, uluslararası sistemin birimleri arasında

⁸¹ Waltz, 1979: 88-91.

⁸² Waltz, 1979: 91-92.

⁸³ Waltz, 1979: 92.

koordinasyon temelli ilişkileri, dolayısıyla işlevsel benzeşmeyi gerekli kılar. Uluslararası siyasal sistemin tanımlanması için birimlerin fonksiyonel olarak farklılaşması gerekli değildir, çünkü anarşi var oldukça devletler birer birim olarak var olmaya devam edecektir. Uluslararası yapılar ancak düzenleyici prensiplerinde gerçekleşen bir değişim ya da bunun yokluğunda sistemdeki birimlerin yeteneklerindeki değişim vasıtasıyla farklılaşmaktadır.⁸⁴ Bu noktada uluslararası sistemin birimlerinin neden devletler olduğu sorusunu dile getiren Waltz, sistemlerin içlerinde barındırdığı başlıca aktörler ile tanımlandığını belirtir. Çok uluslu şirketler gibi devlet-dışı aktörlerin uluslararası sistemdeki önemi açıktır; ancak devlet-dışı aktörlerin devlet merkezliliği geçersiz kıldığını düşünmek doğru değildir. Şirketler birbirleriyle sürekli bir rekabet içerisindeyken ve birbirlerini satın alıp büyümeye çabalarken “şirket-dışı” aktörler tarafından da tehdit edilmekte ve düzenlenmektedir. Hükümetler, şirketler üzerinde birçok farklı politika uygulamaktadır.⁸⁵ Bu bağlamda devletler, sistem içerisinde tüm aktörlerin tabii olduğu kuralları koyucu ve bozulan kuralları yenileyici aktörler konumundadır. Diğer bir deyişle oynanacak dramın yer alacağı sahneyi kuran ve sahnenin kriterlerini belirleyen aktörler yalnızca devletlerdir.⁸⁶

Her devletin siyasi yetenek (nüfus ve toprak büyüklüğü, kaynaklar, ekonomik kapasite, askeri güç, siyasal istikrar ve yetkinlik)⁸⁷ bakımından farklı olduğunu belirten Waltz, onları uluslararası sistemin birer “birimi” olarak aynı kategoriye koyan faktörün görev ve fonksiyonlarındaki benzerlik olduğunu söylemektedir. Hiyerarşik bir sistemin birimlerinin birbirleriyle etkileşiminin fonksiyonel farklılıklar ve birim yeteneklerinin düzeyi ile belirlendiği göz önüne alındığında, uluslararası anarşik sistemin birimleri temelde aynı fonksiyonları gerçekleştirmedeki yetenek düzeyi ile ayırt edilebilmektedir.⁸⁸ Sistemin yapısının barındırdığı birimlerin yeteneklerinin dağılımında meydana gelen değişimler ile değişeceğini belirten Waltz, uluslararası sistemin yapısı değiştikçe karşılıklı bağımlılık düzeyinin de değiştiğini belirtir. Devletlerarasındaki karşılıklı bağımlılık, yerel yönetimlerin birimleri arasındakiine kıyasla daha düşüktür. Devletlerin yetenekleri arasındaki fark açıldıkça karşılıklı bağımlılık da azalmaktadır; üç asrın sonunda İkinci Dünya Savaşı ile sonuçlanan Avrupa merkezli siyaset, bu duruma açık bir örnektir. Bu üç asrın beş büyük gücü birbirleriyle rekabet ettiği kadar ticaret de yapmış, fakat 1930’lu yıllarda aralarında bu güçlerin kendi kendine yeterlilik (*self-sufficiency*) arayışları ile karşılıklı bağımlılık giderek azalmıştır. Bu azalış İkinci Dünya Savaşı’nın sonunda o kadar fazladır ki, savaş sonrası düzende ortaya çıkan yeni iki süper güç

⁸⁴ Waltz, 1979: 93.

⁸⁵ Waltz, 1979: 94.

⁸⁶ Ersoy, 2014: 175.

⁸⁷ Waltz, 1979: 131.

⁸⁸ Waltz, 1979: 96-97.

(ABD ve Sovyetler Birliği) öncekilere göre çok daha kendi kendine yetebilir konumdadır. Karşılıklı bağımlılığın uluslararası sistemin birimlerindeki kabiliyet değişimlerine bu kadar bağımlı bir kavram olması, onu doğrudan uluslararası sistemi tanımlayan bir sözcük olarak kullanmayı mantıksız kılmaktadır.⁸⁹

Nihayetinde Waltz'un güç dengesi teorisi, devletlerin en alt düzeyde hayata kalma, en üst düzeyde ise evrensel hakimiyet güdülerini doğrultusunda hareket eden üniter aktörler olduğu varsayımı ile başlar. Devletler gerek bu iki güdü doğrultusunda gerekse iki düzey arasındaki herhangi bir amaca ulaşmak için sahip oldukları araçları belirli düzeyde mantıklı yollarla kullanma çabası içerisindedir. Bu çabaları iki kategoriye ayıran Waltz'a göre ekonomik ve askeri kapasite artırımı dahili çabalar iken, mensup olduğu ittifakı güçlendirip genişletme ve düşman bir ittifakı zayıflatıp daraltma gibi eylemler harici çabalardır.⁹⁰ Bu bağlamda "iç dengeleme" ve "dış dengeleme" kavramları yapısal realizm literatüründe yerini almıştır. Dış dengeleme kavramı büyük güç sayısının beşten fazla olduğu ve ittifakların sıklıkla değiştiği çok kutuplu sistemlerde uygulanmaktadır. İç dengeleme ise, Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi iki süper gücün uluslararası güç dengesine hakim olduğu iki kutuplu sistemlerle meydana gelmektedir. Öyle ki, gücü dengeleyebilecek üçüncü bir devletin olmadığı bu sistemlerde iki süper gücün dış politikası tamamen kendi yetenekleri çerçevesinde şekillenmektedir.⁹¹

Yapısal realizm devletlerin ne kadar güç istediği sorusuna verdiği iki farklı cevap doğrultusunda kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır. Waltz, devletlerin ilk kaygısının sistemdeki mevcut konumlarını korumak olduğunu belirtmektedir. Yani devletler azami güç değil azami güvenlik arayışı içerisindedir. Bu yaklaşım yapısal realizm içerisinde savunmacı realizm olarak adlandırılmaktadır.⁹² Bu noktada realist yaklaşımdaki *peşine takılma (bandwagoning)* kavramını ve savunmacı realist Stephen M. Walt'un bunu destekleyen *tehdit dengesi* savını incelemek önem arz etmektedir. İç dengeleme, dış dengeleme ve savaş yöntemlerinden herhangi birini uygulama kapasitesi olmayan, yani gücü dengeleyemeyen devletler "peşine takılma" seçeneğini tercih etmektedirler. Yapısal realist yaklaşıma göre zayıf devletler varoluşlarına yöneltilmiş bir tehdide karşı hayatta kalmak için büyük bir gücün peşine takılmaktadırlar.⁹³ Walt'a göre peşine takılma bir devletin karşılaştığı en güçlü ya da en tehditkar devleti desteklemesiyle meydana gelir. Bir devlet ABD'nin gücüne ve potansiyel agresifliğine inanıyorsa ve ancak ABD'yi destekleyerek bastırılmaktan veya cezalandırılmaktan kaçınabileceğine ikna olmuşsa, ABD'nin peşine takılacaktır. Peşine takılan

⁸⁹ Waltz, 1979: 144.

⁹⁰ Waltz, 1979: 118.

⁹¹ Tamçelik ve Ögün, 2019: 50.

⁹² Ersoy, 2014: 176-177.

⁹³ Balcı, 2018: 128.

devlet dominant güce direnmek yerine onu desteklemek için dış politikasını yeniden yönlendirir; bu bağlamda peşine takılma, temelinde bir yatıştırma politikasıdır. Waltz, peşine takılmanın tarihte oldukça nadir gerçekleştiğini ve çok zayıf ve yalnız devletlerle sınırlı bir davranış olduğunu öne sürmektedir. Zayıf devlet başa çıkmayacağı tehditkar bir güce kaderini emanet etmekte, potansiyel bir rakibi daha güçlü hale getirmekte ve bunu yaparak söz konusu gücün iştahının doyurulmasını ya da yönünü değiştirmeyi ummaktadır.⁹⁴

Devletlerin peşine takılma davranışına fazlasıyla yatkın oldukları görüşü, ABD'nin birçok katı dış politika reçetesinin kalbinde yatmaktadır; ABD askeri üstünlüğünü ve güç kullanmaya istekliliğini daha fazla gözler önüne serdikçe diğer devletler ABD'ye daha çok saygı gösterecek ve dış politika yönelimlerini destekleyecektir. En kötü ihtimalle ise diğer devletler ABD politikalarına karşı gelmekten çekinecektir.⁹⁵ Öte yandan Soğuk Savaş boyunca Kuzey ve Güney Kore, Kuzey ve Güney Vietnam, İsrail, Mısır, Angola, Küba, Pakistan, Etiyopya ve Somali gibi ülkelerin bölgesel güç dengeleme amaçları doğrultusunda ABD ya da Sovyetler Birliği'nin desteğini araması, peşine takılmaya yakın tarihten net örnekler konumundadır. Devletlerin algıladığı bölgesel güvenlik tehditleri iki süper güç için de büyük fırsatlar doğurmuş, söz konusu destek çağruları ile birçok "peşine takılma" gerçekleşmiştir.⁹⁶ Savunmacı realistlere göre peşine takılmanın sadece küçük ve zayıf devletler için çekici olmasının bir diğer sebebi de, daha büyük devletlerin bir süper gücün peşine takılmasının onlara yarardan çok zarar getireceği varsayımıdır. Öyle ki küçük devletlerin bir süper gücün hegemonyası altına girmesi riski hayatta kalmak için göze alınabilecekken, aynı riskin büyük bir devlet için gerçekleşmesinin getirdiği zarar çok daha büyük olacaktır.⁹⁷ Savunmacı realist Barry Posen'ın dile getirdiği üzere büyük devletlerin peşine takılmanın dışında daha güvenli iki seçeneği vardır: güç dengeleme (*balancing*) veya bu dengeleme işinin diğer büyük güçlere aktarılmasını umma, planlama ya da tahmin etme (*buckpassing*). Büyük Avrupa devletleri ise bir peşine takılma seçeneği olan NATO ile güç dengeleme seçeneği olan Avrupa Birliği (AB) arasında seçim yapabilme ayrıcalığına sahiptir.⁹⁸

Stephen M. Walt tarafından kaleme alınmış ve neoklasik realizmin ilk kurucu çalışması olma özelliği de taşıyan *İttifakların Kökenleri* (*The Origins of Alliances*) çalışması, yapısal

⁹⁴ Walt, 2006: 146-147.

⁹⁵ George W. Bush Yönetimi danışmanı Richard Perle ve Savunma Bakanı Yardımcısı net bir şekilde bu görüşe sahiptir. Perle 2002 yılında Irak'a savaş için çağrılar yaparken Saddam Hüseyin'i devirmenin diğer benzer rejimlerin terör destekçiliğini durdurması gerektiğine yönelik etkili bir mesaj olacağını öne sürmüştür. Fakat Saddam Hüseyin'in 2003'te devrilmesi bu öngörüğü hatırı sayılır ölçüde doğrulayan sonuçlar getirmemiştir. Walt, 2006: 147-148

⁹⁶ Walt, 2006: 150.

⁹⁷ Cladi ve Locatelli, 2016: 15.

⁹⁸ Posen, 2006: 155-158.

realizme önemli bir yaklaşım daha kazandırmıştır. Walt, bu çalışmada devletlerin gücü değil, tehdidi dengelediklerini öne sürmektedir. Devlet adamlarının söz konusu tehdidi algılaması ve değerlendirmesi gibi devlet davranışı süreçlerini de hesaba katan bu yaklaşım ile Walt, yapısal realizmin güç dengesi çerçevesinde açıkladığı ittifak oluşum süreçlerini, geliştirdiği “tehdit dengesi” teorisi ile açıklamaktadır.⁹⁹ Devletler, varlıklarına en büyük tehdidi oluşturan yabancı bir güce karşı ittifak oluşturma eğilimine sahiplerdir. İttifaklar bir ulusun ya da aktörün üstün gücüne karşı değil, bizzat tehdide karşı oluşurlar. Tehdit seviyesini belirleyen unsurlar ise coğrafi yakınlık, yıkıcı güç ve agresif niyetlerdir.¹⁰⁰ Devletlerin bir eylem öncesi yaptıkları hesaplamalar algıladıkları tehditlere bağlıdır, diğer devletlerin gücü bu hesaplamadaki faktörlerden (önemli olmakla birlikte) sadece biridir. Diğer devletlerin gücü nerede bulduklarına, ne yapabildiklerine ve nasıl kullandıklarına bağlı olarak yararlı olabileceği gibi yük de teşkil edebilir. Tehdit dengesi teorisi, ulusal egemenliğe tehdit oluşturan güç dışındaki faktörleri de analizine dahil ederek ittifakların oluşumunu daha iyi açıklamayı amaçlamaktadır.¹⁰¹

Walt, tehdit dengesi teorisinin güç dengesi teorisinin rafine edilmiş bir hali olarak görülmesi gerektiğini ve güç dengesi teorisinden daha açıklayıcı olduğunu söylemektedir. Bir devletin gücünü belirleyen çeşitli faktörler olduğu gibi bir devletin oluşturduğu tehdit seviyesini belirleyen faktörler de bulunmaktadır; bu faktörler birbirleriyle bağlantılıdır. Tehdit dengesi teorisine göre devletler güç dengesizliklerine değil tehdit dengesizliklerine (bir devlet ya da koalisyonun özellikle tehlikeli görünmeye başlaması) tepki vererek ittifaklar kurmakta ya da yerel çabalarla zayıflıklarını azaltmaktadırlar.¹⁰² Walt, iki savaş arası dönem ve İkinci Dünya Savaşı’nı örnek göstererek güç dengesi teorisinin analizde yanıldığı noktalarda tehdit dengesi teorisinin başarılı olduğunu belirtmektedir.¹⁰³ Son olarak tehdit dengesi teorisinin ittifak tercihlerini de açıklayabildiğini iddia eden Walt, devletlerin en az tehlike barındırdığına inandıkları (en düşük tehdidi algıladıkları) ittifakı seçeceklerini belirtir.¹⁰⁴

⁹⁹ Walt, 1990: x; <https://study.com/academy/lesson/balance-of-threat-theory-assumptions-example.html> (erişim tarihi: 01.02.2021).

¹⁰⁰ Watson, 2002: 9-10.

¹⁰¹ Walt, 1990: x.

¹⁰² Walt, 1990: 263.

¹⁰³ Almanya ve diğer Mihver Devletler güçlerini, yakınlıklarını, saldırı kapasitelerini ve aşırı agresif niyetlerini birleştirmişlerdir. Sonuç olarak Müttefik Devletler’den daha düşük bir güç seviyesine sahip olmalarına rağmen çok daha tehditkar hale gelen Mihver Devletler’e yanıt olarak daha güçlü bir koalisyon kurulmuştur. Benzer bir şekilde Orta Doğu devletleri, coğrafi yakınlık kriterinden ötürü ittifaklarını ana olarak küresel süper güçlere karşı değil, komşularından algıladıkları tehditlere karşı oluşturmaktadır. Cemal Abdünnasır’ın diğer Arap devletleriyle çalkantılı ilişkileri Mısır’ın görece gücündeki değişim ile açıklanabildiği kadar dış politika niyetlerindeki değişiklikler ile de açıklanabilmektedir. Suriye’nin 1960’lı yılların büyük kısmında girdiği izolasyonist politikalar ise Baas Partisi’nin radikal politikaları çerçevesinde gerçekleşmiştir; Suriye’nin bu dönemdeki güç seviyesi oldukça mütevazıdır. Walt, 1990: 264.

¹⁰⁴ Walt, 1990: 264.

Waltz'un geliştirdiği yapısal realist yaklaşıma göre, içinde bulunulan düzen anarşik oldukça ve bu düzen hayatta kalmayı arzulayan devletler ile dolu oldukça güç dengesi siyaseti yürürlükte kalmaya devam edecektir. Ancak Schweller'a göre Waltz'un geliştirdiği teori, temel öneme sahip bir soruyu cevaplayamamaktadır: "Devletlerin hayatta kalmaktan başka hiçbir Őey aramadıkları varsayımı doğru ise, neden kendilerini tehdit altında hissediyorlar ve neden dengeleyici davranışlara girişiyorlar?"¹⁰⁵ Bu erevede Waltz'un varsayımı sadece önceden var olan bir tehdit mevcut ise anlamlıdır; yoksa güvenliğe ihtiyaç hiçbir zaman ortaya çıkmayacaktır. Sistemi oluşturan birimler arasında yağmacı devletlerin bulunma ihtimali güvenlik ikilemini tetiklemektedir. Schweller, anarşi ve kendini koruma kavramlarının tek başına devletlerin neden peşine takılma yerine g dengeleme yapması gerektiğini ya da daha basitçe her devletin her devletle olan savaş durumunu açıklamak için yeterli olmadığını söylemektedir. Devletlerin neden mutlak kazançlar yerine göreli kazançlar peşinde koştuğu sorusuna verilen yapısal realist yanıt da yeterli değildir.¹⁰⁶

Teorik yaklaşımını "saldırgan realizm" olarak tanımlayan John J. Mearsheimer,¹⁰⁷ yapısal realizme yöneltilmiş bu sorulara sistemik bir yaklaşımla tatminkar bir cevap sunmuştur. Waltz'un yaklaşımını "savunmacı realizm" olarak adlandıran Mearsheimer¹⁰⁸ küresel politikada statükocu devletlerin nadiren ortaya çıktığını söyler; çünkü uluslararası sistem, devletlerin rakiplerinin pahasına g kazanmak için fırsatlar aramasına ve yararların zararlardan daha ağır bastığı durumlarda bu fırsatlardan yararlanmalarına yönelik güçlü teşvikler barındırmaktadır.¹⁰⁹ Büyük glere analizinde bolca yer veren Mearsheimer, büyük güçlerin fırsatlar el verdiği sürece kapasiteleri ölçeğinde saldırmaya meyilli olduklarını söyler. Dahası büyük gler, ufuktaki bir değişimin başka bir devletin lehine olduğunu gördüklerinde güç dengesini korumak için çabalarlar. Büyük güçlerin bu Şekilde davranmasının sebebi ise uluslararası sistemin yapısında yatmaktadır. Anarşik uluslararası sistemin yapısı, güvenlik arayışındaki devletleri birbirlerine saldırgan davranmaya iter.

Uluslararası sistemin üç özelliği devletleri birbirlerinden korkmaya ve birbirlerine karşı saldırgan olmaya itmektedir: devletlerin üstünde bulunan ve onları birbirlerinden koruyan bir merkezi otoritenin yoksunluğu, devletlerin her zaman bir miktar askeri saldırı kapasitesine sahip olması, devletlerin diğer devletlerin niyetlerinden asla emin olamayacağı gerçeği. Bunlardan kaynaklanan ve asla engellenemeyecek korku, devletleri hayatta kalma Őanslarını arttırmak için diğerlerinden daha güçlü olmaya zorlamaktadır. Bu yüzden hayatta kalmanın en

¹⁰⁵ Schweller, 1996: 91.

¹⁰⁶ Schweller, 1996: 91.

¹⁰⁷ Mearsheimer, 2001: 21.

¹⁰⁸ Mearsheimer, 2001: 18-19.

¹⁰⁹ Mearsheimer, 2001: 21.

etkili garantisi, başka hiçbir devletin tehdit edemediği bir hegemon olmaktır. Bu sebeple güç dengesinden nadiren memnun olan büyük güçler, neredeyse her zaman revizyonisttir.¹¹⁰ Böyle bir hegemonun varlığında ise diğer tüm devletler kendilerini varoluşsal bir tehdit altında hissetmekte, ya bu hegemonu ortadan kaldırmaya ya da dengelemeye çaba sarf etmektedir.¹¹¹ Dolayısıyla devletler, kimsenin bilinçli bir şekilde tasarlamadığı ya da amaçlamadığı trajik bir biçimde¹¹² güvende hissedebilmek için sonsuz bir güç artırımına gider ve saldırganlaşırlar. Saldırgan devletlerle dolu anarşik ortamda hayatta kalmak, ancak her koşulda kendini koruyabilmekle garantilenmektedir. Böylece Schweller'ın sorularına cevap veren Mearsheimer, devletlerin varoluşlarını sürdürmeleri için “yağmacı”¹¹³ olmaları gerektiğini söylemiş olur. Öyle ki saldırgan realizme göre güvende olmak, ancak en güçlü aktör olup bir anlamda güvenlik ikileminin ötesine geçmekle mümkündür.

1.2.3. Neoklasik Realizm

Ampirik yönü güçlü bir sistem teorisi oluşturan Kenneth Waltz uluslararası sistemin yapısal özellikleri çerçevesinde tekrar eden devlet davranışlarına, yani “olana” yönelik oldukça ikna edici açıklamalar getirmiştir. Ancak Soğuk Savaş'ın bir sıcak savaş olmaksızın sona ermesi, yapısal realizmin açıklayamadığı bir sistemik değişim olmuştur. Bu durum Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde sosyal inşacılığın ve eleştirel teorilerin gelişimini hızlandırırken realizm içerisinde de teorik yenilenmelerin önünü açmıştır. Saldırgan realizm Soğuk Savaş'ın sıcak savaş olmadan bitişini Sovyetler Birliği'nin güç maksimizasyonu yarışını kaybetmesi ile açıklarken iki kutup arasındaki savaşın varlığına kanıt olarak ise iki süper gücün Afganistan'daki mücadelesini (1979-1989) göstermiştir. Öte yandan yapısal realizmin değişimi açıklamadaki eksikliğini kapatmayı hedefleyen neoklasik realizm, sistemin yanında devlet içi faktörleri ve siyasi karar alıcıları da analize dahil etmenin gerekliliğini vurgulamıştır. Buna göre devlet liderleri anarşik uluslararası sistemin ürettiği tehditleri ve güç dağılımını tek boyutlu algılamamaktadır; devlet yöneticilerinin karar alma süreçleri güç dengesi ve potansiyel tehditlerin belirsizliği ile paralel şekilde çok yönlüdür. Bu yüzden sistem içerisindeki önemli karar alıcıların ve devlet içi faktörlerin (siyasal imkanlar ve kısıtlamalar) de analiz edilmesinin gerekliliğini savunan neoklasik realistler, klasik realizm ve yapısal realizm arasında bir orta nokta konumundadır.¹¹⁴

¹¹⁰ Mearsheimer, 2001: 2-3.

¹¹¹ Balci, 2018: 138.

¹¹² Mearsheimer, 2001: 3.

¹¹³ Schweller, 1996: 91.

¹¹⁴ Balci, 2018: 140-141.

Hem iç hem dış değişkenleri analize dahil eden neoklasik realizm, klasik realist düşünceden alınan anlayışları güncelleyip sistematikleştirmektedir. Gideon Rose, neoklasik realizmin hangi yönden realist, hangi yönden neoklasik olduğunu şu şekilde açıklamaktadır:

Neoklasik realizmin taraftarları “bir devletin dış politikasındaki kapsam ve hırslarının öncelikle onun uluslararası sistemin içerisindeki konumu ve özellikle göreceli maddi güç kapasitesi tarafından belirlendiğini iddia ederler. Bu yüzden realistlerdir. Ancak daha ileri giderek dış politikadaki söz konusu güç kapasitelerinin dolaylı ve karmaşık olduğunu, çünkü sistemik baskıların aradaki değişkenler üzerinden birim seviyesine tercüme edilmesi gerektiğini savunurlar. Bu yüzden neoklasiklerdir.”¹¹⁵

Devletlerin iç siyasal yapısına büyük önem veren neoklasik realistler dış politika kararlarının siyasi liderler ve elitler tarafından alındığı gerçeği ile hareket ederler. Bu sebeple karar alıcıların göreceli güce yönelik algıları önemli olmaktadır; göreceli güç analizi basitçe devletlerin görünür güçleri ve göreceli olarak sahip oldukları fiziksel kaynaklar ile sınırlanamaz. Dolayısıyla kısa ve orta vadede devletlerin dış politikaları objektif maddi güç trendlerini takip etmek zorunda değildir. Dahası, karar alıcı liderler ve elitler yönettikleri devletin gücünü ve kaynaklarını diledikleri gibi yönetme özgürlüğüne sahip değillerdir; devletin ve karar alıcıların topluluklarına göre göreceli yapı ve gücünün karşılaştırılması, neoklasik güç analizi için bir zorunluluktur. Sistemik baskı ve teşvikler ise devlet davranışının spesifik detaylarını belirleyecek kadar güçlü ve kesin olmasalar da dış politikanın genel güzergahını yönlendirebilmektedir. Tüm bu sebeplerden ötürü neoklasik realistler, güç ve siyaset arasındaki bağlantının anlaşılmasında dış politikanın içerisinde formüle edilip uygulandığı bağlamların yakından incelenmesinin önemini vurgulamaktadır.¹¹⁶ Böylece aktörün analizdeki önemini sistemin önüne koyan neoklasik realizm, klasik realizme daha yakın bir çizgi çizmiştir. Aktör ve sistemi aynı anda değerlendiren yaklaşımda sistem büyük ölçüde aktörleri sınırlandırıcı bir faktör olarak değerlendirilmektedir.¹¹⁷

Bu durum neoklasik realizmi klasik realist görüşten her anlamda daha sistematik yapsa da, analize eklediği aktör altı değişkenlerle teoriyi neorealizme kıyasla ampirik yönden oldukça zayıflatmaktadır. Realist yaklaşımın teorik çekirdeğinin -başta savunmacı ve neoklasik realistler olmak üzere- bizzat kendi savunucuları tarafından baltalandığına yönelik eleştiriler mevcuttur. Buna göre realizmi daha az determinist, daha az tutarlı ve daha az ayırt edici şekilde yeniden biçimlendiren bu yeni realistler, teorinin çevirdek varsayımlarını anarşi ve rasyonelliğe indirgemıştır. Bu indirgeme sonucunda realizm, önceden realistler tarafından küçümsenen

¹¹⁵ Rose, 1998: 146.

¹¹⁶ Rose, 1998: 147.

¹¹⁷ Balcı, 2018: 142.

legalist, liberal, moralist ve idealist görüşler dahil olmak üzere devletlerin rasyonel olduğu savından etkilenen tüm yaklaşımlar ile tutarlı hale gelmiştir.¹¹⁸ Bu bağlamda neoklasik realizmin liberal görüşe oldukça yaklaştığını iki örnekle gözler önüne sermek mümkündür. Fareed Zakaria'nın uluslararası ilişkilerin temel aktörünün devlet yetkilileri olduğunu söylemesi ve böylece realizmin en önemli temel argümanlarından birine tamamen zıt bir argüman oluşturması, bunlardan ilkidir. İkincisi ise William Wohlforth'un Soğuk Savaş örneği üzerinden karar alıcı elit algısının önemini vurgulamasıdır: ABD ve Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş boyunca birbirlerinin kapasitesini farklı şekillerde algılamış ve bu durum iki gücün farklı yanıtlar oluşturmalarına neden olmuştur. Bu örnek, neorealizmin “sistem içerisinde benzer pozisyonda bulunan birimlerin sistemik baskılara aynı şekilde yanıt verdiği” öngörüsüne ters düşmektedir.¹¹⁹

Peşine takılma ve çıkar kavramları da neoklasik realizmde farklı bir bakış açısı ile ele alınmıştır. Buna göre Waltz'un tehdit dengesi teorisi, peşine takılma kavramının farklı formları ile uyumlu değildir. Waltz, peşine takılmayı yalnızca başa çıkılamayacak bir tehdide “teslim olma” kategorisinde analiz etmiştir. Ancak neoklasik realist görüşe göre peşine takılma eylemi çıkar amaçlı da gerçekleştirilebilmektedir.¹²⁰ Schweller ittifak seçimlerinin tehdit kadar kazanç, korku kadar arzu tarafından da motive edildiğini söylemektedir. Öyle ki peşine takılmanın başlıca motivasyonlarından birinin zaferin ganimetlerini paylaşmak olduğunu Waltz'un kendisi söylemektedir. Güvenlikten ziyade çıkarın hareketlendirdiği ittifak seçimlerinde devletlerin peşine takıldıkları konvoyun tepesine tırmanması zorlama değil, isteyerek yapacakları bir davranıştır. Peşine takılma cezai tehditlerle değil, ödül vaatleri ile itiş gücü (*momentum*) kazanmaktadır. Schweller bu yüzden daha fazla güvenlik arzusuyla dizginlenmemiş, çıkar beklentisi ile oluşan ittifakları da¹²¹ analizine dahil etmiştir. Bu tarzdaki ittifaklara net bir örnek, Avrupa Birliği – ABD güvenlik ortaklığıdır. ABD ile birçok ortak güvenlik kaygıları taşıyan Avrupalı devletler, güvenlik işbirliği çerçevesinde ABD'nin peşine takılarak birçok fayda¹²² elde edebilmektedir. İkinci Dünya Savaşı'na giden süreçte Sovyetler Birliği'nin revizyonist Almanya'yı dengeleyip güç dengesini yeniden sağlamak yerine çıkarlarını gözeterik Almanya

¹¹⁸ Legro ve Moravcsik, 1999: 6-7.

¹¹⁹ <https://www.e-ir.info/2013/02/13/is-there-anything-new-in-neoclassical-realism/> (erişim tarihi: 04.02.2021).

¹²⁰ Cladi ve Locatelli, 2016: 33.

¹²¹ Schweller, 1994: 79.

¹²² Özellikle nükleer, biyolojik ve kimsayal silahların artışı, uluslararası terörizm ve Brezilya, Çin, Hindistan gibi yükselen Batı-dışı güçlerin dengelenmesi gibi sorunlarla mücadelede Avrupalı devletler, ABD ile içerisinde buldukları güvenlik işbirliğinden fayda sağlamaktadır. Soğuk Savaş sonrası uluslararası ortamda bu faydalar çevresel güvenlik, demografik değişimler, göç, küresel pandemiler, uluslararası suç ve siber savaş / terörizm alanlarına genişlemiştir. Ancak çıkara dayalı bu peşine takılmanın, Avrupa ve ABD'nin tüm bu konularda tamamen aynı görüşte olduğu anlamına gelmediğini vurgulamak önemlidir. Bu sorunlarla nasıl mücadele edileceği konusunda Avrupalı devletler ve ABD arasında hatırı sayılır bir çekişme de söz konusudur. Cladi ve Locatelli, 2016: 33.

ile ittifak kurması, çıkar temelli ittifaklara bir diğer çarpıcı örnektir.¹²³ Schweller, neorealizmin sistemik determinizminin önüne geçirdiği bu yeni denge teorisini çıkarlar dengesi (*balance of interests*) olarak adlandırır. Çıkarlar dengesinin birim ve sistem seviyesinde iki farklı anlamı vardır. Birim seviyesinde çıkarlar dengesi, devletin arttırmak istediği değerler uğruna ödemeyi göze aldığı maliyetlerin korumak istediği değerler için göze aldığı maliyetlere göreliliğidir. Sistem seviyesinde çıkarlar dengesi, statükocu ve revizyonist devletlerin görece gücüne karşılık gelmektedir.¹²⁴

Uluslararası İlişkiler disiplinine uzun bir süre yön veren ve hâlâ disiplin içerisinde oldukça önemli bir yere sahip realist teori, Uluslararası Güvenlik ve Çevresel Güvenlik araştırma alanlarında da kuvvetli bir nüfuza sahiptir. Realist teorinin bu iki araştırma alanına bakış açısını araştırmak, çalışmanın ana sorunsalı olan realizm ve çevresel güvenlik bağlantısını ve bu bağlantıdaki sorun ve eksiklikleri anlamak için büyük önem taşımaktadır. Çalışmanın sıradaki bölümü, realist teorinin güvenliğe yaklaşım biçimini ve uluslararası güvenlik ve çevresel güvenlik literatüründeki yerini ele almıştır.

1.3. Realist Teori, Uluslararası Güvenlik ve Çevresel Güvenlik

İnsanlık tarihi boyunca sosyal ve siyasi hayatın hemen hemen her kesiminde kendine yer bulan güvenlik kavramı, Uluslararası İlişkiler disiplinde de önemli bir yere sahiptir. Hangi bağlamda olursa olsun, güvenlik kavramının anlam kazanması için bazı kriterler bulunmaktadır. Bunlar varlığın sürdürülmesine / hayatta kalmaya karşı bir ya da birden çok içsel ve / veya dışsal tehdidin bulunması ya da en azından söz konusu tehditlere dair tahmin ve algılamaların mevcut olmasıdır.¹²⁵ Güvenlik kavramı da böylece bir bireyin, devletin ya da birimin varlığını koruması ve sürdürmesi için uygun koşulların sağlandığı durum olarak tanımlanabilir. Birey düzeyinde her insanın varlığını tanımlamada farklı öncelikleri vardır; cinsiyet, ailevi konum, meslek, dini ve etnik kimlik gibi tanımlamalarda öncelik sırası her bireyde farklılık göstermektedir. Bu yüzden bireylerin güvenlik anlayışı da varoluşlarını tanımlama biçimlerine göre farklılık göstermektedir. Uluslararası İlişkilerdeki güvenlik tanımlamaları da birey düzeyindekinden çok farklı değildir. Uluslararası sistemin içerisindeki her aktörün amaç ve idealleri, tehdit algısı ve dolayısıyla güvenlik anlayışı birçok farklılık barındırmaktadır. Sonuç olarak güvenlik kavramı uluslararası ilişkilerde genel olarak belirli

¹²³ Balcı, 2018: 143.

¹²⁴ Schweller, 1994: 99.

¹²⁵ Dedeoğlu, 2018: 34.

düzlemlerde ifade edilmektedir: uluslararası sistem, bölgesel veya işlevsel alt sistemler, devlet, toplum, toplumsal alt gruplar, birey.¹²⁶

Tüm bu düzlemler çerçevesinde güvenlik kavramı Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde hem teorik hem pratik tartışmaların sıkça odak noktası olmuştur. Soğuk Savaş öncesi dönemde hem Uluslararası İlişkiler disiplini hem de uluslararası güvenlik alanında yapılan çalışmaların odak noktası uluslararası savaş sorunu olmuştur.¹²⁷ İkinci Dünya Savaşı öncesinde güvenlik çalışmaları büyük ölçüde askeri ve diplomatik çalışmalar ile sınırlandırılmış ve sivil araştırmacılar güvenlik çalışmalarına katkı yapmaktan caydırılmıştır.¹²⁸ Bu yüzden iki savaş arası dönemde uluslararası güvenliği bir disiplin olarak Uluslararası İlişkilerden ayırmak zordur. Fakat bu dönemde realizm ve liberalizm tartışması ve buna bağlı savaş-barış, pratik-teori, iyimserlik-kötümserlik, determinizm-özgür irade dikotomileri etrafında uluslararası güvenliğe dair nüanslar görmek mümkündür. ABD Başkanı Wilson'ın öncülüğüyle kurulan Milletler Cemiyeti, iki savaş arası dönemde kurulmaya gayret gösterilen müşterek güvenlik fikrine yönelik ana projedir. Döneme hakim olan genel düşünce devletlerin güvenliklerini Milletler Cemiyeti gibi bir örgüte emanet ederek varoluşlarını korumak için tek yanlı savaşlara girmek zorunda kalmaktan kurtulması üzerinedir. Cemiyetin saldırıya karşı kolektif güvenlik özelliğinin de dış tehditlere karşı etkili bir gözdağı olacağı düşünülmüştür. Ancak ABD'nin Cemiyete üye olamayışı, Birleşik Krallık ve Fransa'nın revizyonist devletlere karşı durmak yerine yatıştırma politikalarına gitmeleri ve 1930'larda gerçekleşen büyük uluslararası ekonomik kriz, liberal düşüncenin ve kolektif güvenlik algısının büyük ölçüde itibar kaybetmesine neden olmuştur.¹²⁹ Öte yandan Birinci Dünya Savaşı'nın dehşet verici sonuçları savaşın generallere bırakılamayacak kadar önemli olduğunu göstermiş, İkinci Dünya Savaşı boyunca siviller ilk defa askeri planlamalarda geniş çaplı söz hakkı elde etmiştir.¹³⁰ Tüm bunlar liberal görüşe olan desteği iyice zayıflatmış, ideal tasarımlarla değil var olan ile ilgilenen realist düşünceye yoğun destek kazandırmıştır.

Manhattan Projesi'nin sonuç vermesi ile tarihin ilk nükleer bombaları, Japonya'yı bir an önce teslim olmaya zorlama İkinci Dünya Savaşı'nı bitirme amaçlarıyla 6 ve 9 Ağustos 1945 tarihlerinde Hiroshima ve Nagasaki şehirlerinde kullanılmıştır.¹³¹ Hiroshima ve Nagasaki kentlerinde sadece patlama anlarında değil, patlamaları takip eden süreçte de korkunç tecrübeler

¹²⁶ Dedeoğlu, 2018: 34-36.

¹²⁷ Smith, 2020: 48.

¹²⁸ Walt, 1991: 213-214.

¹²⁹ Smith, 2020: 48-51.

¹³⁰ Walt, 1991: 214.

¹³¹ <https://www.atomicheritage.org/history/manhattan-project> (erişim tarihi: 05.02.2021).

yaşanmıştır.¹³² Savaşın ardından 1947 yılında ilan edilen Truman Doktrini¹³³ ile fiilen başlayan Soğuk Savaş, nükleer mekaniklerin uluslararası sistemde belirleyici etkiye sahip olduğu bir dönem olmuştur. Öyle ki, 1962 yılında gerçekleşen Küba Füze Krizi'nde zirveye tırmanan nükleer gerginlik nihayetinde Dehşet Dengesi (*Mutually Assured Destruction*) kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Buna göre iki kutuplu Soğuk Savaş sisteminde termonükleer silahların savaş araçları arasına dahil olmasıyla sıcak savaş devletlerarası ilişkilerin bir aracı olmaktan çıkmıştır. Aksine, bu silahların ortaya çıkışı ile birlikte devletlerin hayatta kalabilmesi, savaşın hiçbir şekilde gerçekliğe dönüşmemesine bağlı hale gelmiştir.¹³⁴ Hiçbir devletin birbirine güvenemediği ve birçoğunun iki süper güçten birinin peşine takıldığı bu yeni uluslararası düzende realist teori, Uluslararası İlişkiler disiplinde dominant yaklaşım haline gelmiştir.

Güvenlik kavramı Soğuk Savaş boyunca birçok tartışmaya ev sahipliği yapmış, sürekli bir dönüşüm içerisinde olmuştur. Askeri tehditlerin dışında kalan ekonomik, sosyolojik ve çevresel tehditlerin de güvenliğin konusu olması gerektiğine yönelik tartışmalar, 1991 sonrasında güvenlik anlayışında gerçekleşecek büyük değişime zemin hazırlamıştır.¹³⁵ Güvenlik çalışmaları Soğuk Savaş yılları boyunca “Ulusal Güvenlik” ve “Stratejik Güvenlik” başlıkları ile disiplinde kendine yer bulmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle iki kutuplu uluslararası sistem yapı değiştirmiş, güvenlik çalışmaları “Uluslararası Güvenlik” adı ile anılmaya başlamıştır.¹³⁶ Güvenlik üzerine gerçekleşen tüm kavramsal tartışmalara rağmen Soğuk Savaş boyunca güvenlik literatüründe en baskın ve en fazla kabul gören paradigma realizm olmuştur. Klasik realizmde görülen askeri güce ve silahlanmaya verilen önem ile güç dengesi, güvenlik ikilemi ve güç maksimizasyonu kavramları Soğuk Savaş dinamiklerini açıklamada etkili olmuştur. Klasik realist düşünürler tarafından insan doğasının kötü ve güvenilmezliğine yönelik vurgular da Soğuk Savaş'ın bilinmezliklerle dolu uluslararası ortamı ile uyum içerisindedir.¹³⁷ Realist güvenlik yaklaşımında güvenliğin mutlak kaynağı olan birimler devletlerdir, bu sebeple güvenlik üzerine yapılan çalışmalar devletlerarasındaki mücadeleye odaklanmalıdır. Anarşik uluslararası sistemde birbirlerine güvenemeyen devletler kendi güvenliklerini sağlamaktan başka bir çareye sahip değildir. Diğer devletlerin varoluşunu

¹³² Hiroshima'da tahminen 90.000 ila 166.000 kişi saldırı esnasında ve sonrasındaki radyasyon kaynaklı sebeplerden hayatını kaybederken Nagasaki'de 1945 sonunda nükleer saldırı kaynaklı ölüm sayısı 80.000'e ulaşmıştır. <https://www.atomicheritage.org/history/bombings-hiroshima-and-nagasaki-1945> (erişim tarihi: 05.02.2021).

¹³³ <https://www.americanrhetoric.com/speeches/harrystrumantrumandocctrine.html> (erişim tarihi: 05.02.2021).

¹³⁴ Gaddis, 2018: 76-77.

¹³⁵ Çıtak ve Kiraz, 2020: 15-16.

¹³⁶ Bingöl, 2016: 18.

¹³⁷ Şen, 2014: 23-31.

tehdit eden bir hegemonun ortaya çıkması riski doğduğunda ise devletlerin bunu önlemek için dengeleme politikası gütmekten başka şansları bulunmamaktadır. Güvenlik sorunlarını açıklarken gücün ana belirleyici ve devletin temel aktör olduğu bir güvenlik yaklaşımını benimseyen realistler, bu durumun değişmesini pek mümkün görmemektedir.¹³⁸

Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru ortaya çıkan yapısal realizm ise güç, ittifaklar, anarşi, kapasite gibi kavramlara getirdiği sistemik açıklamalarla liberalizm-realizm tartışmasının ötesine geçmiş, uluslararası güvenliğe daha ampirik bir yaklaşım sunmuştur.¹³⁹ Bir sistem teorisi olarak inşa edilen yapısal realizme göre, anarşinin var olduğu uluslararası sistemde güvenlik ya da güvensizlik mutlak olamaz. Bir devletin diğerine güç kullanmaya karar vermesi tamamen bu devletin kapasitesine ve amaçları doğrultusunda belirlediği yargısına bağlıdır. Uluslararasıındaki güvenlik sorunlarının kaynağı klasik realizmde olduğu gibi sadece insan doğasının kötülüğüne indirgenemez; yaptırım ve düzenleme gücü olan bir merkezi otoritenin bulunmadığı uluslararası ortamdan kaynaklanan bu sorunlar ancak sistem analizi ile açıklanabilmektedir. Devletlerin uluslararası sistemde rasyonel birer aktör oldukları görüşünü temel alan yapısal realizm, savaşın sonucunun ne olursa olsun tüm taraflar için belirli ölçüde yıkım getireceği gerçeğini öne sürmektedir. Buna göre devletler kendilerini güvenlik tehditlerine sokacak tehlikeli davranışlardan kaçınacak doğrultuda mantıklı hareket eden birimlerdir. Ancak devletler hedefleri uğruna bir miktar yıkımı göze alabildikleri için onlar için “yararlı” olduğuna kanaat getirdikleri savaşlara girebilmektedir. Karar alıcıların hesaplamalarında hata paylarının da bulunduğu göz önünde bulundurulduğunda uluslararası ortamda diğer devletlerin davranışlarını öngörmek oldukça zorlaşmaktadır. Bu durum, devletlerin güvenlik endişesini arttırmaktadır. Devletlerin güvenlik kaygılarını arttıran diğer önemli unsurlar ise devletlerin niyetlerindeki belirsizlik ve göreceli kazançtır. Devletlerin görünürdeki niyetleri altta yatan gerçek niyetlerinden tamamen farklı olabilmektedir ve bundan tam anlamıyla emin olmak imkansızdır. Öte yandan ittifaklar sonucunda her devletin elde ettiği fayda ile kapasitesini ne ölçüde arttıracacağı bir başka bilinmeyendir; bu sebeple devletler ittifak ilişkilerinde kendi kazançlarından daha çok ittifaktaki diğer devletlerin ne kazandığına yoğunlaşırlar.¹⁴⁰

Bu bağlamda devletlerin kendi güvenliklerini sağlayacak ölçüde güce sahip olması, içerisinde buldukları varoluş mücadelesini başarıyla sürdürmeleri için önemlidir. Fakat gücün sonsuz artırımının devletin güvenliğini arttırmak yerine başlı başına bir güvenlik tehdidi oluşturabileceği de unutulmamalıdır. Walt'un belirttiği üzere devletler gücü değil, tehdidi

¹³⁸ Çıtak ve Kiraz, 2020: 19-20.

¹³⁹ Çıtak, 2014: 33.

¹⁴⁰ Çıtak, 2014: 37-39.

dengelemektedir. Uluslararası ortamdaki farklı birimlerden algıladıkları tehdit miktarına göre hareket eden devletler aşırı tehditkar olduğunu düşündükleri bir güce karşı ittifak kurabilmektedir.¹⁴¹ Mutlak güvenlik arayışı içerisine giren bir devlet güç artırımında aşırıya kaçarsa varlığını tehdit eden büyük bir ittifak ile yüzleşmek zorunda kalabilmektedir. Bu sebeple devletler gücü değil güvenliği arttırmayı hedeflemektedir. Uluslararası sistemde bulunan kutup sayısı da yapısal realizme göre güvenliği belirleyici kriterlerden biridir. Büyük ölçüde eşit güce sahip olan iki rakip bloğun birbirine karşı giriştiği dengeleme süreçlerinde savaşlar azalmakta, güvenlik daha kolay sağlanabilmektedir. Bu yüzden iki kutuplu sistemler güvenliğin maksimum düzeyde sağlanabildiği düzenler olarak görülmektedir. Yaklaşık olarak eşit güce sahip olan ikiden fazla aktörün güç mücadelesi içerisinde olduğu çok kutuplu sistemlerde ise savaş ihtimali ve revizyonist stratejiler en yüksek seviyededir.¹⁴² Bu yüzden çok kutuplu sistemlerde güvenliği sağlamak oldukça zordur.

Neoklasik realizm ise realist uluslararası güvenlik literatürüne devlet içi faktörlerin analizini kazandırmıştır. Yapısal realist teoriye göre uluslararası sistem devletleri belirli benzer stratejileri uygulamaya (dengeleme ve benzeşme) mecbur bırakmaktadır; bu sistemik reçeteleri takip etmeyen devletler bağımsız varlıklarını kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalırlar. Ancak sistem içerisindeki lider devletlerin başarılı uygulamalarını diğer devletler her zaman vakitli ve kolektif bir düzen içerisinde takip etmemektedir. Neoklasik realizm devletleri sistemin sunduğu ideal davranışları takip ederek her koşulda birbiriyle benzeşen birimler olarak görmemektedir. Hem sistem hem birim seviyesindeki değişkenleri analizine dahil eden neoklasik realizme göre devlet gücü (bir devletin görece olarak yerli topluluğundan kaynak çıkarma ve bu kaynakları seferber edebilme becerisi) devletlerin takip etmesi muhtemel olan iç dengeleme stratejilerini şekillendirmektedir.¹⁴³

Güç ve tehdit algılarını önemli belirleyiciler olarak görse de güvenliğe sadece bu iki kavram üzerinden yaklaşmayı reddeden neoklasik realizm, devlet içi faktörlerin ne ölçüde ve hangi koşullar altında dış politika ve güvenlik politikalarını etkileyebildiğini araştırmaktadır. Neoklasik görüşe göre ne bu sorulara ne de devlet içi faktörlerin hangi durumlarda devleti güç dengesi ve tehdit dengesi teorileri tarafından tahmin edilen stratejileri takip etmekten alıkoyabildiği sorusuna tamamen sistemik teoriler (neorealist güç dengesi teorisi gibi) ve tamamen iç politika odaklı teoriler (liberalizm gibi) cevap verememektedir. Bu teoriler aynı şekilde neden 1990'larda George H. W. Bush ve Clinton yönetimlerinin, uluslararası ortamda ABD'ye rakip bir büyük güç bulunmaksızın ve Soğuk Savaş sonrası sözde barış ortamının

¹⁴¹ Walt, 1990: 263-264.

¹⁴² Çıtak, 2014: 41.

¹⁴³ Taliaferro, 2010: 464.

ödüllerini toplamaya yönelik yoğun yerel baskıya rağmen Avrupa ve Doğu Asya’da ABD nüfuzunu koruyup genişletmeye çalıştığını açıklayamamaktadır. Neoklasik realizm ise Bush ve Clinton yönetimlerinin ABD büyük stratejisini (*US grand strategy* – ABD’nin uzun vadeli çıkarlarına dayalı stratejisi) devam ettirme girişimini uluslararası fırsatlar, düşük görece tehdit seviyeleri ve iç siyasi kısıtlamalar ile açıklamaktadır.¹⁴⁴

Bu noktada realizmin güvenliğe yaklaşımında teori- birincil politika-ikincil politika ayırımına değinilmesi önemlidir. 1940’lı yılların sonundan itibaren başlayan ve realist teorinin Uluslararası İlişkiler disiplinde baskın olduğu Soğuk Savaş süreci boyunca Washington’daki her yeni hükümet Amerikan ulusal güvenliğini dar ve aşırıca askeri kriterler üzerinden tanımlamıştır. Bu dönem boyunca siyasetçiler askeri olmayan, sosyoekonomik konularla ilgilenmek yerine dikkatsiz halkın odağını hayali ya da gerçek askeri tehlikelere yöneltmeyi daha kolay bulmuştur. ABD bu dönemdeki dış politika sorunlarına ekonomik, hukuki ve sosyal açılardan yaklaşabilecek maddi güç ve nüfuzla sahip iken bu sorunlara askeri çözümler getirmeyi tercih etmiştir. Bu düzlemde uzaklaşmayı hedefleyerek yola çıkan Jimmy Carter Hükümeti (20 Ocak 1977-20 Ocak 1981) bile ilerleyen yıllarda güçlü yerel eleştirilerden askeri konularla bağlantılı olanları askeri yöntemlerle savuşturmaya başlamış, olmayanları ise askeri sebeplere indirgemıştır.¹⁴⁵

Realist teorinin güvenliğe yaklaşımının bu durumdaki payı büyüktür; realizm, dış politikada güvenliği bir birincil politika konusu olarak atfederek incelemektedir. Öte yandan devletin varoluşu için hayati önem taşımayan tüm dış politika konuları (büyük ölçüde ekonomik ve sosyal konular) realist yaklaşım içerisinde “ikincil politika” adı altında kategorize edilerek güvenlik ve hayatta kalma odaklı askeri konulardan ayrıştırılmıştır. Güvenliği sağlamak için yapılan askeri planlama ve politikaların tamamı ise “birincil politika” olarak sınıflandırılmıştır. Dolayısıyla, realist yaklaşımı takip eden Soğuk Savaş dönemi güvenlik çalışmaları yoğunlukla devletlerin askeri güç ve idaresine odaklanan akademisyenler tarafından kaleme alınmıştır; ulusal güvenlik kavramı sadece askeri güç ve stratejileri karşılar hale gelmiştir. Böylece realist güvenlik çalışmaları literatüründe birincil politika-ikincil politika şeklinde ayrıştırılan konular arasındaki doğrudan bağlantı uzun süre zayıf kalmıştır.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Örneğin 11 Eylül 2001 saldırılarını takiben Taliban rejimine karşı verilecek mücadelenin karar alma süreci hem sistemik hem devlet içi faktörlerin bir karışımı sonucunda tamamlanmıştır. Baskın Amerikan gücü ve dış tehditler ABD’nin 11 Eylül saldırılarına vereceği askeri yanıtın parametrelerini belirlerken ABD yürütme organının ulusal güvenlikteki hakimiyeti, Bush yönetimindeki ve düşünce kuruluşlarındaki yeni muhafazakarların siyasi girişimleri ve ABD dış politika söylevindeki liberal idealler askeri yanıtın karakterini ve yerini belirlemiştir. Taliaferro, Lobell ve Ripsman, 2009: 1-3.

¹⁴⁵ Ullman, 1983: 129.

¹⁴⁶ Baldwin, 1997: 9; Jackson ve Sørensen, 2013: 107.

Güvenliğin maruz kaldığı bu tek boyutlu yaklaşım 1980'li yıllar boyunca ulusal güvenliğin yeniden tanımlanmasına yönelik pek çok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Güvenliğin yeniden tanımlanmasına dair derin bir disiplin içi tartışmanın yaşandığı bu dönemde ikincil politika olarak izole edilen birçok konu güvenlik çalışmalarında kendine yer edinmeye başlamış, güvenliğin anlamı oldukça genişlemiştir. Güvenlik araştırmaları içerisinde ekonomik ve sosyal konuların ulusal güvenlik ile iç içe olduğu anlaşılmıştır. Avrupa ve Asya başta olmak üzere dünyanın farklı bölgelerinde yeni güç merkezlerinin ortaya çıkışı, ABD'nin mutlak askeri gücüne rağmen Vietnam Savaşı'nda (1955-1975) başarı elde edememesi ve daha önce ikincil politika çerçevesinde ele alınan konuların birincil politika sorunlarına dönüşmesi, uluslararası güvenlik literatüründeki geleneksel anlayışı baskılamaya başlamıştır. Neyin ya da kimin güvenliğinin nasıl sağlanacağı, güvenliği sağlamada güç ve şiddet kullanımının rolü, gerçek ve potansiyel güvenlik tehditlerine dair spekülasyonların nasıl dengeleneceği tartışmaları¹⁴⁷ bu baskıyı daha da artırmıştır. 1990'lı yıllara da yansıyan bu dönemde güvenliğin anlamı dört ana yönde genişletilmiştir.

Güvenliğin anlamında aşağı yönde genişleme ulusların güvenliğinden grupların ve bireylerin güvenliğine doğru olmuştur. Yukarı doğru genişleme ulusların güvenliğinden uluslararası sistemin ya da ulus-üstü fiziksel bir ortamın güvenliğine doğru, yani ulustan biyosfere doğru gerçekleşmiştir. Yatay genişleme, güvenlik türleri bazında gerçekleşmiştir. Bireyler, uluslar ve sistemlerin aynı şekilde güvende ya da güvensiz hissetmesi mümkün değildir; bu bağlamda güvenliğin siyasi, ekonomik, sosyal, çevresel ve insani boyutları da bu yeni kapsama dahil olmuştur. Dördüncü genişleme yönü ise tüm bu yeni güvenlik boyutlarının gözetimi için güvenliği garantilemeye yönelik siyasi sorumluluğun kendisinin genişletilmesidir. Bu genişletme ulus devletten çıkış yapıp dört yöne doğru dağılmıştır: yukarıda uluslararası kurumlara, aşağıda bölgesel ve yerel yönetime, yatay olarak ise sivil toplum örgütlerine, kamuoyuna, basına ve doğa ile piyasanın soyut güçlerine.¹⁴⁸

Realist perspektifte yine bir ikincil politika konusu olarak ele alınan çevre sorunlarının güvenlikle ilişkisinin belirginleşmeye başlaması da bu dönemde gerçekleşmiştir. Fosil yakıtların aşırı tüketimi, toprak erozyonu, ormansızlaştırma faaliyetleri ve küresel iklim değişikliğinin yeni güvenlik tehditlerini beraberinde getirdiğine dair tartışmalar güvenlik literatüründe hızla artmıştır; öyle ki, söz konusu yeni güvenlik tehditleri gezegen üzerindeki tüm devletleri etkileyen yapıdadır. Diğer bir deyişle çevre krizinin oluşturduğu yıkım uluslararası sistemde askeri gücü mutlak olan bir süper güçten sistem içerisindeki en zayıf

¹⁴⁷ Smith, 2020: 28-29.

¹⁴⁸ Rothschild, 1995: 55.

devlete kadar her birimi doğrudan olumsuz etkilemektedir; çevre sorunları bu bağlamda “sınıraşan” niteliktedir.¹⁴⁹ Çevre sorunlarının güç artırımına giden tehditkar bir devlete karşı kullanılabilir konvansiyonel yöntemlerle mücadele edilemeyen, belirli coğrafi sınırlarla limitli kalmayan yapısı, güvenlik çalışmaları içerisinde “çevresel güvenlik” literatürünün oluşmasını gerekli kılmıştır. Çevre sorunlarının, özellikle de küresel iklim değişikliği ve ormansızlaşmanın Birleşmiş Milletler’in (BM) düzenlediği 1992 Rio Zirvesi’nde bir uluslararası siyaset konusu olarak gündeme gelmesi ile çevresel güvenlik literatüründeki gelişim ivme kazanmıştır.

Zamanla ortaya atılan farklı bakış açıları sonucunda çevresel güvenlik içerisinde üç ana yaklaşım oluşmuştur. Bunlardan birincisi olan “gelenekselci (ortodoks) güvenlik” yaklaşımı çevre sorunlarını ulusal güvenliği ilgilendiren çatışma ve şiddet konuları ile bağlantısından ötürü bir güvenlik sorunu olarak ele almaktadır. Çoğunlukla kaynak sorunları ve bunlarla bağlantılı olan çatışmalara odaklanan gelenekselci yaklaşım, çevre sorunlarının birey ve sistem düzeyinde doğurduğu tehditleri göz ardı etmektedir. Çevresel güvenliğe ikinci yaklaşım olan “yeni güvenlik” anlayışı gelenekselcilerin göz ardı ettiği konuları da analizine dahil etmekte, çevresel sorunların ulus-altı ve yerel düzeyde meydana gelen etkilerine de odaklanmaktadır. Çevre sorunlarının sınıraşan yapısı, sebep olduğu maddi ve hayati kayıplar, çevresel tehditler sebebiyle göç etmek zorunda kalan insanlar, ulusların siyasi istikrar ve ekonomik refah seviyesine göre çevre sorunlarından etkilenme düzeylerindeki farklılıklar yeni güvenlik yaklaşımının kapsamına girmektedir. Çevresel güvenlik yaklaşımlarından üçüncüsü “ekolojik güvenlik” olarak adlandırılmaktadır. Bu yaklaşıma göre dünya ekosistemlerinin oluşturduğu ağda insan, bu ağı oluşturan unsurlardan sadece biridir. Doğa merkezli bu yaklaşıma göre güvenlik ancak insanların ve insanlar tarafından oluşturulan sosyal sistemlerin diğer yaşam formlarını barındıran ekosistemlerle dayanışma ve uyum içerisinde yaşaması ile mümkün olabilecektir; bu da teknolojinin pozitif yönde kullanıldığı disiplinlerarası bir çabayı zorunlu kılmaktadır. Sürdürülebilir olmayan ekonomik büyüme ve bunu sağlamak için gerçekleştirilen aşırı üretim, çevre krizinin kaynağı oldukları için kökünden değiştirilmesi gereken olgulardır.¹⁵⁰

Karmaşık bir karşılıklı bağımlılık ağı ile birbirine bağlı ekosistemlerden oluşan biyosferde gözlemlenen bir çevre sorunu bir başka çevre sorununu derinleştirmede rol oynayabilmektedir; bu zincirleme tepkime, küresel çevresel bozulmanın tahmin edilemeyecek sorunlar doğurabilecek şekilde genişlemesine sebep olabilmektedir.¹⁵¹ Ekolojik güvenlik

¹⁴⁹ Myers, 1989: 23-25; Brown, 1986: 25.

¹⁵⁰ Atvur ve Cantürk, 2020: 251-254.

¹⁵¹ Bu duruma verilebilecek bir örnek, fosil yakıt kullanımının sonuçlarında gözlemlenebilmektedir. Öyle ki fosil yakıtların tüketimiyle açığa çıkan sera gazları hem hava kirliliğine sebep olarak salındıkları bölgelerde önemli bir

yaklaşımı, tam da bu durumdan dolayı sosyal sistemlerin diğer yaşam formlarını barındıran ekosistemlerle uyumunu savunmaktadır.

Realizmin içerisindeki yaklaşımların en önemli kesişim noktalarından bir tanesi hayatta kalma olgusudur. Klasik realist düşünceden bu yana realist teorinin değişmeyen, devletlerin elde etmek istediği diğer tüm amaçların ön koşulu olarak tanımlanan hayatta kalma amacı, devletleri dış politikada harekete geçiren temel amaç konumundadır. Walt'un tehdit dengesi teorisi ile devlet bazlı güç kavramının sınırlayıcılığının dışına çıkan yapısal realizm, devletlerin algıladıkları tehdide göre uluslararası sistemde gerçekleştirecekleri hareketlere karar verdiğini savunmuştur. Devlet içi faktörlere, iç siyasi yapıya ve karar alıcılara büyük önem vererek liberal düşünceye oldukça yaklaşan neoklasik realist yaklaşım ise realist sistemik açıklamalara büyük bir aktör bazlı esneklik kazandırmıştır. Realist güvenlik anlayışı en temel anlamda anarşik uluslararası sistemde aktörlerin hayatta kalması üzerine kurulmuştur. Ancak tüm bunlara rağmen küresel çevre krizinin getirdiği tehditleri bir ikincil politika konusu olarak ele alan realizm ve realist güvenlik literatürü, çevresel güvenliğin araştırma konusu olan varoluşsal tehditleri algılamakta güçlük çekmektedir. Oysa küresel çevre krizinin getirdiği çevresel sorunlar, büyük ve tehditkar bir devletten çok daha kudretli, konvansiyonel stratejilerle baş edilemeyecek nitelikte tehditleri beraberinde getirmektedir. Belirli siyasi ve coğrafi sınırları bulunmayan bu tehditler bölgesel ya da demografik bir ayırım gözetmeksizin tüm gezegenin biyolojik yaşanabilirliğini sona erdirme potansiyeline sahiptir.¹⁵² Dolayısıyla hem uluslararası sistemin aktörlerinin hem de sistemin kendisinin varlığının devamı tehlikeye girmiştir. Bu bağlamda realizmin en temel varsayımlarından biri olan ve devletlerin dış politika kararlarındaki temel motivasyon olarak tanımlanan hayatta kalma amacı ile realist teorinin çevresel sorunlara yaklaşımı arasında kritik bir çelişki söz konusudur. Çalışmanın sıradaki bölümünde çevresel sorunların realist tehdit algısında en az devletler kadar yer etmesinin neden önemli bir gereklilik olduğunu açıklayabilmek için çevre krizinin meydana getirdiği aktör bazlı ve sistemik tehditler ile bu tehditlerin boyutu gözler önüne serilecektir.

sağlık sorunu oluşturmakta hem de küresel iklim değişikliği sorununu derinleştirmektedir. Atvur ve Cantürk, 2020: 263-264.

¹⁵² Burke vd., 2016: 500.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESEL ÇEVRE KRİZİ: AKTÖR VE SİSTEME YÖNELİK VAROLUŞSAL TEHDİTLER VE REALİZM-ÇEVRE İLİŞKİSİ

10.000 ila 13.000 yıl kadar önce ortaya çıkan yerleşik tarım toplumlarından beri¹⁵³ insanın oluşturduğu bütün sosyal örgütlenmeler belirli düzeyde çevre ile etkileşime girmiş, dolayısıyla çevresel bozulmalara neden olmuştur. Toplumsal örgütlenmeler büyüyüp karmaşıklaştıkça ve büyük medeniyetlere evrildikçe söz konusu çevresel etkileşim de giderek artmıştır; çevrenin insan kaynaklı (antropojenik) yıkımındaki derinleşme katlanarak hızlanmıştır. Fakat söz konusu antropojenik çevresel yıkım insanlık tarihinin hiçbir döneminde 18. yüzyılın sonunda başlayan Sanayi Devrimi'nden günümüze uzanan zaman diliminde olduğu kadar hızlı bir derinleşmeye maruz kalmamıştır. Bunun ana nedeni Sanayi Devrimi'nin küresel üretim, tüketim ve dağıtımına getirdiği teknolojik yeniliklerin ekonomik, sosyal ve siyasi yapılarda yarattığı dönüşümlerdir. Üretim zincirleri ve tüketim alışkanlıkları kökünden değişirken sanayi üretiminin gerek duyduğu hammaddelere erişim çabası insanın doğa üzerinde kurduğu baskıyı gittikçe aşırılaştırmıştır. Sanayileşme öncesindeki sömürgecilik döneminde de sermaye birikimindeki artış üretim ve tüketim ile kent yaşamında çeşitli değişikliklere sebep olarak doğa için yıkıcı etkiler doğurmuştur; ancak Sanayi Devrimi'nin getirdiği makineleşme ve gelişmiş buhar teknolojisinin ortaya çıkardığı enerji ihtiyacı, fosil yakıtların kullanımını gittikçe artırmıştır. Doğanın yıkımını önceki dönemlerle kıyaslanamayacak bir hızda derinleştiren Sanayi Devrimi, günümüzde küresel bir çevre krizine dönüşen sorunları başlatan kırılma noktası olmuştur.¹⁵⁴ Kapitalist sermaye artışına odaklanan küresel ekonominin sanayileşen üretim olanakları ile birleşmesi nihayetinde günümüzde gezegendeki tüm yaşamı doğrudan tehdit eden birçok çevre sorununu da beraberinde getirmiştir. Bu sorunlar şu şekilde sıralanmaktadır:

...Aşırı nüfus artışı, ozon tabakasının yok olması, küresel ısınma, türlerin yok oluşu, genetik çeşitliliğin kaybolması, asit yağmurları, nükleer kirlenme, tropikal ormanların yok olması, yüksek ormanların ve sulak alanların yok edilmesi, toprak erozyonu, çölleşme, sel baskınları, kıtlık, göllerin, derelerin ve ırmakların yağmalanması, yeraltı sularının çekilmesi ve kirlenmesi, sahil kenarındaki deniz sularının ve haliçlerin kirlenmesi, mercan resiflerinin tahribatı, denizlere petrol dökülmesi, balıkçılıkta aşırı avlanma, denizi doldurarak kazanılan toprakların genişlemesi, zehirli atıklar, böceklerin ve zararlı bitkilerin

¹⁵³ Pringle, 1998: 1446.

¹⁵⁴ Atvur ve Cantürk, 2020: 250, 254.

öldürülmesinde kullanılan ilaçların zehirleyici etkileri, işyerlerinde tehlikelere maruz kalma, kentlerdeki aşırı kalabalıklaşma, yenilenemez kaynakların tükenmesi.¹⁵⁵

Çok boyutlu ve birbirlerini derinleştirici etkileri olan bu çevre sorunları hem uluslararası sistemin, sistemin içerisindeki devletlerin ve diğer aktörlerin, devletlerin egemenliği altındaki toplumların ve bu toplumların içerisindeki her bir bireyin hem de insan dışında kalan tüm canlı ekosistemlerinin sürdürülebilir varlığını farklı yönlerden tehdit etmektedir. Çalışmanın bu bölümü 21. yüzyıldaki çevre krizinin boyutlarını vurgulayarak çevre sorunlarının oluşturduğu aktör ve sisteme yönelik varoluşsal tehditleri gözler önüne serecektir. Bu bölümde realist yaklaşımın bir ikincil politika konusu olarak göz ardı ettiği çevre krizinin realist kuramın analizinde ve tehdit algısında önemli bir yere sahip olacak kadar büyük bir tehdit olduğu varsayımını destekleyecek kanıtların açığa çıkarılması amaçlanmaktadır. Bu nedenle çevre sorunlarının realizmi ilgilendiren en önemli boyutu olan varoluşsal tehditler çalışmanın bu bölümünün odak noktasıdır. Realist teorinin tanımladığı uluslararası sistemin ve sistem içerisindeki aktörlerin varlığını sonlandırabilecek çevresel tehditlerin önemli bir kısmının kaynağı atmosferdeki antropojenik bozulma sonucu meydana gelen iklim değişikliğidir. Çevre krizinin getirdiği tehditlerin yapısının ve boyutunun kavranabilmesi ve realizm-çevre bağlantısının analiz edilebilmesi için öncelikle iklim değişikliği sorununun anlaşılması gerekmektedir.

2.1. Küresel Isınma ve İklim Değişikliği

Dünya iklimi doğal süreçler yoluyla buzul çağı (*ice ages*) olarak adlandırılan soğuk dönemler ve bunları takip eden sıcak buzullar arası çağlar (*interglacials*) arasında geçiş yapan sürekli bir döngü içerisinde. Buzul çağları ve buzullar arası çağlar yaklaşık 100.000 yıllık döngüler halinde birbirlerini takip etmekte, bu çağlar boyunca gezegen 3°C ila 8°C arasında sıcaklık değişimleri geçirmektedir. Bu doğal değişim sürecinde dünyanın atmosferinde bulunan karbondioksit¹⁵⁶ -aynı günümüzde karşı karşıya kalınan küresel ısınma olgusunda olduğu gibi-

¹⁵⁵ Foster, 2013: 11-12.

¹⁵⁶ Doğal karbon döngüsü içerisinde gerçekleşen birtakım olaylar, atmosfere doğal yollarla belirli bir miktarda karbondioksit salmaktadır. Bitki ve hayvanların gerçekleştirdiği solunum ve canlı organizmalar öldüklerinde gerçekleşen ayrışma / çürüme süreci, geviş getiren hayvanların geçirmeleri, ısınan okyanusların hapsedikleri gazların bir kısmını salması, karbonatlı kayaların ayrışması, doğal sebeplerle gerçekleşen orman yangınları ve volkanik patlamalar, atmosfere doğal yollarla gerçekleşen karbondioksit salımlarıdır. Ancak bu doğal salımlar kara ve deniz bitkilerinin gerçekleştirdiği fotosentez, toprak ve turba oluşum süreçleri ve okyanusların gerçekleştirdiği karbon emilimi ile dengelenmektedir; böylece gezegenin aşırı ısınması doğal sistemler tarafından engellenmektedir.

<http://www.ces.fau.edu/nasa/module-4/causes/sources-carbon-dioxide.php#:~:text=Carbon%20dioxide%20is%20added%20to,and%20the%20production%20of%20cement>. (erişim tarihi: 19.04.2021); <https://www.climate.gov/news-features/climate-qa/doesnt-carbon-dioxide-atmosphere-come-natural-sources> (erişim tarihi: 19.04.2021); https://sealevel.info/atmospheric_co2_increase_is_not_from_ocean_outgassing.html (erişim tarihi: 19.04.2021).

baskın bir rol oynamaktadır.¹⁵⁷ Dünya'nın tarihinde bilim insanlarının kayda aldığı beş önemli buzul çağı bulunmaktadır.¹⁵⁸ Kendi içlerinde küçük buzul çağları ve buzullar arası sıcak dönemler barındıran bu çağlardan sonuncusu olan Kuaterner'in son buzul çağı 18.000 yıl önce en soğuk dönemine ulaşmış, 11.700 yıl önce ise gezegenin şu anda içerisinde bulunduğu buzullar arası Holosen dönemi başlamıştır.¹⁵⁹ Bilim insanlarının tahminlerine göre mevcut buzullar arası dönemin sonuna yaklaşılmaktadır; gezegenin birkaç bin yıl içerisinde sıradaki küçük buzul çağına girmesi öngörülmektedir.¹⁶⁰

Fakat oldukça uzun jeolojik periyotlar içerisinde gerçekleşen bu sıcaklık değişimleri hassas bir doğal döngü çerçevesinde meydana gelmektedir. Günümüzde karşı karşıya kalınan küresel ısınma ve iklim değişikliği krizleri ise birçok iklim değişikliği inkarcısının iddia ettiği gibi doğal süreçlerden ötürü değil, antropojenik aktiviteler sonucu ortaya çıkan beşeri sorunlardır. Öyle ki 19. yüzyılda atmosferdeki sera gazı yoğunluğu 220 ppm değerinde iken¹⁶¹ fosil yakıt kullanımı ile endüstriyel tarım ve hayvancılık başta olmak üzere endüstriyel üretim ve tüketimi içeren beşeri faaliyetler sonucu 2019 yılında 407,8 ppm, 2021 yılında 421 ppm değerine ulaşmıştır.¹⁶² Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin (IPCC)¹⁶³ elde ettiği veriler, dünyanın antropojenik aktiviteler sonucunda Sanayi Devrimi öncesi verilere kıyasla yaklaşık 1°C kadar ısındığını göstermektedir. Söz konusu küresel ısınma süreci aynı hızda devam etse bile 2030-2052 yılları arasında bu artış değeri 1,5°C'ye ulaşacaktır.¹⁶⁴ İnsan

¹⁵⁷ <https://www.climate.gov/news-features/climate-qa/hasnt-earth-warmed-and-cooled-naturally-throughout-history#:~:text=Yes..ended%20around%2020%2C000%20years%20ago>. (erişim tarihi: 02.03.2021).

¹⁵⁸ Huronian (2,4-2,1 milyon yıl önce), Cryogenian (850-635 milyon yıl önce), Andean-Saharan (460-430 milyon yıl önce), Karoo (360-260 milyon yıl önce) ve Kuaterner (2,6 milyon yıl önceden günümüze). [https://www.history.com/topics/pre-history/ice-age#:~:text=Scientists%20have%20recorded%20five%20significant,\(2.6%20mya%2Dpresent\)](https://www.history.com/topics/pre-history/ice-age#:~:text=Scientists%20have%20recorded%20five%20significant,(2.6%20mya%2Dpresent)). (erişim tarihi: 02.03.2021).

¹⁵⁹ [https://www.history.com/topics/pre-history/ice-age#:~:text=Scientists%20have%20recorded%20five%20significant,\(2.6%20mya%2Dpresent\)](https://www.history.com/topics/pre-history/ice-age#:~:text=Scientists%20have%20recorded%20five%20significant,(2.6%20mya%2Dpresent)). (erişim tarihi: 02.03.2021).

¹⁶⁰ <https://www.who.edu/know-your-ocean/ocean-topics/climate-ocean/abrupt-climate-change/are-we-on-the-brink-of-a-new-little-ice-age/> (erişim tarihi: 03.03.2021).

¹⁶¹ Wall, 2013: 41.

¹⁶² <https://public.wmo.int/en/media/press-release/greenhouse-gas-concentrations-atmosphere-reach-yet-another-high> (erişim tarihi: 03.03.2021); <https://www.co2.earth/co2-records> (erişim tarihi: 30.06.2021).

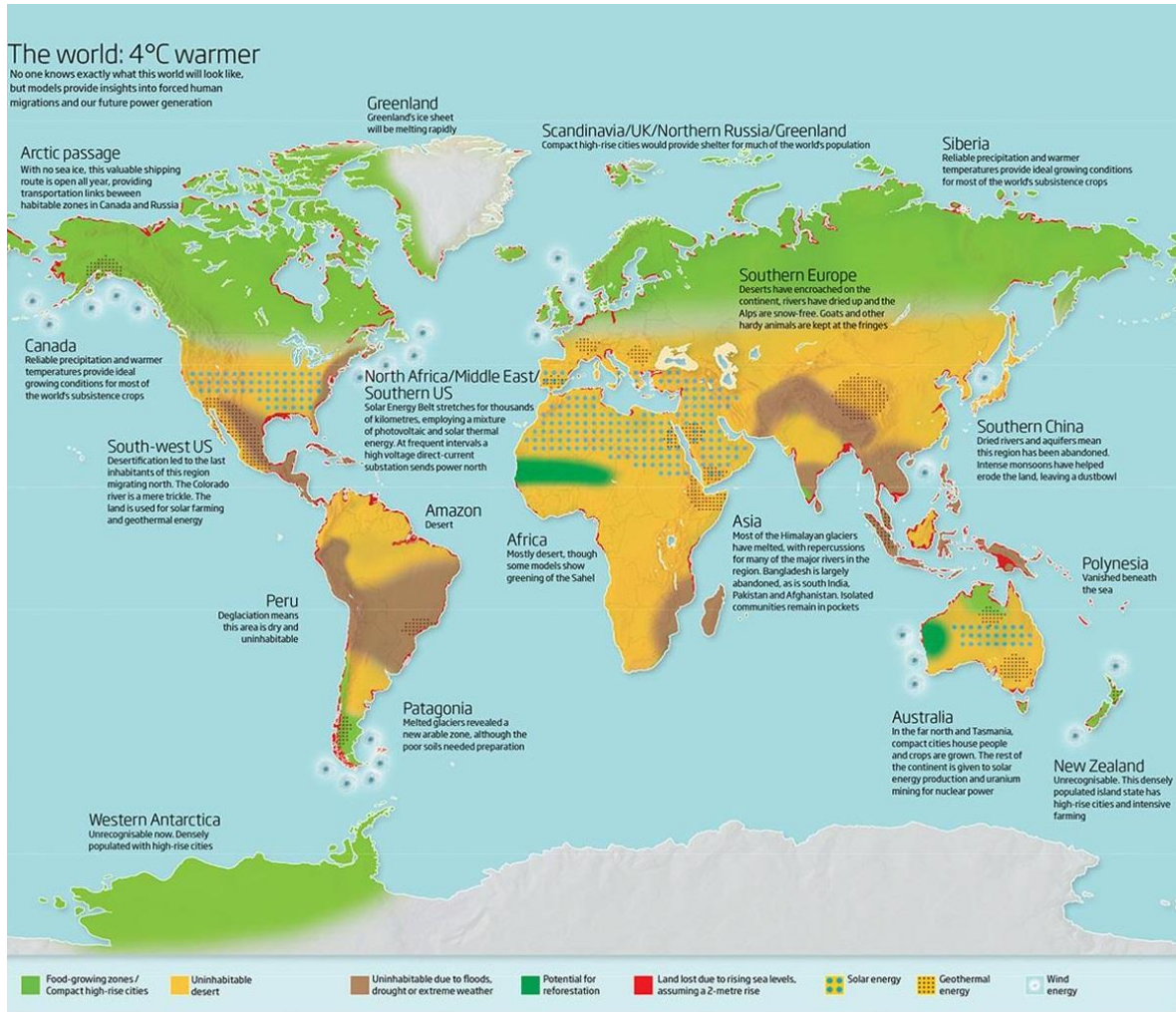
¹⁶³ Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (Intergovernmental Panel o Climate Change – IPCC) 1988 yılında Dünya Meteoroloji Örgütü (World Meteorological Organization – WMO) ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı (United Nations Environment Programme – UNEP) tarafından hükümetlerin tüm yönetim seviyelerine iklim politikalarını geliştirmek amacıyla kullanılacak bilimsel verileri sağlama amacıyla kurulmuştur. IPCC raporları, iklim değişikliği müzakerelerinde kullanılan anahtar referans noktalarından biridir. Panelin an itibarı ile 195 üyesi bulunmakta, dünyanın dört bir yanından binlerce bilim insanı ve araştırmacının ortak çabalarıyla raporlarını hazırlamaktadır. IPCC'de gönüllü olarak çalışan bilim insanları, her yıl yayımlanan binlerce bilimsel makalenin değerlendirmesini yaparak iklim değişikliğinin nedenleri, mevcut etkileri ve gelecekte oluşturacağı risklere yönelik kapsamlı ve tutarlı özetler hazırlamaktadır. <https://www.ipcc.ch/about/#:~:text=Created%20in%201988%20by%20the,use%20to%20develop%20climate%20policies.&text=The%20IPCC%20currently%20has%20195%20members>. (erişim tarihi: 04.03.2021).

¹⁶⁴ IPCC, 2018: 4.

kaynaklı sera gazı salımının 20. yüzyılın ilk çeyreğinden günümüze sürekli katlanarak artış gösterdiği gerçeği göz önünde bulundurulduğunda¹⁶⁵ 2030-2052 yıllarında gezegenin 1,5°C'den daha fazla ısınacağını beklemek gerçekçi olacaktır. Bu küresel sıcaklık yükselişi, beraberinde getirdiği ve çalışmanın takip eden kısmında incelenen çevresel sorunların dışında başlı başına uluslararası sistemi ve sistemin içerisindeki tüm aktörlerin varlığını tehdit etmektedir. Öyle ki, yaşanabilir sıcaklık ortalamasının üst sınırı yaklaşık 35°C'dir. Sıcaklık artışının insan dahil yaşayan tüm organizmalar üzerinde kurduğu baskı (*heat stress*) ise bu ortalamadan çok daha önce kendini göstermeye başlamaktadır. 1980 yılından beri gezegen üzerinde aşırı sıcaklıklara maruz kalan bölge sayısı 50 kat artmıştır. Avrupa'da 1500 yılından beri yaşanan en sıcak beş yaz 2002 yılından beri yaşanmıştır. 4°C'lik bir küresel sıcaklık artışına ulaşılması ise günde 2000 insanın ölümüne yol açan 2003 yılı Avrupa sıcak hava dalgasının Avrupa'da yaz mevsimi boyunca her gün yaşanmasına sebep olacaktır.¹⁶⁶ Küresel ısınmanın 4°C'ye ulaşması realist teorinin hem analiz birimi hem de analiz seviyesi için geri dönüşü olmayan sonuçlar barındırmaktadır:

¹⁶⁵ 1930'lu yıllarda fosil yakıt kaynaklı küresel karbon salım miktarı 1 milyar ton iken bu miktar 1950'lerin ortasında 2 milyar tona, 1970'te 4 milyar tona, 2010'ların başında ise yaklaşık 10 milyar tona yükselmiştir. Son 10 yıl içerisinde bu rakam neredeyse 4'e katlanmıştır; 2019 yılındaki antropojenik karbon salımı miktarı 38 milyar tondur. <https://www.epa.gov/ghgemissions/global-greenhouse-gas-emissions-data> (erişim tarihi: 04.03.2021); <https://ec.europa.eu/jrc/en/news/global-co2-emissions-continue-rise-eu-bucks-global-trend#:~:text=Globally%2C%20the%20increase%20of%20CO2,at%20a%20slightly%20slower%20pace.&text=This%20trend%20continued%20in%202019,total%20of%2038.0%20Gt%20CO2>. (erişim tarihi: 04.03.2021).

¹⁶⁶ Sıcaklık artışı yükseldikçe getirdiği riskler hem coğrafi olarak genişlemekte, hem yıkıcılık bakımından derinleşmektedir. Örneğin ABD Ulusal Okyanus ve Atmosfer Dairesi'nin küresel ısınmanın sadece ABD üzerindeki etkilerine yönelik yaptığı bir değerlendirmeye göre 6°C'lik bir küresel sıcaklık artışında Aşağı Mississippi Vadisi'nde yaz boyunca hiçbir alanda çalışmak mümkün olmayacaktır. Rocky Dağları'nın doğusunda kalan tüm topluluklar ise bugün dünya üzerindeki bütün bölgelerden daha yoğun bir sıcaklık baskısı altında olacaktır. <https://nymag.com/intelligencer/2017/07/climate-change-earth-too-hot-for-humans.html#comments> (erişim tarihi: 05.03.2021).

Harita 2.1 Küresel Isınma 4°C'ye ulaştığında Dünya

Kaynak: <https://www.paragkhanna.com/2016-3-9-the-world-4-degrees-warmer/> (erişim tarihi: 04.03.2021).

IPCC'nin 2014 yılında tamamladığı Beşinci Değerlendirme Döngüsü sonucunda yayınladığı raporda farklı karbon salımı senaryolarına göre 21. yüzyılın sonuna kadar gerçekleşecek küresel sıcaklık artışları tespit edilmiştir. IPCC'nin Beşinci Değerlendirme Raporu'nda (*Fifth Assessment Report – AR5*) en muhtemel senaryo olan RCP 8,5 üzerinden ulaşılan sonuçlara göre gezegen 21. yüzyılın sonuna kadar 1986-2005 seviyelerine kıyasla 2,6°C ila 4,8°C kadar ısınacaktır.¹⁶⁷ IPCC'nin Dördüncü Değerlendirme Raporu (*Fourth Assessment Report – AR4*) baz alınarak 2011 yılında gerçekleştirilen bir çalışma ise 2090'lı yıllara kadar sanayileşme öncesi döneme kıyasla gerçekleşecek küresel ısınmanın 3°C ile 7°C arasında olacağı ve en tutarlı tahminin 5°C civarında olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çalışma, 4°C düzeyine 2060'lı yılların başında ulaşılabileceğini öngörmektedir.¹⁶⁸ Bu tahminler küresel sera gazı salımlarındaki değişikliklere göre farklılık göstermeye devam edecektir; ancak en çok sera

¹⁶⁷ IPCC, 2014a: 10.

¹⁶⁸ Betts vd., 2011: 82.

gazı salımı gerçekleştiren ilk 10 devlet¹⁶⁹ başta olmak üzere gezegendeki devletlerin büyük bir kısmının etkili ve ortak bir çaba göstermediği takdirde bahsi geçen senaryoların gerçekleşmesi sadece bir zaman meselesidir. Şekil 2.1, 4°C'lik bir küresel ısınmanın sonuçlarını haritaya dökmektedir. İsveç'te yapılan çalışmaya göre bu senaryoda aşırı hava olayları, kuraklık ve sel baskınları nedeniyle gezegendeki karasal alanların büyük bir kısmı yaşanamaz hale gelecektir. Yağış düzenlerindeki (*precipitation patterns*) büyük bozulmalar sonucunda 1 ila 2 milyar insanın temiz suya erişimi sonlanacaktır. Sel baskınları en az 500 milyon insanı etkileyecektir. Günümüzde deniz ve okyanuslar antropojenik karbon salımlarının yaklaşık yarısını emerek hapsetmektedir; söz konusu 4°C'lik sıcaklık artışında ısınan okyanusların karbon hapsetme kapasiteleri mevcut olanın üçte birine inecek ve bu da küresel ısınmayı daha da hızlandıracaktır.¹⁷⁰

Khanna'ya göre Güney Çin, nehirlerinin kuruması ile tamamen çölleşerek terk edilecek, aşırı muson rüzgarları toprak erozyonunu hızlandıracaktır. Himalaya buzullarının büyük kısmı eriyecek; taşkın, sel baskınları ve kuraklık başta olmak üzere doğal felaketler sonucu Bangladeş, Güney Hindistan, Pakistan ve Afganistan'ın neredeyse tamamı terk edilecektir. Afrika'nın neredeyse tamamı dev bir çöle dönüşecektir. Kuzey Afrika, Orta Doğu, Türkiye ve Güney ABD çölleşecek ve potansiyel güneş paneli tarlalarına dönüşecektir. Amazon ormanları yok olacak ve yerini devasa bir "Amazon çölü" alacaktır. Güney Amerika'nın büyük bir kısmı kurak ve yaşanamaz hale gelecektir. Yükselen deniz seviyelerinden neredeyse tüm kıyı bölgeleri ve adalar etkilenecek, Polinezya tamamen sular altına gömülecektir. Öte yandan Kanada ve Sibirya'daki permafrost ve Patagonya'daki buzullar eriyecek, küresel geçimlik tarımsal mahsül ihtiyacının büyük bir kısmının karşılanacağı tarımsal araziler kullanıma açılacaktır. Grönland ve Batı Antarktika'nın buzul örtüsü çözülmeye başlayacak ve bu iki bölge ile birlikte İskandinavya, Birleşik Krallık, Kuzey Rusya, Avustralya'nın küçük bir kısmı ve Yeni Zelanda'da dünya nüfusunun kalanına ev sahipliği yapan büyük şehirler yükselecektir; bu bölgeler, dünya üzerindeki son yaşanabilir kara parçaları olacaktır.¹⁷¹

IPCC'nin 2014 tarihli *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability* raporunun bölgesel etkileri ele alan kısmındaki veriler, Khanna'nın öngörülerini destekler niteliktedir. Raporda göze çarpan bazı noktalara değinmek, 21. yüzyıl boyunca çevre krizinde gözlemlenebilecek derinleşmenin anlaşılması için önemlidir. Buna göre Afrika'da

¹⁶⁹ Çin (10.06 gigaton), ABD (5.41 gigaton), Hindistan (2.65 gigaton), Rusya (1.71 gigaton), Japonya (1.16 gigaton), Almanya (0.75 gigaton), İran (0.72 gigaton), Güney Kore (0.65 gigaton), Suudi Arabistan (0.62 gigaton), Endonezya (0.61 gigaton). <https://www.ucsusa.org/resources/each-countrys-share-co2-emissions> (erişim tarihi: 09.03.2021).

¹⁷⁰ <https://www.airclim.org/acidnews/2009/AN4-09/welcome-world-4%C2%B0C> (erişim tarihi: 09.03.2021).

¹⁷¹ <https://www.paragkhanna.com/2016-3-9-the-world-4-degrees-warmer/> (erişim tarihi: 04.03.2021).

gerçekleştirilen sıcaklık analizleri son 50 ila 100 yılda kıta sıcaklığının artma eğiliminde olduğunu göstermektedir. 21. yüzyılın sonuna kadar Kuzey Afrika'da ve Güney Afrika'nın güneybatı kesimlerinde yağış miktarı azalabilecek, Afrika kıtasının büyük bir kısmı 2080-2100 yılları arasında 20. yüzyıldaki ortalama yıllık sıcaklık düzeyine kıyasla 2°C ısınabilecektir. Bu durum Afrika'da halihazırda olan su stresini daha da artıracak, suya erişilebilirliği zorlaştıracaktır. Avrupa'da ekstrem hava ve iklim olaylarında, kuraklıkta ve sıcaklık rekorlarında artış gözlemlenebilecek, özellikle Güney Avrupa'da sıcak hava dalgaları ve yangınların sıklığı ve şiddeti artabilecektir. Yükselen deniz seviyeleri Avrupa'da kıyı ve nehirler etrafında sel felaketlerini artıracak, adaptasyona yönelik önlemler gerçekleştirilmediği takdirde sel hasarını ciddi miktarda yükseltebilecektir. Asya'da su kıtlığı neredeyse tüm kıtanın mücadele etmek zorunda kalacağı bir sorun haline gelecek, birçok bölgede besin üretiminde iklim değişikliği kaynaklı ciddi düşüşler gözlemlenebilecek, kıyısız ve deniz ekosistemlerinin üzerindeki iklim stresi artacaktır. Avustralya'da bölgesel iklim hızla değişmekte; ekstrem sıcaklarda artış, ekstrem soğuklarda azalma ve yağış düzenlerinde değişimler gözlemlenmektedir. Rapor Avustralya'da 21. yüzyıl boyunca sıcaklık artışının devam edeceğinin neredeyse kesin olduğunu, iklimsel kar hatlarının yükselme ve Güneybatı Avustralya'da yağışın azalma ihtimallerinin kuvvetli olduğunu belirtmektedir. Kuzey Amerika'da antropojenik iklim değişikliği kaynaklı birçok aşırı iklim olayı gözlemlenmektedir; ekstrem yağışlar artmakta, 0°C altında gün sayısı azalmakta, şiddetli sıcak hava olayları gittikçe sıklaşmaktadır. Tüm bu sorunların Kuzey Amerika genelinde önümüzdeki yıllarda derinleşeceği beklenmektedir.¹⁷² Rapor, Orta ve Güney Amerika, kutup bölgeleri, küçük adalar ve okyanuslarda da 21. yüzyıl sonuna kadar gerçekleşmesi beklenen çevresel bozulmayı ve bu bozulmanın getireceği tehditleri detaylıca ele almıştır.¹⁷³

Öte yandan küresel iklim değişikliğinin yerleşime açabileceği potansiyel toprakların, derinleşen çevre krizinin getirdiği tehditler karşısında sürdürülebilir bir çözüm teşkil etmeyeceğini söylemek mümkündür. Kanada, Rusya ve kutup bölgelerinde yerleşim ve tarıma açılma potansiyeli bulunan topraklar insanlık için ancak kısa vadeli bir yaşam alanı olacaktır; 4°C'lik bir küresel sıcaklık artışı küresel ısınmayı daha da hızlandıracak sonuçları beraberinde getirerek geri dönüşü olmayan bir gezegensel yıkımın kapılarını açacaktır. Oxford ve Utrecht üniversitelerinden araştırmacıların 2018 yılında yayımladığı ve *Geri Dönüşü Olmayan Nokta* (*Point of No Return* - PNR) terimini odağa alan bir çalışmaya göre politika yapıcıların Paris

¹⁷² IPCC, 2014c: 1133-1498.

¹⁷³ IPCC, 2014c: 1499-1715.

Anlaşması'nda¹⁷⁴ belirlenen iklim hedeflerine ulaşmak için çok az zamanı kalmıştır. Çalışma, 2100 yılına kadar küresel ısınmayı Sanayi Devrimi öncesine kıyasla 2°C'de sınırlama hedefine %67 başarı şansı ile en geç hangi tarihte ulaşılması gerektiğini hesaplamış ve bunu PNR (geri dönüşü olmayan nokta) olarak belirlemiştir. Çalışmada değerlendirilen farklı karbon salımı azaltma senaryolarına göre PNR tarihi 2026-2042 yılları arasında değişmektedir. Bu iki tarih aralığında küresel ısınmayı 2°C hedefinde sabitleyebilmek ancak son derece hızlı, etkili ve küresel işbirliğini gerektiren iklim politikaları ile mümkündür.¹⁷⁵ 2°C küresel sıcaklık artışı çok önemli bir sınır konumundadır. Kara ve deniz sistemleri dünyanın içerisinde bulunduğu Holosen dönemi iklimini geçici olarak sabit tutmaktadır. 2°C sınırının aşılması, bu doğal sistemlerin "sabitleyici" özelliğini kaybetmesine –ve dünyanın bir nevi devasa seraya dönüşmesine- yol açan bir domino etkisi yaratacaktır. Paris Anlaşması'nın 1.5-2°C hedefine ulaşıldığı takdirde bile dünya sistemlerinin söz konusu domino etkisine maruz kalmayacağına bir garantisi yoktur.¹⁷⁶

Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin ulusların ve uluslararası sistemin varlığını sonlandırma potansiyeli olduğu kadar, bu iki sorunun beraberinde getirdiği diğer çevre sorunları da aktör ve sisteme yönelik varoluşsal tehditler barındırmaktadır. Realizm-çevre bağlantısını açıklamak için çevre krizinin yıkım gücünü ve boyutunu doğrudan ilgilendiren bu sorunların incelenmesi gerekmektedir.

2.1.1. Su Kaynaklarının Tükenmesi ve Besin Arzının Azalması

Gezegendeki tüm yaşamın temel kaynağı olan su, aynı zamanda küresel ısınma sorununa en duyarlı yaşamsal ekolojik değerlerden biridir. Öyle ki, dünya yüzölçümünün yaklaşık üçte ikisini sular oluşturmasına rağmen bu oranın yalnızca %2,5'lik bir dilimi tatlı su

¹⁷⁴ Paris Anlaşması iklim değişikliği üzerine hukuken bağlayıcı nitelikteki uluslararası bir anlaşmadır. Anlaşma 2015 Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı'nda (COP 21) 196 ülke tarafından imzalanmıştır. Anlaşmanın hedefi küresel ısınmayı sanayileşme öncesi seviyelere kıyasla 2°C'nin çok daha altında, tercihen 1.5°C düzeyinde limitlemektir. Bu uzun vadeli hedefe ulaşabilmek için taraf ülkelerin bir an önce küresel sera gazı salımının zirvesini yaptığı yıla ulaşılmalı ve ardından salım miktarında tekrar yükselişi olmayan, kademeli bir inişe geçilmelidir. Paris Anlaşması söz konusu hedef çerçevesinde taraf ülkelerin birbirlerini ekonomik ve teknolojik bağlamlarda destekleyebilmesi için gerekli çerçeveyi oluşturmuştur. Geliştirilmiş Şeffaflık Çerçevesi (*Enhanced Transparency Framework – ETF*) sayesinde taraf ülkelerin iklim değişikliğini hafifletme politikaları takip altına alınmıştır; Anlaşmaya taraf ülkeler 2024 yılından başlayarak Anlaşma hedeflerine yönelik attıkları adımları ve ilerlemelerini, adaptasyon önlemlerini, verdikleri ya da aldıkları desteği rapor edeceklerdir. Paris Anlaşması yürürlüğe girdiğinden beri birçok endüstride düşük-karbonlu çözümlerin ve çevre dostu yeni piyasaların oluşumu için bir kıvılcım etkisi göstermiştir. Küresel sera gazı salımlarının %25 kadarını oluşturan sektörlerde sıfır-karbonlu çözümler rekabetçi olmaya başlamıştır; bu akımın en gözle görülür örnekleri enerji ve ulaşım sektörlerindedir. Paris Anlaşması hedefleri takip edildiği takdirde 2030 yılına kadar sera gazı salımlarının %70 kadarını oluşturan sektörlerde sıfır-karbonlu çözümlere ulaşmak mümkündür. Tüm bunlara rağmen Anlaşma hedeflerine ulaşmak için çok daha hızlı ve büyük adımlar atılması gerekmektedir. <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement> (erişim tarihi: 08.03.2021).

¹⁷⁵ Aengenheyster vd., 2018: 1085-1095.

¹⁷⁶ Steffen vd., 2018: 8252-8255.

kaynaklarına karşılık gelmektedir. Dahası tatlı su kaynaklarının %68,7'si buzullar ve kutuplardaki buz kütlelerinde bulunurken %30,1'ini ise yeraltı kaynakları oluşturmaktadır. Geri kalan %1,2'lik dilim ise yaşamsal ihtiyaçların büyük bir kısmının karşılandığı yüzey sularını kapsamaktadır.¹⁷⁷ Gezegende az miktarda bulunan tatlı su kaynakları, çeşitli çevresel sorunlardan dolayı baskı altındadır. Tatlı su arzını tehdit eden en önemli sorunlardan biri su kirliliğidir. Sanayileşmenin sebep olduğu aşırı üretim ve tüketim, atık sorununu da beraberinde getirmiştir; insan kaynaklı atıkların imhasına yönelik üretilen çözümler birçok çevresel sorun¹⁷⁸ yaratmanın yanı sıra su kirliliği sorununu da derinleştirmiştir. 19. ve 20. yüzyıllar boyunca gittikçe derinleşen su kirliliği¹⁷⁹ 21. yüzyılda kriz boyutuna ulaşmıştır; 2015 yılında su kirliliği sebebiyle 1,8 milyon insan hayatını kaybederken, her sene 1 milyar kadar insan kirli suyun taşıdığı patojenler sebebiyle hastalanmaktadır.¹⁸⁰ Resmi tahminler Hindistan'daki su kaynaklarının %70 kadarının kirlendiğini göstermektedir.¹⁸¹ BM tahminlerine göre her gün 2 milyon ton kadar tarım, sanayi ve kanalizasyon atığı su kaynaklarına karışmaktadır. Yıllık üretilen atık su miktarı 1.500 km³ kadardır; bu miktar dünya nehirlerinin su arzının altı katıdır.¹⁸² Bu durum 1960-2017 yılları arasında kişi başına düşen erişilebilir temiz su miktarının %55 azalmasına neden olmuştur. Su kirliliği sebebiyle günümüzde temiz suya erişimi olmayan insan sayısı 785 milyon, sanitasyon hizmetlerine ulaşamayan insan sayısı 2 milyar kadardır.¹⁸³ Temiz suya erişim sorununun 21. yüzyıl boyunca hızla büyüyen bir kriz haline geleceğini söylemek mümkündür. Öyle ki BM'ye göre Asya ve Afrika'da yılda en az bir ay potansiyel su kıtlığı olan bölgelerde yaşayan insan sayısı 2050 yılına kadar 4,8-5,7 milyara ulaşacak, aşırı su kıtlığı sebebiyle 2030 yılına kadar 700 milyon insan göç etmek zorunda kalacaktır.¹⁸⁴

Su kirliliğinin yanı sıra su kaynakları ve sucul besin stokları üzerinde büyük yıkıma sebep olan bir diğer önemli sorun ötrofikasyondur. Kökü Yunanca *eu* (iyi) ve *trope* (beslenme) kelimelerine dayanan ötrofikasyon belirli bir su kütleindeki besin maddelerinin artırılarak su

¹⁷⁷ Shiklomanov'dan akt. United States Geological Survey, https://www.usgs.gov/special-topic/water-science-school/science/where-earths-water?qt-science_center_objects=0#qt-science_center_objects (erişim tarihi: 09.03.2021).

¹⁷⁸ Ponting, 2007: 342.

¹⁷⁹ Paris gittikçe kirlenen Seine Nehri'nin suyunu kullanmayı 1852 yılında bırakmıştır. 1980'li yıllarda California'da bulunan su kuyularının %20'sindeki kirlilik resmi güvenli seviyelerin üzerine çıkmış, Florida'da 1.000 su kuyusu kirlilik sebebiyle kapatılmak zorunda kalmış, Macaristan'da 773 köy ve kasaba tüketime uygun olmayan su kaynakları kullanmış, Britanya'nın belirli kesimlerinde yeni doğan bebeklere yüksek nitrat seviyeleri sebebiyle su verilememiştir. Ponting, 2007: 345.

¹⁸⁰ <https://www.nrdc.org/stories/water-pollution-everything-you-need-know#causes> (erişim tarihi: 19.04.2021).

¹⁸¹ Ponting, 2007: 345.

¹⁸² https://pacinst.org/wp-content/uploads/2013/02/water_quality_facts_and_stats3.pdf (erişim tarihi: 19.04.2021).

¹⁸³ <https://water.org/our-impact/water-crisis/> (erişim tarihi: 20.04.2021).

¹⁸⁴ <https://www.unwater.org/water-facts/scarcity/> (erişim tarihi: 20.04.2021).

kütlesinin besleyicilik düzeyini değiştirme sürecidir.¹⁸⁵ Bu süreçte su kütlelerinde bulunan besin tuzlarının artması sonucu genel su kalitesi düşmekte, oksijen tüketen su yosunları aşırı büyümekte ve okyanuslarda canlı yaşamından yoksun geniş “ölü bölgeler” oluşmaktadır.¹⁸⁶ Nehir sistemleri, haliçler ve denizlerdeki ötrofikasyonun temel sebepleri artan nüfus yoğunluğu, endüstriyel üretim süreçleri ve endüstriyel tarımda kullanılan kimyasal gübrelerdir. Ötrofikasyon ile ilgili mevcut veriler 1800’lü yıllara kadar geri götürülebilmektedir; kimyasal gübre ve temizleyicilerin aşırı kullanımına başlanılan 1960’lı yıllardan önce sucul ortamlardaki ötrofikasyon düzeyinin çok daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.¹⁸⁷ Dünyanın her köşesindeki farklı su sistemlerinde gerçekleştirilen araştırmalar, hemen hemen her sistemin ötrofikasyonun yıkıcı etkilerine farklı tepki gösterdiğini tespit etmiştir.¹⁸⁸ Çevresinde yoğun tarımsal ve endüstriyel üretimin gerçekleştiği hemen her su sisteminde meydana gelen ötrofikasyon erişilebilir tatlı suyun kalitesine büyük zarar vermekte, deniz ekosistemlerinde geniş çaplı tahribata neden olmaktadır.¹⁸⁹

Oldukça az miktarda olan su kaynakları çevresel sorunlardan ötürü halihazırda baskı altındayken nüfus artışı ve iklim değişikliği bu baskıyı daha da derinleştirmektedir. 2000-2050 yılları arasında küresel su talebinin %55 artış göstereceği beklenmektedir.¹⁹⁰ Küresel tatlı su kullanımının %70’ini ise tarımsal faaliyetler oluşturmaktadır.¹⁹¹ Hızla artan dünya nüfusunu besleyebilmek için besin üretiminin 2035 yılına kadar %69 artması gerekmektedir¹⁹²; böyle bir artış, sınırlı tatlı su kaynaklarının üzerindeki tüketim baskısını daha da arttıracaktır. Ulaşılabilir tatlı su kaynaklarını doğrudan etkileyen küresel ısınma ise tüm bu olumsuzluklara birçok farklı yeni katman eklemektedir. Yükselen deniz seviyeleri sonucu kıyı bölgelerdeki akiferler¹⁹³ tuzlu suya dönüşmekte ve yerel su altyapıları hasar görmektedir (*saltwater intrusion – tuzlu su*

¹⁸⁵ Jørgensen ve Richardson, 1996: 1.

¹⁸⁶ Tarımsal ve endüstriyel faaliyetler sonucu nehirlere taşınan artık gübreler ve atıklar nehir sistemlerinde geniş çaplı ötrofikasyona sebep olmaktadır. Bu durum nehirlerin deniz ve okyanuslara döküldüğü bölgelerdeki deniz yosunlarının geniş alanlara yayılacak şekilde aşırı büyümesine yol açmaktadır. Aşırı büyüyen deniz yosunları kapladıkları alanı hipoksik (oksijen eksikliği yaşayan) hale getirmekte, başka hiçbir canlının yaşamadığı ölü bölgeler oluşturmaktadır. Tüm dünya deniz ve okyanuslarında gözlemlenen bu ölü bölgelerin en büyükleri, yoğun tarımsal ve endüstriyel faaliyetin olduğu bölgelerdedir. Meksika Körfezi’ndeki ölü bölge 22.000 kilometrekareden daha büyük bir alanı kaplamaktadır; bu alan neredeyse New Jersey eyaleti kadar büyüktür. <https://www.scientificamerican.com/article/ocean-dead-zones/> (erişim tarihi: 20.04.2021).

¹⁸⁷ Jonge vd., 2002: 1-3.

¹⁸⁸ Jonge vd., 2002: 1.

¹⁸⁹ Chislock vd., 2013: 1-8; Jonge vd., 2002: 1-19.

¹⁹⁰ <https://globalwaterforum.org/2012/05/21/water-outlook-to-2050-the-oecd-calls-for-early-and-strategic-action/> (erişim tarihi: 09.03.2021).

¹⁹¹ <http://www.fao.org/aquastat/en/overview/methodology/water-use> (erişim tarihi: 09.03.2021).

¹⁹² <https://www.wri.org/blog/2016/06/future-fresh-water> (erişim tarihi: 09.03.2021).

¹⁹³ Yağışlar sonucunda yeraltına sızan tatlı suyun geçirimsiz bir tabakaya ulaşması sonucunda saklandığı ve doğal bir su deposu görevi gören jeolojik katmanlar akifer olarak adlandırılır. Oldukça bol yeraltı suyu sağlayabilen kaynaklar olan akiferler önemli ekonomik kaynaklardır. <https://insapedia.com/akufer-akufer-nedir/> (erişim tarihi: 09.03.2021).

istilası). Gezegenin farklı bölgelerinde yaşanan kuraklık olayları gittikçe şiddetlenmektedir¹⁹⁴; NASA'nın geçmiş kuraklıklar ve iklim modelleri üzerinden yürüttüğü bir çalışmaya göre 2050 ve 2099 yılları arasında Güneybatı Amerika'yı küresel ısınma kaynaklı ve bölgedeki su kaynaklarında ciddi azalmalara yol açacak bir mega-kuraklık dalgasının vurması ihtimalinin %80 olduğu sonucuna ulaşılmıştır.¹⁹⁵ Mevcut yağış düzenlerinin hızlanan bir bozulma içerisinde olması kurak bölgelere düşen yağışı gittikçe azaltırken yoğun yağış alan bölgelerde fırtınaları güçlendirmekte, yağışların tatlı su arıtma ve dağıtım altyapılarına verdiği zararı gittikçe arttırmaktadır. Küresel tatlı su kaynaklarının %68,7'sine ev sahipliği yapan ve birçok nehri besleyen buzulların erimesi tatlı su arzını azaltan bir başka nedendir.¹⁹⁶

Güvenliğin her alanını doğrudan ilgilendiren tehditleri beraberinde getiren su kıtlığı, realist ulusal güvenlik için de kritik önem arz etmektedir. Gezegendeki karasal alanın yarısından fazlasını kapsayan ve dünya nüfusunun su ihtiyacının %40 kadarını karşılayan yaklaşık 250 uluslararası su yatağı bulunmaktadır. Bu su yatakları zaman ve mekan bağlamında değişkenlik gösteren su arzına sahip olmakla beraber siyasi sınırların limitleyemediği coğrafi konumlara sahiptirler. Sınıraşan nitelikteki bu kaynakların kullanımına dair birbiriyle çatışan birçok talep bulunmaktadır; bu durumu düzenleyici uluslararası hukuk ise oldukça zayıf, çelişkili ve bağlayıcılıktan uzaktır. Bu sebeple su 21. yüzyılda farklı aktörlerin ordularını karşı karşıya getirebilecek kriterlere sahip bir kaynak olarak öne çıkmaktadır. Devletlerin ulusal çıkar kapsamında değerlendirdiği sınıraşan su kaynakları, devletlerarası su paylaşımı anlaşmazlıklarının çatışmaya dönüşme potansiyeli nedeniyle ulusal ve uluslararası güvenlik çerçevesinde değerlendirilmektedir.¹⁹⁷ Devletlerin enerji ihtiyaçlarını karşılama, ekonomik kazanç elde etme ve kalkınma süreçlerini hızlandırma gibi amaçlarla sınıraşan sular üzerinde inşa ettikleri barajlar, aşağı-yukarı kıyıdaşlar arasında çatışma riskini arttıran anlaşmazlıklar oluşmasına neden olmaktadır. Dünyanın en uzun nehirlerinden biri olan ve on bir ülkenin havzasını paylaştığı Nil Nehri, çatışma riskinin yüksek olduğu su kaynaklarından biri olarak değerlendirilmektedir.¹⁹⁸ 20. yüzyılın ikinci yarısından beri süregelen ve su temelli uluslararası

¹⁹⁴

<https://www.seametrics.com/blog/climate-change/#:~:text=Increased%20temperatures%20result%20in%20decreased,less%20freshwater%20flow%20to%20rivers.&text=Higher%20temperatures%20also%20lead%20to,less%20rainfall%20in%20some%20areas>.

(erişim tarihi: 09.03.2021).

¹⁹⁵ https://www.washingtonpost.com/national/health-science/todays-drought-in-the-west-is-nothing-compared-to-what-may-be-coming/2015/02/12/0041646a-b2d9-11e4-854b-a38d13486ba1_story.html (erişim tarihi: 09.03.2021).

¹⁹⁶

<https://www.seametrics.com/blog/climate-change/#:~:text=Increased%20temperatures%20result%20in%20decreased,less%20freshwater%20flow%20to%20rivers.&text=Higher%20temperatures%20also%20lead%20to,less%20rainfall%20in%20some%20areas>.

(erişim tarihi: 09.03.2021).

¹⁹⁷ Wolf ve Hammer, 2000: 123-124.

¹⁹⁸ Nil Nehri'ne kıyıdaş olan Mısır, Etiyopya, Sudan, Güney Sudan, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Kenya, Uganda, Ruanda, Burundi, Eritre ve Tanzanya yüksek miktarda askeri harcama gerçekleştiren ülkelerdir; bunun

güvenlik sorunlarına verilebilecek en net örneklerden biri de Hindistan ve Bangladeş'in Ganj Nehri üzerindeki anlaşmazlığıdır. Hindistan'ın inşa ettiği Farakka Barajı sonucunda Bangladeş'in su arzı tehlikeye girmiş, ülke birçok çevresel sorunla yüzleşmek durumunda kalmıştır.¹⁹⁹ Hindistan ve Pakistan arasındaki su kaynakları anlaşmazlığı örneği ise realizm-çevre ilişkisi için kritik önem taşımaktadır. Pencap bölgesindeki su kaynakları, günümüze kadar süregelen Hindistan-Pakistan çatışmasında belirleyici bir rol oynamaktadır.²⁰⁰ Tarafların doğrudan silahlı çatışma içerisinde oluşu –ve bu çatışmaların 2013 yılından günümüze artış göstermesi- Pencap örneğini realist tehdit paradigmasında daha da önemli bir konuma

en büyük sebebi komşu ülkeler arasındaki siyasi ve askeri anlaşmazlıklardır. Söz konusu kıyıda devletlerin hepsinin komşu ya da komşularıyla bağlantılı bir güvenlik sorunu bulunmaktadır. Örneğin Mısır'ın su arzı büyük ölçüde Nil Nehri'ne bağlıdır; bu sebeple Etiyopya ile Nil Nehri üzerindeki anlaşmazlıkları büyük bir güvenlik sorunu olarak değerlendirmektedir. Dolayısıyla Mısır, Etiyopya'yı zayıflatma amacıyla onunla kritik sınır sorunları bulunan Eritre'ye ekonomik ve askeri yardım yapabilmektedir. Dahası Ruanda, Somali ve Sudan'da uluslararası sorun haline gelmiş insani krizler de devletlerarası anlaşmazlıkların merkezine oturan faktörler arasındadır. İklim değişikliğinin bölgenin hava koşullarında yarattığı bozulma sebebiyle bölgedeki su stresinin artması ise Nil Havzası'nı paylaşan devletler arasındaki çatışma riskini gittikçe arttırmaktadır. Atvur, 2019: 232-233.

¹⁹⁹ 1961 yılında Hindistan'ın Ganj Nehri üzerine inşa etmek istediği Farakka Barajı'nın planlarını yayınlaması ile başlayan anlaşmazlığın kökeninde değişen iklim koşulları bulunmaktadır; 1975 yılında Hindistan'ın aktivasyonu ile tam kapasitede çalışmaya başlayan baraj Ganj Nehri'nin debisini büyük ölçüde düşürmüştür. Bangladeş'in Ganj Nehri'nden elde ettiği su arzını oldukça düşüren bu durum birçok çevresel sorunu da beraberinde getirmiştir: Bangladeş'te kurak mevsim uzamış, sel felaketi riski yükselmiş, ülkenin yüzey ve yeraltı suyu kaynaklarında azalma ve kirlenmeler gözlemlenmiş, tuzlanma artmış ve balık stoğu düşmüştür. 1977 yılında Ganj Nehri Anlaşması üzerine girilen müzakere sonucu beş yıl boyunca Ganj suyunun dağıtımını denetleme altında tutulmuştur; ancak resmi anlaşma 1996 yılında ancak imzalanabilmiştir. İkili anlaşma Bangladeş'i dezavantajlı bir duruma düşürmüştür. Barajın bölgesel iklim koşullarında yarattığı bozulma sonucunda Bangladeş'in kurak mevsimdeki su kaynakları ciddi miktarda azalırken yağışlı mevsimde yaşadığı sel baskınları artmıştır. Tüm bunların sonucunda birçok Bangladeşli, Hindistan'ın Assam eyaletine göç etmek zorunda kalmıştır. Hindistan'ın 1996 anlaşmasını söz konusu statükoyu sürdürmek için bir araç olarak kullanması, Ganj Nehri su sorununun Bangladeş Milliyetçi Partisi (BNP) başta olmak üzere Hint karşıtı gruplar tarafından bir siyasi dayanak haline getirilmesine sebep olmuştur. <https://climate-diplomacy.org/case-studies/india-and-bangladesh-conflict-over-ganges-river> (erişim tarihi: 10.03.2021); <http://mandalaprojects.com/ice/ice-cases/assam.htm> (erişim tarihi: 10.03.2021).

²⁰⁰ 1947 yılında Britanya Hindistanı'nın taksim edilerek "İndus su havzası" olarak tanımlanan sınır üzerinden Pakistan ve Hindistan olarak iki devlete bölünmüştür. Bu bölünme sonucunda yukarı kıyıda devlet haline gelen Hindistan, Pakistan'a giden su akışını belirleyen barajlar üzerinde de kontrol sahibi olmuştur; bu durum Pencap bölgesindeki su kaynaklarından yararlanma konusunda Pakistan'ı oldukça dezavantajlı bir duruma sokmuştur. Anlaşmazlığın fiziksel boyutu 1 Nisan 1948 tarihinde Hindistan'ın bir anda ve herhangi bir uyarıda bulunmaksızın Pakistan'ın Orta Bari Doab ve Dipalpur su kanallarına akan suyu kesmesi ile kendini göstermiştir. Hindistan'ın bu hareketi Pencap Taksim Komitesi'nin Doğu ve Batı Pencap'ın iki devlet arasında paylaşımına dair kararını ihlal etmiştir. Dünya Bankası'nın müzakere girişimleri sonucunda 1960 yılında taraflar arasında su kaynaklarının paylaşımına dair İndus Suları Anlaşması (*Indus Waters Treaty – IWT*) imzalanmıştır. Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası ve bölgedeki Asya ülkelerinin anlaşmaya uyulmasının sağlanmasına yönelik önemli rolleri bulunmaktadır. IWT İndus Nehri'nin üç doğu kolu olan Ravi, Sutlej ve Beas'ı Hindistan'ın egemenliğine verirken batı kolları Indus, Jhelum ve Chenab'ı Pakistan'ın egemenliğine bırakmıştır. Ancak IWT'nin belirlediği sınırlamalar iki taraf ülkece yoğun eleştiriye maruz kalmakta, Pencap bölgesinde işbirliği için bir zemin hazırlanamamaktadır. IWT'ye rağmen bölgedeki su kaynakları üzerine süregelen anlaşmazlık, Hindistan ve Pakistan arasındaki askeri çatışmaların oluşumundaki en önemli sebeplerden biridir. Abas vd., 2019: 209; <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00358536008452289> (erişim tarihi: 20.04.2021); Khan, 2014: 323; <https://climate-diplomacy.org/case-studies/water-conflict-and-cooperation-between-india-and-pakistan> (erişim tarihi: 20.04.2021).

çıkarmaktadır.²⁰¹ Dünyadaki en uzun on ikinci nehir olma özelliğine sahip Mekong Nehri su temelli uluslararası sorunlara bir diğer örnektir. Mekong Nehri'ndeki anlaşmazlık da Ganj Nehri sorununa benzer şekilde Çin'in nehir boyunca inşa ettiği birçok baraj sebebiyle ortaya çıkmıştır. Yukarı kıyıdaş devletlerin baraj politikaları aşağı kıyıdaş devletleri birçok açıdan olumsuz etkilemektedir; bu sebeple Mekong Nehri'ni paylaşan devletlerde birçok ayaklanma gerçekleşmiştir.²⁰² Su sistemleri kırılğan olduğu kadar devletlerin varoluşu için hayati önem taşıyan kaynaklardır; küresel ısınmanın şiddetlenerek 2°C üzerine çıktığı bir gelecekte örnek verilen anlaşmazlıkların şiddetli çatışmalara ve sıcak savaflara evrilmesi sadece bir zaman meselesi olacaktır. Ulusların barındırdığı her birey ve her türlü sosyoekonomik faaliyet için zorunlu bir ihtiyaç olan su, dünyada arzı gittikçe azalarak elde edilmesi zorlaşan, üzerinde çok sayıda çatışan hak iddiası olan ve dünya nüfusunun çok küçük bir bölümüne yeten nadir bir kaynak haline gelecektir. Bu durum uluslararası sistem içerisindeki aktörlerin karşısına doğrudan su kaynaklı ve yıkıcı gücü sürekli artan birçok tehdit çıkaracaktır.

Su kaynaklarının tükenmesi ve kuraklıktan doğrudan etkilenen bir diğer hayati sorun, dünya üzerindeki ekilebilir / verimli arazilerin azalması ve küresel besin arzındaki düşüştür. Sürülmüş tarım arazilerinde toprak oluşumunun 10 ila 100 katı kadar erozyon gerçekleşmektedir. Bu durum 1975-2015 tarihleri arasında dünyadaki ekilebilir arazilerin %33'ünün erozyona uğrayıp kaybedilmesine neden olmuştur; 2,5 cm kadar bir toprak tabakasının 500 yılda oluştuğu gerçeği göz önüne alındığında söz konusu toprak kaybının yıkıcı boyutları gözler önüne serilmektedir. Aşırı erozyona neden olan intansif (yoğun) endüstriyel tarım mevcut haliyle sürdürülemez durumdadır. Endüstriyel tarım, yoğun suni gübre kullanımı sebebiyle küresel doğalgaz üretiminin %5'ini ve küresel yıllık enerji arzının %2'sini

²⁰¹ 1947 yılındaki Birinci Hindistan-Pakistan Savaşı'ndan günümüze taraflar birbirleriyle çok sayıda silahlı çatışmaya girmiştir. 1965 İkinci Hindistan-Pakistan Savaşı, 1971 Bangladeş Kurtuluş Savaşı'nda Hindistan'ın Pakistan'a karşı müdahalesi ve 1999 Kargil Savaşı haricinde iki taraf arasında birçok sınır çatışması gerçekleşmiştir. 2013 yılından günümüze ateşkes ihlalleri ve sınır çatışmaları gittikçe artmaktadır. Eylül 2016'da 19 Hindistan askerinin Pakistan ile bağlantılı olduğu iddia edilen silahlı gruplarca öldürülmesi sınır ötesi şiddeti arttırmış, 2016 boyunca gerçekleşen ağır bombardımanlar 35.000'den fazla insanı yerinden ederek 83 asker ve sivilin ölümüne sebep olmuştur. 2018 boyunca çoğunlukla askeri çatışma sebebiyle iki taraftan toplam 182 kişi hayatını kaybetmiş, 314 kişi yaralanmıştır. 14 Şubat 2019'da Lethpora köyünde bir otobüste gerçekleşen intihar saldırısı en az 42 Hintli paramiliter askerin ölümüne sebep olmuştur. 2019 ve 2020 boyunca silahlı sınır çatışmaları şiddetlenerek devam etmiştir. <https://www.rulac.org/browse/conflicts/international-armed-conflict-between-pakistan-and-india#collapse3accord> (erişim tarihi: 20.04.2021).

²⁰² Çin'in yanı sıra Tibet, Myanmar, Tayland, Vietnam, Kamboçya ve Laos'tan geçen nehrin havzasında yaşayan yaklaşık 60 milyon insan bu barajlar sebebiyle besin kaynaklarının büyük bir kısmını kaybetmiştir. Aşağı kıyıdaş ülkeler düşen nehir debisi nedeniyle su baskınları, artan su kirliliği ve yerinden edilmeler sonucunda geniş göç hareketleri ile karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle Laos'un inşa ettiği ve etmeyi planladığı barajlar, Mekong Krizi'ni daha da içinden çıkılmaz hale getirmektedir. Dahası Kamboçya ekonomisinin çekirdeğini oluşturan tarımsal faaliyetler ile Vietnam'ın küresel boyuttaki pirinç ihracatı da Mekong Nehri'nden gelen suya bağlıdır. Shkara, 2018: 20472-20475.

kullanmakta²⁰³ ve dünyanın besin arzını da tehdit etmektedir.²⁰⁴ 2050 yılına kadar 9,3 milyara ulaşacak dünya nüfusunun beslenebilmesi küresel besin üretiminde 2035 yılına kadar gerçekleşmesi gereken %69'luk artış hedefinin²⁰⁵ günümüz endüstriyel tarımıyla gerçekleştirilmesi geri dönüşü olmayan çevresel felaketleri de beraberinde getirecek²⁰⁶, ekilebilir arazileri tehlikeli düzeyde azaltarak dünya nüfusunun büyük bir kısmının beslenebilmesini imkansız kılacaktır. Öyle ki 2008-2030 yılları arasında dünya tahıl üretiminin %14 azalacağı öngörülmektedir.²⁰⁷ İklim değişikliği ile birlikte derinleşmesi beklenen besin arzı kıtlığı, dünya üzerindeki bütün devlet ve topluluklar için ekonomik, siyasi ve yaşamsal tehditler oluşturmaktadır.²⁰⁸

2.1.2. Kutup Buzullarının Erimesi

Dünya üzerindeki buzulların çok büyük bir kısmını oluşturan Arktik ve Antarktika bölgeleri, aynı zamanda gezegenin iklim dengesini koruyan temel mekanizmalardan biri olma özelliğine sahiptir. Fakat 20. yüzyıldan günümüze kadar geçen süreçte Arktik ve Antarktika'ya yönelik artan ekonomik ilgi ve antropojenik sera gazı salımlarının küresel iklimde yarattığı bozulma, bu iki bölgenin gezegenin geri kalanından çok daha hızlı bir çevresel bozulmaya maruz kalmasına sebep olmuştur. Söz konusu ilginin oluşmasında birçok geçerli sebep mevcuttur. Artık bölgede günümüze kadar tespit edilen petrol ve doğal gaz rezervleri dünya genelindeki rezervlerin %10'u kadardır.²⁰⁹ Arktik'te aynı zamanda Kuzeybatı Geçidi, Kuzeydoğu Geçidi ve Transpolar Geçit olmak üzere üç önemli ulaşım koridoru

²⁰³ <http://grantham.sheffield.ac.uk/soil-loss-an-unfolding-global-disaster/> (erişim tarihi: 06.04.2021).

²⁰⁴ 1980-2000 yılları arasında dünya nüfusu, rekor hasatlar, yeni teknolojiler ve beslenmede çeşitlenmeler ile birlikte küresel besin talebi de sürekli artmıştır. Besin fiyatları 2000'lerin başına kadar düşmeye devam etmiştir. Fakat 2004'te bu hızlı ve kontrolsüz yükselişin yankıları hissedilmeye başlanmış, çoğu tahıl ürününün fiyatı artmıştır. Artan üretim çok daha sert artış gösteren besin talebine ayak uyduramamış, gıda stokları tükenmiştir. 2005'te başlıca gıda üreten ülkelerde gerçekleşen kötü hasat küresel besin arzını iyice düşürmüştü, 2006 yılında dünya tahıl üretimi %2,1 azalmıştır. 2008-2009 küresel ekonomik krizi de gıda güvenliğini olumsuz yönde etkilemeye devam etmiştir. Gıda piyasasının bu kadar şiddetli bir yıkıma uğraması, intansif endüstriyel tarımın sürdürülemezliğine dair bir diğer gösterge niteliğindedir. <https://www.un.org/en/global-issues/food#:~:text=Current%20estimates%20are%20that%20nearly,are%20still%20found%20in%20Asia.> (erişim tarihi: 06.04.2021).

²⁰⁵ <https://www.wri.org/blog/2016/06/future-fresh-water> (erişim tarihi: 09.03.2021).

²⁰⁶ <https://www.un.org/en/chronicle/article/feeding-world-sustainably#:~:text=According%20to%20estimates%20compiled%20by,toll%20on%20our%20natural%20resourrces.> (erişim tarihi: 06.04.2021).

²⁰⁷ Funk ve Brown, 2009: 271.

²⁰⁸ İhracatın azalması ve ithalatın artması, yetersiz beslenmeden kaynaklanan sağlık sorunları, istikrarsızlaşan gıda arzı, kitlesel göçler, besin kaynakları üzerinde çatışma potansiyelinin artması. Çayhan, 2016: 99-100; IPCC, 2014a: 736.

²⁰⁹ <http://large.stanford.edu/courses/2015/ph240/urban2/#:~:text=Available%20Resources&text=As%20such%2C%20the%20Arctic%20is,world's%20individual%20undiscovered%20hydrocarbon%20resources.> (erişim tarihi: 11.03.2021).

bulunmaktadır²¹⁰; küresel ısınma sorununun derinleşmesi durumunda bu üç geçit yıl boyu seyrüsefere elverişli hale gelme potansiyeline sahiptir. Küresel ısınma sorununun derinleşeceği bir gelecekte, her ne kadar büyük nüfus merkezlerinden uzak konumda ve kaynak çıkarımı için oldukça zorlayıcı bir ortama sahip olsa da kanıtlanmış fosil yakıt rezervleri bulunan Antarktika'ya²¹¹ yönelik ekonomik ve stratejik ilginin Antarktika Antlaşmalar Sistemi'ne rağmen²¹² artacağını beklemek mümkündür.²¹³ Tüm bu yıkıcı faktörlerin gittikçe derinleşen küresel ısınma ve iklim değişikliği sorunlarıyla birleşmesi, kutup buzullarının hızla erimesine sebep olmaktadır.

Arktik ve Antarktika bölgelerinde gerçekleştirilen mevcut ekonomik faaliyetler ve antropojenik kaynaklı küresel ısınma sonucunda ise bu bölgelerin kalıcı buzul katmanlarını hızla kaybetmelerine neden olmaktadır. Adeta dünyanın doğal soğutucusu konumundaki Arktik ve Antarktika iklimleri, dünyanın geri kalan bölgelerine oranla küresel ısınmadan çok daha fazla zarar görmektedir. Öyle ki, son 100 yıl içerisinde küresel sıcaklıkların 0,7 °C kadar artmasına karşılık Arktik bu değerin yaklaşık iki katı kadar ısınmaya maruz kalmıştır. Yalnızca

²¹⁰ Østreng, 2013: 12-13.

²¹¹

<https://discoveringantarctica.org.uk/challenges/sustainability/mineral-resources/#:~:text=There%20are%20known%20reserves%20of,mineralized%20rocks%20have%20been%20found>. (erişim tarihi: 11.03.2021).

²¹² Bu noktada Antarktika'yı Arktik'ten ayıran en önemli özellik olan *Antarktika Antlaşmalar Sistemi*'ni (*The Antarctic Treaty System*) açıklamak gereklidir. Sistemin temelini 1957-1958 Uluslararası Jeofizik Yılı altında Antarktika'da gerçekleştirilen bilimsel araştırmaya katılan 12 ülkenin 1 Aralık 1959'da imzaladığı Antarktika Antlaşması oluşturmaktadır. Temel amacı "tüm insanlığın çıkarı adına Antarktika'nın sonsuza kadar sadece barışçıl amaçlarla kullanılması ve uluslararası rekabet ve ihtilafın bir obje ya da sahnesi haline gelmemesi" Antarktika Antlaşmalar Sistemi 1959 Antarktika Antlaşması'nın üzerine inşa edilen birçok farklı hukuki düzenleme ve geliştirme içermektedir. 1972 yılında imzalanan Antarktika Foklarının Korunmasına İlişkin Sözleşme, 1980 yılında imzalanan Antarktik Deniz Canlı Kaynaklarının Korunması Sözleşmesi ve 1991 yılında yürürlüğe giren Madrid Protokolü bu düzenlemelerden öne çıkanlarıdır. Kışın sayısı yaklaşık 1.000'e düşen bilim insanları haricinde kalıcı insan yerleşiminin de bulunmadığı Antarktika, bölgesel ve küresel aktörlerin hak iddialarının ve uluslararası rekabetin bulunduğu Arktika'nın aksine bir koruma alanı gibi değerlendirilmektedir. Bölgede siyasi, askeri ve ekonomik girişimlerin Antarktika Anlaşmalar Sistemi ile engellenmesi durumu, Antarktika'da gözlemlenen ekolojik değişimin –küresel ısınma başta olmak üzere- tamamen bölge dışı faktörlerden kaynaklandığını göstermektedir. <https://www.scar.org/policy/antarctic-treaty-system/#:~:text=The%20Antarctic%20Treaty%20System%20is,Geophysical%20Year%20of%201957%2D58>. (erişim tarihi: 21.04.2021); <https://www.britannica.com/event/International-Geophysical-Year> (erişim tarihi: 21.04.2021); <https://www.auroraexpeditions.com.au/blog/do-people-live-in-antarctica/#:~:text=Although%20there%20are%20no%20native,live%20in%20Antarctica%20each%20year>. (erişim tarihi: 21.04.2021).

²¹³ İki kutup arasındaki rekabetin en yoğun olduğu, Soğuk Savaş'ın gerilimi en yüksek dönemlerinden birinde ABD ve SSCB'nin Antarktika kıtasının barışçıl amaçlar doğrultusunda kullanımı için müzakere masasına oturabilmesi, realizm-çevre ilişkisi için büyük önem taşımaktadır. Atvur'a göre bir nükleer savaş sonucunda gezegene mutlak yıkımı getirebilecek iki rakip kutbun Güney Kutbu'nu her türlü stratejik, siyasi, ekonomik ve askeri girişimden arındırma konusunda bilimsel ve barışçıl bir uzlaşmaya varması, uluslararası sistem içerisinde ortak bir başarı olarak ele alınmalıdır. Dahası bu uzlaşma, realist paradigmadaki devletlerin rasyonelliğine, büyük rekabet içerisinde bile mantıklı kararlar alabilme kabiliyetine önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu durumda iklim değişikliğinin Batı Antarktika Yarımadası'nı yerleşime elverişli hale gelecek düzeyde bir çevresel bozulma yaşandığı takdirde Antarktika Antlaşmalar Sistemi'ne uyulup uyulmaması durumu bir tartışma konusu olacaktır. İki ihtimale de realist yaklaşım üzerinden açıklama getirmek mümkündür; devletlerin rasyonelliği tartışmasının Antarktika'ya yansımaları çalışmada Başlık 2.2.2'de ele alınacaktır. Atvur, 2017: 101.

1958-2008 yılları arasında Batı ve Orta Kanada Arktığı'nde 2 ila 3°C ısınma gözlenmiştir.²¹⁴ IPCC'nin AR5 raporu Arktik'teki deniz buzullarının 1979-2012 yılları arasında her on yıllık süreçte %3,5-4,1 kadar azaldığını ortaya koymuştur. Rapor, Arktik Okyanusu'nun 2050 yılından önce yaz mevsiminde neredeyse tamamen buzuldan arınmış hale geleceğini öngörmektedir.²¹⁵

IPCC tahminleri yaz sezonunda Arktik'teki deniz buzulu miktarının en kötü ihtimalle 2050 yılına kadar, en iyi ihtimalle ise 2100 yılının ötesinde 1 milyon kilometrekarenin üzerinde kalabileceğini öngörmektedir. Ancak çok sayıda yeni iklim modeli kullanan analizler, IPCC tahmininin fazlasıyla iyimser olduğunu öne sürmektedir. Yeni bir iklim modelini baz alan, buzul çözülme hızı üzerinde gerçekleştirilen bir analize göre 2035 yılına kadar yaz sezonu Arktik buzullarının tamamen ortadan kalkabileceği görülmüştür.²¹⁶ Arktik'in maruz kaldığı ısınmanın oluşturduğu çağlayan etkisi (*cascade effect*) ise erime hızını daha da artırmaktadır. Isınan Arktik Okyanusu'nda bulunan çok yıllık buzullar incelenerek bahar erime sezonunun daha erken başlamasına neden olmaktadır. Bu durum güneş ışınlarını yansıtan buzul yüzeyini azaltarak okyanus sıcaklıklarının daha da hızlı yükselmesine yol açmaktadır.²¹⁷ Antarktika da antropojenik sera gazı salımlarından payını alarak artan bir hızda erimeye maruz kalmaktadır; özellikle Batı Antarktika buz tabakasındaki erime gittikçe ivme kazanmaktadır.²¹⁸ Avrupa Uzay Ajansı'nın (ESA) verilerine göre 1994 yılından günümüze kadar 4000 gigatona yakın Antarktika buzulu erimmiştir.²¹⁹ NASA'nın araştırmalarına göre ise son 16 yılda Antarktika ve Grönland'da gözlemlenen buzul erime miktarı 5000 gigatondan fazladır.²²⁰ 6 Şubat 2020 gününde Antarktika'da tarihteki en yüksek sıcaklık olan 18,4°C kaydedilmiştir. Kuzeybatı Atlantik Yarımadası gezegende antropojenik küresel ısınmadan en şiddetli etkilenen bölgedir; bu bölge, son 50 yılda neredeyse 3°C ısınmıştır.²²¹

Geniş çaplı çevresel bozulmaların Arktik ve Antarktik ekosistemlerde yarattığı geri dönülmez ve yıkıcı etkiler, gezegenin tamamında karşılaşılan çevre krizini daha da derinleştiren sonuçlar doğurmaktadır. Küresel sıcaklık artışına paralel olarak gerçekleşen önemli çevresel tehditlerden biri, Antarktika'da kopan buzdağlarıdır. 2017 yılında Larsen-C buzul

²¹⁴ Williams, 2008: 1.

²¹⁵ IPCC, 2014b: 4, 12.

²¹⁶ <https://www.sciencealert.com/the-arctic-could-be-free-of-sea-ice-next-decade-if-it-warms-the-same-as-last-time> (erişim tarihi: 12.03.2021).

²¹⁷ <https://climate.nasa.gov/news/3023/2020-arctic-sea-ice-minimum-at-second-lowest-on-record/> (erişim tarihi: 12.03.2021).

²¹⁸ Sadai vd., 2020: 1.

²¹⁹ ESA'dan akt. Amos, <https://www.bbc.com/news/science-environment-53725288> (erişim tarihi: 12.03.2021).

²²⁰ NASA'dan akt. Sommer, <https://www.npr.org/2020/04/30/848398472/antarctica-and-greenland-are-losing-thousands-of-gigatons-of-ice-thats-a-lot> (erişim tarihi: 12.03.2021).

²²¹ <https://public.wmo.int/en/media/news/new-record-antarctic-continent-reported> (erişim tarihi: 12.03.2021).

sahanlığından 1 trilyon ton ağırlığında -ve Lüksemburg'un yaklaşık iki katı büyüklüğünde- bir parça kopmuştur.²²² Bu büyük kopma, Antarktika Yarımadası'nda geri kalan en büyük buz sahanlığı olan Larsen-C'nin toplam alanının %10 azalmasına neden olmuştur.²²³ 2019 yılında ise Amery buz sahanlığından 315 milyar tonluk bir parça kopmuştur;²²⁴ bu olayı 2021 yılında Brunt buz sahanlığında yaşanan 1270 kilometrekarelik bir kopma takip etmiştir. Rüzgarlar, dalgalar okyanus akıntıları sebebiyle sürekli yön değiştirerek okyanusta gezinen bu parçalar bölgedeki deniz seyrüseferi için büyük risk taşımaktadır.²²⁵ Bölgede büyüyen turizm²²⁶ ile birlikte kopan buzul parçalarının gemi kazalarına sebep olması ihtimali gittikçe artmaktadır.²²⁷

Öte yandan kopan Arktik buzullarındaki çözülme bölgesel ve küresel çapta yağış rejimlerini doğrudan etkilemekte, şiddetli meteorolojik olayları sıklaştırmakta ve küresel balık stoklarında azalmaya sebep olarak gezegenin besin arzını düşürmektedir.²²⁸ Arktik Okyanus ve Antarktika'yı çevreleyen kutup okyanusları aynı zamanda antropojenik sera gazı salımlarının önemli bir miktarını emen birer karbon yutağı (*carbon sink*) olma özelliğini taşımaktadır. Arktik Okyanusu her yıl 58 megaton kadar karbon emerken²²⁹ Antarktika'yı çevreleyen Güney Okyanusu ise 1750-2011 yılları arasında 42 gigaton karbon emilimi gerçekleştirmiştir. 1750-2011 yılları arasında toplam antropojenik karbon salım miktarı 375 gigaton iken dünya okyanusları 155 gigaton karbon emilimi yapmıştır.²³⁰ Bu rakamlar göz önüne alındığında kutup okyanusları başta olmak üzere gezegendeki deniz ve okyanusların ısınmasının küresel iklim değişikliğini daha da derinleştireceği sonucuna ulaşılmaktadır. Kutup bölgelerinde sıcaklık artışı sonucunda erişimi kolaylaşan hidrokarbon rezervleri üzerinde artan sondaj faaliyetleri ise kısa vadeli ekonomik kazanç sağlasa da bunun sonucunda fosil yakıt kullanımı küresel enerji

²²² <https://www.theguardian.com/world/2017/jul/12/giant-antarctic-iceberg-breaks-free-of-larsen-c-ice-shelf> (erişim tarihi: 21.04.2021); <https://www.innovations-report.com/earth-sciences/the-1-trillion-tonne-iceberg/> (erişim tarihi: 21.04.2021).

²²³ Kopan parçanın doğal süreçte tekrar oluşması söz konusuysen Swansea araştırmacıları bu yeni oluşumun öncekinden daha az stabil olduğunu tespit etmiştir; Larsen-C buz sahanlığı, 1995 yılında benzer bir kopma olayını takiben 2002 yılında parçalanan Larsen-B'nin kaderini paylaşma riski altındadır. Hogg ve Gudmundsson, 2017: 540; <https://www.innovations-report.com/earth-sciences/the-1-trillion-tonne-iceberg/> (erişim tarihi: 21.04.2021).

²²⁴ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/antarktikadan-315-milyar-tonluk-buz-dagi-koptu/1598687> (erişim tarihi: 21.04.2021).

²²⁵ Atvur, 2017: 100.

²²⁶ 2018-2019 sezonunun zirvesinde Antarktika'yı ziyaret eden turist sayısı 55.489'dur. 2002-2019 dönemi arasında Antarktika turizmi büyüyen bir eğilim göstermiştir. https://www.coolantarctica.com/Antarctica%20fact%20file/science/threats_tourism.php (erişim tarihi: 21.04.2021).

²²⁷ Atvur, 2017: 100.

²²⁸

<https://arcticwwf.org/work/climate/#%3A~%3Atext%3DWithout%20urgent%20action%20to%20cut%2Cstocks%20C%20birds%20and%20marine%20mammals> (erişim tarihi: 12.03.2021).

²²⁹ <https://nsidc.org/eryosphere/icelights/2014/07/arctic-ocean-carbon-sink#:~:text=Since%20the%20Arctic%20is%20a,the%20scientists%20might%20have%20thought>. (erişim tarihi: 15.03.2021).

²³⁰ <https://www.sciencenews.org/article/southern-ocean-antarctica-absorbs-less-carbon-expected> (erişim tarihi: 15.03.2021).

arzında birincil kaynak olmayı sürdürecektir. Bu durum büyüyen küresel ekonomiyle paralel olarak toplam sera gazı salımının katlanarak artışıını sürdürmesine sebep olacaktır. Dahası, kutup buzullarının kendileri de antik karbon depolarıdır; yalnızca Arktik permafrostunda bile günümüzde atmosferde bulunan miktarın iki katı kadar karbonun hapis halde beklediği hesaplanmıştır.²³¹ Küresel ısınmanın mevcut hızına göre 21. yüzyıl boyunca büyük bir tehdit barındırmadığı tahmin edilen bu depolar, sera gazı salımları arttıkça daha şiddetli sıcaklık artışlarını tetikleyebilecek birer saatli bomba konumundadır. Nihayetinde atmosferdeki karbon miktarının artması, daha büyük ve geri dönüşü olmayan siyasal, ekonomik ve sosyal maliyetler yaratacaktır. Kutup buzullarındaki erimenin en çarpıcı sonucu ve iklim değişikliğinin en yıkıcı boyutlarından biri, gezegendeki deniz ve okyanus seviyelerinin yükselmesidir.

2.1.3. Yükselen Deniz Seviyesi ve İklim Mültecileri

Kuzey Kutbu, Grönland ve Antarktika buzullarının küresel ısınma sonucu hızla erimesi, bir önceki başlıkta ele alınan diğer tüm yıkıcı etkilerinin yanında dünya üzerindeki bütün kıyı ve ada devletleri için hayati önem taşıyan bir tehdidi beraberinde getirmektedir. Öyle ki bu durum, deniz ve okyanus seviyelerinin son 100 yıl içerisinde 15 ila 20 cm kadar yükselmesine neden olmuştur.²³² Deniz seviyesinin yükselmesine doğrudan etki eden bir diğer faktör ise küresel ısınmanın kendisidir: deniz sıcaklıklarının küresel ısınma ile paralel olarak yükselmesi, bu su kütlelerinin genişerek daha fazla yer kaplaması anlamına gelmektedir. Son 25 yılda deniz seviyesinde gözlemlenen yükselmenin yarısı denizlerin ısınmasından kaynaklanmaktadır.²³³ Bu yükselişin günümüze kadar yarattığı yıkım, gelecekteki varoluşsal tehdidin büyüklüğünün anlaşılmasına ışık tutmaktadır: günümüzde Çin, Vietnam, Endonezya, Hindistan, Bangladeş, Tayland, Japonya ve Filipinler’de yaşayan 60 milyondan fazla insan yükselen deniz seviyesinden ötürü sel felaketlerinin yıkıcı etkileri ile yüzleşmektedir.²³⁴ Yükselen deniz seviyeleri kasırgaların oluşturduğu fırtına dalgalarını da şiddetlendirmektedir; 2005 yılındaki Katrina Kasırgası da dahil olmak üzere 1963-2012 yılları arasında Atlantik’te meydana gelen tropikal kasırgalarda ölümlerin neredeyse yarısının sebebi fırtına dalgalarıdır.²³⁵

²³¹ Antarktika kalıcı buzulunun altında da çok büyük kalıcı karbon yataklarının varlığı tespit edilmiştir. İnsan kaynaklı konvansiyonel karbon salımlarından çok daha yoğun ve kuvvetli olan bu karbon depolarının bazıları 50,000 yıldan daha eskidir. 21. yüzyılda bu depoların atmosfere salacağı karbonlar büyük ölçüde genç karbonlar olacaktır; fakat kutup bölgeleri ısınmaya devam ettikçe söz konusu antik karbonların da atmosfere ulaşmasının katastrofik sonuçlar getirmesi mümkündür. Wadham, J. L. vd, 2019: 1-17; <https://theconversation.com/arctic-climate-change-its-recent-carbon-emissions-we-should-fear-not-ancient-methane-time-bombs-135270> (erişim tarihi: 15.03.2021).

²³² <https://www.theworldcounts.com/stories/Ice-Cap-Melting-Facts> (erişim tarihi: 10.03.2021).

²³³ <https://climate.nasa.gov/news/2680/new-study-finds-sea-level-rise-accelerating/> (erişim tarihi: 05.04.2021).

²³⁴ Kulp ve Strauss, 2019: 3.

²³⁵ <https://www.nationalgeographic.com/environment/article/news-hurricane-florence-dangerous-threats> (erişim tarihi: 05.04.2021).

Öte yandan deniz seviyelerinin son 100 yıl içerisinde yükseldiği miktar buz dağının görünen yüzüdür; dünya buzullarının %90'ını oluşturan Antarktika buzullarının tamamen erimesi durumunda deniz ve okyanus seviyeleri 60 metreden fazla yükselecektir. Bu felaketin 21. yüzyıl boyunca karşı karşıya kalınacak kısmına dair gerçekleştirilen analizler tüm gezegen için korkutucu sonuçlar taşımaktadır. Dünya üzerindeki büyük şehirlerin çoğu alçak kıyı şeritleri üzerine inşa edilmiştir; deniz seviyesi 1,8 metreden daha fazla yükselirse bu şehirler su altında kalacaktır.²³⁶ 2019 tarihli bir araştırmanın elde ettiği veriler günümüzde 110 milyon insanın yüksek gelgit çizgisinin altında, 250 milyon insanın ise yıllık sel seviyelerinin altında yaşadığını göstermektedir.²³⁷ Bu araştırmanın değerlendirdiği farklı senaryoların sonuçları oldukça çarpıcıdır: sanayileşme öncesi değerlere kıyasla 2°C'lik bir ısınmanın ve büyük ölçüde sabit kalmış bir Antarktika'nın baz alındığı ılımlı bir gelecek senaryosuna göre 2050 yılında yükselen deniz seviyesi 140 ila 170 milyon insana ev sahipliği yapan bir karasal araziye tehdit edecektir. 2100 yılında ise toplam 310 ila 420 milyon insan yıllık sel felaketlerinin tehdidi altında olacaktır.

Antarktika'da daha şiddetli bozulmaların görüldüğü diğer senaryolarda ise 2050 yılı için 270-430 milyon, 2100 yılı için ise 380-630 milyon insanın yaşamı etkilenecektir. IPCC'nin sera gazı salımlarında derin azaltmalara gidilen RCP 2,6 senaryosunda bile Bangladeş, Vietnam ve Tayland'ın nüfuslarının yüzyılın sonuna kadar sırasıyla ortalama %19, %26 ve %17'sinin yaşadığı araziler sular altında kalma riskiyle karşı karşıyadır.²³⁸ Yükselen deniz seviyesinden sadece görece düşük refah düzeyine sahip ya da küçük devletler değil, birçok önemli finans merkezi de dahil olmak üzere dünyadaki bütün kıyı toplulukları etkilenecektir; dünyanın sosyoekonomik önemi en büyük şehirlerinden biri olan New York'un 2050 yılına kadar %68 ihtimalle 1.8 metreden daha yüksek en az bir sel baskını ile yüzleşeceği öngörülmektedir.²³⁹ San Francisco Körfezi 2050 yılına kadar yükselen deniz seviyelerinden çok daha kötü etkilenecek, San Francisco şehri ve hinterlandında kalan bölgede geniş araziler sular altına gömülecektir. Güney Carolina, Florida ve Louisiana da yükselen deniz seviyeleri sonucunda geniş çapta yıkıma maruz kalacak ABD eyaletleri arasındadır. Londra şehir merkezinde

²³⁶ <https://www.theworldcounts.com/stories/Ice-Cap-Melting-Facts> (erişim tarihi: 10.03.2021).

²³⁷ Kulp ve Strauss, 2019: 2-4

²³⁸ NASA'nın yeryüzünün topografik haritasını çıkarma amacıyla yürüttüğü SRTM projesinden elde edilen verilerdeki hata payını azaltmak için nöral ağları kullanan yeni bir dijital yükseklik modeli (digital elevation model – DEM) ile analizin gerçekleştirildiği çalışmada en güncel bilimsel veriler kullanılmıştır. Kulp ve Strauss, 2019: 2-4; <https://eosps.nasa.gov/missions/shuttle-radar-topography-mission#:~:text=The%20Shuttle%20Radar%20Topography%20Mission,mission%20in%20February%20of%202000>. (erişim tarihi: 11.03.2021).

²³⁹ https://riskfinder.climatecentral.org/state/new-york.us?comparisonType=county&forecastType=NOAA2017_int_p50&level=6&unit=ft (erişim tarihi: 09.03.2021).

Thames Nehri boyunca çok geniş bölgeler de aynı kaderi paylaşacak; Londra Kalesi (*Tower of London*)²⁴⁰, Westminster Sarayı yani İngiliz Parlamento Binası gibi şehrin en önemli binalarından bazıları sulara gömülecektir. Doğu Anglia ve Doğu Midlands bölgeleri de Birleşik Krallık'ın deniz seviyelerinin yükselişinden ciddi zarar görecektir.²⁴¹ Gezegende 2050 yılına kadar yükselen deniz seviyeleri sebebiyle büyük tahribata uğrayacak birçok gelişmiş yerleşim yeri bulunmaktadır: Belçika'da Brugge, Hollanda'da Delft, Danimarka'da Ribe, Kanada'da Hudson Körfezi, Meksika'da Tabasco, Bahamalar, Panama'da Panama Kenti, Tayland'da Bangkok, Vietnam'da Ho Chi Minh Kenti ve Hué, İspanya'da Endülüs, İtalya'da Adriyatik kıyıları, Yunanistan'da Selanik, Mısır'da İskenderiye, Çin'de Şangay ve Avustralya'da Port Douglas gibi.²⁴² Yükselen deniz seviyelerinin getireceği ekonomik zarar da devletler için kritik önem arz eden bir zorluk olacaktır; bir senaryoya göre 2050 yılına kadar Çin'in kıyı bölgelerinin gayri safi yurt içi hasılası (GSYİH) ortalama %1,97-2,39 kadar düşüş yaşayacaktır. Bu oran daha olumsuz senaryolarda %11'lere kadar çıkmaktadır.²⁴³ Küresel ısınma 2°C'de sınırladığı takdirde bile 2100 yılından itibaren yükselen deniz seviyelerinin her yıl küresel GSYİH'nin %3'ü kadar ekonomik zarara sebep olabileceği tahmin edilmektedir.²⁴⁴

²⁴⁰ 900 yıllık bir kale olan Londra Kalesi İngiliz kraliyet mücevherlerine ev sahipliği yapmakla beraber tarih boyunca birçok ünlü mahkumu barındırmasıyla da bilinmektedir. <https://www.livescience.com/42821-tower-of-london.html> (erişim tarihi: 09.03.2021).

²⁴¹ https://coastal.climatecentral.org/map/9/-122.3111/38.0638/?theme=sea_level_rise&map_type=coastal_dem_comparison&basemap=roadmap&contiguous=true&elevation_model=coastal_dem&forecast_year=2050&pathway=rcp45&percentile=p50&refresh=true&return_level=return_level_1&slr_model=kopp_2014 (erişim tarihi: 09.03.2021).

²⁴² <https://www.loveexploring.com/gallerylist/91927/incredible-places-that-will-be-underwater-by-2050> (erişim tarihi: 09.03.2021).; <https://www.nytimes.com/interactive/2019/10/29/climate/coastal-cities-underwater.html> (erişim tarihi: 09.03.2021).

²⁴³ Cui vd., 2018:1245-1253.

²⁴⁴ <https://www.sciencenews.org/article/climate-economic-costs-rising-seas-will-be-steeper-than-thought#:~:text=Rising%20seas%20could%20cost%20the,losses%20from%20sea%20level%20rise.> (erişim tarihi: 11.03.2021).

Harita 2.2 En İsaetli Güncel Verilere Göre Birleşik Krallık, Fransa, Belçika, Almanya, Hollanda ve Danimarka'da 2050 Yılına Kadar Yıllık Sel Seviyelerinin Altında Kalacak Bölgeler

Kaynak:

https://coastal.climatecentral.org/map/7/2.5572/53.0332/?theme=sea_level_rise&map_type=coastal_dem_comparison&basemap=roadmap&contiguous=true&elevation_model=coastal_dem&forecast_year=2050&path_way=rc_p45&percentile=p50&refresh=true&return_level=return_level_1&slr_model=kopp_2014 (erişim tarihi: 15.04.2021).

Yükselen deniz seviyesinin getirdiği tehdit realist uluslararası sistemdeki aktörlerin yalnızca ulusal güvenliğini değil, doğrudan varoluşunu tehlikeye sokmaktadır. Paris Anlaşması'nda da tercihen öncelikli bir hedef olarak belirtilen 1,5°C'lik küresel sıcaklık artışının aşılması durumunda yükselecek deniz seviyeleri ile neredeyse tamamen haritadan silinecek, yani uluslararası sistemdeki varlıkları ortadan kalkacak devletler bulunmaktadır. Kiribati, Tuvalu, Marshall Adaları ve Maldivler, 2°C ve üstü küresel ısınmada tamamen sular altına gömülme riskiyle karşı karşıya kalan ülkeler arasındadır. Öyle ki 2°C'lik artışta Kiribati ve Maldivler'in nüfuslarının sırasıyla %48 ve %42'sini oluşturan karasal alan sular altında kalırken 4°C'de bu oranlar Marshall Adaları için %93, Cayman Adaları için %88, Tuvalu için %81 ve Kiribati için %77'dir.²⁴⁵ Ada ve atol devletleri yükselen deniz seviyeleri ve kral gelgitleri²⁴⁶ sonucunda mercan resifleri ve toprağın erozyona uğramasının yanı sıra gittikçe şiddetlenen tropik siklonlar ve tsunamilere maruz kalmaktadır.²⁴⁷ Tüm bu faktörlerin

²⁴⁵ <https://mashable.com/2015/12/01/small-island-states-climate-summit/> (erişim tarihi: 10.03.2021).

²⁴⁶ Dünyanın Ay ve Güneş arasında kaldığı ya da Ay'ın Dünya ve Güneş arasında kaldığı durumlarda gerçekleşen kral / bahar gelgitleri, normal gelgitlerden çok daha kuvvetli olmakla beraber tüm kıyısız ülkeleri için büyük sel baskını riskleri barındırmaktadır. Kral gelgitleri özellikle alçak konumdaki atol ve ada devletleri için çok tehlikelidir; Şubat 2006 yılında Tuvalu'da gerçekleşen kral gelgitinde su seviyesi 3,41 metreden daha fazla yükselmiştir. Yamamoto ve Esteban, 2014: 51.

²⁴⁷ Yamamoto ve Esteban, 2014: 36-76.

derinleşmesi sonucunda yurtsuz / topraksız devlet haline gelecek bu devletler uluslararası sistemdeki aktörlük vasıflarını fiilen kaybedeceklerdir. Yüksek miktarda sera gazı salımı gerçekleştiren ülkelerin endüstriyel faaliyetleri sonucunda bu devletlerin fiziki varlıklarının ortadan kalkması²⁴⁸, ulusal egemenlik ve uluslararası güvenlik bağlamında olduğu kadar realist perspektifte de önemli açmazları beraberinde getirmektedir. Nihayetinde bu küçük devletlerin büyük güçlerin ‘peşine takılarak’ küresel ısınmanın yıkıcı etkilerinden korunmaları ve fiziki varlıklarını garanti altına almaları mümkün değildir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ada ve atol devletlerinin realist dış politika perspektifinde hayatta kalmak için yürüttükleri stratejiler analiz edilmiştir.

Yükselen deniz seviyelerinin kıyı bölgelerinde ve ada devletlerinde yarattığı yıkım, uluslararası sistemdeki tüm aktörler için baş edilmesi oldukça zor bir sosyoekonomik sorun ortaya çıkarmaktadır: iklim mültecileri. 2007 yılında sırasıyla *Atlantic Monthly* dergisinin, BM Çevre Programı’nın (UNEP) ve dönemin BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon’un Darfur bölgesindeki şiddet olaylarına sebep olarak demografik baskıların yanı sıra kaynak kıtlığı ve iklim değişikliğine de dikkat çekmesi ile iklim göçünün oluşturduğu tehditlere yönelik küresel farkındalık artmıştır. Ardından ABD’li düşünce kuruluşu CNA tarafından yayınlanan *National Security and the Threat of Climate Change*²⁴⁹ (*Ulusal Güvenlik ve İklim Değişikliği Tehdidi*) raporunda küresel ısınmanın refah düzeyi düşük bölgelerde geniş çaplı siyasi istikrarsızlıkları tetikleyebileceği ve bu durumun Avrupa ve Amerika’ya yönelen büyük mülteci dalgaları oluşturabileceği iddia edilmiştir.²⁵⁰

Myers 1997 yılı itibarı ile dünya üzerinde 22 milyon geleneksel mülteci olduğunu, aynı yıldaki iklim mültecisi sayısının ise en az 25 milyon olduğunu belirtmektedir. Birçoğu Çin, Hint alt-kıtası, Sahra-altı Afrika’sı, Meksika ve Orta Amerika’da bulunan iklim mültecilerinin sayısı gün geçtikte artmaktadır. Myers’ın ünlü tahminine göre 21. yüzyıl boyunca kuraklık, yükselen deniz seviyeleri ve yağmur sistemlerindeki bozulmalar sonucunda gerçekleşecek tarımsal ve yaşamsal göçler ile iklim mültecilerinin sayısı 200 milyona kadar yükselecektir.²⁵¹ Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ise 2008 yılında yayınladığı raporda Myers’ın öngörüsünü desteklemekte, 2050 yılına kadar her 45 kişiden 1’inin iklim değişikliği kaynaklı sebeplerle göç etmek zorunda kalacağını tahmin etmektedir. 200 milyon iklim mültecisi rakamı elbette iklim değişikliğinin boyutundaki değişimlerle negatif ya da pozitif değişim gösterebilecek, mümkün olan en isabetli rakam olarak referans alınmaktadır; 2050 yılını hedef alan değerlendirmelerde

²⁴⁸ Yamamoto ve Esteban, 2010: 8.

²⁴⁹ CNA, 2007: 1-60.

²⁵⁰ Hartmann, 2010: 233-234.

²⁵¹ Myers, 1997: 167-168.

bu rakam 25 milyon ile 1 milyar arasında değişmektedir.²⁵² Bu denli büyük çaplı zorunlu göç hareketleri, realist perspektifte uluslararası sistemin tüm aktörleri için önemli siyasi ve ekonomik tehditler taşımaktadır.

2.2. Çevre Krizi ve Realizm-Çevre İlişkisi

İdealist/liberal Uluslararası İlişkiler teorisinin ortaya koyduğu dünya tasvirini ulaşılamaz hedeflerle dolu gören realist teori, olması gerekeni kurgulamak yerine olanın işleyişini açıklamayı kendine görev edinmiştir. Bunu yapmak için uluslararası sistemin yapısı, onu oluşturan birimler ve bu birimlerin davranışları hakkında birtakım temel varsayımlar belirleyen realizm, uluslararası ilişkileri de bu varsayımlar üzerinden açıklamaktadır. Realist teorisinin kuramsal varsayımları teoriye ampirik netlik kazandırabilmek için realist analizi belirli bir çerçevede limitlemektedir. Fakat olanı olduğu gibi açıklamayı, ne kadar karamsar da olsa gerçeği ortaya koymayı amaçlayan realist teori, belirlediği kuramsal varsayımlar doğrultusunda teori içinde yapay kriterleri olan bir sistemik açıklama²⁵³ oluşturmuştur. Bu açıklama realist teorisinin sisteme ve aktörlere yönelik birtakım tehditleri –diğer bir deyişle gerçeğin bir kısmını- önemsizleştirmesine neden olmaktadır.

Çalışmanın önceki başlıklarında gözler önüne serildiği üzere bu tehditlerden en çarpıcı ve yıkım gücü yüksek olanı ise küresel çevre krizidir. Çevre krizi uluslararası sistemin içerisindeki aktörler üzerinde etkili olduğu kadar sistemin yapısını kökünden değiştirecek potansiyele sahiptir. Dahası, çevre krizi realist tehdit algısına ve dış politika analizine dahil edilebilecek en “gerçek” ve somut konu niteliğindedir. Devlet kaynaklı konvansiyonel güç ve tehdit dengeleri ile devletlerin dış politikalarına yönelik analizler çoğunlukla aktörlerin yapısal değiştiricilerindeki (*structural modifiers*)²⁵⁴ farklılıklara dayalı öngörüler iken çevre sorunlarının getirdiği ve gelecekte getireceği aktör ve sisteme yönelik tüm tehditler deney ve gözlem yoluyla hesaplanmaktadır. Bu bağlamda çevresel tehditlerin, devlet bazlı tehditlere göre

²⁵² Uluslararası Göç Örgütü, 2008: 11-12.

²⁵³ Öyle ki realist teorisinin temel varsayımları, uluslararası sistemin temel aktörü olan devletleri birbirlerine güvenemeyen, belirli motivasyonlar çerçevesinde hareket etmek zorunda kalan, birinin kazancının diğerinin kaybı anlamına geldiği birimler olarak sınıflandırmaktadır. Bu şekilde oluşturulan realist sistemik açıklamanın tarihsel süreçte ebedi geçerliliği bulunduğu savunulmaktadır. Ancak bu sistemik açıklama devletleri ve uluslararası sistemi etkileyen faktörlerin –yani gerçeğin- tamamını kapsamamaktadır. Uluslararası sistemde göz ardı edilemeyecek etkisi bulunan devlet dışı aktörlerin önemini yeterince vurgulamayan realist teori, dış politika yapım süreçlerine ve uluslararası sistemin kendisine doğrudan etki eden ve ulusal güvenlikle ayrılmaz bağlantıları olan birçok sosyoekonomik konuyu ikincil politika olarak sınıflandırmaktadır. Hobbes, 2007: 94; Ripsman, 2006: 1-15; <https://www.e-ir.info/2008/03/02/how-realistic-is-realism/> (erişim tarihi: 22.04.2021).

²⁵⁴ <https://oxfordre.com/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-304#:~:text=Structural%20realism%2C%20or%20neorealism%2C%20is,important%20factor%20in%20international%20relations.&text=Defensive%20realism%20points%20towards%20%E2%80%9Cstructural,explain%20the%20outbreak%20of%20conflict.> (erişim tarihi: 04.01.2021).

çok daha net tespit edilebildiğini ve sonuçlarının bilimsel kesinliğe sahip olduğunu öne sürmek mümkündür. Devlet kaynaklı tehditlerin yönü, yeri ve zamanı devletlerin amaçlarına paralel olarak sürekli değişirken çevresel tehditler mutlak surette artan bir yıkım gücü ile gezegendeki tüm aktörleri etkilemektedir. Kaynağını devletten / devletlerden alan tehditler belirli siyasi ve/veya coğrafi sınırlar içinde geçerliken çevresel tehditler siyasi ve coğrafi sınırlar gözetmemektedir. Tüm bunlar göz önüne alındığında çevresel tehditlerin realist yaklaşımda ancak bir ikincil politika' konusu olarak ele alınması, realist kuramsal çerçeve içerisinde büyük bir çelişkidir. Çevre krizinin sonuçları klasik realist düşüncenin etrafında şekillendiği anarşi kavramının boyutlarını değiştirmekte ve güç dengesini doğrudan etkilemekte; yapısal realizmin yapısal değiştiricilerinin²⁵⁵ her birinin oluşumu ve değişiminde belirleyici bir rol oynamakta; uluslararası sistemin aktörlerini derinden ilgilendirerek neoklasik realizmin odak noktası haline getirdiği devlet içi faktörleri bu sorunların etrafında şekillenmeye zorlamaktadır. Çalışmanın sıradaki başlıklarında çevre krizinin realist teorinin temel mekanizmaları için vazgeçilmez bir analiz konusu olduğu savı ortaya konulacaktır.

2.2.1. Devletlerin Rasyonelliği ve Hayatta Kalma

Küresel ısınma ve iklim değişikliği başta olmak üzere çevre krizinin getirdiği sorunlar Uluslararası İlişkilerin realist teorisinin en temel iki teorik varsayımını yakından ilgilendirmektedir: “devletlerin rasyonel aktörlerdir ve hayatta kalmak devletlerin temel amacıdır.”²⁵⁶ Mearsheimer büyük güçler üzerindeki temel varsayımlarını şekillendirirken büyük güçlerin birincil amacının hayatta kalmak olduğunu söyler. Hayatta kalma amacı diğer amaçlara “hükmeder”, çünkü toprak bütünlüğünü ve iç siyasi düzeni üzerinde egemenliğini kaybeden / fethedilen devletler diğer hedeflerinin peşinden koşamazlar. Mearsheimer’ın bir diğer varsayımı büyük güçlerin rasyonel aktörler olduğudur. Büyük güçler etraflarını saran dış ortamın farkındadırlar ve içinde hayatta kalabilmek için stratejik düşünmektedirler; diğer devletlerin tercihlerini, kendi davranışlarının diğer devletlerin davranışlarını nasıl etkilediğini ve diğer devletlerin davranışlarının kendi hayatta kalma stratejilerini nasıl etkileyebileceğini göz önünde bulundururlar.²⁵⁷

Devletlerin rasyonelliğine dair bu tanım, özellikle büyük devletlerin çevrelerinde oluşan yaşamsal tehditleri fark etme kapasitesinin olduğu savını desteklemektedir. Tanımdaki ‘dış

²⁵⁵ <https://oxfordre.com/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-304#:~:text=Structural%20realism%2C%20or%20neorealism%2C%20is,important%20factor%20in%20international%20relations.&text=Defensive%20realism%20points%20towards%20%E2%80%9Cstructural,explain%20the%20outbreak%20of%20conflict.> (erişim tarihi: 04.01.2021).

²⁵⁶ Waltz, 1979: 88-91; Mearsheimer, 2001: 31; Doyle, 1990: 236.

²⁵⁷ Mearsheimer, 2001: 31.

ortam' ifadesi devletin egemen olduğu coğrafi / siyasi sınırlar haricinde uluslararası ortamın tamamını kapsadığı düşünüldüğünde, çevre krizinin oluşturduğu sınıraşan tehditlerin de büyük güçlerin tehdit algısı dahilinde olduğu öne sürülebilmektedir. Dahası, küresel antropojenik karbon salımı miktarında tarihsel payı en büyük olanlar, yani çevre krizinin varoluşsal bir tehdit boyutuna gelmesine sebep olanlar da büyük devletlerdir. Tehdidin temel kaynağı olan bu devletlerin, diğer devletlerin eylemlerinden doğan dış tehditleri algılayabildikleri gibi kendi eylemlerinden doğan bir dış tehdidi de algılayabileceğini söylemek mümkündür. Üstelik çevresel tehditlere karşı ortak rasyonel eylem gerçekleştirebilme kabiliyeti, savaş riskinin en yüksek olduğu dönemlerde rakip devletler arasında bile görülmüştür; Soğuk Savaş'ın kutuplar arası gerginliğin en yüksek olduğu dönemlerinden birinde ABD ve SSCB'nin "Antarktik bölgenin her türlü stratejik, siyasi, ekonomik ve askeri girişimden arındırılması" amacıyla imzalanan 1959 Antarktika Antlaşması üzerinde uzlaşabilmesi bu kabiliyete çok önemli bir örnek teşkil etmektedir.²⁵⁸ Küresel karbon salımlarında ilk sıralarda bulunan aktörler arasındaki siyasi ve askeri gerginliğin görece çok daha az olduğu, çevre krizinin getirdiği yıkıcı tehditlerin ise çok daha belirginleştiği günümüzde devletlerin çevresel tehditler ile mücadeleye yönelik rasyonel eylemlerde bulunabilmesinin daha kolay olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda uluslararası hukukun da ötesinde, realist beka güdüsüyle hareket eden rasyonel devletler tarafından Paris Anlaşması hedefleri istikrarlı bir şekilde takip edildiği takdirde Antarktika Antlaşmalar Sistemi'nin de ihlal edilmeden varlığını sürdürmesi kuvvetle muhtemeldir. Rasyonel devletlerin hayatta kalma adına neden çevre krizini varoluşsal bir tehdit olarak algılayıp buna göre hareket etmesi gerektiği sorusunu cevaplandırmak için krizin uluslararası sistemdeki aktörlerin bekasını nasıl etkileyeceği gözler önüne serilmelidir.

Bilim çevrelerinin hazırladığı, antropojenik küresel ısınma sorununun 21. yüzyıl boyunca nasıl derinleşeceğine dair birçok farklı küresel sera gazı salım senaryosu bulunmaktadır. Çalışmanın önceki bölümlerinde de dile getirilen bu senaryolar küresel sera gazı salım miktarlarının azalışına / artışına yönelik devletlerin uygulayacağı politikalara göre değişiklik göstermektedir. IPCC'nin yayınladığı Beşinci Değerlendirme Raporu'nda en muhtemel senaryo olarak belirlenen RCP 8,5'e göre 21. yüzyıla kadar gerçekleşecek küresel ısınma 1985-2005 seviyelerine kıyasla 2,6°C ila 4,8°C arasında olacaktır.²⁵⁹ Dünyanın insan kaynaklı sebeplerle Sanayi Devrimi öncesi değerlere kıyasla 1°C kadar ısındığı²⁶⁰ göz önüne alındığında gezegenin yüzyılın sonuna kadar sanayileşme öncesi değerlerden 3,6°C ila 5,8°C daha sıcak olacağını söylemek mümkündür.

²⁵⁸ Atvur, 2017: 101.

²⁵⁹ IPCC, 2014a: 10.

²⁶⁰ IPCC, 2018: 4.

Bu durum, küresel önlem alınmadığı takdirde Şekil 2.1’de paylaşılan “4°C ısınan dünya” senaryosunun 21. yüzyıl içerisinde gerçekleşmesinin kesinliğini göstermektedir. 4°C’lik küresel ısınma, uluslararası sistemde çok sayıda aktörün en iyi ihtimalle ulusal egemenliğinin, en kötü ihtimalle ise varlığının sonu olacaktır.²⁶¹ Khanna’nın haritasına göre Güney Avrupa’nın çölleşmesi ile İspanya ve İtalya başta olmak üzere Güney Avrupa ülkeleri büyük ölçüde yaşanamaz hale gelecek, AB içerisinde özellikle Kuzey Avrupa ülkelerine büyük göçler yaşanacaktır. Orta Doğu, Orta, Güney ve Güneydoğu Asya, Sahel bölgesi hariç Afrika kıtasının neredeyse tamamı, ABD’nin orta ve güney bölgeleri, Güney Amerika’nın Patagonya dışındaki büyük bir bölümü Güney Avrupa ile aynı kaderi paylaşacak, tarihte eşi benzeri görülmemiş kitlesel göç dalgaları meydana gelecektir. Sıralanan bölgeler küresel politika açısından büyük ölçüde önemsiz çöller haline gelecektir. Büyük güçlerin dış politika hedeflerinde bu bölgeler ancak geriye kalan doğal kaynakları ve potansiyel güneş paneli tarlaları çerçevesinde değerlendirilecektir. Baltık ülkeleri ve kutuplara yakın birkaç devlet dışında birçok devletin siyasi varlığı sona erecek; bazıları ise hâlâ yeterli ölçüde yaşama elverişliliğe sahip dar, endemik arazilerde (potansiyel olarak Afrika’da Sahel bölgesi, Avustralya’nın kuzeyinde ve Tazmanya’da belirli bölgeler ve Yeni Zelanda) zayıflamış varlığını sürdürecektir. Yükselen deniz seviyeleri ise bazı devletlerin fiziki varlığını tamamen ortadan kaldırırken (Polinezya Adaları gibi), bazı devletlerde (Bangladeş’in neredeyse tamamı, Hindistan’ın güneyi) geniş topraklar terk edilecektir.²⁶²

Özellikle İtalya ve İspanya gibi, bölge ve dünya ekonomisinde büyük paya sahip Güney Avrupa devletlerinin fiziksel varlığının büyük ölçüde ya da tamamen sona ermesi, Güney Fransa’da geniş çaplı yaşanabilir toprak kayıplarının meydana gelmesi son derece çarpıcıdır. Öte yandan karşı karşıya kalacağı kuraklık²⁶³ ile su kaynaklarının ve tarımsal arazilerinin kullanılamaz hale gelmesi²⁶⁴ sonucu Çin ulusal egemenliğini kaybetme riski ile karşı karşıya kalabilecektir. Dahası, antropojenik küresel ısınma sorununda geri dönüşü olmayan noktanın²⁶⁵ aşılması durumunda gezegenin canlı yaşamına tamamen elverişsiz hale geleceği, 4°C senaryosunda varlığı sonlanmayan devletlerin de hayatta kalmasının imkansız olacağı bir dünyaya doğru ilerleyiş sürecidir.²⁶⁶ Uluslararası sistemin hiçbir aktörünün içerisinde varlığını

²⁶¹ Her iki durumda da bu aktörler, realist perspektife göre bir devlet olarak hayatta kalmada başarısızlığa uğramış olacaktır.

²⁶² <https://www.paragkhanna.com/2016-3-9-the-world-4-degrees-warmer/> (erişim tarihi: 04.03.2021).

²⁶³ Wang ve Zhang, 2011: 78-82.

²⁶⁴ Zhu vd., 2016: 694; Yang vd., 2014: 379-391; Wang vd., 2018: 154-160; Shi vd., 2016: 1-16.

²⁶⁵ Aengenheyster vd., 2018: 1085-1095.

²⁶⁶ 2060 yılı kadar erken bir tarihte gerçekleşmesi mümkün olan 4°C senaryosu küresel ısınmanın duracağı bir nokta değildir; böyle bir ısınmanın atmosferde ve gezegenin ekosistemlerinde yarattığı kalıcı hasarın takip eden

sürdüremeyeceği bu dünya, sistemin kendisinin de varoluşunu olanaksız kılacaktır. Çalışmanın bir sonraki bölümü çevre krizinin realist kuramdaki güç dengesi ve tehdit dengesi kavramları üzerindeki etkisini açıklamanın yanı sıra uluslararası sistemde yaratacağı dönemsel ve nihai değişimleri vurgulayacaktır.

2.2.2. Güç Dengesi – Tehdit Dengesi ve Uluslararası Sistem

Tarih boyunca anarşik uluslararası sistem içerisindeki güç ve tehdit dengesinin sağlanması için gerekli sistemik kriterler değişiklik göstermiş, dengelenmesi gereken güç veya tehdit ise hep aktör kaynaklı olmuştur. Geleneksel imparatorluk sistemlerinde tehdit diğer imparatorluklardan gelmiştir. 1648 Vestfalya Barışı'nı takiben ortaya çıkan güç dengesi sisteminde Avrupa kıtasındaki güç dengesini bozabilecek kadar güçlü bir devlet ortaya çıktığında²⁶⁷ diğer devletler bunu varoluşsal bir tehdit olarak algılamıştır. 1870 yılından İkinci Dünya Savaşı'na uzanan dönemi tanımlayan çok kutuplu sistemde kendi hegemonyaları altında bir blok yaratma çabası içerisinde olan üç ve daha fazla büyük devlet²⁶⁸ uluslararası ortamdaki tehdidin kaynağı olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile Avrupalı büyük güçler önemli ölçüde zayıflarken ABD ve Sovyetler Birliği süper güç statüsüne yükselmiş, bu durum da birbirine karşı ve onlara dahil olmayan tüm dünya devletlerine varoluşsal ölçüde tehdit barındıran iki kutbun oluşmasına neden olmuştur. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla iki kutuplu sistem ortadan kalkmış, yeni sistem ABD'nin küresel ortamdaki hegemon konumu nedeniyle "tek kutuplu" olarak tanımlanmıştır.²⁶⁹ Günümüzde ise Çin, Hindistan ve Brezilya gibi yükselen güçlerle paralel olarak ABD'nin küresel hegemonyasının zayıflaması, 21. yüzyılda yeni bir "çok kutuplu sistemin" oluşumuna dair tartışmaları beraberinde getirmiştir.²⁷⁰

Ancak tüm bu süreç içerisinde uluslararası sistemdeki güç dengesinden bağımsız bir şekilde ve sistem içerisindeki aktörlerin ekonomik faaliyetleri nedeniyle derinleşen çevresel

yüzyıllarda 6°C'nin üstünde ısınmaları beraberinde getirmesi muhtemeldir. <https://www.greenfacts.org/en/impacts-global-warming/1-2/index.htm> (erişim tarihi: 12.04.2021).

²⁶⁷ Kıta Avrupası'nın her köşesinde Napolyon Bonapart'ın Fransa'sına yönelik hissedilen varoluşsal tehdit, bu duruma verilebilecek en somut örneklerden biridir. Öyle ki Bonapart Avrupa'nın tamamında siyasal birliği tamamlamaya, yani diğer bütün Avrupa devletlerinin egemen varlığını sonlandırmaya çok yaklaşmıştır. Sander, 2016: 169-175.

²⁶⁸ İngiltere ve Fransa gibi büyük sömürgeci devletler kurdukları deniz aşırı sömürge imparatorluklarını koruma eğiliminde iken Almanya, İtalya ve Japonya başta olmak üzere anarşik uluslararası sisteme yeni büyük güçlerin dahil olmasıyla 1870-1945 dönemi çok kutuplu bir hal almıştır. Ateş, 2018: 437.

²⁶⁹ Ateş, 2018: 436-438.

²⁷⁰ NATO ittifakına rağmen küresel politikasında ABD ile oldukça önemli farklar güden AB ülkeleri ve Birliğin siyasal bütünleşme sürecinde ilerlemede gösterdiği çabadan ötürü AB'nin de söz konusu çok kutuplu sistemde bir kutup teşkil edip edemeyeceği bu tartışmadaki önemli sorulardan biridir. Büyük güçler sahnesine yeni çıkan devletlerin uluslararası ortamda nasıl davranacağı da çok kutupluluk tartışmalarında önemlidir. Bir diğer soru, bu yeni sistemin oluşturacağı uluslararası ortamın barışçıl mı, tehditkar mı olacağı bilinmezliği üzerinedir. Smith, 2013: 114-126; Culp, 2016: 1525-1536; Scott, 2013: 30-51; Walton, 2007: 39-72; Patriota, 2017: 15-29.

sorunlar, 21. yüzyılda küresel bir krize dönüşmüştür. Bu kriz, sistem içerisindeki tüm aktörlerin bekasını tehlikeye sokan, başlı başına bir tehdit kutbu haline gelmiştir. Dahası, aktörlerin ekonomik faaliyetleri sürdürülemez yönde büyüdükçe bu kutbun oluşturduğu tehdit beslenmekte, daha da yıkıcı hale gelmektedir. Yıkıcılığın ötesinde çevre krizi küresel güç dengelerini kökünden değiştirebilecek küresel iklim ve coğrafya değişikliklerine neden olma potansiyeline sahiptir; çalışmada paylaşılan, küresel ısınmanın 4°C'ye ulaşması durumunda dünya coğrafyasının nasıl değişeceğini gösteren harita, bu durumu gözler önüne sermektedir. Sanayileşme öncesi döneme kıyasla 4°C ısınmış bir dünyada uluslararası sistemdeki güç dağılımının günümüzden nasıl farklarla ayrılacağını ele almak, çevre krizinin realist güç / tehdit dengesi analizinde ne kadar büyük yer tuttuğunu gözler önüne sermek için önemlidir.

Sanayileşme öncesi seviyelere kıyasla 4°C ısınmış bir gezegenin maruz kalacağı değişim dünya üzerindeki tüm devletlerin siyasi ve coğrafi egemenliği ile güç projeksiyonunu kökünden değiştirecektir. Bu yeni dünyada dönemsel bir güvenli yaşam alanı haline gelecek, göze ilk çarpan aktörlerden biri Kanada olacaktır. Öyle ki, Kanada Arktik'teki buzulların ve permafrostun erimesini takiben Kanada'nın 2060-2080 yılları arasında 4,2 milyon km² kadar tarıma elverişli arazi kazanabileceği beklenmektedir.²⁷¹ Bu rakam Kanada'nın mevcut tarımsal arazisinin yaklaşık 6,5 katına tekabül etmektedir.²⁷² Birçok devletin egemen olduğu topraklarda yaşama elverişli koşulların kaybedildiği bir yeni düzende dünya nüfusunun ve küresel endüstrinin büyük bir kısmının taşınabileceği coğrafyalardan biri Kanada olacaktır. Dolayısıyla bu senaryoda Kanada'nın süper güç statüsüne yükseleceğini söylemek mümkündür. Benzer bir değişime maruz kalacak Rusya Federasyonu ise bu senaryodaki diğer bir potansiyel süper güç konumundadır; Sibirya permafrostunun erimesi ile birlikte kullanıma açılacak tarıma elverişli arazi 4,3 milyon km² büyüklüğündedir.²⁷³

Kanada ve Rusya'nın bu senaryoda dünya nüfusunun çok büyük bir kısmını besleyebilecek tarımsal potansiyele kavuşmak dışında kazanacağı, stratejik önemi çok büyük bir avantaj da Arktik ticaret yolları üzerinde sahip olacakları coğrafi egemenliktir. Öyle ki, Kanada topraklarının %40'ı Arktik Çemberi içerisinde yer almaktadır.²⁷⁴ Bunun yanında Arktik bölgesinin seyrüsefer için en önemli geçitlerinden biri olan Kuzeybatı Geçidi, Kanada Arktik Takımadaları'ndan geçmektedir.²⁷⁵ Arktik bölge boyunca 24.140 kilometre kadar uzanan kıyı şeridi ile Arktik Okyanusu kıyılarının %53'üne egemen olan ve halihazırda Arktik'te 2 milyon

²⁷¹ Hannah vd., 2020: 5.

²⁷² Kanada'nın mevcut tarımsal arazisi 160 milyon akre (yaklaşık 648.000 km²) kadardır. Weersink vd., 2019: ii.

²⁷³ Hannah vd., 2020: 5.

²⁷⁴ https://www.international.gc.ca/world-monde/international_relations-relations_internationales/arctic-arctique/index.aspx?lang=eng (erişim tarihi: 26.03.2021).

²⁷⁵ <https://www.britannica.com/place/Northwest-Passage-trade-route> (erişim tarihi: 26.03.2021).

nüfus barındıran Rusya Federasyonu²⁷⁶ ise bir diğer potansiyel Arktik süper gücüdür.²⁷⁷ 2040-2059 yılları arasında Arktik Okyanusu'ndaki kalıcı buzul miktarında gerçekleşecek azalma sonucu Kuzeybatı Geçidi, Kuzeydoğu Geçidi ve Transpolar Geçit'te gerçekleşen deniz seyrüseferi trafiğinde ciddi bir artış beklenmektedir.²⁷⁸ Mevcut Arktik rotalarının seyahat sürelerinde ciddi kısaltmalar ve bu güzergahlarda yıl boyu seyrüsefer olanağı²⁷⁹, Arktik bölgenin büyük kısmı üzerinde coğrafi ve siyasi egemenliğe sahip Kanada ve Rusya için önemli bir stratejik fırsat olacaktır. Bu durum söz konusu iki devletin dünya deniz ticaretinin önemli bir kısmını kontrol etmesine olanak sağlayarak süper güç statülerini daha da kuvvetlendirecektir.

Öte yandan kalıcı buzul tabakasının erimesiyle yerleşime açılacak çok geniş yaşam alanları ve erişimi kolaylaşan doğal kaynaklar Antarktika Antlaşmalar Sistemi'nin²⁸⁰ ihlal edilmesine neden olabilecektir. Antarktika Antlaşması 2048 yılına kadar tüm danışma taraflarının oybirliği olmadığı sürece revizyona kapatılmıştır; Antarktika'nın yeraltı kaynaklarının çıkarım ve işletilmesine dair yasak ise ancak hukuken bağlayıcı bir uluslararası rejimle aşılabilecek yapıdadır. Bu durumda 2048 yılına kadar Antarktika'da bir egemenlik iddiası söz konusu değildir²⁸¹; ancak iklim değişikliğindeki derinleşme hızlandığı takdirde bu statükoda bir değişim sinyali oluşması olasıdır. Bu durumda Batı Antarktik'te büyük bir güç rekabetinin meydana gelmesi ve bölgede potansiyel bir büyük gücün ortaya çıkması sonuçlarıyla karşılaşılabilecektir. Yerleşime elverişli hale gelecek bir Batı Antarktik'in kalabalık nüfuslar barındıran büyük metropollere ev sahipliği yapması mümkündür. Grönland ise buzul tabakasının hızla erimesi sonucunda hem büyük bir yaşam alanı olacak hem de doğal kaynakları ve coğrafi konumu dolayısıyla büyük stratejik önem kazanacaktır. Bu durum, özerk

²⁷⁶ <https://www.thearcticinstitute.org/countries/russia/> (erişim tarihi: 26.03.2021).

²⁷⁷ Buzkıran (icebreaker) gemiler, önemli bir kısmı buzullarla kaplı olan ve zorlayıcı iklim koşullarına sahip Arktik Okyanusu'nda yıl boyu ulaşım ve kontrol gücü sağlamak için en önemli araçtır. 46 gemiden oluşan ve nükleer buzkıranlar da barındıran buzkıran filosu ile diğer tüm Arktik aktörlerinin toplamından daha büyük bir filoya sahip olan Rusya, Arktik'te operasyonel kabiliyeti en yüksek devlettir. Derinleşen küresel ısınma sorununa paralel olarak hareket serbestisini artırdığı bir gelecekte Rusya'nın Arktik hegemonu olma potansiyeline sahip olduğunu söylemek mümkündür. Kanada liderliğinde bu role karşı çıkmak için bir ittifak oluşturulması bu durumda muhtemel olacaktır.

<https://www.dco.uscg.mil/Portals/9/DCO%20Documents/Office%20of%20Waterways%20and%20Ocean%20Policy/20170501%20major%20icebreaker%20chart.pdf?ver=2017-06-08-091723-907> (erişim tarihi: 26.03.2021);

<https://rosatom.ru/en/rosatom-group/the-nuclear-icebreaker-fleet/#:~:text=Russia%20possesses%20the%20world's%20only,application%20of%20advanced%20nuclear%20technology.&text=The%20Northern%20Sea%20Rout%20e%20is,Pacific%20regions%20via%20the%20Arctic> (erişim tarihi: 26.03.2021).

²⁷⁸ Lasserre, 2011: 793; Smith ve Stephenson, 2013: E1191.

²⁷⁹ Smith ve Stephenson, 2013: E1191-E1193; <https://www.paragkhanna.com/2016-3-9-the-world-4-degrees-warmer/> (erişim tarihi: 04.03.2021).

²⁸⁰ <https://www.scar.org/policy/antarctic-treaty-system/#:~:text=The%20Antarctic%20Treaty%20System%20is,Geophysical%20Year%20of%201957%2D58.> (erişim tarihi: 21.04.2021).

²⁸¹ <https://www.ats.aq/e/protocol.html> (erişim tarihi: 23.04.2021).

Grönland üzerinde egemen olan Danimarka'yı bu senaryonun büyük güçlerinden biri haline getirebilecektir.²⁸²

Diğer taraftan ABD her ne kadar geniş yaşam alanları ve önemli stratejik kaynaklar sağlayacak Alaska'ya egemen oluşu ve kuzey bölgelerinin hâlâ yaşama elverişli olması sebebiyle 4°C ısınan dünyanın büyük aktörlerinden biri olacak olsa da Soğuk Savaş sonrası dünyanın tek süper gücü olma statüsünü kaybederek ciddi anlamda zayıflayacaktır. Öte yandan iklim değişikliği nedeniyle halihazırda yoğun su stresi altında kalan Çin'in topraklarının büyük bir kısmı kuraklık, azalan su kaynakları²⁸³, yükselen deniz seviyeleri ve şiddetlenen sel baskınları²⁸⁴ sonucunda yaşama elverişliliğini kaybedecektir. Bu durumda Çin artan nüfusunun önemli bir kısmını besleyemez hale gelecektir. Çin'in bu senaryoda etkili bir bölgesel ve küresel güç projeksiyonu gerçekleştirmesi ve küresel hegemonya için büyük güçlerle mücadele etmesi mümkün olmayacaktır.

Dolayısıyla küresel sera gazı salımlarında en büyük paya sahip bu iki devletin sürdürülebilir enerji politikalarına mümkün olan en hızlı şekilde geçişi uluslararası sistemdeki konumları için kritik öneme sahiptir. ABD'nin süper güç statüsünü koruması, Çin'in ise yükselen bir büyük güç olarak mevcut dış politika stratejisini sürdürebilmesi için sera gazı salımlarını azaltmaları bir zorunluluktur. Bu hamlenin getireceği kısa vadeli ekonomik yük ise bu iki devletin uzun vadeli ulusal güvenliği için göze alması gereken bir bedel niteliğindedir.²⁸⁵ Kanada ve Rusya'nın ise, çevre krizinin derinleştiği bir gelecekte avantajlı konuma gelme olasılıklarını göz önünde tutarak etkili iklim politikaları belirlemekten kaçınabileceği ihtimali söz konusudur. Bu durum, söz konusu iki devletin rasyonel hareketlerini ne kadar uzun vadeli

²⁸² Grönland, önceki ABD Başkanı Donald Trump'ın aday satın alma girişiminden ada üzerindeki ABD-Çin rekabetine kadar günümüzde geniş bir stratejik rekabet alanı haline gelmiştir. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/arktik-te-rekabetin-yeni-adresi-gronland/1572939> (erişim tarihi: 26.03.2021).

²⁸³ 1908-2007 yılları arasında ortalama yüzey sıcaklığı 1.1°C kadar artan Çin'in önümüzdeki 50 ila 100 yıl içerisinde özellikle Qinghai, Shanxi, Shaanxi, Ningxia, Xinjiang ve Gansu bölgelerinde ciddi su kıtlıkları ile yüzleşeceği öngörülmektedir. Wang ve Zhang, 2011: 78-82.

²⁸⁴ Çin'in artan nüfusunu besleme kabiliyeti, tarımsal üretim için ihtiyaç duyduğu su arzını karşılayan üç büyük nehir olan Yangtze Nehri, Sarı Irmak ve İnci Irmağı'na dayanmaktadır. Çin'in tarımsal üretiminin büyük bir kısmı bu nehirlerin deltalarında gerçekleşmekte ve nüfus bu bölgelerde yoğunlaşmaktadır. İklim değişikliği sonucunda şiddetlenen aşırı yağış düzenleri ve yükselen deniz seviyeleri bu deltaların tamamen sular altında kalması riskini de beraberinde getirmektedir. Bu durumun oluşturacağı hasar sadece milyonlarca Çinli'nin yerinden edilmesi ile sınırlı kalmayacak, çok geniş verimli tarımsal araziler de kullanılamaz hale gelecektir. Zhu vd., 2016: 694; Yang vd., 2014: 379-391; Wang vd., 2018: 154-160; Shi vd., 2016: 1-16.

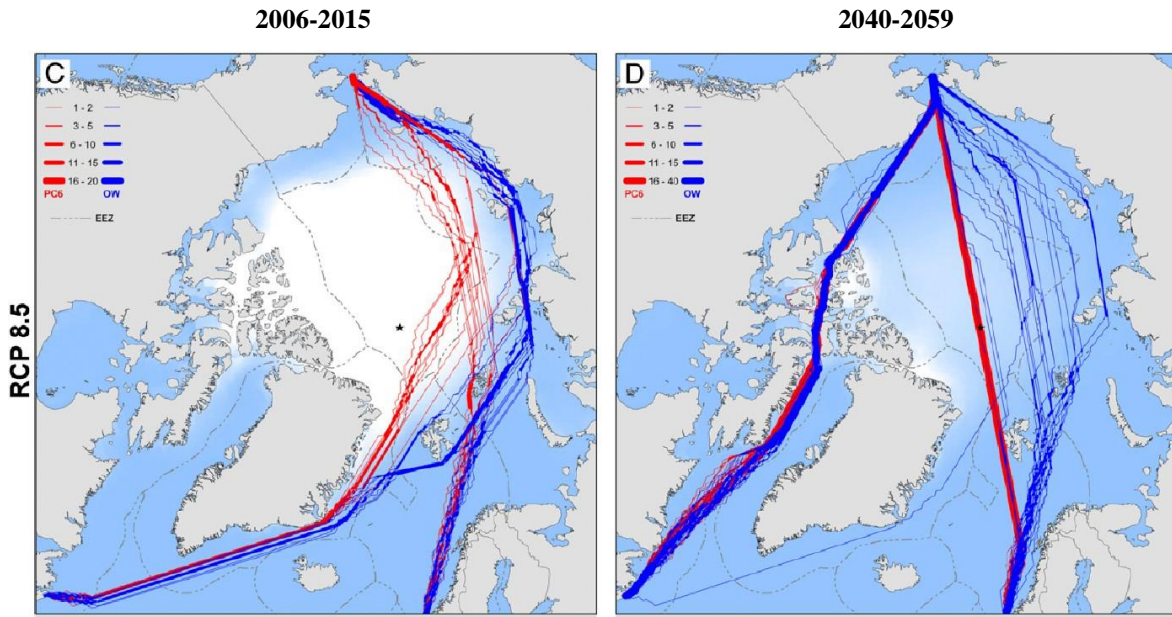
²⁸⁵ Bu noktada ABD'nin iklim değişikliğinden elde edebileceği kısa vadeli görece kazanç ve küresel çapta karbon vergisi politikalarının ABD'yi net bir kaybeden konumuna getireceği iddialarına değinmekte fayda vardır. Posner ve Sunstein, ABD'nin iklim değişikliğinden kaynaklanan büyük kayıplara karşı diğer birçok ülkeden daha az savunmasız olduğu –sağlık ve tarım açısından durumun bunu gösterdiği- ve dolayısıyla Hindistan ve Sahra-altı Afrika'sı gibi bölgelerin çok daha fazla kayba uğrayacağı farz edildiğinde sıkı karbon vergisi politikaları uygulayacak bir ABD'nin görece güç skalasında net bir kaybeden olacağını öne sürmüştür. Ancak derinleşen iklim değişikliğinin geri dönülemez sonuçlarının eninde sonunda ABD'yi de yaşanılmaz kılaacağı, görece güç elde edebileceği bu gelecek senaryosunun geri dönülemez noktayı geçme riskinin yüksek oluşu göz ardı edilmemelidir. Nihayetinde diğer tüm devletler için olduğu gibi ABD için de hayatta kalma, görece güç kazanımı da dahil olmak üzere tüm dış politika hedeflerinin bir ön koşuludur. Posner ve Sunstein, 2008: 1568.

planlayabildiklerine bağlıdır; öyle ki iklim değişikliğindeki derinleşme belirli bir küresel sıcaklık artışının ardından Kanada ve Rusya için de sürdürülemez sonuçlar barındırmaktadır. Kanada ve Rusya'nın karar alıcılarının yetkinliğinin bu noktada belirleyici olacağını söylemek mümkündür. Günümüzde Rusya'nın merkezi ve yerel seviyedeki iklim politikaları yeni oluşmaya başlamakta, oldukça zayıf bütçelerle yürütülmektedir. Artan aşırı hava olaylarına ve çevresel felakete düşük bütçelerle yanıt verme çabası, yerel yönetimler ve Moskova arasındaki gerginliği artırmaktadır. Yeşil enerji dönüşümleri sonucunda uluslararası hidrokarbon arzının azalması Moskova'nın iklim politikaları için ayırabileceği bütçeyi daha da baskılayacaktır.²⁸⁶ İklim değişikliğinin yıkıcı etkilerini halihazırda yaşayan ve karbon salımlarını azaltma yönünde kuvvetli bir kamuoyunun bulunduğu Kanada ise iklim politikalarını güçlendirme yolunda siyasi bir bölünme içerisindedir.²⁸⁷ İklim politikalarını seçim kampanyasının öne çıkan noktalarından biri haline getiren Kanada Devlet Başkanı Justin Trudeau'nun iklim politikalarının yeterliliği de bir başka tartışma konusudur.²⁸⁸

²⁸⁶ İklim değişikliği kaynaklı hasarın oluşturduğu maliyetin parabolik biçimde artacağı da göz önünde bulundurulduğunda Moskova'nın acilen iklim politikalarına odaklanmadığı takdirde çevre krizinden yararlanmayı tercih edecek bir politika gütmesi olasıdır. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin de iklim değişikliğine yönelik tutarsız bir tavır takınmaktadır. Küresel ısınmanın antropojenik kaynaklı olduğunu ilk defa Ekim 2019'da kabul eden Putin, sıfır-karbonlu enerji üretimine geçişe şüpheci yaklaşmaktadır. Rusya'nın Paris Anlaşması şartlarını kabul ederken karbon emisyonlarında referans noktasını 1990 yılı olarak alması bu yaklaşımı destekleyicidir; 1990 yılında ülke hâlâ Sovyetler Birliği'nin bir parçasıdır ve neredeyse 2,4 milyar ton karbon salımı gerçekleştirmiştir. Rusya 30 yıl boyunca emisyon seviyesini artırsa bile Paris'te verdiği taahhüde uyabilecektir. <https://www.csis.org/analysis/climate-change-will-reshape-russia> (erişim tarihi: 22.04.2021).

²⁸⁷ Ontario merkezli Abacus Data araştırma şirketinin gerçekleştirdiği ankette katılımcılara 2019 sonbaharında oy vermek durumunda kalırlarsa ilk beş politika kaygılarının ne olduğu sorulmuş; verilen cevaplardan %70'inde iklim değişikliği dile getirilmiştir. Öyle ki Nisan 2019'da Ontario, Quebec ve New Brunswick eyaletlerinde sel baskınları yaşanmıştır. Buna rağmen Kanada iklim politikasında siyasi uzlaşma sağlanamamıştır; Liberaller, Yeni Demokratik Parti ve Kanada Yeşiller Partisi iklim politikalarının geliştirilmesini desteklerken Muhafazakarlar Kanada'nın 2030 iklim hedeflerine uyma sözü vermeyi reddetmektedir. <https://www.cbc.ca/news/politics/climate-change-carbon-tax-trudeau-scheer-1.5115109> (erişim tarihi: 22.04.2021).

²⁸⁸ '2050 yılına kadar net-sıfır karbon emisyonu' hedefini 2019 seçim kampanyasının merkezine koyup zaferi elde eden Trudeau Hükümeti öte yandan Temmuz 2019'da tartışmalı Trans Mountain Boru Hattı'nı genişletme projesini onaylamıştır. Kanada Yeşiller Partisi bunun ardından Liberal Parti'nin hedeflerini 'greenwashing' (yeşile boyama – çevreci olmayan oluşumların kendini çevreci gibi göstermesi) olarak tanımlamıştır. <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-49804234> (erişim tarihi: 22.04.2021); <https://www.homohominilupus.com/greenwashing-yesile-boyama-kavrami-ne-demektir/> (erişim tarihi: 22.04.2021).

Harita 2.3 RCP 8,5 Senaryosuna Göre Arktik Okyanusu Buzullarındaki Erime ve Açık Deniz Taşımacılık Gemilerinin Rotalarındaki Değişim

Kaynak: Smith ve Stephenson, 2013: E1193.

Güç dengesinde gerçekleşebilecek olası değişiklikler göz önüne alındığında 4°C ısınan dünyada uluslararası sistemin yapısına dair birden fazla senaryodan bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki iki kutuplu bir uluslararası sisteme işaret etmektedir: uluslararası sistemin çoğu aktörünün yüzleşeceği varoluşsal yıkımın aksine daha ılımlı bir iklim ve çok geniş ekilebilir / yaşanabilir topraklara kavuşan Kanada ve Rusya'nın süper güç statüsüne yükselerek bloklar oluşturması muhtemeldir. Hayatta kalan diğer devletler bu iki süper gücün peşine takılmaktan başka bir seçeneğe sahip olmayacaktır. Aynı ABD-SSCB örneğinde olduğu gibi Arktik bölgesinin Kanada ve Rusya'yı bağlar nitelikteki jeopolitik yapısı bu iki süper güç arasında Soğuk Savaş benzeri yeni bir rekabeti daha da muhtemel hale getirmektedir.²⁸⁹ Küresel ısınma sorununun derinleştiği süreç içerisinde bu iki güçten birinin diğeri üzerinde hegemonya kurması ve sistemin tek kutuplu bir yapıya bürünmesi de muhtemeldir. Askeri gücü Kanada'ya kıyasla çok daha fazla olan Rusya²⁹⁰, Kanada'nın ABD'den bağımsız hareket ettiği bir senaryoda geniş bir küresel hegemonya elde edebilecektir; Kanada küresel ısınma ile paralel olarak elde ettiği ekonomik gücü yeterince hızlı ve etkili bir biçimde askeri güce çevirebilirse bu durumun tam tersini söylemek mümkündür.

²⁸⁹ Arktik bölge üzerinden birbirine bağlanan Kanada ve Rusya için birbirlerine hızlı ve etkili biçimde saldırabilecekleri silah sistemlerini kurabilecekleri en iyi konum yine Arktik olacaktır. Dolayısıyla Arktik bu senaryoda sıcak savaş tehdidini bir Dehşet Dengesi ile limitleyebilecek hamlelerin gerçekleşeceği önemli bir stratejik bölge haline alacaktır. <https://arcticyearbook.com/arctic-yearbook/2019/2019-commentaries/325-a-new-cold-war-in-the-arctic-the-old-one-never-ended> (erişim tarihi: 05.04.2021).

²⁹⁰ Global Firepower tarafından 50 farklı faktör göz önüne alınarak hazırlanan güç endeksine göre küresel askeri güç sıralamasında Rusya 2. sıradayken Kanada 21. sırada yer almaktadır. <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php> (erişim tarihi: 05.04.2021).

Öte yandan realist kuramsal çerçeve ABD'nin uluslararası sistemin tek süper gücü olarak hegemonyasını korumak adına nükleer gücü olmayan ve askeri kabiliyeti oldukça sınırlı Kanada'yı ilhak etme potansiyelinin düşünülmesine olanak tanımaktadır. Waltz'un devletlerin bekadan daha üstün değer attedikleri hedefleri takip etmelerine imkan sağlayan 'hayatta kalma' tanımlaması bu senaryoda olası bir ABD-Kanada birleşmesine de olanak tanımaktadır; bu iki devletin bir konfederasyon altında birleşmesi ya da birinin varlığını sürdürmek yerine diğeri ile birleşmeyi tercih etmesi yapısal realist perspektifte mümkündür.²⁹¹

Bir diğeri senaryo ise Kanada, Rusya, ABD, Grönland'da egemenliğini genişletmiş bir Danimarka ya da AB'den geri kalan Kuzey Avrupa devletlerinin oluşturduğu bir 'Baltık Birliği', Birleşik Krallık ve potansiyel bir Batı Antarktika Devleti'nin büyük güçleri oluşturabileceği çok kutuplu sistemdir. Arktik ve Antarktik bölgelere yakın olan bu devletlerin yeryüzünde geriye kalan, yaşama elverişli son topraklara egemen olması, bu devletleri birbirleriyle rekabet içerisindeki büyük güçler haline getirecektir. Topraklarının tamamını ve / veya devlet statüsünü kaybeden birçok ulusun vatandaşlarının bu devletlere göç etmesi, topraklarının büyük bir kısmını kaybedip ciddi derecede zayıflayan devletlerin ise bu devletlerin peşine takılarak birçok farklı kutup oluşturması olasıdır. Öte yandan realizmin anarşi paradigmasının iklim değişikliği sürecinde tam da Hobbes'un değerlendirdiği gibi bir anarşi ortamının oluşmasına neden olması mümkündür. Öyle ki kaynakların azaldığı, yaşam alanlarının gittikçe daraldığı, uluslararası rekabetin tehlikeli düzeylere geldiği bir ekolojik gelecekte devletlerin birbirine güvenmesi imkansızlaşabilecektir. Bu da Hobbes'un devletin olmadığı insan doğası için yaptığı anarşi tanımlamasının²⁹² tam anlamıyla devletlerarası düzeyde yaşanmasına neden olabilecektir; her devletin her devlete karşı daimi bir savaş içerisinde olduğu, hatta bu savaşın devletlerin içinde de vuku bulduğu bir anarşiyi beraberinde getirebilecektir. Devlet içi düzen ve otoritenin zayıflayacağı bu durum, hem ulusal hem uluslararası kaosun artacağı, devlet içi ve devletlerarası güvensizliğin had safhada olacağı anlamına gelmektedir.

Nihayetinde tüm bu sistem senaryolarının kısa vadeli olduğunu ve 4°C ısınmanın insan yaşamına tamamen elverişsiz hale gelen bir dünyaya doğru geri dönülmez ilerleyişin başlangıcı olduğunu unutmamak gerekmektedir. Senaryolardan hangisinin gerçekleşeceği fark etmeksizin küresel ısınmanın durdurulamadığı bir gelecek beraberinde çok açık bir sonuç getirecektir: mevcut uluslararası sistemin sonu. Gezegenin insan yaşamına elverişsiz hale gelmesi durumunda uluslararası sistemin temel aktörleri konumundaki devletlerin varoluşu da imkansız

²⁹¹ Waltz, 1979: 91-92.

²⁹² Hobbes, 2007: 94-96.

hale gelebilecek, bu durum sistemin kendisini de ortadan kaldırabilecektir. Uluslararası İlişkilerin realist teorisinin büyük tehditlere karşı sunduğu devlet odaklı konvansiyonel yaklaşım ise bu sorunla başa çıkmakta yetersiz kalmaktadır; çevre krizinin oluşturduğu tehdidi bir büyük gücü dengeler gibi devlet gücünü arttırarak dengelemek mümkün görünmemektedir. Çünkü realist bir perspektiften incelendiğinde çevre krizinin ortaya çıkışına sebep olan ana faktör devletlerin anarşik uluslararası sistemde birbirleriyle giriştikleri sonsuz rekabet içerisinde sonsuz ekonomik güç artırımına gitmeleridir.²⁹³ Aşırı üretim ve tüketimin beraberinde getirdiği birçok çevresel tehdit olmakla beraber çevre krizinin getirdiği varoluşsal tehdidin temel kaynağı antropojenik sera gazı salımlarındaki artıştır. Devletlerin yüzleştiği ve konvansiyonel yöntemlerle mücadele edilemeyen bu küresel yıkıma karşı güç / tehdit dengesinin sağlanabilmesi için realist teori içinde tek çözüm yolu, ittifak oluşum süreçlerinden geçmektedir.

2.2.3. Aktör ve Sistemin Bekası için Zorunlu İttifak

Çalışmanın önceki bölümlerinde örneklerle açıklandığı üzere çevre krizi güç artırımına giden büyük bir devletten çok daha fazla yıkıcı güce sahip bir tehdit olmakla beraber savaş gibi konvansiyonel yöntemlerle mücadele edilebilecek belirli bir coğrafi ve siyasi varlığa da sahip değildir. Çevre krizinin oluşturduğu tehdidin kaynağı ise doğrudan uluslararası sistem değil, sistem içerisindeki aktörlerin ekonomik faaliyetleri ve bu faaliyetlerin ekseninde döndüğü küresel kapitalist ekonomik sistemdir.²⁹⁴ Ancak realist konvansiyonel tehdit algısı ile arasındaki bu farklar, çevresel tehditlerin aktör ve sisteme yönelik yıkım gücünü değiştirmemektedir. Bu sebeple devletlerin bekasını tehdit eden çevre krizine karşı mücadele de ancak zorunlu çevre ittifakları ile mümkün olabilecektir. Küresel ısınma, belirli bir düzeyi aştıktan sonra dünya üzerindeki tüm devletlerin egemen oldukları coğrafi bölgeyi yaşanamaz hale getirme potansiyeline sahiptir; küresel ısınma ve iklim değişikliği ile mücadeleyi de realist teorisinin ittifak oluşum süreçleri perspektifinden değerlendirmek mümkündür. Çevre ittifakları, karşısında oluştukları tehdidin türünün yanı sıra işleyiş biçimleri bakımından da realizmin geleneksel ittifak algısına göre oldukça sıra dışıdır. Öyle ki bu ittifaklar yoğunlukla sera gazı azaltım hedeflerine yönelik bağlayıcı taahhütler çerçevesinde gerçekleşmektedir; bu durum devletlerin teknolojik inovasyon ile üretim ve enerji altyapısında köklü değişimlere gitmesini,

²⁹³ Sanayileşmenin getirdiği teknolojik gelişmeler üretimdeki kapasite ve hızı aşırı artırmış, kapitalist sermaye birikimine yönelik rekabeti limitsizce artan bir düzleme yerleştirmiştir. Küresel sera gazı salımlarındaki aşırı artış da buna paralel olarak gerçekleşmiştir. Atvur ve Cantürk, 2020: 254-255.

²⁹⁴ Sanayileşme sürecini takiben 19. yüzyıldan itibaren kapitalist sermaye birikimi benzeri görülmemiş şekilde hızlanmıştır; devletlerin sonsuz ekonomik büyümeyi hedeflemesi doğrultusunda ekonomik çıkarlar uğruna ekolojik dengenin göz ardı edilmesi, çevresel sorunların küresel bir kriz boyutunu almasına yol açmıştır. Atvur ve Cantürk, 2020: 254.

dolayısıyla önemli miktarda maddi yük altına girmesini gerektirmektedir. En iyi ihtimalle çevre krizinin daha yıkıcı sonuçlarından korunmak, en kötü ihtimalle ise egemenliğini ve varlığını kaybetme riskini ortadan kaldırmak için bu ittifaklara giren devletler, ulusal güvenliklerini garantileyebilmek için söz konusu maddi yükü zorunlu bir fedakarlık olarak kabul etmektedirler. Paris Anlaşması hedeflerinin başarısızlığa uğraması durumunda sıcaklık artışında geri dönülemez bir noktaya gelmesi an meselesi olacaktır²⁹⁵; bu nokta, aşıldığı takdirde daha yıkıcı sıcaklık artışlarını da beraberinde getirecektir. Bu durumun aktör ve sistemin varoluşuna yönelik etkisi, çevre ittifaklarının realist literatürde incelenmesini bir zorunluluk haline getirmektedir.

Bu zorunluluğu, Soğuk Savaş sürecinde meydana gelen Dehşet Dengesi (*Mutually Assured Destruction – MAD*)²⁹⁶ ortamına benzer bir bağlamda incelemek mümkündür. İki kutbun barındırdığı nükleer yıkım kapasitesi Soğuk Savaş boyunca gittikçe artmış ve nihayetinde iki taraf arasında çıkacak bir sıcak savaşın mutlak bir gezegensel yıkımla sonuçlanacağı boyuta evrilmiştir. Neyse ki iki kutup, gezegende insan yaşamını sona erdirecek bir nükleer kıyamete sebep olmadan önce bunun farkına varmıştır; infilak eden her bombanın patlama yarıçapının çok dışında sınıraşan etkilerinin olduğu gerçeği doğrultusunda nükleer bir savaş tehdidine karşı en iyi savunmanın bu silahlardan vazgeçmek olduğunda karar kılınmıştır. Bu doğrultuda başlayan ikili SALT (*Strategic Arms Limitation Talks – Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri*) görüşmeleri sonucunda 1972 yılında iki süper güç arasında SALT I Anlaşması imzalanmıştır. Nükleer tip füzelerin sayısını belirli ölçüde azaltmayı taahhüt etmenin yanı sıra bu tip füzelere karşı sembolik savunma haricinde tüm önlemleri yasaklayan SALT I, insanlığın sahip olduğu tek ortak yaşam ortamı olan Dünya'nın sürdürülebilir varlığını garantilemeyi amaçlamıştır. Yani hem Doğu Bloku hem de Batı Bloku, hayatta kalabilmek için görece güçlerini sınırlayan bir ittifak oluşumuna gitmeyi kabul etmiştir. Her ne kadar ABD-SSCB arasındaki silah teknolojisine yönelik farklılıklar sebebiyle SALT II'ye giden yolda birçok anlaşmazlık yaşansa ve nihayetinde Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali ile ikinci anlaşma askıya alınmış olsa da, SALT çerçevesinde pekiştirilen MAD anlayışı Soğuk Savaş sona erene kadar sürdürülmüştür.²⁹⁷

Çalışmanın önceki bölümlerinde ortaya konulduğu üzere çevre krizinin getirdiği gezegensel tehdit de en az nükleer savaş tehdidi kadar varoluşsal ve geri dönülemez boyuttadır. Çevre tehdidinin konvansiyonel tehditlerden yapı olarak farklı oluşu ise, aynı MAD'de olduğu

²⁹⁵ <https://www.politico.com/news/2019/12/01/climate-change-point-no-return-074610> (erişim tarihi: 30.03.2021).

²⁹⁶ Gaddis, 2018: 76-77.

²⁹⁷ Gaddis, 2018: 174-177.

gibi realist çerçevede ittifak oluşumuna bir engel teşkil etmeyecektir. Öyle ki nereden gelirse gelsin bir tehdit herhangi bir devlet varoluşunu sonlandırabilecek kapasiteye sahip ise bu devletin söz konusu tehdidi ortadan kaldırmaktan başka bir seçeneğinin bulunmadığı düşüncesi Machiavelli'den²⁹⁸ günümüze realist literatürde hakim bir bakış açısıdır.²⁹⁹ Devletlerin tek başına alt edemeyeceği varoluşsal tehditlere karşı ittifak oluşum süreçlerine dahil olması hayatta kalma için tek çaredir; bu bağlamda realist ittifak oluşum süreçleri ile küresel çevre kriziyle mücadelenin tek yolu olan çevre ittifakları uyum içerisindedir. Walt'un savunmacı realizmi çerçevesinde iklim değişikliğine karşı kurulacak bir ittifak iklim değişikliğinin nedenlerine karşı mücadelede realizmin sunabileceği, çözüme en yakın seçenektir.³⁰⁰ Çevre ittifaklarının oluşum sürecinin ve işleyişinin örneklenmesi, bu ittifakların realist kuramsal analize dahilinde açıklanabilirliğini göstermek için önemlidir.

İklim değişikliği ile mücadeleye yönelik küresel kapsamlı ve uluslararası bağlayıcılığı olan ve bir çevre ittifakı olarak değerlendirilebilecek ilk anlaşma 11 Kasım 1997 tarihinde üzerinde uzlaşılan Kyoto Protokolüdür. Karmaşık bir onay süreci sonucunda 2005 yılında yürürlüğe giren Kyoto Protokolü'nün nihai hedefi 1990 yılı rakamlarına kıyasla küresel emisyon seviyelerinde %5'lik bir düşüşe ulaşmaktır. Bu hedefe ulaşmak için "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve kapasiteler" prensibi çerçevesinde gelişmiş devletlere daha ağır sorumluluklar yüklenmiştir; nihayetinde tarihi ve güncel sera gazı salımlarındaki en büyük payı gelişmiş devletler oluşturmaktadır. 2008-2012 yılları arasında Birinci Taahhüt Dönemi'ni tamamlayan Kyoto Protokolü, 2012 yılında Doha Değişikliği adı altında İkinci Taahhüt Dönemi'ni oluşturmuştur. Fakat 144 ülkenin anlaşmayı onaylaması hedefine ulaşamadığı için İkinci Taahhüt Dönemi yürürlüğe girememiştir. Günümüzde hâlâ 192 ülkenin taraf olduğu Kyoto Protokolü'nün³⁰¹ sürdürülememesi iki temel sebebe bağlanmıştır. Bunlardan birincisi gelişmiş ve gelişmekte olan devletler arasında yapılan sorumluluk dağılımı ayrımıdır. Bu kriter anlaşmada yapısal bir sorun olarak görülmüş ve gelişmiş devletler altına girmeleri gereken yükün adil olmadığını öne sürerek emisyon taahhütlerini yerine getirmek istememiştir. Diğer sebep ise ekonomik büyüme temellidir; devletler çeşitli hidrokarbon kaynaklarının kullanımının ulusal ekonomik gelişmeleri için kritik önem taşıdığını öne sürmüş, daha sürdürülebilir enerji kaynaklarına geçişin getireceği kısa dönem ekonomik yükü çok yüksek olarak tanımlamışlardır.³⁰² Bu durum, kısa vadeli çıkarını korumayı seçen devletlerin Doha Değişikliği döneminde çevre krizinin tehdit boyutunun henüz yeterince farkında olmadığını

²⁹⁸ Machiavelli, 2008: 357-358.

²⁹⁹ Walt, 1990: 17.

³⁰⁰ <http://cgsrs.org/publications/30> (erişim tarihi: 13.04.2021).

³⁰¹ https://unfccc.int/kyoto_protocol (erişim tarihi: 31.03.2021).

³⁰² Napoli, 2012: 190-191.

göstermektedir. Yani realist bağlamda bu dönemdeki uluslararası tehdit algısı, çevre krizini henüz varoluşsal bir tehdit olarak tanımlayacak düzeye ulaşmamıştır.

2015 yılında Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı'nda (COP21) 196 devlet tarafından imzalanan Paris Anlaşması ise küresel boyutta ve bağlayıcı nitelikte bir çevre ittifakına verilebilecek en güncel ve görece başarılı örnektir. Küresel ısınmayı sanayileşme öncesi seviyelere kıyasla 2°C'nin çok daha altında, tercihen 1,5°C düzeyinde limitlemeyi ana hedefi haline getiren Paris Anlaşması, taraf ülkeleri en kısa zamanda sera gazı salım miktarlarında zirveye ulaşıp kademeli ve kalıcı bir düşüş sürecine girmeye teşvik etmektedir. Devletlerin bu hedef doğrultusunda birbirlerini ekonomik ve teknolojik olarak destekleyebilmesi için gerekli altyapıyı da oluşturan Paris Anlaşması, Gelişmiş Şeffaflık Çerçevesi (*Enhanced Transparency Framework – ETF*) ile devletlerin çevre krizi ile mücadelede attığı adımları 2024 yılından itibaren etkili bir takibe alacaktır. Yürürlüğe girdiği tarihten bu yana taraf devletler anlaşma hedefine yönelik önemli ilerlemeler göstermiştir: Birçok endüstride çevre dostu yeni piyasalar oluşmaya başlamış ve düşük karbonlu çözümler devreye sokulmuş, küresel sera gazı salımının %25'lik kısmını oluşturan sektörlerde –enerji ve ulaşım sektörü başta olmak üzere- sıfır karbonlu çözümler piyasada rekabet edebilmeye başlamıştır.³⁰³

Her devlet için belirlediği katı emisyon hedeflerini hukuken bağlayıcı yapan Kyoto Protokolü'nün aksine devletlerin kendi kapasiteleri çerçevesinde kendi hedeflerini belirlemelerine izin veren Paris Anlaşması'nın hukuken bağlayıcılığı da söz konusu hedeflerin belirlenmesi zorunluluğu ile sınırlıdır.³⁰⁴ Bu durum, devletlerin uzun vadeli bir çevre ittifakına girme tercihini büyük ölçüde kolaylaştıran bir ortam oluşturmuştur. Paris Anlaşması'nın Kyoto Protokolü'nden çok daha istikrarlı bir başarı elde etmesinin realist çerçevede en büyük sebeplerinden birinin çevre krizinin getirdiği tehditlerin geçen süre içerisinde çok daha belirginleşmesi ve yıkıcı etkilerinin tüm dünyada hissedilmeye başlaması olduğunu söylemek mümkündür. Ufuktaki varoluşsal tehdit yaklaştıkça ve yıkım gücü arttıkça devletler çevre krizine karşı bir ittifak oluşumuna girmeye daha sıcak bakmaya başlamıştır. Paris Anlaşması sürecinin hızı da bu yönde bir gösterge niteliğindedir: Kyoto Protokolü'nün onay süreci 7 yıla yakın bir zamanda tamamlanırken Kyoto Protokolü'nün yerine geçmesi beklenen Paris Anlaşması Kasım 2016'da yürürlüğe girmiş, süreç beklenenden daha hızlı gerçekleşmiştir.³⁰⁵

³⁰³ <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement> (erişim tarihi: 08.03.2021).

³⁰⁴ <https://www.downtoearth.org.in/blog/climate-change/2020-climate-targets-the-paris-agreement-legally-requires-better-targets-this-year-69332#:~:text=There%20is%20no%20legally%20binding,is%20also%20not%20quite%20true.> (erişim tarihi: 31.03.2021).

³⁰⁵ <https://www.nrdc.org/stories/paris-climate-agreement-everything-you-need-know> (erişim tarihi: 31.03.2021).

Realist güvenlik gündeminde diğer devletlerle işbirliğinin ancak son çare olduğu ve bu durumda bile kararın büyük ve dikkatli bir inceleme gerektirdiği düşünüldüğünde³⁰⁶, Kyoto Protokolü sürecinde devletlerin çevre krizinin bir son çare gerektirecek kadar büyük bir sorun olduğunun farkında olmadıklarını söylemek mümkündür. Öte yandan savunmacı realizm ve Walt'ın tehdit dengesi, iklim değişikliğinin getirdiği –ve yıkım boyutu gittikçe büyüyen- tehditleri dengelemek için devletleri Paris Anlaşması'nı bir fırsat olarak kullanmaya teşvik etmektedir.

Çevre krizi çerçevesinde beka için zorunlu ittifaka dair hem yapısal hem neoklasik realist perspektifte değerlendirilebilecek önemli bir somut örnek, dönemin Marshall Adaları Dışişleri Bakanı Tony deBrum tarafından Paris İklim Konferansı'na giden süreçten Konferansın sonuna kadar inşa edilen Yüksek Amaçlı Koalisyon'dur (*High Ambition Coalition* – HAC). CNN tarafından “İklim Diplomasisi'nin Adalet Ligi” olarak adlandırılan HAC, deBrum tarafından birçok gelişmiş ve gelişmekte olan dünya devletinin karar alıcıları ile gerçekleştirilen küçük ve samimi toplantılar sonucu hayat bulan bir ittifaktır.³⁰⁷ 100'den fazla, çevresel kırılganlığı yüksek devleti içeren koalisyon BM Paris Konferansı'ndan altı ay kadar önce gizlilik içerisinde oluşturulmuş ve Konferans esnasında kendini açığa çıkarmıştır. Koalisyon Afrika, Karayipler ve Pasifik'ten 79 devletin yanı sıra tüm AB üye ülkeleri ve ABD'yi de içermektedir. Koalisyon dört ana amaç etrafında şekillenmiştir: Paris İklim Anlaşması'nın hukuken bağlayıcı olması, küresel ısınmayı azaltmaya dair bilimsel tavsiyelerle paralel uzun vadeli net bir hedef koyulması, devletlerin karbon salım miktarlarını beş yıllık süreçlerde değerlendiren bir mekanizmanın getirilmesi ve devletlerin karbon hedeflerine ulaşma yolundaki ilerlemesini takip eden üniter bir sistemin oluşturulması.³⁰⁸

Bu çerçevede deBrum önderliğinde hareket eden HAC, Paris İklim Konferansı sona ermeden önce tasarlanan ve anlaşma hedefi olan 2°C yerine öncelikli hedef olarak 1,5°C'yi anlaşmaya taraf olacak ülkelere kabul ettirmeyi başarmıştır.³⁰⁹ Koalisyonun realist perspektifteki ittifak oluşum süreçleri ile bağlantısı ise Paris İklim Anlaşması'na eklemeyi başardığı 1,5°C hedefinde yatmaktadır. Öyle ki küresel ısınmanın 1,5°C hedefinde limitlenmediği bir 21. yüzyılda HAC'nin lokomotifi konumundaki Marshall Adaları'nın büyük bir kısmı diğer birçok ada ülkesi ve alçak rakımlarda kalan kıyı bölgeleri gibi sular altında kalacaktır. Dahası 1,5°C hedefinde başarılı olduğu takdirde bile bu devletlerin birçoğu aşırı iklim olayları ile mücadele etmek zorunda kalacaktır. Paris İklim Anlaşması öncesindeki küresel karbon politikaları göze alındığında 2050 yılına kadar karbon salımında gerçekleşecek

³⁰⁶ <http://cgsrs.org/publications/30> (erişim tarihi: 13.04.2021).

³⁰⁷ <https://www.highambitioncoalition.org/work> (erişim tarihi: 19.03.2021).

³⁰⁸ <https://www.theguardian.com/environment/2015/dec/08/coalition-paris-push-for-binding-ambitious-climate-change-deal> (erişim tarihi: 19.03.2021).

³⁰⁹ <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement> (erişim tarihi: 08.03.2021).

artış %50-250 arasındadır; toplam küresel salımın %6-14'üne eşit olan bu oran 1,5-2°C hedeflerini imkansız kılmaktadır.³¹⁰ Dolayısıyla 1,5°C hedefi, Marshall Adaları'nın egemen bir devlet olarak varoluşunu sürdürmesi için zorunludur. Ancak Marshall Adaları çevre krizinin oluşturduğu bu varoluşsal tehdit ile tek başına mücadele etme gücüne sahip değildir. Bu sebeple bekasını korumaya odaklı bir dış politika stratejisi sergilemiş; aynı tehditten benzer tehlikeler sezen, tehdidin oluşmasında rol oynayan ve tehdidi azaltmakta da etkili olabilecek diğer aktörlerle zorunlu bir beka ittifakına girmiştir. Bunun gerçekleşmesinde devlet içi faktörler büyük rol oynamıştır; deBrum'un 100'den fazla devletin karar alıcılarıyla gerçekleştirdiği görüşmeler sayesinde HAC hayat bulmuştur. Devlet yetkililerinin kuruluşunda neredeyse tüm rolü üstlendiği Koalisyonun bu yönü, devlet içi faktörlere büyük önem veren ve uluslararası sistemin temel aktörünün ulusal gücü mobilize eden devlet yetkilileri olduğuna yönelik savlar barındıran³¹¹ neoklasik realist yaklaşımla büyük bir uyum içerisindedir.

Öte yandan HAC, bir başka çevre ittifakı olan Paris Anlaşması'nın kriterlerini değiştirerek ittifakı gelişmeye ikna etmiştir. HAC'nin bunu yaparken Paris Anlaşması'na taraf olan birçok devletin karar alıcısını doğrudan bir politika değişikliğine ikna etmesi, ittifak oluşumunda devlet içi faktörlerin önemini bir kez daha vurgulamaktadır. Yapısı gereği revizyonist bir dış politika hareketi olan HAC, çevre krizine sebep olan antropojenik statükoya karşı oluşturulmuştur. Sistemik bir tehdit olan, sistem içerisindeki aktörleri olduğu kadar sistemin kendisinin de varoluşunu tehdit eden çevre krizine karşı bu devletlerin hayatta kalmasının tek yolu Paris Anlaşması ve HAC gibi ittifaklardan geçmektedir.

2.2.4. Neoklasik Realizm ve Devlet İçi Faktörler

Geleneksel realist yaklaşımın bir devletin dış politikasını etkileyen dış faktörlere yoğun odağından farklılaşarak devletlerin iç işleyişlerine vurgu yapan neoklasik realizm, devlet güdülerinin sadece güç ve kendine yeterlikle tanımlanamayacağını öne sürer; bu durum hatalı dış politika tahminlerine yol açacaktır. Öngörülerde bulunmanın oldukça zor olduğu, tehdit ve fırsatların kolayca tanımlanamadığı uluslararası sistemde devlet içi faktörler oldukça önemlidir;

³¹⁰

<https://www.airclim.org/acidnews/marshall-islands-calls-cuts-shipping-emissions#:~:text=According%20to%20the%20Third%20IMO,degrees%20above%20pre%2Dindustrial%20level%20is.> (erişim tarihi: 22.03.2021); <https://www.airclim.org/acidnews/below-15-%E2%80%93stay-alive> (erişim tarihi: 22.03.2021).

³¹¹ Zakaria uluslararası sistemle yüzleşenin devletin kendisi değil devlet yetkilileri olduğunu ifade etmekle beraber klasik realist görüşün bu gerçeği bilinçsiz bir şekilde belirsizleştirdiğini öne sürer. Öyle ki devlet aygıtının amaçları için ortaya çıkarabildiği ulusal güce erişim hakkı bulunan –nihayetinde onları kullanabilen- kişiler devlet yetkilileridir. Yani devlet yetkilileri ulusal güç değil, devlet gücünde bir artırım potansiyeli sezdiklerinde dış politika hedeflerini genişletme yoluna giderler. Bu bağlamda ulusal güç, devlet yetkilileri tarafından devlet gücünü artırmada kullanılan bir araç niteliğindedir. Zakaria bu bakış açısının büyük ölçüde klasik realist mantığı korumakla beraber çok yönlülüğü sebebiyle gücü ölçmede daha etkili olduğunu öne sürmektedir. Zakaria, 1998: 42-43.

geçmişteki devlet davranışları, ortak beklentiler ve farklı karar alıcıların bilişsel önyargıları dış politika yapımına, dolayısıyla ulusal gücün kullanımına doğrudan etki etmektedir.³¹² Devlet içi faktörler ile çevre arasında kuvvetli bir bağ mevcuttur. Çevre sorunlarının geçmişten günümüze devletler içindeki siyasi, ekonomik ve sosyal faktörler üzerinde belirleyici etkisi bulunmaktadır. Bir çalışma tropik yağmur kuşağındaki değişikliklerin Çin'deki Tang Hanedanlığı'nın ve Orta Amerika'daki Maya medeniyetinin gerilemesinde etkili olduğunu öne sürmektedir³¹³; bir diğer çalışma günümüzde Mısır, Sudan, Libya ve Çad'ı kapsayan Doğu Sahra'daki insan yerleşiminin ve medeniyet istikrarının geçtiğimiz 12.000 yıl boyunca iklim koşullarınca kontrol edildiğini tespit etmiştir.³¹⁴

Günümüzde toplumun her kesimini yıkıcı gücü gittikçe artarak etkileyen çevresel sorunlar küresel sosyoekonomik eşitsizliği derinleştirmekte, siyasi istikrarsızlıkları ve iç karışıklıkları tetiklemektedir. Küresel ısınma kaynaklı sebeplerden dolayı dünya nüfusunun en yoksul %40'luk diliminde kişi başına düşen GSYİH %17-31 arasında azalma göstermiş, en yoksul ve en zengin %10'luk dilimler arasındaki refah orantısızlığı küresel ısınmanın olmadığı bir dünyaya kıyasla %25 artmıştır.³¹⁵ Sosyoekonomik eşitsizlikteki artış ise toplulukların çevresel sorunlardan daha da olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır.³¹⁶ 18 Orta Doğu ve Kuzey Afrika (*MENA- Middle East and North African*) devleti üzerinde Ocak 1985-Aralık 2016 aralığını kapsayan dönemde gerçekleştirilen bir araştırmada³¹⁷ analiz edilen 18 ülkenin 16'sında iklim değişikliği ile siyasi istikrarsızlık arasında, 15'inde ise iklim değişikliği ile çatışma arasında neden-sonuç ilişkisi tespit edilmiştir. Araştırma iklim değişikliğinin MENA devletleri üzerinde bir tehdit çarpanı (*threat multiplier*) etkisi yarattığı, iklim değişikliğinin bu devletlerdeki mevcut istikrarsızlıkları tetikleyici, hızlandırıcı ve derinleştirici bir faktör olduğu sonucuna ulaşmıştır. Dolayısıyla iklim değişikliği devlet içi faktörleri karar alıcıların dış politika stratejilerini şekillendirebilecek düzeyde etkilemektedir.

Devlet davranışını sadece sistemik güçlerin belirlemediğini öne sürerek yapısal realizmin determinist sınırlarının dışına çıkan neoklasik realist düşünce gerek devlet içi

³¹² Elman ve Jensen, 2014: 19.

³¹³ Yancheva vd., 2007: 74-77.

³¹⁴ Çalışmada arkeolojik bulgular üzerinden elde edilen verilere göre Nil boyunca firavun medeniyetlerinin oluşumundan Sahra-altı Afrika'sının günümüzdeki durumuna kadar iklim koşulları bölgedeki sosyopolitik evrim üzerinde doğrudan şekillendirici etkiye sahip olmuştur. Kuper ve Kröpelin, 2006: 803-807.

³¹⁵ Duffenbaugh ve Burke, 2019: 9808.

³¹⁶ İklim değişikliği, sel baskınları, erozyon, tuzlanma, toprak kaymaları, kuraklık, ısı dalgaları ve su kıtlığı gibi birçok çevresel sorun ekonomik, demografik, mesleki, etnik ve cinsiyet temelli eşitsizliğin yüksek olduğu toplumlarda daha büyük yıkımlara sebep olmaktadır. Bu topluluklarda iklim ve çevre felaketleri ile başa çıkma ve kriz sonrası kalkınma kapasitesi de azalmaktadır. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Bölümü, 2017: 12-17.

³¹⁷ Araştırmada çeşitli ekonometrik veri analizi araçlarının yanı sıra iklim değişikliğini temsil eden sıcaklık ve yağış verileri, siyasal ve çatışma bazlı veriler kullanılmıştır. Sofuoğlu ve Ay, 2020: 14033-14041.

faktörlerin iklim politikalarının yapımına etkisini analize, gerekse -siyasi kısıtlamaların göze alındığı takdirde- iklim değişikliğine yönelik ahlaki eylemlere daha fazla teorik alan bırakmaktadır. Küresel iklim politikalarına neoklasik realizmin kuramsal çerçevesinden yaklaşan Purdon, uluslararası iklim finansmanı üzerindeki siyasi kısıtlamalara teorik bir açıklama getirmektedir. Purdon –Kyoto Protokolü başta olmak üzere- Paris Anlaşması öncesinde iklim değişikliği ile mücadele rejimlerinin ozon rejimi gibi diğer başarılı çevresel anlaşmaları örnek alışının yanlışlığını vurgulamaktadır. Çünkü gerektirdiği ekonomik ve teknolojik altyapı düşünüldüğünde anlaşılmalıdır ki, iklim değişikliğiyle mücadele rejimleri uluslararası ticaret ve kalkınma ile daha fazla ilintilidir.³¹⁸ Öyle ki işbirliği uyumsuzlukları, geniş ve değişken çıkar dağılımları, hükümetlerin hangi önlemleri alma kapasitelerinin bulunduğu ve buna rızalarının olup olmadığı sebeplerinden ötürü etkili ve kapsamlı bir iklim değişikliğiyle mücadele rejimi oluşturmak oldukça zordur.³¹⁹

Fakat iklim değişikliği ile mücadelede ilerleyişin yavaş olmasının sadece kötü rejim tasarılarından ve iklim değişikliği bilimine yönelik farkındalık eksikliğinden kaynaklanmadığını öne süren Purdon, sorunu neoklasik realist bakış açısıyla ele almaktadır. Buna göre her ne kadar –klasik realizmin savunduğu üzere- bazı devletler görece kazanç kaygıları sebebiyle iklim değişikliğiyle mücadele çabalarında ihtiyatlı davranışlar da neoklasik realist teoriye göre tüm devletler sistemik kısıtlamalara aynı tepkiyi göstermemektedir. Putnam’ın İki Seviyeli Oyun Teorisi’ni³²⁰ genişleten Purdon devletlerin görece kazanç kaygılarına etki edebilen siyasi güçler içerisinde iç politikanın önemine vurgu yapmış, karbon piyasaları ile iklim fonları arasındaki farkı neoklasik realist perspektiften aktarmıştır.³²¹ Paris Anlaşması öncesindeki iklim rejimi denemelerinin başarısızlığa uğraması, karbon piyasalarının

³¹⁸ Purdon, 2013: 29.

³¹⁹ Keohane ve Victor, 2011: 15.

³²⁰ Devletlerin iç politikası ve uluslararası ilişkiler arasında kuvvetli bir bağlantı bulunmaktadır. Eski Birleşik Krallık Başbakanı David Cameron’ın iç politikadaki konumunu kuvvetlendirme amacıyla 2013 yılında Birleşik Krallık’ın AB üyeliğinin devamlılığına dair bir referandum başlatma kararı, referanduma katılan Britanyalıların %52’sinin AB’den çıkma yönünde oy vermesi ve Cameron’ın istifası ile sonuçlanmıştır. 1950 yılında Uluslararası Ticaret Örgütü’nün (ITO) onay süreci başarısızlıkla sonuçlanmıştır; çünkü dönemin ABD Başkanı Truman ABD Kongresi’nden gerekli hukuki onayı alamamıştır. Kongrenin karşıt tavrı büyük ölçüde ITO’nun yerel ekonomik politikalara müdahale edeceği algısından kaynaklıdır. 2009 yılında ABD başkanlığı görevine gelen Barack Obama’nın temel önceliği iklim değişikliğiyle mücadeleye yönelik bir anlaşma imzalamak iken Kongre’deki Cumhuriyetçi çoğunluk bunun gerçekleşmesini engellemiştir. Tüm bu örnekler iç ve dış politika arasındaki çok yönlü ve açıklanması zor bağlantıyı gözler önüne sermektedir. Robert Putnam 1988 yılında yayımlanan *Diplomasi ve İç Politika: İki-Seviyeli Oyunların Mantığı (Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games)* makalesinde çok taraflı müzakereler, devletlerarası işbirliği ya da ikili toplantılarda gerçekleşen yerel ve uluslararası seviyedeki oyunları açıklayarak söz konusu iç – dış politika bağlantısına açıklık getirmeyi amaçlamıştır. Turan, 2012: 55-56; https://www.researchgate.net/publication/315698803_Two-Level_Games_in_Foreign_Policy_Analysis (erişim tarihi: 13.04.2021).

³²¹ Purdon, 2013: 26-27.

iklim değişikliğiyle mücadeleye karşı oluşturduğu koalisyonların iklim fonlarından daha güçlü olması ile doğrudan bağlantılıdır. Öyle ki karbon piyasaları sürekli büyüyen özel sektörün yatırımlarını kendine çekerken iklim fonları devletler tarafından sağlanan resmi kalkınma yardımları ile hayat bulmuştur. Karbon piyasaları tek başına yeşil dönüşümü gerçekleştiremeyeceği gibi devlet fonları da karbon piyasalarının oluşturduğu çevresel zararı tek başına dengeleyemeyecektir; ancak özel sektör ve devletin birbirini desteklediği bir dönüşüm süreci neoklasik realist perspektifte mantıklı olacaktır.³²² Paris Anlaşması hedefleri doğrultusunda atılan hamlelerin birçok sektördeki sıfır-karbonlu çözümleri piyasada rekabetçi hale getirmeye başlaması ve 2030 hedeflerine doğru hızla ilerlenmesi³²³ ise söz konusu dönüşüm sürecini destekler niteliktedir. İklim değişikliği ile mücadelede liderlik vasfı gösteren devletlerin hem iç hem dış politikada emisyon azaltımını destekler hareketler sergilediğini tespit eden Purdon, teknolojik inovasyon ve jeomühendislik stratejilerinin iklim değişikliği ile mücadele masraflarını ciddi ölçüde azaltarak neoklasik realist iklim değişikliği modelindeki görelî çıkar kaygılarını ortadan kaldırabileceğini söylemektedir.³²⁴

Neoklasik realizm, odak noktası olan devlet içi faktörlere çevre krizinin doğrudan etkisi sebebiyle realizm içerisinde çevreye en fazla analiz alanı tanıyan yaklaşım konumundadır. Devlet içi sosyopolitik kriterleri ele almasıyla ise çevre tehdidinin varoluşsal boyutu ile mücadelede teori içerisindeki çözüme en yakın seçeneği sunan savunmacı realizmin³²⁵ çevreye bakış açısındaki önemli eksikliklerinden birini kapatmaktadır. Ancak savunmacı ve neoklasik realizmin sağladığı tüm mekanizmalara ve realizmin temel varsayımlarında çevrenin belirleyici gücüne rağmen çevre sorunları realist teori içerisinde bir ikincil politika konusu olarak ele alınmaya devam etmektedir. Bu durumun realizmin analiz birimi ve seviyesi için ne kadar önemli bir sorun olduğunu açıklamak hem realist teorinin geleceği hem de realizm-çevre ilişkisinin geliştirilmesi için son derece önemlidir. Realizm-çevre uyumlaştırmasının önünde duran bir diğer potansiyel engel ise, realist paradigmada doğanın nasıl konumlandırılacağı sorunsalıdır. Çalışmanın sıradaki bölümünde birincil politika-ikincil politika ayrımı ile realist teoride doğanın yeri tartışılacak, bu iki konunun realizm-çevre bağlantısının kuvvetlendirilmesi yolunda ana sorunsalları oluşturduğu savunulacaktır. Dahası, bu bölümde realist teorinin geçirmesi gereken değişime yönelik faydalı teori-içi mekanizmalar sunabilecek gezegensel realizm (*planetary realism*)³²⁶ yaklaşımı bir çözüm önerisi olarak sunulacaktır.

³²² Purdon, 2013: 27.

³²³ <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement> (erişim tarihi: 08.03.2021).

³²⁴ Purdon, 2013: 27-28.

³²⁵ <http://cgsrs.org/publications/30> (erişim tarihi: 13.04.2021).

³²⁶ Rothe, 2020: 153.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN REALİST TEORİSİ VE ÇEVRE KRİZİ: TEORİ-İÇİ ELEŞTİRİLER VE DEĞİŞİM ÖNERİLERİ

Realizm-çevre ilişkisinin realist kuramsal çerçeve için ne kadar önemli olduğu ve çevre krizinin realizmin ortaya koyduğu temel varsayımlar ile farklı realist yaklaşımların getirdiği teorik açıklamaları nasıl derinden etkilediği, çalışmanın önceki başlıklarında ele alınmıştır. Küreselleşme, karşılıklı bağlanmışlık (*interconnection*), kapitalizm, çevre krizi, inançlar, normlar, dünya kültürü ve küresel sivil toplum tartışmalarının Uluslararası İlişkiler teorilerine hakim olduğu günümüzde her ne kadar uluslararası sistemin işleyişine dair realizmin sunduğu açıklama eleştirel yaklaşımlar tarafından yeterli bulunmasa da realist teori disiplin içerisinde büyük bir nüfuz barındırmaya devam etmektedir. Bu durumun belirli temellerde dünyanın çoğu çağdaş Uluslararası İlişkiler teorisyeninin inandığı kadar değişmemesinden kaynaklandığı söylenebilir. Öyle ki, egemen tek bir otoritenin bulunmadığı (*decentralized*) ve devletlerarasında önemli düzeyde rekabetin varlığını sürdürdüğü günümüz uluslararası sisteminde güç siyaseti üzerindeki realist analiz hâlâ büyük önem taşımaktadır ve belli ölçüde geçerliliğini korumaktadır. Devletlerin farklı maddi ve örgütsel kapasitelerini dış politika eylemlerinden daha fazla avantaj ve nüfuz elde etmek için nasıl kullandığını anlamak aktör tercihlerini, eylemlerini ve bunların sonuçlarını öngörmek için zorunludur; realizm bu zorunluluğun sağlanabilmesi için Uluslararası İlişkiler disiplinine önemli mekanizmalar sunmaktadır.³²⁷

Realizmin Uluslararası İlişkiler literatüründe en çok kullanılan teori olduğunu söylemek mümkündür. 20. yüzyıl boyunca Uluslararası İlişkiler disiplininin mutlak hakimi olan realist teori sıklıkla “uluslararası ilişkilerin teorisi” olarak anılmıştır. Uluslararası ilişkilerdeki teori-pratik ilişkisinin en kuvvetli gözlemlendiği teorinin de realizm olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Öyle ki realizmin ortaya koyduğu dünya tasarısı, devlet yetkililerinin geçmişten günümüze benimsediği dünya görüşü ve politika oluşturma süreçlerine oldukça yakındır. Bu durum, realist teorinin uluslararası ilişkilerde karar alma süreçlerindeki etkinliğine dair önemli bir gösterge konumundadır.³²⁸ Realist teorinin Uluslararası İlişkiler disiplinine etkisinin bir diğer boyutu, realizmin disiplinindeki diğer teorik yaklaşımları nasıl etkilediğidir. Ersoy, realist teorinin diğer Uluslararası İlişkiler teorileri üzerindeki etkisini şu şekilde kelimelere dökmektedir:

³²⁷ <https://www.e-ir.info/2018/02/06/why-ir-realism-persists/> (erişim tarihi: 16.04.2021).

³²⁸ Aydın, 2004: 33-60; Smith, 1987: 192-204.

...diğer teori geleneklerinin realist teori geleneğinin temel kabullerine dair ortaya koydukları eleştiriler, onların temel kabullerini teşkil etmektedir. Belki denilebilir ki, diğer teoriler, Realizm'e yazılan reddiyeler ve şerhlerdir.³²⁹

Özelde tüm gezegendeki insan yaşamını ve devletlerin varoluşunu tehdit eden çevre krizinin, genelde ise çevre konusunun realist dış politika analizinde önemli bir yer edinmesi, hem realist teorinin Uluslararası İlişkiler disiplini içindeki yeri hem de disiplinin kendisi için büyük önem arz etmektedir. Çalışma, realizmin birincil politika-ikincil politika dikotomisi çerçevesinde çevreyi bir ikincil politika konusu olarak ele almasının realizm-çevre ilişkisindeki zayıflığa ve çevre krizine yönelik realist tehdit algısındaki eksikliğe sebep olan ve değişmesi gereken temel sorun olduğunu öne sürmektedir. Çalışmanın sıradaki bölümünde birincil politika-ikincil politika dikotomisinde çevrenin hatalı konumlandırılışının realizm-çevre ilişkisine nasıl etki ettiği tespit edilecek, bu ayrımın ne yönde değişmesi gerektiğine dair teori-îçi önerilerde bulunulacaktır.

3.1. Birincil Politika-İkincil Politika Dikotomisi

Realist kuramsal yaklaşım, dış politikada güvenliği bir birincil politika konusu olarak tanımlayarak öncelemektedir. Diğer taraftan devletin varoluşu için hayati önem taşımadığını öne sürdüğü tüm konuları ikincil politika adı altında sınıflandıran realizm, bu konuları hayatta kalma ve güvenlik ile ilişkilendirdiği konulardan ayırtmıştır.³³⁰ Ancak görülmektedir ki ekonomik, sosyal, çevresel ve iç politikayı ilgilendiren konular askeri konuları doğrudan etkileyebilmekte, devletlerin hayatta kalmasına yönelik verilen kararlarda ve kurulan stratejilerde belirleyici rol oynayabilmektedir. Yani ikincil politika olarak sınıflandırılan konular birincil politika ile doğrudan, iki yönlü bir etkileşim içerisinde olabilmektedir. Uluslararası sistem içerisinde olanı olduğu gibi analiz etmeyi, yani gerçekliğin kendisi üzerinden dış politika analizi gerçekleştirmeyi amaçlayan realizmin tutarlı ve kapsamlı analiz sonuçları elde edebilmek için birtakım ekonomik, sosyal ve çevresel konuları bir birincil politika konusu olarak ele alması bir gerekliliktir. Realizm-çevre ilişkisinde ise bu gereklilik kendini çok daha açık bir şekilde göstermektedir; çevre krizinin hem uluslararası sistemi hem de içerisindeki aktörleri realist paradigmada birincil politika düzeyinde etkileyebileceği, çalışmada ortaya koyulmuştur. Birincil politika-ikincil politika dikotomisinde çevrenin birincil politika konusu olarak yer almasının genel olarak realist dış politika analizi için, özel olarak ise realizm-çevre ilişkisi için gerekliliğinin anlaşılması için bu dikotominin yanlış konumlandırıldığını gösteren noktalar ortaya konulmalıdır.

³²⁹ Ersoy, 2014: 183.

³³⁰ Baldwin, 1997: 9; Jackson ve Sørensen, 2013: 107.

Ekonomi, realist teorisinin bir ikincil politika konusu olarak ihmal edebildiği konuların en başında gelmektedir. “Ekonomik konuların ulusal egemenliği etkilemediği için güvenlik kapsamında geri planda bırakılması gerektiği” görüşünü bir “mit” olarak tanımlayan Ripsman’a göre güvenlik çalışmalarına hakim olan realist birincil politika-ikincil politika dikotomisi hatalı konumlandırılabilir. Dahası Ripsman, birincil politika-ikincil politika dikotomisi üzerinden bir konular hiyerarşisi oluşturan realistler ile bu hiyerarşiyi devam ettiren yapısal realistlerin bile güvenliğin ekonomik temellerini kabul ettiklerini öne sürmektedir.³³¹ Ekonomik konular ulusal güvenlik ve savunmada merkezi bir rol oynamaktadır. Öyle ki, askeri gücün sürdürülmesinde maddi kaynaklar doğrudan belirleyici faktör konumundadır³³²; her devlet belirli düzeylerde dış ticarete bağımlıdır³³³; devletlerin güvenlik ihtiyaçlarını giderirken yerel desteğin yanı sıra uluslararası kaynakları da kullanması, uluslararası ortamda askeri güçten ziyade ekonomik gücün stratejik olarak kullanılabilmesi fırsatlar oluşturmaktadır.³³⁴ Devletler iç politikada otonom birimler de değildir; hükümetlerin yerel kaynaklara doğrudan erişimleri bulunmamakta, savaş gayretini sürdürebilmek için insan gücü, para, endüstriyel kapasite ve gerekli materyallere ihtiyaç duymaktadırlar.³³⁵

Çalışmasının başlığında *High Politics is Low Politics (Birincil Politika İkincil Politikadır)* ifadesini kullanan Barnett ise devletlerin dış politika yapımında yerel faktörlerin

³³¹ Ripsman, 2006: 1.

³³² 1500-1850 yılları arasındaki Merkantilist dönemde toprağın değil, paranın askeri güce etkili bir biçimde çevrildiği fark edilmiş, merkantilistler savaşın sürdürülebilirliğinin ana sağlayıcısının para olduğunu düşüncesini savunmuştur. “Ordu, karnı üzerinde yürür” düşüncesi hem Napolyon Bonapart hem II. Friedrich tarafından benimsenmiştir. Birinci Dünya Savaşı’nda Batı Cephesi, savaşan tarafların silah, mühimmat ve askeri teçhizat üretim ve tedarik kapasitelerinin, yani ekonomik güçlerinin sürdürülebilirliği üzerine kurulduğu için “*yıpratma savaşı*” (*war of attrition*) terimi ile eş anlamlı kullanılmaya başlanmıştır. Sovyetler Birliği’nin dağılma sürecinde ise ekonomik istikrarsızlık ve Batı Bloğu ile rekabet etmek için gerçekleştirilen savunma harcamaları büyük rol oynamıştır. Baldwin, 1985: 72-77; <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095425331> (erişim tarihi: 28.04.2021); https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/attrition_warfare#:~:text=The%20word%20attrition%20is%20synonymous,greater%20number%20would%20provide%20victory. (erişim tarihi: 28.04.2021); <https://www.britannica.com/story/why-did-the-soviet-union-collapse> (erişim tarihi: 28.04.2021).

³³³ Ripsman, 2006: 4.

³³⁴ Söz konusu stratejiler ekonomik ambargolarla olduğu gibi baskıcı ve cezalandırıcı amaçlar doğrultusunda kullanılabilirdiği gibi, ekonomik teşvikler çerçevesinde ödüllendirici ve harekete geçirici şekilde de kullanılabilir. Mart 2014’te Rusya’nın Kırım’ı ilhak etmesi ile alevlenen Kırım Krizi’ni takiben Avrupa Birliği ile ABD ve müttefikleri tarafından Rusya’ya uygulanan sistematik ekonomik ambargolar ile ABD’nin tek taraflı olarak İran Nükleer Anlaşması’ndan (Joint Comprehensive Plan of Action – JCPOA) çekilerek İran’a tekrar uygulamaya başladığı ekonomik ambargolar, cezalandırıcı ekonomik stratejilere örnektir. Öte yandan Nazi Almanyası’nın İkinci Dünya Savaşı öncesinde Güney ve Doğu Avrupa ülkelerine sunduğu, uluslararası pazarda başka hiçbir devletin rekabet edemeyeceği ticari şartlar, ekonomik stratejilerin teşvik edici kullanımını örneklemektedir; Nazi Almanyası’nın bu devletlerle oluşturduğu ikili ticari ilişkiler ağı, Alman ekonomisinin savaşa hazırlanmasında büyük rol oynamıştır. Ritschl, 2001: 324-344; <https://www.businessinsider.com/iran-nuclear-deal-explained> (erişim tarihi: 28.04.2021); <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-48119109> (erişim tarihi: 28.04.2021); <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/ukraine-crisis/> (erişim tarihi: 28.04.2021); <https://www.nato.int/docu/review/articles/2015/07/13/sanctions-after-crimea-have-they-worked/index.html> (erişim tarihi: 28.04.2021).

³³⁵ Ripsman, 2006: 6.

oynadığı önemli role vurgu yapmaktadır. Barnett, birincil politika konularını önceleyen sistemik ve devlet merkezci önyargının en çok yapısal realizm tarafından taşındığını öne sürmektedir. Buna göre yapısal realistler yerel kaynakların ve çeşitlendirilmiş bir ekonominin askeri gücün önemli birer belirleyicisi olduklarını varsaymakta ve potansiyel güç ile gerçekleştirilmiş güç arasındaki farkı algılamaktadırlar; ancak söz konusu yerel kaynakların nasıl harekete geçirildiği sorusunu açıklamazsız bırakmaktadırlar. Bunun yerine toplulukların kaynak ve zenginliklerinin gönüllü bir şekilde egemenliği altında buldukları devlete teslim edildiğini varsayan yapısal realistlerin bu varsayımı doğuştan hatalıdır; çünkü yapısal realistlerin ağırlıklı olarak ilgilendiği devletler, ekonomik kaynakların siyasi güçten kurumsal olarak ayrıldığı –ve dolayısıyla askeri güce dönüştürülebilir kaynakların devlet tekelinde olmadığı- “kapitalist ülkelerdir”.³³⁶

Ripsman, bizzat realistlerin güvenliğin ekonomik temellerini kabul edip çalışmalarında net bir şekilde tanımladıklarını ortaya koymaktadır. Buna göre Morgenthau, “ulusal gücün unsurları” tartışmasında doğal kaynakları ve endüstriyel kapasiteyi büyük güç olmanın temel önkoşulları olarak tanımlamıştır.³³⁷ Morgenthau ayrıca, kişisel çıkarlar için üstlenilen ekonomi politikaları ile siyasi politikaların aracı olan ekonomi politikaları arasındaki ayrımın önemini vurgulamıştır. Morgenthau burada bu ikinci tip ekonomi politikalarının amacının “başka bir ulusun politikalarını kontrol etmeye kadar gittiğini” ve bu tip ekonomi politikalarının “öncelikle ulusal güce katkıları açısından değerlendirilmeleri gerektiğini” söylemektedir.³³⁸ Morgenthau’nun bu ifadesini ekonominin bir birincil politika konusuna dönüşebildiğine yönelik üstü kapalı bir itiraf olarak kabul etmek yanlış olmayacaktır. Öte yandan ekonomik güç ve ulusal güvenlik arasında doğrudan bir bağlantı kuran Mearsheimer’a göre “bir devletin emrinde ne kadar kaynak varsa, o devletin savaşta galip gelme ihtimali o kadar fazladır”.³³⁹ Mearsheimer ekonomik varlığın devletlerin daha sonradan askeri güce çevirebileceği *saklı güçlerinin* (*latent power* – devletlerin henüz harekete geçirilmemiş, örtülü olan gücü)³⁴⁰ önemli yapıtaşlarından biri olduğunu söylemektedir.³⁴¹

Zakaria ise ekonomik gücün devletlerin daha geniş güvenlik stratejileri izlemelerine izin vermesinin ötesinde devlet liderlerini bunu yapmaya şartlandığını gözlemlemiştir. Dahası,

³³⁶ Barnett, 1990: 531-532.

³³⁷ Morgenthau’dan akt. Ripsman, 2006: 11.

³³⁸ Morgenthau, 1997: 36.

³³⁹ Mearsheimer, 2001: 58.

³⁴⁰ Mearsheimer’ın ortaya koyduğu saklı güç kavramı, Zakaria’nın devlet gücünden ayırttığı ulusal güç kavramına büyük ölçüde benzemektedir. Öyle ki Zakaria’ya göre devlet yetkililerinin erişiminde bulunan ve devlet gücünün artırılması için kullanılan güç ulusal güç olarak tanımlanmaktadır. Zakaria, 1998: 42-43; <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6z%C3%BCk/ingilizce-t%C3%BCrk%C3%A7e/latent> (erişim tarihi: 14.05.2021).

³⁴¹ Mearsheimer, 2001: 55-82.

Zakaria'ya göre devlet liderleri aldıkları tüm kararların sonuçlarından sorumlu oldukları için yerel baskılar karar alma ve eylem süreçlerinde doğrudan etkili olmaktadır.³⁴² Zakaria'nın bu ifadesi, birincil politika konularına yerel baskıların da doğrudan etki ettiği anlamına gelmektedir. Mearsheimer ve Zakaria'nın bu görüşlerini destekler nitelikteki bir başka yaklaşımı savunmacı realizm barındırmaktadır; savunmacı realistlerin gücün dağılımına kıyasla uluslararası çatışma ve işbirliği üzerinde daha büyük etkisinin olduğunu varsaydıkları yapısal değiştiriciler arasında hammaddelere erişim ile elitlerin inanç ve algıları da sayılmaktadır.³⁴³

Tüm bu ifadeler arasında belki de en çarpıcısı ise Waltz'a aittir: "Birincil ve ikincil politika konuları arasında sıklıkla çizilen ayırım yanlış konumlandırılmıştır. Devletler ekonomik imkanları askeri ve siyasi hedefler için; askeri ve siyasi imkanları ise ekonomik çıkarların elde edilmesi için kullanırlar."³⁴⁴ Görüldüğü üzere realist teorinin farklı yaklaşımlarının kurucu teorisyenleri, birincil ve ikincil politika konuları arasında keskin bir ayırım yapılmasını uygun bulmamaktadırlar. Öyle ki Ripsman, önde gelen realist akademisyenler üzerinde yapılan dikkatli bir okumanın söz konusu keskin ayrımı ortadan kaldıracağını belirtmektedir.³⁴⁵ Realizmin ikincil politika olarak sınıflandırabildiği fakat ulusal güvenlik ve savunmaya doğrudan etki eden konular ekonomi ile sınırlı değildir. Bu bağlamda önce içerisinde bulunan Covid-19 pandemisi çerçevesinde küresel sağlık konusunun, ardından iklim değişikliği konusunun birincil politika-ikincil politika dikotomisi ekseninde ele alınması, dikotomiye eleştirel bir yaklaşım için önemli bakış açıları sunacaktır.

3.1.1. Küresel Sağlık Birincil Politikadır: Covid-19 Pandemisi

Çevresel güvenliğin de araştırma konularından biri olan küresel sağlık, uluslararası sistem üzerindeki mevcut etkisi göz önünde bulundurulduğunda bu bağlamda incelenebilecek en çarpıcı konulardan birini teşkil etmektedir. Küresel sağlığın uluslararası ilişkilerde bir ikincil politika konusundan birincil politika önceliğine yükseldiğini öne sürmenin oldukça yaygınlaştığını belirten Youde³⁴⁶, mevcut ampirik verinin küresel sağlığın bir birincil politika konusu olduğunu yalanladığını iddia etmektedir. Fakat Ocak 2020'de Çin'in Wuhan kentinde patojenik potansiyeli tüm gücüyle ortaya çıkan SARS-CoV-2 virüsünün hızla tüm dünyaya yayılmasıyla meydana gelen³⁴⁷ ve günümüzde yıkıcı etkilerinin durmaksızın devam ettiği Covid-19 pandemisi, Youde'un iddiasının tam tersi bir gerçekliği gözler önüne sermektedir.

³⁴² Zakaria, 1998: 3-43.

³⁴³ Taliaferro, 2001: 131-157.

³⁴⁴ Waltz, 1979: 94.

³⁴⁵ Ripsman, 2006: 11.

³⁴⁶ Youde, 2016: 157-170.

³⁴⁷ Platto vd., 2021: 14-15.

Pandemiye dair gözle görülür ilk ipuçları Çin yetkililerinin 31 Aralık 2019 tarihinde Wuhan kentinde kaynağı bilinmeyen düzinelerce zatürre vakasının tedavi edildiğini onaylaması ile ortaya çıkmıştır.³⁴⁸

Dünya Sağlık Örgütü (*World Health Organization – WHO*) 9 Ocak 2020 tarihinde koronavirüs ile bağlantılı bu gizemli zatürreyi dünyaya duyurmuş ve takiben 10 Ocak 2020’de mevcut verilerin ışığında virüsün nasıl tespit ve test edileceğine, vakaların nasıl tedavi edileceğine dair tüm devletler için çevrimiçi bir rehber yayınlamıştır.³⁴⁹ Çin’in Covid-19 kaynaklı ilk ölümü raporladığı 11 Ocak 2020’den kısa bir süre sonra Japonya, Güney Kore, Tayland ve ABD’de vakalar raporlanmaya başlamış; Çin hükümeti 11 milyon nüfuslu Wuhan şehrini 23 Ocak’ta karantina altına almıştır. 30 Ocak’ta WHO tarafından küresel acil durum ilan edilmiş, Şubat ayında İtalya ve İran vaka artışında odak noktalar haline gelmiştir. 24 Mart’ta Hindistan’da 21 günlük karantina ilan edilmiş, ABD Mart sonunda 81.000’den fazla vaka ve 1.000’den fazla ölüm ile pandemiden en ağır etkilenen ülke konumuna gelmiştir. 2 Nisan’da küresel vaka sayısı bir milyona ulaşmış ve neredeyse 10 milyon ABD vatandaşı pandemi kaynaklı nedenlerle işsiz kalmıştır. Birleşik Krallık Başbakanı Boris Johnson, Covid-19 testi pozitif çıktıktan 10 gün sonra, 6 Nisan’da yoğun bakıma alınmıştır. Mayıs itibarı ile Japonya 2015 yılından beri ilk defa ekonomik daralmaya girmiş, Almanya ekonomisi 2008 küresel ekonomik krizinden beri en büyük daralmayı yaşayarak Ocak-Mart 2020 çeyreğinde önceki çeyreğe oranla %-2 küçülmüştür. Haziran sonunda Avrupa Birliği sınırlarını 15 ülkeden ziyaretçilere açarak turizm gelirleri, diplomasi ve sağlık arasında bir denge kurmayı amaçladığını belirtmiştir. Ancak Temmuz itibarı ile dünyanın dört bir yanında vakalar şiddetli bir artış göstermiştir. Ekim ayında yalnızca üç gün içerisinde 1 milyondan fazla vaka kayda geçmiş, 2 Ekim’de ABD Başkanı Donald Trump’ın Covid-19 testi pozitif çıkmıştır.

Nihayetinde Aralık ayı boyunca Pfizer-BioNTech ve Moderna tarafından geliştirilen Covid-19 aşıları Amerikan Gıda ve İlaç Dairesi (*U.S. Food and Drug Administration – FDA*)³⁵⁰ ve Avrupa İlaç Kurumu (*European Medicine Agency – EMA*)³⁵¹ gibi kurumlar tarafından acil kullanım (*emergency use*) için onaylanmaya başlamıştır.³⁵² Fakat dünya nüfusunun tamamının aşılınması, aşı üretim ve dağıtım süreci önemli bir uluslararası sorun haline gelmiştir; öyle ki, 13 Mayıs 2021 itibarı ile en azından bir doz aşılana insan sayısı dünya nüfusunun ancak

³⁴⁸ <https://www.nytimes.com/article/coronavirus-timeline.html> (erişim tarihi: 14.05.2021).

³⁴⁹ <https://www.who.int/news/item/27-04-2020-who-timeline---covid-19> (erişim tarihi: 14.05.2021); <https://www.ajmc.com/view/a-timeline-of-covid19-developments-in-2020> (erişim tarihi: 15.05.2021).

³⁵⁰ <https://www.fda.gov/vaccines-blood-biologics/vaccines/emergency-use-authorization-vaccines-explained> (erişim tarihi: 02.07.2021).

³⁵¹ <https://www.ema.europa.eu/en/news/ema-recommends-first-covid-19-vaccine-authorisation-eu> (erişim tarihi: 02.07.2021).

³⁵² <https://www.nytimes.com/article/coronavirus-timeline.html> (erişim tarihi: 14.05.2021).

%8,79'unu oluşturmaktadır.³⁵³ Covid-19 pandemisi birçok hayati, ekonomik, toplumsal ve ulusal güvenliği ilgilendiren sorunu beraberinde getirmiştir. 29 Nisan 2021 itibarı ile 150,5 milyon insan Covid-19 virüsüne yakalanmış, virüs sebebiyle 3,1 milyondan fazla insan hayatını kaybetmiştir.³⁵⁴ Küresel ticaret ve üretim zincirlerini derinden etkileyen Covid-19 pandemisi İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan en kötü küresel ekonomik daralmayı beraberinde getirmiştir³⁵⁵; 2020 yılında küresel GSYİH'de yaklaşık 3,7 trilyon ABD doları kadar daralma gözlemlenmektedir.³⁵⁶ IMF ise Covid-19 sebebiyle küresel GSYİH'nin 2020-2025 tarihleri arasında 22 trilyon ABD doları kadar daralabileceğini öngörmektedir.³⁵⁷

Mevcut daralma küçük ve orta büyüklükteki işletmeler (KOBİ) başta olmak üzere yerel aktörleri varoluşsal bir kriz içerisine sokmuş³⁵⁸, birçok insanın temel yaşamsal olanaklarını kaybetmesine sebep olmuştur. ABD'de yıllık 27.000 ABD doları altında maaş ile çalışan bireylerde Şubat 2020-Şubat 2021 arasında %28 istihdam kaybı gözlemlenmiştir.³⁵⁹ Household Pulse Survey'in 17-29 Mart 2021 tarihleri arasında topladığı verilere göre ABD'de yaşayan 18 milyon yetişkin – yani ülkedeki yetişkin bireylerin %9'u- bazen ya da sıklıkla son yedi gün içerisinde hanelerinde herkese yetecek besinin bulunmadığını bildirmiştir. Aynı tarihler arasında kiralık evlerde yaşayan 10,7 milyon yetişkinin – yani ülkedeki kiracı yetişkinlerin %15'inin- kiralalarını ödeyemediği tespit edilmiştir.³⁶⁰ Covid-19 pandemisi birçok devlet ve hükümetin siyasal istikrarını da olumsuz etkilemekte, devlet içi faktörlere derinden nüfuz etmektedir. 1,3 milyardan fazla nüfusa sahip Hindistan'da gözlemlenen Covid-19 kaynaklı ölüm rakamlarının aşırı yükselmesi sonucunda Delhi kenti de dahil olmak üzere Müslüman kabristanlarında yer kalmamış, Hindu krematoryumlarında odun tükenmiştir. Covid-19 pandemisinin başında Modi hükümetinin virüse karşı korunma ve kısıtlamaya yönelik iddialı söylemlerinin başarısızlıkla sonuçlanması, Hindistan halkının büyük bir insani trajedi ile yüzleşmesine sebep olmuştur. Muhalefet grupları hükümetin Covid-19 politikaları sonucunda 'bir insanlık suçuyla karşı karşıya kaldıklarını' söylerken Hindistan Başbakanı Narendra Modi'ye karşı kamuoyu tepkisi gittikçe yükselmektedir. Öyle ki Nisan 2021'nin son günlerinde

³⁵³ https://ourworldindata.org/covid-vaccinations?country=OWID_WRL (erişim tarihi: 14.05.2021).

³⁵⁴ <https://www.worldometers.info/coronavirus/> (erişim tarihi: 29.04.2021).

³⁵⁵ <https://blogs.worldbank.org/voices/global-economy-hit-deepest-recession-80-years-despite-massive-stimulus-measures> (erişim tarihi: 29.04.2021).

³⁵⁶ <https://www.statista.com/statistics/268750/global-gross-domestic-product-gdp/> (erişim tarihi: 03.05.2021).

³⁵⁷ <https://www.dw.com/en/coronavirus-global-gdp-to-sink-by-22-trillion-over-covid-says-imf/a-56349323> (erişim tarihi: 03.05.2021).

³⁵⁸ <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/191%20The%20Global%20Impact%20of%20COVID-19.pdf> (erişim tarihi: 03.05.2021).

³⁵⁹ <https://www.tracktherecovery.org/> (erişim tarihi: 03.05.2021).

³⁶⁰ <https://www.cbpp.org/research/poverty-and-inequality/tracking-the-covid-19-recessions-effects-on-food-housing-and> (erişim tarihi: 03.05.2021).

“*Modi Must Resign*” (*Modi İstifa Etmeli*) sloganı, sosyal medyada büyük popülerlik kazanmıştır.³⁶¹

Öte yandan Covid-19 krizi Avrupa Birliği’ni de önemli ölçüde hazırlıksız yakalamış, Birliğin pandemi ile etkili mücadele edebilecek kapasite ve planlamaya sahip olması uzun zaman almıştır. Avrupa Birliği, 2021 itibarı ile Covid-19 pandemisinin oluşturduğu ekonomik ve sağlıkla ilgili acil durumlara yanıt verecek ortak bir strateji geliştirebildiğini göstermiştir; ancak Birlik içerisindeki ekonomik, siyasi ve sosyal uyumsuzluklar sürmekte, pandemi kaynaklı ekonomik ve yaşamsal yükün oluşturduğu siyasal istikrarsızlık tehlikesi büyümektedir.³⁶² Covid-19 pandemisi uluslararası güvenlik ve rekabette de belirleyici rol oynamaktadır. Hem bireyler ve topluluklar arasındaki hem de topluluklar ile onları yönetip koruyan devletler arasındaki sosyal sözleşmeleri baskılayıp aşındırabilen Covid-19 pandemisi, küreselliği ile şiddetli çatışma ve istikrarsızlık ihtimalini artırmaktadır.

Pandeminin halihazırda var olan çatışmaları ve insani sorunları derinleştiren sosyoekonomik etkileri, virüsün anlık etkisinden çok daha fazla can kaybına, ekonomik ve siyasi istikrarsızlığa neden olabilmektedir. Bu durum, pandeminin yalnızca bir halk sağlığı krizi olarak değil, birçok sosyal, siyasal ve ekonomik sorunu derinleştirebilecek bir birincil politika konusu olarak da ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.³⁶³ Örneğin Orta Doğu’da devletlerin kaynaklarının büyük bir kısmını Covid-19 ile mücadeleye yönlendirmesi Yemen, Irak ve Suriye’deki terörist grupların güç toplamasına ve nüfuzlarını komşu devletlere yaymasına olanak tanımaktadır.³⁶⁴ Pandemiden en ağır etkilenen Güney Asya ülkelerinden biri olan Pakistan’ın Covid-19 krizini Hindistan ile rekabetinde askeri avantaj elde etmek için kullanması ihtimali tartışılmaktadır; Pakistan’ın Çin’i yücelten politik söylemleri bu hedef doğrultusunda Çin’den siyasi ve askeri destek aradığı izlenimini vermektedir.³⁶⁵

³⁶¹ <https://www.theguardian.com/news/2021/apr/28/crime-against-humanity-arundhati-roy-india-covid-catastrophe> (erişim tarihi: 03.05.2021).

³⁶² Siyasi kutuplaşma ve ekonomik eşitsizlikte yaklaşık son on yıldır gözlemlenen bir artış döneminin hemen ardından uluslararası ortamda ortaya çıkan Covid-19 pandemisi, artan eğilimde olan siyasal istikrarsızlığı daha da derinleşen bir sorun haline getirecek potansiyele sahiptir. Öyle ki ana akım partilere ve politikalara olan güvenin azaldığı bir dönemde yaşamsal ve ekonomik sorunları hızla derinleştiren Covid-19 pandemisi, hükümetlerin bu sorunlara yeterince etkili cevap veremediğini düşünen kamuoyunda devlet ve hükümete olan güveni gittikçe zayıflatabilecektir. Bu durum, devletlerin iç egemenliği için büyük bir tehdit oluşturmaktadır. International Institute for Strategic Studies, 2021: 1-10.

³⁶³ Interpeace, 2020: 5.

³⁶⁴ Pandemi ne kadar uzun süre devam ederse devletlere düşen sosyoekonomik maliyetler o kadar artacaktır. Mayıs 2020’de Yemen hükümeti ve Güney Geçiş Konseyi’nin güçleri arasında gerçekleşen çatışmalar gibi birçok bölgede Covid-19 pandemisi sonrası çatışmalarda derinleşme gözlemlenmektedir. <https://studies.aljazeera.net/en/reports/covid-19-lingering-conflict-and-regional-balance-power-yemen> (erişim tarihi: 04.05.2021).

³⁶⁵ Haqqani ve Pande, 2020: 8.

Covid-19 pandemisinin uluslararası güvenlik ve rekabete etkisi bağlamında göze en çok çarpan örneklerden biri ise ABD-Çin rekabetinin pandemi bağlamında geçirdiği değişimdir. Öyle ki ABD-Çin arasındaki ticaret savaşı³⁶⁶, pandemi ile derinleşip farklı bir boyut kazanmıştır. Eski ABD Başkanı Donald Trump Covid-19 salgınının başlangıcında bu küresel felaketi “Çin Virüsü” sonra “Kung Flu” olarak adlandırmış; ardından ABD hükümetinin virüsün Wuhan Viroloji Enstitüsü’nden çıkıp çıkmadığını araştırdığını söyleyip WHO’yu “Çin’in halkla ilişkiler ajansı” gibi davranmakla suçlamıştır. WHO üzerinden ilerleyen Covid-19 tartışması iki ülkenin siyasi ve güvenlik ilişkilerinin hızla kötüleşmesine, ikili ticaret müzakerelerinin ise karmaşıklaşmasına neden olmuştur. Tüm bunlar sonucunda iki devlette de milliyetçi söylemler alevlenmiştir.³⁶⁷ Karşılıklı suçlamaların derecesi Başkan Trump’ın Çin’in dünyayı bilerek enfekte ettiği iddiasına kadar yükselmiştir.³⁶⁸ Nihayetinde ABD-Çin ticaret savaşı, Covid-19 pandemisi ile birlikte daha da derinleşen bir uluslararası güvenlik sorunu haline gelme riskiyle karşı karşıyadır.³⁶⁹

Pandeminin büyük güçlerin çatışma ihtimalini artırdığını savunan görüşler de bulunmaktadır; ABD Pasifik donanmasında Nisan 2020’de yaşanan geniş çaplı Covid-19 enfeksiyonu sonucunda ABD uçak gemisi USS Theodore Roosevelt Guam’a demirlemiş ve ABD pandemisiyle mücadele tartışmaları çerçevesinde iç politika ile meşgul hale gelmiştir. Batı Pasifik’te tansiyonun gittikçe yükseldiği bir dönemi takip eden bu ortamın Çin tarafından Tayvan’ı askeri olarak anakara ile birleşmeye zorlamak için değerlendirilmemesi, kaçırılmış bir jeopolitik fırsat olarak görülmektedir. Pandeminin oluşturduğu buna benzer fırsatların büyük güçler tarafından her an gerçekleştirilmesi olası görülmektedir.³⁷⁰ Öte yandan Trump’ın Covid-19 pandemisini hafife alması³⁷¹ ve pandemi sürecini yönetmedeki başarısızlığının 2020 ABD Başkanlık Seçimleri’ni kaybetmesindeki en büyük sebeplerden biri olduğunu söylemek mümkündür. IZA Çalışma Ekonomisi Enstitüsü’nün uyguladığı karşıolgusal veri analizi³⁷², ABD’de Covid-19 vakalarının %5 kadar daha az olduğu bir senaryoda Donald Trump’ın

³⁶⁶ Eski ABD Başkanı Donald Trump, Çin’in ticari eylemlerini adaletsiz olarak tanımlayıp ülkenin ABD’ye karşı sahip olduğu ticaret fazlasını kınayarak “*America First*” (*Önce Amerika*) adlı yeni bir dış politika gündemi belirlemiş, on yıllardır devam eden liberal ABD ekonomik politikasını korumacılığa yöneltmiştir. 2016 yılında başlayan ve tarafların karşılıklı ticari yaptırım ve tarifeler ile hem birbirlerine hem de uluslararası ticarete zarar verdiği bu rekabet ‘ABD-Çin Ticaret Savaşı’ olarak adlandırılmıştır. Tarafların farklı sektörler üzerinde birbirlerine karşı uyguladıkları tarifeler iki devleti de hem yerel hem ulusal boyutta olumsuz etkilemekle kalmamış, uluslararası ticarete mensup olan tüm devletler bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Boylan vd., 2020: 24-27.

³⁶⁷ Boylan vd., 2020: 26.

³⁶⁸ <https://www.bbc.com/news/world-54253408> (erişim tarihi: 03.05.2021).

³⁶⁹ https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2020/05/FP_20200511_covid_us_china_christensen_v3.pdf (erişim tarihi: 03.05.2021).

³⁷⁰ <https://www.defenseone.com/ideas/2020/06/coronavirus-raising-likelihood-great-power-conflict/165798/> (erişim tarihi: 04.05.2021).

³⁷¹ <https://www.bbc.com/news/world-54253408> (erişim tarihi: 03.05.2021).

³⁷² Baccini vd., 2020: 2.

Arizona, Georgia, Pensilvanya ve Wisconsin eyaletlerini kazanarak tekrar başkan seçildiği sonucunu vermiştir. Uluslararası sistemden sistem içerisindeki en büyük aktörlerin devlet içi süreçlerine kadar her türlü siyasal, ekonomik ve sosyal ortamı derinden etkileyen Covid-19 pandemisi, küresel sağlık konusunun uluslararası politikayı ve güvenliği ne denli ilgilendirebileceğinin yaşayan bir örneğidir. Bu durum, birincil politika-ikincil politika arasında keskin bir ayırım yapılmamasının gerekliliğini gözler önüne sermektedir.

Covid-19 pandemisi ile ilgili kritik önem taşıyan bir diğer nokta ise pandemiler ve çevresel bozulma arasındaki ilişkidir. İklim değişikliğinin temel sebeplerinin birçoğu pandemilerin oluşma riskini de artırmaktadır. Tarımsal faaliyetler için gerçekleştirilen ormansızlaştırma, canlıların yaşam alanı kaybının en büyük sebebidir. Yaşam alanlarını kaybeden türler farklı bölgelere göç etmek zorunda kalmakta, taşıdıkları mikroorganizmaların farklı türlerle paylaşımına ve potansiyel olarak insanlara geçmesine neden olmaktadır. Bu durum patojenlerin normalde ulaşamayacakları organizmalara ulaşarak bir pandeminin oluşmasını tetikleyebilmektedir. Sera gazı salımlarının önemli bir kaynağı olan hayvancılık faaliyetleri de hayvandan insana geçen virüslerin oluşumunu hızlandırabilmektedir.³⁷³

Covid-19 pandemisinin ortaya çıkışından çok önce iklim değişikliğinin, etkileri derinleştikçe salgın hastalıkları artıracığına dair birçok bilimsel çalışma ortaya konulmuştur.³⁷⁴ Örneğin IPCC'nin 2014 tarihli *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability* raporu, iklim değişikliği ile insan sağlığı arasındaki ilişkiyi detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır. Buna göre küresel sıcaklık artışları birçok salgın hastalığın ortaya çıkma sıklığı ve yayılma hızında katlanan artışlara neden olmaktadır. İklim değişikliğinin salgın hastalıklar üzerindeki derinleştirici etkisi hastalıkların yayıldığı toplulukların sosyoekonomik ve demografik yapısı, halk sağlığı altyapısı ve coğrafi kırılganlıkları gibi faktörler ile değişkenlik göstermektedir. Nüfus yoğunluğu yüksek bölgeler ile mevcut sağlık standartları düşük olan topluluklarda iklim değişikliğinin salgın hastalıklar üzerindeki etkisi çok daha şiddetli gözlenmektedir.³⁷⁵ İklim değişikliğinin salgın hastalıkların oluşumuna etki edeceği WHO tarafından da desteklenmektedir. Tarihsel verilerle iklim değişikliği projeksiyonlarını

³⁷³ <https://www.hsph.harvard.edu/c-change/subtopics/coronavirus-and-climate-change/#:~:text=Many%20of%20the%20root%20causes,or%20people%20and%20share%20germs.> (erişim tarihi: 14.05.2021).

³⁷⁴ IPCC, 2012: 1-582; IPCC, 2014d: 709-754; <https://earth.stanford.edu/news/how-does-climate-change-affect-disease#gs.Oscbv7> (erişim tarihi: 14.05.2021); <https://www.cdc.gov/climateandhealth/effects/default.htm> (erişim tarihi: 14.05.2021); <https://www.who.int/globalchange/climate/en/chapter6.pdf> (erişim tarihi: 14.05.2021).

³⁷⁵ IPCC, 2014d: 717-718.

birleştiren WHO, bulaşıcı hastalıkların iletim modellerinde gözlenen değişikliklerin en büyük sebeplerinden birinin iklim değişikliği olduğunu öne sürmektedir.³⁷⁶

Dahası, iklim değişikliğinin Covid-19 pandemisinin oluşum ve yayılma hızını artırdığını öne süren görüşler de bulunmaktadır. Güney Çin'deki Yunnan bölgesi, Myanmar ve Laos üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmaya göre mevcut pandemiye neden olan SARS-CoV-2 virüsünü taşıyan yarasaların sayıca artışlarında iklim değişikliği önemli bir rol oynamaktadır. Son yüzyıl içerisinde söz konusu bölgede ortalama sıcaklık artmış, atmosferdeki karbondioksit miktarının artması bölgenin bitki örtüsünün daha hızlı büyümesine neden olmuştur. Bu durum, virüsü taşıyan yarasaların yaşayıp üremesi için ideal bir habitat oluşturmuştur. Bölgeye son 100 yıl içerisinde 40 yarasalar türü göç etmiş, bu türler bölgeyi yarasalarca taşınan koronavirüsler için bir sıcak nokta haline getirmiştir.³⁷⁷

Covid-19 pandemisinin uluslararası sistemin aktörleri için bir test niteliğinde olduğunu söylemek mümkündür; mevcut pandemi sürecinin kötü yönetilmesi, iklim değişikliği sorununun şiddetlenmesi ile gelecekte ortaya çıkacak yeni ve daha tehlikeli pandemilerin çok daha yıkıcı sonuçlar doğurmasına sebep olabilecektir. Bu durum, çevre krizinin kendisi için de geçerlidir. Dünyanın büyük ölçüde hazırlıksız yakalandığı Covid-19 sürecinin bile ne kadar yetersiz yönetildiği göz önünde bulundurulduğunda³⁷⁸, dünya devletlerinin çok daha yıkıcı olan iklim değişikliği sorunu ile etkili bir mücadele verebilecek kabiliyete henüz sahip olmadığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda çevre krizinin neden bir ikincil politika konusu olmadığını ortaya koymak gerekmektedir.

³⁷⁶ WHO, 2030 ve 2050 yılları arasında yetersiz beslenme, sıtma, ishal ve ısı stresinin iklim değişikliğinden dolayı her yıl 250.000 daha fazla can alacağını tahmin etmektedir. Çoğunlukta gelişmekte olan ülkelerdeki sağlık altyapısı zayıf bölgeler, salgın hastalıklara karşı mücadele ve yayılmayı sınırlamada en etkisiz yanıt verecek bölgeler olacaktır. <https://www.who.int/globalchange/climate/en/chapter6.pdf> (erişim tarihi: 14.05.2021); <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/climate-change-and-health> (erişim tarihi: 15.05.2021).

³⁷⁷ <https://www.fastcompany.com/90601446/the-frightening-link-between-climate-change-and-the-pandemic> (erişim tarihi: 15.05.2021).

³⁷⁸ Dünya Sağlık Örgütü'nün 30 Ocak 2020'de en üst düzey acil durum alarmı olan Uluslararası Öneme Sahip Halk Sağlığı Acil Durumu'nu (*Public Health Emergency of International Concern*) ilanı dünya devletleri tarafından büyük ölçüde göz ardı edilmiş, söz konusu erken alarm başarısız olmuştur. Mart 2020 ortalarında tüm dünyaya yayılan virüs devletleri hazırlıksız yakalamış, Avrupa Birliği ve ABD de dahil olmak üzere tüm devletler büyük bir sosyoekonomik krizle karşı karşıya kalmıştır. Birçok devlet aylarca temel tıbbi ekipman kıtlığı yaşamış, hastaneler kapasitelerinin çok daha üstünde çalışmak zorunda kalmıştır. Cohen ve Rodgers, 2020: 1-7; <https://www.nature.com/articles/d41586-021-00162-4> (erişim tarihi: 15.05.2021); Ranney vd., 2020: e41(1)-e41(3); <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-eu-supplies-exclus-idUSKBN21C1JC> (erişim tarihi: 15.05.2021); <https://apnews.com/article/pandemics-coronavirus-pandemic-2d8758a7bac85cd136248d5ce85533ed> (erişim tarihi: 15.05.2021).

3.1.2. Çevre Krizi Birincil Politikadır: İklim Değişikliği

Birincil politika-ikincil politika konularını keskin bir biçimde ayırmanın yanlışlığı, çevre konusunda çok daha net biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu durumu realizm-çevre ilişkisi ile ilintili birçok çarpıcı nokta ile açıklamak mümkündür. Öyle ki çevre krizi, dünya üzerindeki tüm devletleri sosyal, ekonomik, siyasi, askeri ve devlet içi boyutlarda varoluşsal tehditlerle karşı karşıya bırakmaktadır; bu tehditler, birincil politika olarak sınıflandırılan tüm konuları doğrudan, hatta devlet temelli konvansiyonel bir tehditten çok daha derin ve açık bir şekilde ilgilendirmektedir. Bir devletin bekasını tehlikeye sokan konvansiyonel tehditlerin uluslararası sistemde oldukça nadir olarak ortaya çıkmasına karşılık³⁷⁹ çevre krizi gittikçe büyüyen, askeri önlemlerle dengelenemeyen ve tüm gezegenin biyolojik yaşanabilirliğini tehlikeye sokabilecek bir tehdittir.³⁸⁰ Çevre krizinin tek bir kişi ya da kurumdan kaynaklanan bir sorun olmaması ise tehdidi oluşturan tek ya da birkaç kaynak tespit etmeyi imkansızlaştırmakta, çevresel sorunlarla mücadeleyi koordine etmesi çok zor bir eylem haline getirmektedir.³⁸¹

Dahası, çevresel tehditlerin devlet temelli tehditlere göre çok daha “gerçek” olduğunu öne sürmek mümkündür. Çevresel tehditlerin sürekli artan ve gezegendeki tüm aktörleri etkileyen yıkım gücü deney ve gözlem ile ölçülebilmekteyken –ve bunların birer tehdit olduğu bilimsel bir kesinlik iken-, devletlerin amaçları değiştikçe devlet kaynaklı tehditlerin yeri, zamanı ve yönü de sürekli farklılaşmaktadır. Öyle ki çevre krizi ve iklim değişikliğini ortaya koyan ampirik veriler üzerinde geniş çaplı bir bilimsel konsensüs mevcuttur.³⁸² Öte yandan devlet temelli güç ve tehdit analizlerinin doğru sonuçlar vermesi, aktörlerin sürekli değişen yapısal değiştiricilerinin³⁸³ doğru yorumlanmasına bağlıdır. Bir diğer önemli nokta, çevre krizi ile konvansiyonel tehditlerin etki alanları arasındaki farklılıktır. Nükleer savaş tehdidi dışında kalan tüm konvansiyonel tehditler belirli coğrafi veya siyasi bölgeler üzerinde tehlike oluştururken çevresel tehditler coğrafi veya siyasi sınırlar gözetmek zorunda olmayan, sınıraşan nitelikte sorunlardır. Tüm bunların ışığında çevre krizinin konvansiyonel tehditlere kıyasla realist paradigma için çok daha “gerçek” bir tehdit olduğunu iddia etmek mümkündür.

Çevre krizi realist teori içinde bir birincil politika konusu olarak tanımlanmak için gerekli tüm kriterlere sahiptir; bu durumun anlaşılabilmesi için realizmin temel kuramsal

³⁷⁹ Donnelly: 2008: 155.

³⁸⁰ Burke vd., 2016: 500.

³⁸¹ Gardiner, 2006: 399-400.

³⁸² Anderegg vd., 2009: 12107-12109.

³⁸³ <https://oxfordre.com/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-304#:~:text=Structural%20realism%2C%20or%20neorealism%2C%20is,important%20factor%20in%20international%20relations.&text=Defensive%20realism%20points%20towards%20%E2%80%9Cstructural,explain%20the%20outbreak%20of%20conflict.> (erişim tarihi: 04.01.2021).

varsayımlarının çevre ile bağlantısını incelenmek yeterlidir. Realist teorinin temel varsayımlarından biri, uluslararası sistemin temel aktörü olan devletlerin temel amacının uluslararası anarşik sistem içerisinde hayatta kalmak olduğudur.³⁸⁴ Çevre krizi, dünya üzerindeki tüm devletlerin bekasını tehdit eden sorunları beraberinde getirmektedir. Yalnızca iklim değişikliği sorunu bile uluslararası sistem içindeki birçok aktörü bir devlet olarak hayatta kalmada başarısızlığa uğratabilecek yıkım potansiyeline sahiptir. IPCC'nin raporladığı en muhtemel emisyon senaryosu olan RCP 8,5'in gerçekleşmesi takdirinde Orta ve Güney Amerika, Güney Avrupa, Türkiye, Afrika, Orta Doğu, Güney ve Güneydoğu Asya'da birçok devletin topraklarının büyük bir kısmı yaşanamaz hale gelebilecektir.³⁸⁵

Öte yandan güç dengesi-tehdit dengesi realist dış politika analizinin temelini oluşturan kavramlardır; çevre krizinin küresel iklim üzerinde sebep olduğu değişiklik, güç ve tehdit dengelerini doğrudan değiştirebilecektir. Küresel sıcaklık artışı yaklaşık 4°C seviyesine ulaştığında gerçekleşecek coğrafi ve iklimsel değişim birçok yeni büyük güç yaratma ve mevcut büyük güçleri ciddi miktarda zayıflatma potansiyeline sahiptir. Böyle bir senaryoda geniş ekilebilir / yaşanabilir topraklar ve stratejik ulaşım koridorları üzerinde kontrol elde edebilecek Kanada ve Rusya süper güç statüsünü elde edebilecektir³⁸⁶; günümüz uluslararası sisteminin tek süper gücü olarak kabul edilen ABD ve yükselen güç Çin ise iklim değişikliğinin etkileriyle çok büyük zararlara uğrayarak zayıflayabilecek devletler arasındadır.³⁸⁷ Aynı senaryoda realist paradigmanda tanımlanan uluslararası sistemin yapısı da iklim değişikliğinden ötürü kökten bir değişikliğe uğrama ihtimali ile karşı karşıyadır. “2.2.2. Güç Dengesi – Tehdit Dengesi ve Uluslararası Sistem” başlığında tartışıldığı üzere, bu durum sonucunda birçok yeni sistem senaryosunun oluşacağı öngörülebilir. Kanada ve Rusya'nın bloklar oluşturan süper güçler olduğu iki kutuplu bir sistem, dünya üzerinde geriye kalan son ekilebilir / yaşanabilir topraklarda egemenliği bulunan kutup devletlerinin oluşturduğu çok kutuplu bir sistem ve Hobbes'un insan doğasında değerlendirdiği anarşinin devletlerarası düzeyde yaşandığı kaotik bir sistem, bu senaryolardan birkaçıdır.

³⁸⁴ Waltz, 1979: 88-91; Mearsheimer, 2001: 31; Doyle, 1990: 236; Ersoy, 2014: 163.

³⁸⁵ IPCC, 2014a: 10; <https://www.paragkhanna.com/2016-3-9-the-world-4-degrees-warmer/> (erişim tarihi: 04.03.2021).

³⁸⁶ Hannah vd., 2020: 5; Weersink vd., 2019: ii; https://www.international.gc.ca/world-monde/international_relations-relations_internationales/arctic-arctique/index.aspx?lang=eng (erişim tarihi: 26.03.2021); <https://www.britannica.com/place/Northwest-Passage-trade-route> (erişim tarihi: 26.03.2021); <https://www.thearcticinstitute.org/countries/russia/> (erişim tarihi: 26.03.2021); Lasserre, 2011: 793; Smith ve Stephenson, 2013: E1191.

³⁸⁷ <https://www.paragkhanna.com/2016-3-9-the-world-4-degrees-warmer/> (erişim tarihi: 04.03.2021); Wang ve Zhang, 2011: 78-82; Zhu vd., 2016: 694; Yang vd., 2014: 379-391; Wang vd., 2018: 154-160; Shi vd., 2016: 1-16.

Çevre krizi, neoklasik realizmin odaklandığı devlet içi faktörlerde de belirleyici rol oynayabilmekte, iç politikada düzensizlik ve istikrarsızlığa sebep olabilmektedir. Tarih boyunca çevresel faktörlerin medeniyetler üzerindeki etkisi araştırmalarca tespit edilmiştir.³⁸⁸ Dahası, iklim değişikliğinin 20. yüzyıldan günümüze kadar hissedilen etkileri birçok devlette siyasi istikrarsızlık ve çatışmayı tetiklemektedir.³⁸⁹ Çevre sorunlarının refah ve gelir eşitsizliği üzerinde de önemli etkileri bulunmaktadır. Çevresel faktörlerden ötürü derinleşen sosyoekonomik eşitsizlikler iç karışıklıklarda güdümleyici rol oynamaktadır.³⁹⁰ Dahası, Başlık “3.1.1. Küresel Sağlık Birincil Politikadır: Covid-19 Pandemisi” başlığında birincil politikada ne denli belirleyici bir faktör olduğu açıklanan Covid-19 pandemisi çevresel güvenliği doğrudan ilgilendiren bir çevre sorunudur. Kuruluşundan itibaren her anlamda fazlasıyla realist bir örgüt olan NATO bile uzaydan gelebilecek tehditlere karşı hazırlık yaparken³⁹¹ realizmin doğrudan Dünya gezegeni dahilinde gerçekleşen çevre krizini görmezden gelmesi söz konusu değildir. Şüphesiz ki realizm durağan değildir; çevre krizi ile dönüşmekte olan ulusal güç ve tehdit algısı realizmi de dönüştürmelidir.

Sonuç olarak, hem realist dış politika analizinin tüm yönleriyle gerçek olanı ortaya koyabilmesi hem de realizm-çevre ilişkisinin ampirik ve somut veriler üzerinden realist analize tabi tutulabilmesi için birincil politika-ikincil politika keskin ayrımında değişimin bir zorunluluk olduğunu söylemek mümkündür. Öyle ki, ulusal güvenliği tehdit eden tüm konular -sosyal, ekonomik, çevresel ya da askeri kaynaklı olduğu fark etmeksizin- birincil politika olarak ele alınmalıdır. Bu başlık altında ortaya konulan noktaların yanı sıra önceki başlıklarda açıklanan çevresel tehditlerin yıkıcılık düzeyi, ikincil politika olarak sınıflandırılan birçok konunun varoluşsal tehditler barındıran birincil politika konuları olabildiğini gözler önüne sermektedir. Söz konusu keskin ayrımında değişim, bütün politika konularının birbirleriyle doğrudan bağlantılı öğeler olduğunun benimsenmesi ve her türlü sosyoekonomik ve çevresel konunun birincil politika konusu olabileceği gerçeğinin realist teori içinde gözetilmesi ile gerçekleşebilecektir. Öte yandan realist teorinin, gerek uluslararası siyasette var olan farklı boyutları birlikte ele alması gerekse farklı yaklaşımları ile sağladığı teori-içi esneklik³⁹² sayesinde gerekli değişim potansiyeline sahip olduğunu söylemek mümkündür. Öyle ki gerçekliği olduğu gibi açıklayan bir teori olarak realizm, tehdit ve güç dönüştükçe dönüşmek durumundadır. Bu değişimin ardından realist tehdit algısında doğanın tanımlanış biçimi ise,

³⁸⁸ Yancheva vd., 2007: 74-77; Kuper ve Kröpelin, 2006: 803-807.

³⁸⁹ Sofuoğlu ve Ay, 2020: 14033-14041.

³⁹⁰ Diefenbaugh ve Burke, 2019: 9808.

³⁹¹ <https://www.nato.int/docu/review/articles/2020/03/13/space-natos-latest-frontier/index.html> (28.06.2021); https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_175419.htm (erişim tarihi: 28.06.2021).

³⁹² Kheyrian, 2019: 1-9.

realizm-çevre ilişkisinin doğru tanımlanmasına yönelik kritik önem taşımaktadır. Çalışmanın sıradaki başlığında realist çevresel güvenlikte doğanın nasıl konumlandırılması gerektiği tartışılacak, bu konumlandırmada realizm-etik ilişkisinin yerine değinilecektir.

3.2. Realizm-Çevre İlişkisinde Doğanın Yeri

Çevresel güvenlik içerisinde, çevreyi ve çevre krizinin getirdiği tehditleri farklı açılardan ele alan yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar arasında gelenekselci güvenlik ve yeni güvenlik yaklaşımları, çevreyi insan merkezli (*anthropocentric*)³⁹³ bir yaklaşımla incelemektedir. Çevre sorunlarını ulusal güvenlik, şiddet ve çatışma gibi konularla bağlantılı olması sebebiyle bir güvenlik sorunu olarak inceleme gerekliliğini savunan gelenekselci güvenlik anlayışı, büyük ölçüde devletlerarası kaynak temelli çatışmalara odaklanan bir literatüre sahiptir.³⁹⁴ Bu durumun çevre krizinin oluşturduğu, devlet altı ve yerel düzeyde gerçekleşen diğer sorunları göz ardı ettiğini düşünen yeni güvenlik yaklaşımı ise geleneksel güvenlik anlayışının çevre sorunları ve çatışma arasında kurduğu indirgemeci bağlantıyı eleştirmektedir. Bu bağlamda yeni güvenlik yaklaşımı insan güvenliğine odaklanmakta, farklı toplulukların çevre sorunlarından farklı düzeylerde etkilendiğini öne sürerek bu sorunların siyasi ve coğrafi sınırları aşan yapısına vurgu yapmaktadır.³⁹⁵ Ancak çevresel güvenliğe hem gelenekselci güvenlik hem de yeni güvenlik yaklaşımları insanı doğal döngünün zirvesine yerleştirmekte, doğanın insanlığa hizmet etmek ve onun ihtiyaçlarını karşılamak için var olduğu görüşü çerçevesinde çevreyi incelemektedir.³⁹⁶ Bu yaklaşımların doğanın barındırdıklarını birer ekonomik kaynak olarak görmesi, doğadan yararlanılabilirlik (*exploitability*) çerçevesinde çevre sorunlarının gezegensel boyutta derinleşmesinde büyük rol oynamıştır.³⁹⁷

İnsan merkezli güvenlik yaklaşımlarına bir tepki olarak doğan, doğa merkezli (*ecocentric*)³⁹⁸ ekolojik güvenlik yaklaşımı ise doğadan kâr elde etmenin değil, doğanın korunmasının ön planda olmasının gerekliliğini savunmaktadır.³⁹⁹ Arne Naess'in 1973 yılında ortaya koyduğu derin ekoloji yaklaşımı, ekolojik güvenliğin önemli kuramsal temellerinden biridir. Buna göre insan, doğanın bünyesindeki geniş ekosistemler ağının yalnızca bir parçasıdır. Diğer bir deyişle doğa insan için var olmamakta, insan doğa ile birlikte var olmaktadır. Bu bağlamda derin ekoloji, insanın doğal zenginlik ve çeşitliliği azaltma hakkının

³⁹³ Ünal, 2014: 193.

³⁹⁴ Homer-Dixon, 1991: 76-116; Smith, 2020: 321-324.

³⁹⁵ Ünal, 2014: 195-196; Barnett vd., 2010: 3-27.

³⁹⁶ Burke vd., 2016: 510.

³⁹⁷ Atvur ve Cantürk, 2020: 251.

³⁹⁸ Ünal, 2014: 193.

³⁹⁹ Foster, 2013: 88.

olmadığını, ancak doğa ile uyum içerisinde var olabileceğini öne sürmektedir.⁴⁰⁰ İnsanlığın doğayı kontrol altında tutmaya, onu “yenmeye” çalışma çabası hem kendine hem de doğaya büyük zararlar vermektedir. Bu sebeple, çevre krizini getirdiği gerçek tehditler ile ele alabilmesi için realizmin doğa merkezli bir yaklaşıma sahip olması gereklidir. Bu gerekliliğin detaylıca ele alınması, realizm-çevre ilişkisinin doğru şekilde yeniden kurgulanmasında büyük öneme sahiptir.

Çevre krizinin oluşturduğu varoluşsal tehdidin realist teori tarafından ele alınabileceği bir realizm-çevre ilişkisinin oluşturulmasında doğa kavramının teori içerisinde ne şekilde konumlandırılacağı büyük önem taşımaktadır. Öyle ki, realist paradigmada doğada yıkım yaratan antropojenik faktörlerin tehditleştirilmesi ile doğanın kendisinin bir tehdit unsuru olarak konumlandırılıp düşmanlaştırılmasının oluşturacağı realizm-çevre ilişkileri birbirlerinden tamamen farklı olacaktır. İnsanlığın, ve dolayısıyla uluslararası sistemin varlığını sürdürebilmesi, doğanın mevcut haliyle varlığının devamına bağlıdır. Uluslararası İlişkiler disiplini ve uluslararası ilişkilerin temel aktörü olarak kabul edilen ulus-devlet anlayışı, insanlık ve doğanın kökten ayrı olduğunu varsayan Kartezyen bir yaklaşıma dayandırılmaktadır. Söz konusu anlayışa göre doğa insana çeşitli hizmetler sağlamak için var olmaktadır.⁴⁰¹ Uluslararası İlişkilerin realist teorisi de, çevre kaynaklı sorunları söz konusu insan merkezli bakış açısı ile ele almaktadır. Ancak Antroposen olarak adlandırılan, çevre üzerindeki insan etkisinin önceki dönemlerde hiç gözlemlenmeyen bir düzeyde arttığı günümüz dönemi⁴⁰² büyük bir ontolojik değişimi beraberinde getirmiştir. Buna göre insan aktivitesi ve doğanın birbirlerine varoluşsal düzeyde bağlanarak ayırt edilemez hale geldiği, karmaşık fakat tekil bir “sosyal doğa” oluşmuştur.

Öyle ki küreselleşme de yalnızca ticaret ve kültürel değişim ile limitli olmayan, son derece jeofiziksel bir süreçtir. Küreselleşme sonucu birçok ürünün tüketiminde büyük bir artış meydana gelmiş, öncesinde yerel ürünlerin tüketildiği dünya toplulukları artık yabancı menşeli ürünleri tüketebilir hale gelmiştir. Bu ürünlerin üreten ülkeden tüketen ülkelere dağıtımı için gerekli fosil yakıtların tüketim miktarı küreselleşme ile birlikte tırmanışa geçmiş, bu durum küresel sera gazı salım miktarını gittikçe artırarak iklim değişikliğinin derinleşmesinde doğrudan yol oynamıştır. Aşırılaşan üretim süreçleri sonucu açığa çıkan endüstriyel atıklar okyanuslara boşaltılmakta ve deniz ekosistemleri üzerinde gittikçe şiddetlenen hasarlara sebep olmaktadır. Plastik gibi doğa tarafından parçalanamayan atıkların üretimindeki artış, toprak ve su kirliliği sorunlarını derinleştirmektedir. Antroposen dönemi teknolojilerin ürünü olan yapay

⁴⁰⁰ <https://www.all-creatures.org/articles/env-theeight.html> (erişim tarihi: 17.05.2021); Wall, 2013: 60.

⁴⁰¹ Burke vd., 2016: 510.

⁴⁰² Crutzen, 2002: 1-5; <https://www.merriam-webster.com/dictionary/Anthropocene> (erişim tarihi: 05.05.2021).

maddeler ise, ormansızlaştırma ve endüstriyel tarım faaliyetleri ile gezegenin en verimli topraklarına karışmaktadır. Bütün dünyada yaygınlaşan endüstriyel tarımda kullanılan kimyasallar birçok zararlı ot ve bilginin oluşumuna neden olmakta, kimyasal atıklar birçok bitki türünün genetik yapısına müdahale etmektedir. Karmaşık ulaşım güzergahlarının inşası için dağlar delinmekte, yeni binalara yer açabilmek için geniş topraklar istila edilmektedir. Küreselleşmenin temelini oluşturan çok uluslu şirketler arasındaki kara dayalı rekabet ise tüm bu süreçlerin çevreye verdiği zararı artırmaktadır. Dolayısıyla biyosferin insan eliyle dönüştürülme süreci, küreselleşme ile katlanarak hızlanmıştır.⁴⁰³ Dalby'nin de ortaya koyduğu gibi, uluslararası ilişkilerin bağlamını determinist bir yaklaşımla açıklayan realist varsayımlar sürdürülebilirliğini kaybetmiştir; jeopolitiğin “jeo”sunun, yani dünyanın insan faaliyetleri sonucunda değiştirilme ölçeği, bu durumu açıkça doğrulamaktadır. İklim değişikliği önümüzdeki on yıllar içerisinde hızlandıkça meydana gelecek kaçınılmaz jeolojik bozulmalara devlet elitlerinin nasıl yanıt vereceği konusu önem kazanacaktır.⁴⁰⁴ Tam da bu sebepten ötürü realist teori içerisinde doğanın nasıl konumlandırılacağı hayati önem taşımaktadır. Doğanın “kaynaklarından yararlanan bir hizmet” konumuna dönüştürüldüğü Antroposen'deki çevresel yıkım ve tehditler göz önünde bulundurulduğunda, çevre krizinin oluşturduğu tehditten yola çıkarak doğanın realist teori içerisinde düşmanlaştırılmasının yol açabileceği sonuçlar mevcut yıkımı daha da derinleştirebilecektir.

Vietnam Savaşı sırasında ABD'nin Vietkong gerillalarının saklandığı gerekçesiyle napalm bombaları kullanarak tropikal ormanları yakması, doğanın düşmanlaştırılmasına yakın tarihten verilebilecek örneklerden biridir. ABD hava kuvvetleri 10 yıllık süreçte 17. Paralelin altında ve Mekong Deltası'nda 18,2 milyon km² kadar bir araziye hedef alarak geniş ormanlık ve bataklık ekosistemleri yok etmiştir. Bir savaş stratejisi olarak gerçekleştirilen bu saldırı hem bölge ekosistemi hem de yerel halk üzerinde, etkileri günümüzde hâlâ hissedilen –ve bazıları geri döndürülemez- yıkıcı etkilere sebep olmuştur.⁴⁰⁵ 1937-1945 İkinci Çin-Japon Savaşı

⁴⁰³ Burke vd., 2016: 510-511; <https://www.environment.co.za/environmental-issues/globalization-and-its-impact-on-the-environment.html#:~:text=Globalization%20has%20had%20far%20reaching%20effects%20on%20our%20lifestyles.&text=Activists%20have%20pointed%20out%20that,puts%20stress%20on%20the%20environment.> (erişim tarihi: 16.05.2021).

⁴⁰⁴ Dalby, 2013: 33-47.

⁴⁰⁵ ABD ordusunun Vietnam Savaşı'nda kullandığı iki önemli kimyasal silah bulunmaktadır. Bunlardan birincisi olan “Agent Orange” adındaki herbisit Ranch Hand Operasyonu'nda kullanılmış; bunun sonucunda Vietkong gerillalarının saklandığı bitkiler ve besin arzını sağlayan tarımsal ürünler yok edilmiştir. İkinci kimyasal silah olan Napalm bombaları ise çok geniş arazileri küle çevirmiştir. ABD'nin tasarladığı, bir nevi savaş traktörleri olan “Roma pullukları” ise geniş arazilerde erozyona sebep olmuş, sayısız bitki ve hayvan öldürmüştür. Savaşta kullanılan bombalar sonucunda Vietnam topraklarında 30 milyondan fazla krater oluşmuştur. Tüm bunların sonucunda bölgede 28 nehir havzasında geniş çaplı erozyon meydana gelmiş, taşkınlar artmıştır. Bu bölgelerde yaşayan birçok topluluk Agent Orange sebebiyle besin kaynaklarını kaybetmiş ve fakirleşmiştir; 10 yıldan fazla süren ABD kimyasal saldırıları sonucunda 2,1 ila 4,8 milyon Vietnamlı Agent Orange herbisitine maruz kalmıştır.

esnasında Çin yetkililerinin Sarı Irmak'taki bir daykı dinamit ile patlatarak binlerce Japon askeri ile birlikte Çinli sivilleri ve milyonlarca kilometrekarelik araziye sular altında bırakması, doğanın düşmanlaştırılmasının sonuçlarına dair bir diğer örnektir.⁴⁰⁶ Bu örnekler ışığında anlaşılmaktadır ki çevrenin belirli stratejik amaçlar uğruna düşmanlaştırılması beraberinde büyük riskleri getirebilmekte, var olan çevresel sorunları daha da derinleştirebilmektedir. Dahası, çevre krizinin doğanın yarattığı bir olgu değil, insan kaynaklı süreçlerin doğal süreçler üzerinde uyguladığı baskı sonucunda ortaya çıkan bir tehlike olduğu vurgusunun realist teori içerisindeki yeri büyük önem taşımaktadır. Realist teorinin çevre krizine karşı etkili mekanizmalara sahip olması ve çevresel tehditlerin uluslararası politikadaki yerini doğru şekilde açıklayabilmesi için gereken teori-içi değişimde bu ayrımın iyi yapılması çok önemlidir; neyin tehditleştirildiği sorusunun cevabı, realizm-çevre ilişkisinin yöneliminde belirleyici bir unsur olacaktır.

İklim göçü kavramının realist paradigmada bir ulusal güvenlik konusu olarak resmedilip askeri güçle önüne geçilmesi gereken tehditler olarak tanımlanması sorunu ise doğanın realist teoride neden doğru konumlandırılması gerektiğine cevap niteliğinde, önemli bir örnektir.⁴⁰⁷ İklim göçlerine sebep olan sorunlarla mücadele etmek yerine mültecilerin ve yerinden edilen toplulukların düşmanlaştırılması, orta ve uzun vadede büyük sosyopolitik sorunları beraberinde getirebildiği gibi devletlerin ulusal güvenliğine beklenmedik açılardan zarar verebilmektedir. Hindistan-Bangladeş sınır gerginliği, bu duruma verilebilecek örneklerden biridir. Ulusal güvenlik ve terörle mücadele söylemleri etrafında şekillenen Hindistan sınır politikaları sonucunda Hindistan-Bangladeş sınırı güvenlikleştirilmiş⁴⁰⁸, Hindistan tarafından sınıra duvar örülmeye başlanmıştır.⁴⁰⁹ 1986 yılından itibaren inşa edilmeye başlanan bu duvar Hindistan

1975 yılına kadar 730.000 ila 1 milyon insan yerinden edilmiş, 1975-1985 yılları arasında 300.000 insan Tayland'a kaçmak zorunda kalmıştır. Kaplanlar, filler, ayılar ve leoparlar olmak üzere bölgedeki birçok nadir türün yaşam döngüleri bozulmuş, birçoğunun yaşam alanı geri döndürülemeyecek düzeyde yok edilmiştir. Tüm bunlar, doğanın düşmanlaştırılmasının insan güvenliğinin ötesinde tehlikeli ekolojik sonuçlar doğurabileceğini göstermektedir. <https://phys.org/news/2017-10-chemical-warfare-vietnam-unleashed-disaster.html> (erişim tarihi: 15.05.2021); <https://environmentalmigration.iom.int/blogs/environmental-and-migratory-consequences-vietnam-war> (erişim tarihi: 15.05.2021).

⁴⁰⁶ <https://www.treehugger.com/the-effects-of-war-on-environment-1708787> (erişim tarihi: 15.05.2021).

⁴⁰⁷ Dalby, 2013: 43.

⁴⁰⁸ Güvenlik çalışmalarının kuramsal literatüründe önemli bir yer edinen “güvenlikleştirme” kavramı, güvenlik çalışmalarına Kopenhag Okulu tarafından getirilen bir yaklaşımdır. Kopenhag Okulu güvenliği askeri, ekonomik, siyasi, toplumsal ve çevresel olmak üzere beş sektöre ayırmanın yanı sıra güvenliğin analiz düzeyini de birey, yurtiçi gruplar, ulusal, bölgesel, uluslararası düzeylere genişletmiştir. Okul, başta güvenliğe yönelik bir tehdit olarak algılanmayan her türlü konunun “güvenlikleştirme” süreci ile varoluşsal boyutta bir tehlide dönüştürülerek devletlere bu konuya yönelik hareket serbestisi sağlama amacıyla kullanılabilir. Diğer bir deyişle toplumsal, çevresel ya da siyaset dışı herhangi bir sorun önce siyasileştirilip ardından güvenlikleştirilerek bir ulusal güvenlik sorunu haline getirilebilmektedir. Bu sürecin tamamlanması, söz konusu soruna karşı devletlerce olağanüstü ve acil önlemler ya da müdahaleler gerçekleştirilmesinin meşru gösterilmesine olanak tanımaktadır. Buzan vd., 1998: 23-26; Çıtak ve Kiraz, 2020: 23-24; Miş, 2011: 348.

⁴⁰⁹ Jones, 2009: 290-304.

Hükümeti'ne göre Bangladeş'ten gelen yasa dışı göç ve sınır ötesi suç aktivitelerinin gerçekleşmesini önlemeyi amaçlamaktadır.⁴¹⁰ Bangladeş'in dışarıya verdiği göçe neden olan büyük faktörlerden biri ise iklim değişikliğidir. Bangladeş sahip olduğu düşük rakım ve yüksek nüfus yoğunluğu nedeniyle deniz seviyesindeki yükselme, fırtınalar, siklonlar, kuraklık, erozyon ve sel baskınlarına karşı fazlasıyla savunmasızdır. 2050 yılına kadar iklim değişikliği kaynaklı sebeplerden ötürü her yedi Bangladeşliden birinin yerinden edilmesi beklenmektedir; bu oran 2050 yılına kadar 23 milyon Bangladeşli iklim mültecisinin oluşacağı anlamına gelmektedir.⁴¹¹ Küresel sera gazı salımında üçüncü sırada olan Hindistan'ın⁴¹² Bangladeş'in yaşayacağı yaşam alanı kaybında en büyük rolü oynayan aktörlerden biri olduğu unutulmamalıdır. Bu bağlamda Hindistan ve küresel sera gazı salımında yüksek paya sahip diğer devletlerin, iklim kırılganlığı yüksek olan komşu devletler ile sınırlarına duvarlar örmek ve iklim mültecilerini askeri güç ile topraklarından uzak tutmak gibi aldığı geçici önlemler sorunu çözmekte etkili olamamaktadır. Bu devletlerin iklim değişikliğini azaltmada ve uyum politikalarını yaygınlaştırmada sorumluluk üstlenmeleri iklim göçü sorununu çözmek için atılabilecek rasyonel bir adım olabilecektir. Diğer bir deyişle doğanın düşmanlaştırılması yerine deniz seviyesini yükselten antropojenik aktivitelerin düşmanlaştırılması hem Bangladeş'in gelecekte yüzleşebileceği varoluşsal krizin etkilerini hafifletebilecek hem de Hindistan'ın askeri önlemler alma ihtiyacı hissettiği iklim mültecileri sayıca çok daha azalacak, bir tehdit unsuru olmaktan çıkabilecektir.

Dahası, Hindistan da iklim değişikliği ve yükselen deniz seviyesi sebebiyle ciddi tehdit altındaki devletlerden biridir. Sadece yükselen deniz seviyesi sonucunda 2050 yılına kadar 36 milyon Hindistan vatandaşının evlerini ve geçim kaynaklarını kaybedeceği beklenmektedir. Mumbai, Kalküta, Gucarat kıyıları, Odisha, Koçi ve Chennai deniz seviyesindeki yükselmeden en ağır etkilenecek bölgeler arasındadır.⁴¹³ Hindistan'ın en büyük şehri olan Mumbai'nin doğrudan risk altında olması hem çevre krizinin Hindistan için ne denli büyük bir ulusal güvenlik sorunu olduğunu gözler önüne sermekte hem de iklim politikalarının Hindistan iç ve dış politikasındaki öncelik sırasının yüksekliğini vurgulamaktadır.

⁴¹⁰ Datta, 2018: 1-19.

⁴¹¹ 21. yüzyılın sonuna kadar Bangladeş topraklarının %19 kadarının sular altında kalacağı beklentisi göz önüne alındığında, 2100 yılına kadar Bangladeşli iklim mültecisi sayısının hızla yükleyeceğini öngörmek yanlış olmayacaktır. Kulp ve Strauss, 2019: 2-4; <https://ejfoundation.org/reports/climate-displacement-in-bangladesh#:~:text=Climate%20Change%20in%20Bangladesh,exceptionally%20vulnerable%20to%20climate%20change.&text=It%20has%20been%20estimated%20that,of%20sea%20level%20rise%20alone>. (erişim tarihi: 06.05.2021).

⁴¹² <https://www.ucsusa.org/resources/each-countrys-share-co2-emissions> (erişim tarihi: 09.03.2021).

⁴¹³ <https://timesofindia.indiatimes.com/india/rising-sea-may-put-36-million-indians-at-risk-by-2050/articleshow/71834444.cms> (erişim tarihi: 06.05.2021).

Diğer taraftan Hindistan'ın Hindistan-Bangladeş sınırına duvar örme politikası, önemli bir iç güvenlik sorununu da beraberinde getirmiştir. Sınır bölgelerinde yaşayan birçok Hint aile iki devlet arasındaki gerçek sınır ile inşa edilen duvar arasındaki coğrafi alanda sıkışıp kalmıştır. Bu alandaki aileler, inşa edilen duvar sebebiyle oldukça kısıtlı ve yoksun bir hayat yaşamaya mahkum edilmiştir. Böylece Hindistan'ın dış politikada bir ulusal güvenlik sorunu haline getirdiği Bangladeşli mültecilere karşı savunmacı politikalar uygulaması, birçok Hindistan vatandaşının yaşam standardını kötüleştirerek bir iç politika sorunu oluşturmuştur.⁴¹⁴

Hindistan-Bangladeş sınır gerginliği göstermektedir ki, iklim mültecilerinin düşmanlaştırılması ile doğanın düşmanlaştırılması arasında paralel bir ilişki bulunmaktadır. İklim mültecileri örneğinde olduğu gibi sorunun temelinde yer alan nedenlere değil etkilere odaklanılması gibi, doğanın da mücadele edilecek ve kontrol edilecek bir olgu olarak değerlendirilmesi çevresel sorunları çözmeye değil derinleştirmeye neden olacaktır. Çevre krizinin derinleşmesi, çevresel sorunların farklı tüm boyutlarının derinleşmesi anlamına gelmektedir. Realizmin doğayı düşmanlaştırması hem devlet için hem de sistem için daha büyük zararlar doğurabilecek, nihayetinde tüm devletlerin egemen olarak varoluşunu tehdit eden çevre krizi ile mücadelede realist çözüm önerilerinin önüne geçen büyük bir engel teşkil edebilecektir. Bu sebeple doğanın realist teori içerisinde doğru konumlandırılması, realizm-çevre ilişkisinde merkezi öneme sahiptir. Bunu yaparken doğa merkezli (*ecocentric*) bir yaklaşımın benimsenmesi son derece yararlı olabilecektir.

Doğanın realist teori içerisinde tanımlanmasında önemli bir etkenin realizm-etik ilişkisi olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü doğa ve çevresel sorunlar ile etik arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Gardiner bu derin ilişkiye dikkat çekerken iklim değişikliğini “mükemmel / tam bir ahlaki fırtına”⁴¹⁵ olarak tanımlamıştır. Öyle ki, Gardiner'a göre iklim değişikliği, onunla mücadelede etik eylemin önündeki birbirini pekiştirici üç büyük zorluğu –ya da fırtınayı- bir araya getirmektedir. Birincisi, iklim değişikliğinin küresel bir fırtına olduğudur. Yerkürenin yüzeyinde herhangi bir noktadan salınan sera gazları atmosferin üst katmanlarına ulaşarak tüm dünyada iklimi etkileyen bir rol oynamaktadır. Dahası, iklim değişikliği tek bir kişi ya da kurumdan kaynaklanan bir sorun değildir. İklim değişikliği sorununun derinleşmesinde birçok kişi ve kurum rol oynamakta, bunların tek çatı altında faaliyet göstermemesi de insanlığın bu soruna yanıt vermesini zorlaştırmaktadır. Tek dünya devleti bir yana, etkili bir küresel yönetim sisteminden bile yoksun olan gezegende küresel iklim değişikliğiyle mücadelenin koordinasyonu oldukça zordur. İklim değişikliği sorununda rol

⁴¹⁴ Datta, 2018: 1-19.

⁴¹⁵ Gardiner, 2006: 398.

oyunayan aktörler, bu bağlamda bir tür “mahkumun ikilemi” içerisinde. ⁴¹⁶ Bu durum, realist paradigmanda tanımlanan güvenlik ikilemine benzerlik göstermektedir. ⁴¹⁷

Ancak devletlerin kısa vadeli görelî çıkarlarını bir kenara bırakarak çevre krizini bir birincil politika konusu olarak tanımlaması ve bu doğrultuda gerekli çevre politikalarını uygulaması için realist paradigmanın ortaya koyduğu önemli bir varsayım bulunmaktadır: devletlerin rasyonelliği. Realizme göre devletler rasyonel aktörlerdir; etraflarını çevreleyen dış ortamın farkındadırlar, hayatta kalabilmek için stratejik düşünmektedirler, diğer devletlerin davranışlarının kendi hayatta kalma stratejilerini nasıl etkileyeceğini gözeterek hareket edebilmektedirler. ⁴¹⁸ Bu bağlamda devletlerin çevre krizinin bir beka sorunu olduğunun farkına vararak çevresel tehditlere karşı hayatta kalmaya yönelik davranış sergileyebilmesi realist paradigmanda mümkündür. Dahası mevcut küresel sera gazı salımında en büyük paya sahip devletler, çevre krizinin derinleşmesinde de en büyük rolü oynayan devletlerdir. Bu devletlerin diğer devletlerden doğan dış tehditleri algılayabildikleri kadar kendi eylemlerinden doğan tehditleri de algılayabileceği söylenebilir. Devletlerin çevresel tehditlere karşı rasyonel eylemlerde bulunabileceğini kanıtlayan en büyük örneklerden biri, 1959 yılında ABD ve SSCB’nin Antarktika Antlaşması üzerinde uzlaşabilmesidir. Soğuk Savaş’ın Doğu Bloğu ve Batı Bloğu arasındaki siyasi ve askeri gerginliğin en yüksek olduğu dönemlerinden birinde bu iki devlet “Antarktik bölgenin her türlü stratejik, siyasi, ekonomik ve askeri girişimden arındırılması” üzerine bir anlaşmaya varabilmiştir. Bu durum, devletlerin beka sorunu oluşturabilecek çevresel tehditleri öngörerek ortak fedakarlıklara girişebileceğini örneklemekte ve realist paradigmanın rasyonel aktör varsayımını doğrulamaktadır. ⁴¹⁹ Günümüzde büyük birer karbon aktörü olan ABD ve Rusya’nın arasındaki siyasi ve askeri gerginlik sürse de Soğuk Savaş yıllarına oranla daha düşük düzeydedir ve çevre krizinin yıkıcı etkileri çok daha belirgin hale gelmiştir. Bu bağlamda uluslararası sistemin rasyonel aktörleri olan devletlerin çevre krizinin yarattığı toptan yıkım tehdidine karşı mücadelede etkin politikalar üzerinde uzlaşabilmesi gittikçe kolaylaşabilecektir.

⁴¹⁶ Bir üst otoriteden yoksun ve birbirinden bağımsız hareket edebilen birçok aktörün, -diğer aktörlerin de çevre krizini derinleştiren aktivitelerini sonlandıracağını umarak- kirlenici faaliyetlerini sonlandırmaya karar vermesi kolektif olarak rasyoneldir; fakat bu aktörlerin -diğer aktörlerin hangi eylemi gerçekleştireceğini önemsemeksizin-kirlenici faaliyetlere devam etmeyi seçmesi de bireysel olarak rasyoneldir. Böylece aynı otorite altında ya da ortak bir bilinçle hareket etmeyen kişi ve kurumlar, bir tür “mahkum ikilemine” hapsedilmiş durumdadırlar. Gardiner aktörlerin bu ikilem doğrultusunda insanlığın ortak kaynaklarına verdiği zararı standart bir “ortak varlıkların trajedisi” (tragedy of the commons) olarak tanımlamaktadır. Gardiner, 2006: 399-400.

⁴¹⁷ Öyle ki bir tarafta kişi ve kurumların sera gazı salımlarından elde edecekleri enerjinin oluşturduğu kısa vadeli çıkar, diğer tarafta ise diğer devletlerin de aynı eylemi yapacağına güvenerek küresel etiğe uygun olan sera gazı salımını durdurma kararı bulunmaktadır.

⁴¹⁸ Mearsheimer, 2001: 31.

⁴¹⁹ Atvur, 2017: 101.

İklim değışikliği sorununun küreselliği, sera gazı salımını sürdürme kararını alarak insanlığın ortak yaşam alanına zarar veren her aktörün aynı zamanda küresel toplumun her bireyini etkileyen bir etik ihlalde bulunması anlamına gelmektedir. İklim değışikliği ile mücadelede etik eylemin önündeki ikinci büyük zorluk, sorunun nesiller arası bir fırtına oluşudur. Antropojenik iklim değışikliği gecikmeli ilerleyen, uzun yıllar içerisinde derinleşen bir sorundur; sera gazlarının oluşturduğu, deniz seviyesinin yükselmesi gibi etkilerin hissedilmesi uzun zaman almaktadır. Ayrıca iklim değışikliğinde en büyük rolü oynayan sera gazlarından biri karbondioksittir; karbondioksit molekülleri atmosferin üst katmanında 5 ila 200 yıl kadar kalabilmektedir. Küresel ısınma, geçmişten günümüze katlanarak ilerleyen bir sorundur⁴²⁰; geçmişte gerçekleştirilen sera gazı salımları günümüzde yaşanan küresel ısınmadan sorumlu iken, günümüzdeki salımlar da gelecekte derinleşecek küresel ısınmadan sorumludur. Bu durum, mevcut neslin iklim eylemlerinin sonraki nesilleri doğrudan etkilemesine neden olmaktadır. Dolayısıyla insanlığın henüz doğmamış sayısız neslinin yaşam koşullarında doğrudan belirleyici konumdaki karbon aktörleri⁴²¹ büyük bir etik sorumluluk altındadır. Gardiner'ın tanımladığı üçüncü büyük sorun ise teorik bir fırtınadır. En etkili teoriler bile iklim değışikliği gibi uzun vadeli etik etkileri olan sorunları çözümlenmekte büyük zorluklarla karşılaşmaktadır.⁴²² Çevre ile etik arasındaki bu karmaşık bağ, insan ve doğa arasındaki etkileşimin etik boyutunu inceleyen çevre etiği araştırma alanının da doğmasına neden olmuştur.⁴²³ Çevre etiğinin realist teoriye sunabileceği katkıların anlaşılabilmesi için ise realizm-etik ilişkisinin yapısının incelenmesi gerekmektedir.

Realizmin önde gelen isimlerinin retoriğinde “etiğin topluluktan topluluğa değışen, görelî bir kavram olduğu ve uluslararası politikada, devletlerin eylemlerinde –realist siyasal etik dışında- etiğin yerinin olmadığı”⁴²⁴ görüşü büyük ölçüde hakimdir. Ancak birçok uluslararası mesele doğru ve yanlığın ne olduğuyla ilgili gerçek sorular içermektedir. Örneğin çağdaş uluslararası ilişkiler içerisinde saldırgan savaşa izin verilmemesine yönelik yaygın bir fikir birliği vardır ve soykırım konusu karşısında uluslararası kaygı ve eylem meşru

⁴²⁰ Gardiner, 2006: 402-403.

⁴²¹ Küresel sera gazı salımlarında en büyük payı oluşturan kurum, devlet ve şirketler.

⁴²² İklim değışikliğinin sonuçlarındaki bilimsel uzlaşya rağmen kesin etkileri üzerindeki belirsizlik, nesiller arası eşitlik, çevre krizinin farklı topluluklar üzerindeki değışken etkileri, biyosfer ve doğa gibi etik sorunlar, birçok teorinin çözüm önerisi oluşturmada zorlandığı konulardır. Gardiner, 2006: 407.

⁴²³ <https://iep.utm.edu/envi-eth/#:~:text=The%20field%20of%20environmental%20ethics,relationship%20with%20the%20natural%20environment.&text=The%20job%20of%20environmental%20ethics,the%20face%20of%20such%20concerns.> (erişim tarihi: 16.05.2021); <https://www.conserve-energy-future.com/environmental-ethics.php#:~:text=Environmental%20ethics%20are%20a%20key,between%20humans%20and%20the%20earth.&text=Environmental%20ethics%20builds%20on%20scientific,making%20into%20conversation%20with%20science.> (erişim tarihi: 06.05.2021).

⁴²⁴ Kennan, 1954: 48; Carr, 2016: 135-155; Rossi ve Sleat, 2014: 691; Morgenthau, 1997: 5-13.

hale gelmiştir.⁴²⁵ Öte yandan realizm, uluslararası politikada etiğe uygun davranışı engelleyen en önemli etmenlerden birinin anarşi olduğunu öne sürmektedir. Fakat Donnelly'nin de hatırlattığı üzere bütün ulusal çıkar ve hedeflerin –diğer bir deyişle devletlerin uluslararası ortamdaki her hamlesinin- anarşiye karşı bir duruş içerdiğini unutmamak gerekmektedir. Anarşik uluslararası sistemde etik, askeri, siyasi ve ekonomik hedeflerin elde edilmesinin zorluğu, bu hedefler için çaba gösterilmeyeceği anlamına gelmemektedir.⁴²⁶

Dahası, etik konusu ile bağlantılı sorunlar devlet yetkililerinin karar alma süreçlerini doğrudan etkileyebildiği gibi ulusal güvenlik tehditleri ile önemli bağlantılar taşıyabilmektedir.⁴²⁷ Etik ile doğrudan bağlantılı olan ve realizmin ikincil politika olarak ele aldığı çevre konusu⁴²⁸, bu duruma güçlü bir örnek konumundadır. Çünkü çevre krizi konusu ampirik veriler, etik ve realist ulusal güvenlik algısının tam olarak kesiştiği bir noktayı teşkil etmektedir. Diğer bir deyişle çevre krizi, devlet kaynaklı konvansiyonel tehditlere kıyasla realist hayatta kalma hedefinin sürdürülebilirliğini daha kesin biçimde tehlikeye sokmaktadır. Öyle ki çevre krizinin günümüzde yarattığı ve gelecekte yaratacağı tehditler deney ve gözleme dayanan bilimsel verilerle açıklanmaktadır; çevresel tehditler dünya üzerindeki tüm birey ve toplulukların temel ihtiyaç ve özgürlüklerini doğrudan tehdit etmekte, yaşam koşullarını kötüleştirmekte ya da doğrudan can almaktadır; iklim değişikliği başta olmak üzere çevre sorunları uluslararası sistemdeki bütün devletlerin bekasını tehlikeye sokmaktadır. Dahası, çevre krizi Soğuk Savaş sürecinde yaşanan nükleer savaş tehdidinden bu yana mutlak küresel yıkım riskini uluslararası sisteme somut olarak getiren tek tehdittir. Bu durum, hayatta kalmaya yönelik konvansiyonel tehditleri önceleyen realist paradigmada çevrenin birincil politika konusu olarak ele alınmamasının yanlışlığını ortaya koymaktadır.

Realist etik anlayışına göre siyasal etik, bireysel etikten farklı olarak ulusun çıkarlarını gözetken eylemleri meşru kılmaktadır. Hobbes'un da açıkladığı üzere birincil önceliği devletin ve barındırdığı vatandaşların güvenliğini sağlamak olan bu realist siyasal etik anlayışı, bu önceliğin sağlanması için gereken her şeyin yapılmasını savunmaktadır.⁴²⁹ Bu durum, çevre krizinin getirdiği varoluşsal tehditlerin henüz belirginleşmediği geçmişte ulusal çıkar için çevrenin tahrip edilmesi gibi amaç-sonuç ilişkilerini realist paradigmada meşru kılmıştır. Fakat

⁴²⁵ Donnelly, 2008: 151.

⁴²⁶ Donnelly, 2008: 154.

⁴²⁷ Uluslararası insani müdahaleler, askeri müdahale de gerektirebildikleri için etik kaynaklı birincil politika tehditlerine önemli örnekler teşkil etmektedir. <https://www.britannica.com/topic/humanitarian-intervention> (erişim tarihi: 19.05.2021).

⁴²⁸ <https://www.conserve-energy-future.com/environmental-ethics.php#:~:text=Environmental%20ethics%20are%20a%20key,between%20humans%20and%20the%20earth.&text=Environmental%20ethics%20builds%20on%20scientific,making%20into%20conversation%20with%20science.> (erişim tarihi: 06.05.2021).

⁴²⁹ Hobbes, 2007: 133-138; Douglass, 2016: 6-7.

artık çevrenin yıkımı aynı zamanda devletlerin de yıkımı anlamına gelmektedir; bu yüzden günümüzde realizmin siyasal etik anlayışının çevre etiği ile paralel işlemesi gerektiğini öne sürmek mümkündür. Bu bağlamda siyasal etiğin çevre etiği ile uyumlaştırılması, realist paradigmanın çevre krizini birincil politika konusu olarak görmesi için önemli bir katkı olabilecektir.

Çevre etiği realist teorinin çevre krizine karşı aktör bazlı ve sistemik çözümler sunmasında önemli bir fırsat olabilecektir. Uluslararası sistem düzeyinde gerçekleştirilen realist çözümlerle çevre etiğinin küreselliği uyum içerisindedir. Gezegenin insan yaşamına elverişli yapısının korunmasında çevre etiğinin önemi, realist paradigmanın devletleri hayatta kalabilmek için varoluşsal tehdidi ortadan kaldırmaya teşviki ile örtüşmektedir. Etik ve ulusal güvenliğin iklim değişikliği sorununda kesişmesi, realizmin iklim değişikliğini çözümlerken doğayı düşmanlaştırmamasına olanak tanıyabilecektir. İklim değişikliğinin mevcut etkilerini ortaya koyan ve gelecekteki etkilerini öngören bilimsel çalışmalar ise, çevre etiğini ulusal çıkar ve beka için seferber edebilen bir realist yaklaşıma ampirik bir yol haritası sağlayabilecektir.⁴³⁰ Tüm bunlar, ilerleyen bir teori olarak realizmin Uluslararası İlişkiler disiplinindeki önemli yerini korumasında faydalı olabilecektir.

3.3. İlerleyen Realist Literatürde Bir Değişim Önerisi: Gezegenel Realizm

İnsan kaynaklı aktiviteler sonucunda felaket düzeyinde çevresel değişikliklerle tanımlanan mevcut jeolojik dönem olan Antroposen, zamanın sonunu getirebilecek tehdiye ortak bir yönelim çerçevesinde oluşan birtakım uluslararası siyasi düşünceleri de beraberinde getirmiştir. Çalışmasında bu siyasi düşünceleri üç ana yaklaşım çerçevesinde inceleyen Rothe, söz konusu üç yaklaşımın da Hristiyan eskatolojisindeki⁴³¹ sembol, ikon ve hikayelerin Antroposen söylemlerinde ve gezegen siyaseti projelerinde yeniden ifade edilerek kullanıldığını belirtmektedir.⁴³² Bu yaklaşımlardan ilki olan *eko-katastrofizim* (*eco-*

⁴³⁰ Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO) 2017 yılında kabul ettiği "İklim Değişikliğine İlişkin Etik İlkeler Bildirgesi" (Declaration of Ethical Principles in relation to Climate Change), iklim değişikliği sorununun çözümlenmesinde etik ve ampirik verinin birleştirilmesine yönelik örnek olarak verilebilecek bir girişimdir. UNESCO, bu bildirme ile altı etik ilke belirlemiştir. Bunlar zararın önlenmesi, ihtiyatlı yaklaşım, eşitlik ve adalet, sürdürülebilir kalkınma, dayanışma, karar vermede bilimsel bilgi ve bütünlük şeklindedir. Benzer bir yaklaşımın realist teori içerisinde uygulanması, realizm-etik ilişkisinin iklim değişikliği çerçevesinde kuvvetlendirilmesi için faydalı olabilecektir. <https://en.unesco.org/news/ethical-principles-climate-change> (erişim tarihi: 16.05.2021).

⁴³¹ Dünyanın ya da insanlığın sonunu getirecek olaylarla ilgilenen teoloji dalı "eskatoloji" (*eschatology*) olarak adlandırılmaktadır. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/eschatology> (erişim tarihi: 08.05.2021).

⁴³² Dahası, Rothe'a göre günümüzde Antroposen üzerinde çalışan Uluslararası İlişkiler literatürü Hristiyan eskatolojisine dayanan kökenlerini benimsemediği takdirde başlangıçta üstesinden gelmeye çalıştığı insan ve Batı merkezli dünya görüşünü tam olarak tekrar üretme riskiyle karşı karşıya kalacaktır. Bunun sebebi Antroposen literatürünün günümüzdeki aşırı indirgemeci durumuna bağlamak mümkündür; birçok yerli halk mensubu ve dekolonyal akademisyen, mevcut Antroposen literatürünün *hepimiz aynı gemideyiz* (*we are all in this together*) yaklaşımını, günümüzdeki sosyal düşmanlıkları gizlediği için eleştirmiştir. Öyle ki, dünya nüfusunun büyük

catastrophism) aynı zamanda Antroposen'in en göze çarpan söylemlerinden biridir; bu yaklaşım, antropojenik faaliyetler sonucunda gerçekleşen çevresel değişimin zaman ve mekanın kaçınılmaz, mutlak sonunu getirdiğini savunmaktadır.⁴³³ *Eko-modernizm (eco-modernism)* olarak adlandırılan ikinci yaklaşım, eko-katastrofizmin tam tersine insanın gezegeni yeniden şekillendirebilme gücüne sahip olduğunu savunmakta, Antroposen'i insanlığın sorumluluğunu bir nevi test eden dönem olarak görmektedirler.⁴³⁴ Antroposen eskatolojisi üzerine inşa edilen üçüncü uluslararası siyasi yaklaşım ise Rothe tarafından *gezegensel realizm (planetary realism)*⁴³⁵ olarak adlandırılmakta, *dayanıklılığın realpolitigi (realpolitik of resilience)*⁴³⁶ olarak nitelendirilmektedir. Gezegensel realizm, insanlığın tarihin akışını hızlandırma ya da yavaşlatma çabalarından vazgeçerek karmaşık sosyoekolojik sistemlerin geçiciği ile dolu olan dünyanın belirsizliğini kabullenmesi gerektiğini savunmaktadır. Fakat bu, iklim politikalarından vazgeçerek kapitalist ekonomik sistemi kendi haline bırakmak, çevre krizine karşı önlem almayıp zaman ve mekanın mutlak sonunu beklemek anlamına gelmemektedir. Aksine IPCC raporlarında da belirtildiği gibi küresel ısınmanın mevcut düzeyinde gerçekleşen küresel ekolojik bozulmayı ve kaçınılmaz etkilerini kabullenen gezegensel realizm, bunlar üzerinden bir eylem planı oluşturulmasını desteklemektedir. Öyle ki, günümüze kadar gerçekleşen küresel ısınmanın yakın gelecekte gerçekleşecek felaket düzeyindeki etkileri gezegendeki birçok kırılgan bölgede hissedilecektir. Bu etkilere karşı hayatta kalmak, kaçınılmaz ve büyük adaptasyon çabalarını gerektirmektedir.

Öte yandan iklim kırılganlığı yüksek her topluluğun kendine has yapısı ve çevre krizinin bölgesel etkilerindeki bilinmezlik sebebiyle merkezi olarak organize edilmiş adaptasyon biçimleri yeterli sonuçlar doğurmayacaktır. Yerel adaptasyon süreçlerine yönelik en tutarlı ve etkili bilgi yerli halklar (*indigenous populations*) tarafından sağlanabilecektir.⁴³⁷ Gezegensel realizm, bu doğrultuda yerli halkları “yerel ekosistemlere ve bunların ritim, düzen ve döngülerine kusursuz biçimde adapte olmuş topluluklar” olarak tanımlamakta⁴³⁸ ve modern bilimsel yöntemlerin deşifre etmekte zorlandığı yerel bilinmezlerde yerli halkların kozmolojik bilgisine başvurmaktadır.⁴³⁹ Böylece gezegensel realizm, Antroposen'in kargaşasında hayatta kalmayı garantilemenin tek yolunun merkezi ve yerel adaptasyon çabalarını birleştirmek

çoğunluğu halihazırda Avrupa kolonyalizmi ve yansımalarının neden olduğu çevresel felaketleri tecrübe etmiştir; söz konusu indirgemeci kıyametsel çerçeveleme, bu gerçekliği göz ardı etmektedir. Burke vd., 2016: 500; Agathangelou, 2017: 76; Pasha, 2018: 108; Rothe, 2020: 143-146.

⁴³³ Rothe, 2020: 148-151.

⁴³⁴ Rothe, 2020: 151-153.

⁴³⁵ Rothe, 2020: 153.

⁴³⁶ Rothe, 2020: 162.

⁴³⁷ IPCC, 2014a: 25-26; Rothe, 2020: 153-155.

⁴³⁸ Nakashima vd., 2012: 8.

⁴³⁹ Rothe, 2020: 155.

olduğunu öne sürmektedir. Merkezi ve yerel faktörlerin adaptasyonu konusunda sunduğu yaklaşım ile gezegensel realizm, realist paradigmanın günümüzde maruz kaldığı birçok eleştiriye yanıt verebilen mekanizmalar elde etmesinde önemli bir başlangıç olabilecektir; Uluslararası İlişkilerin değişen çok aktörlü yapısı içinde derinleşen sorunlara yönelik küresel, ulusal ve yerel aktörlerin etkileşiminin realist teoriye entegre edilmesi, teorinin gelişiminde büyük yarar sağlayabilecektir. Yaklaşımın dayanıklılığın realpolitiği olarak adlandırılmasının sebebinin, Antroposen'in geleceğinde yaşanacak kaçınılmaz ekolojik felaketlere karşı uluslararası sistemin ve sistem içerisindeki tüm aktörlerin “dayanıklılığının artırılmasına” odaklanmasından kaynaklandığı söylenebilir. Devletler, Antroposen'de hayatta kalmayı garantilemek için ekolojik dirençlerini artırmak zorundadır. Her ne kadar birçok akademisyen tarafından “birçok yerli halk için dünyanın zaten bittiği” savı çerçevesinde söz konusu merkezi-yerel adaptasyon dayanışması eleştirilse de⁴⁴⁰ gezegensel realizm, Uluslararası İlişkilerin realist teorisine ve realizm-çevre ilişkisine oldukça faydalı mekanizmalar kazandırabilecek bir yaklaşım sunmaktadır.

Gezegen için sonun gerçek anlamda başladığını kabullenen gezegensel realizm, uluslararası politikada her türlü mesih (*messianic* – ütöpik bir tutku içeren) ya da kıyamet spekülasyonuna son vererek⁴⁴¹ gerçekte olan sorunları analiz etmektedir.⁴⁴² Var olanı ele alma ve gelecekte gerçekleşeceği bilimsel kesinliğe kavuşmuş tehditlere karşı çözüm mekanizmaları sunma çabası sebebiyle gezegensel realizm, realist paradigma ile kolayca uyumlaştırılabilir bir yapıya sahiptir. Çevresel tehditler tarafından empoze edilen devlet merkezli ekolojik direnç politikaları etrafında şekillenen bu yaklaşım realist paradigmada hem birincil politika-ikincil politika ayrımının hem de doğanın doğru konumlandırılmasında önemli bir araç olabilecektir. Küresel ekolojik bozulmanın ve getirdiği kaçınılmaz etkilerin ampirik gerçekliğini kabullenerek bunun üzerinden bir eylem planı oluşturulmasının gerekliliğini savunan gezegensel realizm, bu yönüyle çevre etiğinin küreselliği ve nesiller arasılığı ile de uyum içerisindedir. Gezegensel realizmin realist teoriye entegrasyonu, çevre etiğinin içerisinde bulunduğu teorik fırtınadan⁴⁴³ çıkmasına yönelik önemli bir adım olabilecektir.

Realizmin hem analiz düzeyi hem de analiz birimine yönelik birçok varoluşsal tehdidi beraberinde getiren çevre krizi gezegendeki tüm devletlerin, insan topluluklarının, bireylerin ve

⁴⁴⁰ Davis ve Todd, 2017: 761-780; <https://inhabitingtheanthropocene.com/2017/01/25/the-roles-for-indigenous-peoples-in-anthropocene-dialogues-some-critical-notes-and-a-question/> (erişim tarihi: 07.05.2021).

⁴⁴¹ Rothe, 2020: 160.

⁴⁴² Dahası, gezegensel realizm sıkça ilk siyasal realist olarak anılan, önemli Hristiyan eskatolojik düşünürlerden biri olan Hippo'lu Augustinus'a başvurusuyla “belirsizliği kucaklayarak Antroposen'in yeni gerçekliğine uyum sağlamak” ile “dayanıklılığı çok merkezli yönetişim ve kendini kendini yönetme politikalarına çevirme” arasındaki bağı belirginleştirmektedir. Rothe, 160-161.

⁴⁴³ Gardiner, 2006: 407.

biyosferdeki tüm canlıların bekasını tehlikeye sokmaktadır. Buna rağmen çevre sorunları, realist birincil politika-ikincil politika dikotomisi ekseninde bir ikincil politika konusu olarak sınıflandırılmakta ve önemsizleştirilmektedir. Ancak söz konusu dikotomi ile ikincil politika olarak sınıflandırılan birçok sosyal, ekonomik ve çevresel konu doğrudan birincil politikayı etkileyebilmekte; Covid-19 pandemisinde görüldüğü gibi iç politikada istikrarsızlıklar yaratan, birincil politikaya yön veren ana faktör haline gelebilmektedir. Çevre krizi ise tüm bu sosyal, ekonomik ve çevresel konularda doğrudan şekillendirici etkileri bulunmasının yanı sıra kendi başına ulusal ve uluslararası güvenlik sorunları da yaratabilen, küresel ve çok yönlü bir tehdit konumundadır. Bunun yanında, üzerinde ancak öngörülebilir bulunulabilen devlet temelli konvansiyonel tehditlerin aksine, çevre krizinin getirdiği tehditler deney ve gözlemle elde edilmiş ampirik verilere dayanmaktadır. Bu sebeple realizm-çevre ilişkisinin zayıflığı ve konvansiyonel tehditlerden daha “gerçek” olan çevre krizinin önemsizleştirilmesi, realist paradigmaya uymayan, “gerçek dışı” bir çabadır.

Realizm-çevre ilişkisinin doğru konumlandırılmasında realizmin doğayı ele alış biçimi de büyük önem taşımaktadır. Realizmin de çözümlerinde benimsediği insan merkezli (*anthropocentric*) çevre yaklaşımları doğanın insanlığa hizmet etmek ve onun ihtiyaçlarını karşılamak için var olduğunu kabul etmekte, barındırdıklarını ise birer ekonomik kaynak olarak görmektedir. Realizm-çevre ilişkisinin yeniden inşasında insan merkezli bir doğa anlayışının benimsenmesi realist teori içerisinde doğanın düşmanlaştırılmasına neden olabilecektir; bu durum, ulusal güvenlik çerçevesinde doğayı kontrol altına alma veya onu yenme çabalarının çok daha büyük çevresel felaketlerle sonuçlanmasına yol açabilecektir. Doğanın ve çevre krizinden kaynaklı insan hareketlerinin düşmanlaştırılmasının doğurduğu sorunlar, gelecekte yol açabileceği tehlikelerin habercisi konumundadır.⁴⁴⁴ Bu nedenle realist paradigmada doğa merkezli (*ecocentric*) bir çevre anlayışının benimsenmesi, realizm-çevre ilişkisinin kuvvetlendirilmesinde önemli bir rol oynayabilecektir. Öte yandan çevre krizi ulusal güvenlik, ampirik veriler ve etiğin kesiştiği bir sorundur. Çevre krizinin küreselliği ve etkilerini nesiller arası derinleştirerek sürdürmesi, bu krize karşı mücadelede alınacak herhangi bir ulusal önlem –ya da krizin derinleşmesinde payı olacak herhangi bir hamleyi- aynı zamanda etik bir konu haline getirmektedir. Realizmin doğayı doğru çözümlenme sürecinde çevre etiğinin kullanılması,

⁴⁴⁴ <https://phys.org/news/2017-10-chemical-warfare-vietnam-unleashed-disaster.html> (erişim tarihi: 15.05.2021); <https://environmentalmigration.iom.int/blogs/environmental-and-migratory-consequences-vietnam-war> (erişim tarihi: 15.05.2021); <https://www.treehugger.com/the-effects-of-war-on-environment-1708787> (erişim tarihi: 15.05.2021); Jones, 2009: 290-304; Datta, 2018: 1-19; Kulp ve Strauss, 2019: 2-4; <https://ejfoundation.org/reports/climate-displacement-in-bangladesh#:~:text=Climate%20Change%20in%20Bangladesh,exceptionally%20vulnerable%20to%20climate%20change.&text=It%20has%20been%20estimated%20that,of%20sea%20level%20rise%20alone>. (erişim tarihi: 06.05.2021).

realist teorinin çevre krizine karşı aktör bazlı ve sistemik çözümler sunmasında etkili bir fırsat olabilecektir. Öyle ki ulusal güvenlik ve etiğin iklim değişikliği bağlamında kesişmesi, etiğin ulusal çıkarlardan arındırılmasına gerek duymayan realist bir iklim değişikliği çözümlemesi yapılmasına olanak sağlayabilecektir.

Öte yandan, iklim değişikliğinin yarattığı “gerçek” riskler ile devlet içi düzen arasındaki bağlantı, realizm-çevre ilişkisini yeniden kurgulamak için önemli bir dayanak oluşturmaktadır. Öyle ki, realizmin temel düşünürleri anarşiyi tetikleyen korkuya karşı düzeni savunarak hem devletin bekasını korumayı hem de devlet içerisinde düzenin bozulmasının önüne geçmeyi amaçlamışlardır. Thucydides Pelepones Savaşları’nı anlatırken korkunun yarattığı güvenlik ikilemine dikkat çekmiştir; Atina’nın artan gücünden korkan Sparta, bütüncül bir devlet olarak varlığını sürdürebilmek için tek çaresinin Atina’yı kontrolü altına almak olduğu kararını vermiş, devlet bütünlüğünü korumak için Atina’ya saldırıp onu mağlup etmiştir.⁴⁴⁵

Thucydides’in korku üzerine düşüncelerini destekleyen Machiavelli, bu bağlamda sıklıkla Roma’yı örnek olarak göstermiştir; topraklarının dört bir yanındaki düşmanları iç düzeni için potansiyel bir tehdit olarak gören Roma, bu tehditlerin oluşturduğu korku doğrultusunda önleyici saldırılarla bu düşmanları ortadan kaldırmıştır. Machiavelli bu önleyici saldırıları birer *uluslararası gereklilik (international necessity)* olarak tanımlamakta, bunları devletlerin bekasının ve iç düzenin korunması için meşru ve gerekli bir eylem olarak görmektedir.⁴⁴⁶ Machiavelli, Roma’nın devlet içi düzeni güvence altına almak için imparatorluk içerisinde sosyal uyumun sağlanması çabasına da değinmektedir. Buna göre fethedilen toplulukların Roma İmparatorluğu içerisine –hatta başkent Roma’ya- yerleşmesi teşvik edilmiştir; bu Roma stratejisi, insan gücü kaynağını artırmanın yanı sıra barışçıl ve istikrarlı bir “yeni toplum” oluşturmaya yöneliktir.⁴⁴⁷

Hobbes ise insanın doğa durumunda kılıç zoruyla korunmayan ahitlerin hiçbir anlam ifade etmediğine değinerek korku ile düzen arasındaki bağlantıya vurgu yapmaktadır. Öyle ki Hobbes’a göre devletin amacı bireysel güvenliktir; ancak topluluğu oluşturan bireylerin korktuğu ve sürekliliği olan tek bir karar alıcının –yani devletin- varlığı ile herkesin herkesle savaşı sonlandırılabilir, insanın doğa durumundaki anarşi engellenebilir, toplumsal düzen korunabilir.⁴⁴⁸ Hobbes, aynı insanların doğa durumunda olduğu gibi istila edilmeye karşı korku ve birbirlerine karşı duyulan güvensizliğin devletlerin tehdit algısını beslediğini belirtmektedir.⁴⁴⁹

⁴⁴⁵ Forde, 1992: 374.

⁴⁴⁶ Forde, 1992: 377.

⁴⁴⁷ Atkinson, 2008: 34.

⁴⁴⁸ Hobbes, 2007: 94, 127-129.

⁴⁴⁹ Balcı, 2018: 123.

Uluslararası sistemin anarşik yapısından kaynaklanan bu korku, devletlerin dış politikalarında belirleyici bir unsur olmaktadır. Ancak -iklim değişikliği başta olmak üzere- çevre sorunlarının yarattığı ve tahmin gerektirmeden gözlemlenebilen “gerçek” riskler uluslararası sistemin anarşik yapısını devlete doğru yayabilecek, devlet içinde düzen bozucu etkiler doğurabilecektir. Bu durum, realizmin temel düşünürlerinin devlete yüklediği “toplumsal düzen ve güvenliği sağlama” görevinin başarısızlığa uğramasına, devlet içi istikrarsızlık ve anarşinin doğmasına sebep olabilecektir. Öyle ki aşırı nüfus ve tüketim artışı sonucunda gezegenin yenilenemez kaynakları tükenmekte, verimli ve ekilebilir topraklar hızla kaybedilmekte ve küresel besin arzı gittikçe artan bir baskı altında kalmakta, temiz su kaynakları hızla kirlenmekte ve tükenmektedir.⁴⁵⁰ Dahası, 21. yüzyılın sonuna kadar iklim değişikliği nedeniyle Yerkürenin büyük bir kısmı insan yaşamına elverişliliğini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıyadır.⁴⁵¹ Tüm bunlar, çevre krizi derinleştikçe devletlerin iç istikrar ve düzeni sağlamada gittikçe daha da zorlanmasına, devlet yapısında çözümlere neden olabilecek, uluslararası anarşik sistemi herkesin herkesle savaş halinde olduğu kaotik bir ortama çevirebilecektir. Bu nedenle realizm-çevre ilişkisinin insan merkezli değil, doğa / ekosistem merkezli kurulması büyük önem taşımaktadır; bu durum aynı doğada gözlemlenen karmaşık karşılıklı bağımlılık gibi uluslararası sistemde de küresel tehditlere karşı zorunluluktan doğan, beka odaklı bir analiz çerçevesi oluşturmayı mümkün kılacaktır.

Çevresel güvenliğin ekolojik güvenlikle uyumlaştırılması ise realist paradigmanın çevreye bakış açısını değiştirerek doğa merkezli bir realizm-çevre ilişkisinin kurulmasında önemli bir adım olabilecektir. Rothe tarafından *Dayanıklılığın realpolitiği (realpolitik of resilience)* olarak tanımlanan *gezegensel realizm (planetary realism)*⁴⁵² yaklaşımı ise var olan çevre krizini ve kaçınılmaz etkilerini olduğu gibi kabul etmekte, çevre krizi ile mücadelede merkezi ve yerel faktörlerin adaptasyonuna dair çözümler sunmakta ve çevre etiğine oldukça uyumlu mekanizmalar içermektedir. Bu yönleriyle gezegensel realizm, realist teorinin eleştiri konusu olan birçok eksikliğini kapatabilecek mekanizmalar kazanmasına yardımcı olabilecektir. Dahası gezegensel realizm, var olanı ele alması ve gelecekte gerçekleşeceği bilimsel kesinliğe kavuşmuş tehditlere karşı çözüm mekanizmaları sunmayı amaçlaması ile realist paradigma ile kolayca uyumlu hale getirilebilecek bir yaklaşımdır.

⁴⁵⁰ Foster, 2013: 11-12.

⁴⁵¹ IPCC, 2014a: 10; <https://www.paragkhanna.com/2016-3-9-the-world-4-degrees-warmer/> (erişim tarihi: 04.03.2021).

⁴⁵² Rothe, 2020: 143-164.

SONUÇ

İklim değişikliği ile birlikte çevre krizinin giderek derinleştiği süreçte bu tez çalışması, uluslararası sistem ve devlet için “gerçek” bir varoluşsal tehdit oluşturan çevre krizinin realist paradigmanda ve realist güvenlik analizinde göz ardı edilmesinin yanlışlığını ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışma, bu doğrultuda “realizm-çevre ilişkisinin neden çevre krizinin oluşturduğu gerçek ve varoluşsal tehdidi göz ardı ettiği” ve “realizm-çevre ilişkisinin nasıl bir uyumlaştırma süreci çerçevesinde dönüştürülmesi gerektiği, bu dönüşümün neden gerekli olduğu” temel sorularına yanıt aramaktadır. İklim değişikliği başta olmak üzere çevre sorunları, hem karmaşık bir karşılıklı bağımlılık ağı ile birbirine bağlı ekosistemlerden oluşan biyosferin hem de insanlığın oluşturduğu sosyal sistemlerin varoluşunu tehlikeye sokan tehditler barındırmaktadır. Antropojenik faaliyetler sonucunda küresel sıcaklıkların hızla artması, kutup buzullarının erimesi ve deniz seviyesinin yükselmesi sonucu dünya üzerindeki ekilebilir ve yaşanabilir toprakların gittikçe azalması beklenmektedir. Gerekli küresel önlemler alınmadığı takdirde gezegendeki sıcaklık ortalamaları insan yaşamını imkansız kılacak seviyelere ulaşabilecektir; IPCC’nin en muhtemel emisyon senaryosu olarak tanımladığı RCP 8,5 gerçekleştiği takdirde 21. yüzyılın sonuna kadar gezegendeki ortalama sıcaklıklar 2,6°C ile 4,8°C kadar artacaktır. Dünya üzerindeki tüm devletleri doğrudan etkileyen, uluslararası sistem ve devlet için varoluşsal boyutta bir tehdit olan çevre krizinin yol açacağı yıkım ampirik araştırmalar ile tespit edilmiştir; krizin mevcut etkileri ve gelecekte oluşturacağı tehditler üzerinde geniş çaplı bir bilimsel konsensüs mevcuttur. Bu denli “gerçek” bir tehdidin realist paradigmanda bir ikincil politika konusu olarak sınıflandırılarak önemsizleştirilmesi, çalışmanın bu süreçte realizmi eleştirel olarak ele almasının temel sebebidir.

Tezin birinci bölümü realist paradigmayı derinlemesine analiz etmeye odaklanmıştır. Realizmin tarihsel kökleri ele alınmış, önde gelen temel ve modern realist teorisyenlerin realizme kazandırdıkları farklı varsayımlar ve mekanizmalar analiz edilmiştir. Bu bağlamda Thucydides, Niccolò Machiavelli ve Thomas Hobbes’un ana odak noktasının “devletlerin hayatta kalmak için ihtiyatlı davranması ve rasyonel üniter eylemlerin hayatta kalmak için bir hedef ve anahtar olduğu” tespit edilmiştir.⁴⁵³ Realist paradigmanın içindeki üç farklı ana yaklaşım olan klasik realizm, yapısal realizm ve neoklasik realizm arasında ne kadar keskin farkların bulunduğu ve bu durumun sağladığı teori-içi esneklik, ortaya koyulan bir diğer önemli noktadır. Bu üç yaklaşımın teori dışından gelen meydan okumalarla birlikte, bir etki-tepki

⁴⁵³ Özellikle Machiavelli ve Hobbes’un devlet içi faktörlere verdiği büyük önem ile neoklasik realist yaklaşıma yakınlığı, birinci bölümün bir diğer bulgusudur.

ilişkisi içerisinde birbirlerini nasıl derinleştirdiği de gözler önüne serilmiştir.⁴⁵⁴ Realizmin temel varsayımlarının kaynağı ne olursa olsun devletlerin varoluşunu sonlandırabilecek kapasitedeki herhangi bir tehdidi birincil politika konusu olarak tanımlamaya elverişli olduğu, realist mekanizmaların buna olanak tanıdığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda realizm-çevre ilişkisindeki eksikliğin temelinde realist paradigmanın çevreyi bir ikincil politika konusu olarak tanımlamasının yattığı iddia edilmiştir.

Tezin ikinci bölümü, çevre krizinin bir ikincil politika konusu olamayacak kadar geniş çaplı ve yıkıcı bir tehdit unsuru olduğunu kanıtlamayı amaçlamıştır. Bunu yaparken bilimsel güvenilirliği yüksek ampirik verilere sıklıkla başvurulmuş, özellikle iklim değişikliğinin getirebileceği yıkıcı değişimin boyutu haritalarla resmedilmiştir. Çevre sorunlarının geçmişten günümüze derinleşmesi ve günümüzdeki kriz boyutuna ulaşmasının kısa bir tarihçesi ele alınmış, 21. yüzyılda karşı karşıya kalınan çevre sorunları listelendikten sonra bunlar arasında varoluşsal yıkım potansiyeli en yüksek olanlar analiz konusu olmuştur. Ampirik veriler ışığında antropojenik küresel sıcaklık artışlarının 2°C'yi aşması ve takiben 4°C seviyelerine gelmesinin, dünya topraklarının büyük bir kısmını insan yaşamına elverişsiz hale getirebileceği tespit edilmiştir. Bu durum, uluslararası sistem içerisindeki aktörlerin çoğunun realist perspektife göre bir devlet olarak hayatta kalmada başarısızlığa uğraması anlamına gelmektedir.⁴⁵⁵ Çevre krizinin realizmin temel varsayım ve mekanizmalarında köklü değişikliklere sebep olacağı tespit edilmiş, bu değişiklikler “2.2. Çevre Krizi ve Realizm-Çevre İlişkisi”, “2.2.1. Devletlerin Rasyonelliği ve Hayatta Kalma”, “2.2.2. Güç Dengesi – Tehdit Dengesi ve Uluslararası Sistem”, “2.2.3. Aktör ve Sistemin Bekası için Zorunlu İttifak” ve “2.2.4. Neoklasik Realizm ve Devlet İçi Faktörler” başlıkları altında tartışılmıştır. Öyle ki çevre krizinin günümüzde tecrübe edilen ve 21. yüzyılın sonuna kadar karşı karşıya kalınacak etkileri realist güç ve tehdit dengelerinde doğrudan belirleyici rol oynamakta, bu etkilerin uluslararası sistemin yapısını değiştirme potansiyeli gittikçe büyümektedir. Yapısal realizmin zorunlu ittifak mekanizmalarının çevre krizine karşı da çalışabileceği, hatta bunun mevcut realist paradigma içerisindeki tek etkili çözüm önerisi olduğu ortaya koyulmuştur. Son olarak, çevre krizinin neoklasik realizmin odaklandığı devlet içi faktörler üzerinde nasıl belirleyici olabildiği gözler önüne serilmiştir.

⁴⁵⁴ Örneğin, oluşturduğu uluslararası siyaset teorisini açıklarken bilimsel yöntem ve ampirik yaklaşımı “en iyi ihtimalle ciddi şekilde hatalı” olarak tanımlayan Morgenthau'nun, realist teori içerisindeki ampirizm tartışmasını takiben Siyasal Realizmin Altı İlkesi'ni eserine sonradan eklemesinin teorisini sistemleştirmeyi amaçladığı söylenebilir. Cristol, 2009: 238-242.

⁴⁵⁵ Deniz seviyesindeki yükselme ve iklim değişikliği gibi tehditlerden yalnızca gelişmekte olan devletler değil, gelişmiş devletler de son derece ağır etkilenecektir.

Üçüncü bölüm, realizmin iddia edilen teorik eksikliklerini çevre ekseninde eleştirmekte ve gerek görülen teori içi dönüşüme yönelik çözüm önerileri sunmaya odaklanmaktadır. Tezin ana sorunsalının temel kaynağı olarak belirlenen birincil politika-ikincil politika dikotomisinin belirli sosyal, ekonomik ve çevresel konular çerçevesinde yanlış konumlandırılabilirdiği tespit edilmiştir. Dikotomi dahilinde ikincil politika olarak sınıflandırılan konuların birincil politika olarak sınıflandırılan konularla doğrudan etkileşim içerisinde olabildiği ve ikincil politika olarak tanımlanan bazı konuların ulusal güvenlik sorunlarının oluşumunda birincil rol oynayabildikleri gerçeği sosyoekonomik faktörler, Covid-19 pandemisi ve çevre krizi eksenlerinde açıklanmıştır. Bu duruma yönelik tartışma Kenneth N. Waltz başta olmak üzere bizzat önde gelen realist teorisyenler tarafından dile getirilen ifadelerce zenginleştirilmiştir. Daha sonrasında realizm-çevre ilişkisinin dönüştürülmesinde doğanın yeri ele alınmış, realist teori içerisinde doğanın düşmanlaştırılmasının hem teoride hem de pratikte mevcut sorunları daha da derinleştirebileceği tespit edilmiştir. Çevre krizi, ampirik veriler ve etik arasında kuvvetli bir bağ olduğu bulgusuna ulaşılmıştır; realist paradigmanın doğayı merkeze alan bir yaklaşımla çevreyi ele almasının ve çevre etiğini benimsemesinin potansiyel faydaları tartışılmıştır. Realist teoride önerilen değişimlerin gerçekleşmesinde etkili bir yol haritası olabileceği düşünülen gezegensel realizm (*planetary realism*) yaklaşımı bir çözüm önerisi olarak sunulmuştur. Son olarak realizmin temel düşünürlerinin korku üzerinde durarak düzeni savunmasına değinilmiş, bu doğrultuda çevre krizinin uluslararası anarşiyi devlete doğru yayabilme potansiyeli tartışılmış, realizm-çevre ilişkisinin çevre merkezli değişiminin uluslararası ilişkilerde küresel tehditlere karşı yeni bir analiz çerçevesi oluşturabileceği öne sürülmüştür.

Tezde realist teori içerisinde gerekliliği savunulan dönüşüm, iki sebepten ötürü önemlidir. Birincisi, çevre krizini realizmin ulusal tehdit algısına dahil etmemenin teori içerisinde büyük bir tutarsızlık oluşturmasıdır. Öyle ki realist paradigmaya göre bir tehdit nereden gelirse gelsin eğer bir devletin varoluşunu sonlandırabilecek kapasiteye sahip ise söz konusu devletin bu tehdidi ortadan kaldırmaktan başka bir seçeneği bulunmamaktadır. Buna rağmen realist teori, çevre krizinin getirdiği tehditlerden çok daha belirsiz olan devlet temelli konvansiyonel tehditleri öncelikle çevreyi göz ardı etmektedir. Göz ardı edilen çevresel tehditler birçok açıdan devlet temelli konvansiyonel tehditlerden daha “gerçektir”: çevre krizi üzerinde geniş çaplı bir bilimsel konsensüsün bulunduğu ampirik verilerce kanıtlanmış, somutlaşmış ve halihazırda aktif olan bir tehdittir; öte yandan realist güvenlik analizinin merkezine alınan devlet temelli konvansiyonel tehditlerin bir devletin bekasını tehlikeye

soktuğu durumlar oldukça nadirdir.⁴⁵⁶ Dahası, bu konvansiyonel tehditler bilimsel kesinlik çerçevesinde tespit edilememekte, ancak öngörülebilmektedir. Çevre krizi aynı zamanda birçok farklı birey, kurum ve devletten kaynaklanan, askeri önlemler alınarak mücadele edilemeyecek, coğrafi ve siyasi sınırları aşabilen yapıda bir tehdittir. Öte yandan devlet temelli konvansiyonel tehditler askeri güç artırımı ve ittifak oluşumları ile dengelenebilmekte, belirli coğrafi ve siyasi sınırlar çerçevesinde etkisini göstermektedir. Tüm bunların ışığında realizm-çevre ilişkisindeki zayıflığın giderilmesi ve realist teorinin çevre krizinin uluslararası sistem ve devlet üzerinde yaratması beklenen değişimlere cevap verebilmesinin bir gereklilik olduğu ortaya çıkmaktadır.

Realist teori içi dönüşümü gerekli kılan ikinci sebep, realist teori ile Uluslararası İlişkiler literatürü arasındaki kuvvetli bağlantıdır. Realizm düşünce tarihinin en etkili teori geleneklerinden biri olmanın yanında Uluslararası İlişkiler literatüründe en çok kullanılan teori olmasından dolayı büyük önem taşımaktadır. Öyle ki Uluslararası İlişkiler disiplininin kuramsal altyapısını oluşturan birçok teori geleneğinin temel kabullerinin, bu teorilerin realizmin temel kabullerine yönelik ortaya koydukları eleştirilerin ta kendisi olduğunu söylemek mümkündür.⁴⁵⁷ 20. yüzyıl boyunca Uluslararası İlişkiler disiplininin mutlak hakimi konumunda olan realizm sıklıkla “uluslararası ilişkilerin teorisi” olarak tanımlanmıştır; Uluslararası İlişkiler literatüründe realist bakış açısını kullanan eserler ise sayıca açık ara öndedir. Dahası, realist teorinin sunduğu dünya tasarısının devlet yetkililerinin sahip olduğu dünya görüşü ve politika oluşturma süreçlerine olabildiğince yakınlığı, teorinin karar alma süreçlerindeki etkinliğine dair bir diğer göstergedir.⁴⁵⁸ Tezde ortaya konulan ve gerekliliği iddia edilen realist paradigmadaki dönüşüm, çevre kriziyle mücadelede Uluslararası İlişkiler disiplinini daha güçlü kılacaktır. Bu durum teorinin politikaya yansımaları, tüm dünyadaki karar alıcıların daha etkili iklim politikalarını benimsemesini sağlayabilecektir. Morgenthau'nun da inandığı gibi, “hiçbir sorun –ne kadar umutsuz gözükürse gözüksün- iyi niyet, yeterli finansman ve rekabetçi çaba olduğu sürece çözülemez değildir.”⁴⁵⁹ Realizmde çevre merkezli bir revizyon özellikle iklim krizinin yaracağı etkileri azaltmaya ve küresel adaptasyon politikalarını hızlandırmaya katkı sunabilecektir.

⁴⁵⁶ Donnelly: 2008: 155.

⁴⁵⁷ Ersoy'a göre diğer Uluslararası İlişkiler teorilerinin “realizme yazılan reddiyeler ve şerhler” olduğunu söylemek mümkündür. Ersoy, 2014: 183.

⁴⁵⁸ Aydın, 2004: 33-60; Smith, 1987: 192-204.

⁴⁵⁹ Morgenthau, 1997: 9.

KAYNAKÇA

- Abas, N., Khan, N., Saleem, M. S. ve Raza, M. H. (2019). “Indus Water Treaty in the Doldrums Due to Water-Power Nexus”. *European Journal for Security Research*, 4: 201-242.
- Aengenheyster, M., Feng, Q. Y., Ploeg, F., VE Dijkstra, H. A. (2018). “The point of no return for climate action: effects of climate uncertainty and risk tolerance”. *Earth System Dynamics*, 9: 1085-1095.
- Agathangelou, A. (2017). “Real Leaps in the Times of the Anthropocene: Failure and Denial and “Global Thought””. *Protosociology*, 33: 58-92.
- Anderegg, W. L., Prall, J. W., Harold, J. ve Schneider, S. H. (2010). “Expert credibility in climate change”. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America (PNAS)*, 107(27): 12107-12109.
- Ardito, A. M. (2015). *Machiavelli and the Modern State. The Prince, Discourses on Livy, and the Extended Territorial Republic*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Aron, R. (2017). *Peace & War: A Theory of International Relations*. Routledge, New York.
- Atkinson, J. B. (2008). “Introduction”. J. B. Atkinson (Çev.), *The Prince*. Hackett Publishing Company, Indianapolis, 1-90.
- Atvur, S. ve Cantürk, İ. U. (2020). “Çevre Sorunları ve Uluslararası Güvenlik Gündeminde Çevresel Tehditler”. E. Çıtak ve S. Kiraz (Ed.), *Uluslararası Güvenlik. Gelenekselden Güncele Bir Gündem Analizi*. Orion Kitabevi, Ankara, 249-282.
- Atvur, S. (2017). “Ekolojik Perspektifte Antarktika’da Güvenlik”. H. Gümrükçü, G. Ersoy, A. İ. Şimşek ve F. C. Y. Dinçer (Ed.), *Küresel Bakışla Kutup Çağı-3. Tarihi ve Hukuki Perspektif-Ekolojik Dönüşüm*. Efil Yayınevi, Ankara, 89-109.
- Atvur, S. (2019). “Transboundary Rivers within Ecological Security Perspective: The Nile River Case”. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 35: 227-243.
- Ateş, D. (2018). “Uluslararası Sistem”. Ş. Kardaş ve A. Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Küre Yayınları, İstanbul, 431-442.
- Aydın, M. (2004). “Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”. *Uluslararası İlişkiler*, 1(1): 33-60.
- Baccini, L., Brodeur, A. ve Weymouth, S. (2020). *The COVID-19 Pandemic and the 2020 U.S. Presidential Election (Rapor No: 13862)*. IZA Institute of Labor Economics. Bonn.
- Balcı, A. (2018). “Realizm”. Ş. Kardaş ve A. Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Küre Yayınları, İstanbul, 119-146.

- Baldwin, D. A. (1985). *Economic Statecraft*. Princeton University Press, New Jersey.
- Baldwin, D. A. (1997). "The Concept of Security". *Review of International Studies*, 23(1): 5-26.
- Barnett, J., Matthew, R. .A. ve O'Brien, K. L. (2010). "Global Environmental Change and Human Security: An Introduction". R. A. Matthew, J. Barnett, B. McDonald ve K. L. O'Brien (Ed.), *Global Environmental Change and Human Security*. The MIT Press, Cambridge ve Londra, 3-32.
- Barnett, M. (1990). "High Politics is Low Politics: The Domestic and Systemic Sources of Israeli Security Policy, 1967-1977". *World Politics*, 42(4): 529-562.
- Betts, R. A., Collins, M., Hemming, D. L., Jones, C. D., Lowe, J. A. ve Sanderson, M. G. (2011). "When could global warming reach 4°C?". *Philosophical Transactions of the Royal Society A*, 369: 67-84.
- Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Bölümü (2017). *Climate Change and Social Inequality (Rapor No: 152)*. UN DESA. New York.
- Boylan, B. M., McBeath, J. ve Wang, B. (2020). "US-China Relations: Nationalism, Trade War, and COVID-19". *Fudan Journal of Humanities and Social Sciences*, 14: 23-40.
- Brown, L. R. (1986). "Redefining National Security". *Challenge*, 29(3): 25-32.
- Burke, A., Fishel, S., Mitchell, A., Dalby, S. ve Levine, D. J. (2016). "Planet Politics: A Manifesto from the End of IR". *Millenium: Journal of International Studies*, 44(3): 499-523.
- Buzan, B., Waever, O. ve de Wilde, J. (1998). *Security, A New Framework of Analysis*. Lynne Rienner Publishers Inc., Boulder ve Londra.
- Carr, E. H. (2016). *The Twenty Years' Crisis, 1919-1939*. Palgrave Macmillan, Londra.
- Chislock, M. F., Doster, E., Zitomer, R. A. ve Wilson, A. E. (2013). "Eutrophication: Causes, Consequences, and Controls in Aquatic Ecosystems". *Nature Education Knowledge*, 4(4): 1-8.
- Cladi, L. ve Locatelli, A. (2016). *International Relations Theory and European Security*. Routledge, Londra ve New York.
- Clark, B. ve York, R. (2005). "Carbon metabolism: Global capitalism, climate change, and biospheric rift". *Theory and Society*, 34(4): 391-428.
- CNA (2007). *National Security and the Threat of Climate Change*. CNA. Alexandria.
- Cohen, J. ve Rodgers, Y. M. (2020). "Contributing factors to personal protective equipment shortages during the COVID-19 pandemic". *Preventive Medicine*, 141: 1-7.

Cozette, M. (2008). "Raymond Aron and the morality of realism". *Australian National University, Department of International Relations, Research School of Pacific and Asian Studies Working Paper*, 5: 1-35.

Cristol, J. (2009). "Morgenthau vs. Morgenthau? "The Six Principles of Political Realism" in Context"". *American Foreign Policy Interests*, 31: 238-244.

Crutzen, P. J. (2002). "The Anthropocene". *Journal de Physique IV (Proceedings)*, 12(10): 1-5.

Cui, Q., Xie, W. ve Liu, Y. (2018). "Effects of sea level rise on economic development and regional disparity in China". *Journal of Cleaner Production*, 176: 1245-1253.

Culp, J. (2016). "How irresponsible are rising powers?". *Third World Quarterly*, 37(9): 1525-1536.

Çayhan, B. E. (2016). "İklim Değişikliği ve Gıda Güvenliği". H. Çomak, C. Sancaktar ve S. Demir (Ed.), *Uluslararası Güvenlik. Yeni Politikalar, Stratejiler ve Yaklaşımlar*. Beta Basım Yayın Dağıtım A. Ş., İstanbul, 93-104.

Çıtak, E. ve Kiraz, S. (2020). "Giriş: Uluslararası Güvenliğin Kavramsal, Tarihsel ve Kuramsal Yönlerden İncelenmesi". E. Çıtak ve S. Kiraz (Ed.), *Uluslararası Güvenlik. Gelenekselden Güncele Bir Gündem Analizi*. Orion Kitabevi, Ankara, 9-32.

Çıtak, E. (2014). "Yeni Gerçekçilik ve Güvenlik". E. Çıtak ve O. Şen (Ed.), *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik. Teorik Değerlendirmeler*. Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul, 33-46.

Bingöl, O. (2016). "Yeni Güvenlik Yaklaşımları ve 21. Yüzyıl Güvenlik Sorunları". H. Çomak, C. Sancaktar ve S. Demir (Ed.), *Uluslararası Güvenlik. Yeni Politikalar, Stratejiler ve Yaklaşımlar*. Beta Basım Yayın Dağıtım A. Ş., İstanbul, 17-44.

Dalby, S. (2013). "Realism and Geopolitics." K. Dodds, M. Kuus ve J. Sharp (Ed.), *Ashgate Research Companion to Critical Geopolitics*. Ashgate Publishing, Farnham, 33-47.

Datta, A. (2018). "Barbed Wire Border Fencing: Exclusion and Displacement at the Indo-Bangladesh Borderland". *India Quarterly*, 74(1): 1-19.

Davis, H. ve Todd, Z. (2017). "On the importance a Date, or, Decolonizing the Anthropocene". *ACME: An International Journal for Critical Geographies*, 16(4): 761-780.

Dedeoğlu, B. (2018). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. Yenyüzyıl Yayınları, İstanbul.

de Jonge, V. N., Elliott, M. ve Orive, E. (2002). "Causes, historical development, effects and future challenges of a common environmental problem: eutrophication". *Hydrobiologia*, 475/476: 1-19.

Dickinson, G. L. (1917). *The European Anarchy*. The Macmillan Company, New York.

Diffenbaugh, N. S. ve Burke, M. (2019). "Global warming has increased global economic inequality". *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America (PNAS)*, 116(20): 9808-9813.

Donnelly, J. (2008). "The Ethics of Realism". C. Reus-Smit ve D. Snidal (Ed.), *The Oxford Handbook of International Relations*. Oxford University Press Inc., New York.

Douglass, R. (2016). "Hobbes and political realism". *European Journal of Political Theory*, 0(0): 1-20.

Doyle, M. W. (1990). "Thucydidean Realism". *Review of International Studies*, 16(3): 223-237.

Elman, C. ve Jensen, M. A. (2014). "Introduction". C. Elman ve M. A. Jensen (Ed.), *Realism Reader*. Routledge, Londra ve New York, 1-30.

Ersoy, E. (2014). "Realizm". R. Gözen (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. İletişim Yayıncılık, İstanbul, 159-188.

Forde, S. (1992). "Varieties of Realism: Thucydides and Machiavelli". *The Journal of Politics*, 54(2): 372-393.

Foster, J. B. (2013). *Savunmasız Gezegen*. (Çev. H. Ünder), Epos Yayınları, Ankara.

Funk, C. C. ve Brown, M. E. (2009). "Declining global per capita agricultural production and warming oceans threaten food security". *Food Security*, 1: 271-289.

Gaddis, J. L. (2018). *Soğuk Savaş*. (Çev. D. Cenkçiler), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Gardiner, S. M. (2006). "A Perfect Moral Storm: Climate Change, Intergenerational Ethics and the Problem of Moral Corruption". *Environmental Values*, 15(3)

Gözen, R. (2014). "İdealizm". R. Gözen (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. İletişim Yayıncılık, İstanbul, 67-120.

Hannah, L., Roehrdanz, P. R., KC, K. B., Fraser, E. D. G., Donatti, C. I., Saenz, L., Wright, T. M., Hijmans, R. J., Mulligan, M., Berg, A. ve Soesbergen, A. (2020). "The environmental consequences of climate-driven agricultural frontiers". *PLoS ONE*, 15(2): 1-19.

Hartmann, B. (2010). "Rethinking Climate Refugees and Climate Conflict: Rhetoric, Reality and the Politics of Policy Discourse". *Journal of International Development*, 22: 233-246.

Haqqani, H. ve Pande, A. (2020). *Crisis from Kolkata to Kabul: COVID-19's Impact on South Asia. May 2020*. Hudson Institute. Washington.

Hobbes, T. (2007). *Leviathan*. (Çev. S. Lim), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Hogg, A. E. ve Gudmundsson, G. H. (2017). "Impacts of the Larsen-C Ice Shelf calving event". *Nature Climate Change*, 7: 540-542.

Homer-Dixon, T. H. (1991). "On the Threshold: Environmental Changes as Causes of Acute Conflict". *International Security*, 16(2): 76-116.

Interpeace (2020). *Peace and Conflict in a COVID-19 World: Implications for International Responses*. June 2020. Interpeace. Cenevre.

IPCC (2014). *Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. IPCC, Cenevre.

IPCC (2014). *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability, Part A: Global and Sectoral Aspects, Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment, Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. IPCC, Cenevre.

IPCC (2014). *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability, Part B: Regional Aspects, Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment, Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. IPCC, Cenevre.

IPCC (2014). *Climate Change 2014 Synthesis Report: Summary for Policymakers*. IPCC, Cenevre.

IPCC (2018). *Global Warming of 1.5°: Summary for Policymakers*. IPCC, Cenevre.

IPCC (2012). *Managing the Risks of Extreme Events and Disasters to Advance Climate Change Adaptation: Special Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. IPCC, Cenevre.

Jackson, R. ve Sørensen, G. (2013). *Introduction to International Relations. Theories and Approaches*. Oxford University Press, Oxford.

Jones, R. (2009). "Geopolitical boundary narratives, the global war on terror and border fencing in India". *Transactions of the Institute of British Geographers*, 34: 290-304.

Jørgensen, B. B. ve Richardson, K. (1996). "Eutrophication: Definition, History and Effects". *Eutrophication in Coastal Marine Ecosystems*, 52: 1-19.

Kardaş, T. (2018). "Güvenlik". Ş. Kardaş ve A. Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Küre Yayınları, İstanbul, 337-350.

Kennan, G. (1954). *Realities of American Foreign Policy*. Princeton University Press, Princeton.

Keohane, R. O. Ve Victor, D. G. (2011). "The Regime Complex for Climate Change". *Perspectives on Politics*, 9(1): 7-23.

Khan, H. (1959). "Indo-Pakistan Water Dispute". *Pakistan Horizon*, 12(4): 323-336.

Kulp, S. A. ve Strauss, B. H. (2019). "New elevation data triple estimates of global vulnerability to sea-level rise and coastal flooding", *Nature Communications*, 10(4844): 1-12.

- Kheyrian, M. (2019). *What are the implications of realism's apparent dominance of the study of International Relations? (Rapor No: 101)*. CGSRS. Londra.
- Kuper, R. ve Kröpelin, S. (2006). "Climate-Controlled Holocene Occupation in the Sahara: Motor of Africa's Evolution." *Science*, 313(5788): 803-807.
- Lasserre, F. (2011). "Arctic shipping routes. From the Panama myth to reality." *International Journal*, 66(4): 793-808.
- Lassman, P. ve Speirs, R. (2010). *Weber. Political Writings*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Legro, J. W. ve Moravcsik, A. (1999). "Is Anybody Still A Realist?" *International Security*, 24(2): 5-55.
- Machiavelli, N. (2008). *The Prince*. (Çev. J. B. Atkinson), Hackett Publishing Company, Indianapolis.
- Mara, G. M. (2008). *The Civic Conversations of Thucydides and Plato*. State University of New York Press, Albany.
- Mearsheimer, J. J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. W. W. Norton & Company, New York.
- Miş, N. (2011). "Güvenikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenikleştirilmesi". *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(2): 345-381.
- Morgenthau, H. J. (1997). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace. Sixth Edition*. Peking University Press, Beijing.
- Morgenthau, H. J. (1947). *Scientific Man vs. Power Politics*. Latimer House Limited, Londra.
- Morgenthau, H. J. (1948). "The Twilight of International Morality". *Ethics*, 58(2): 79-99.
- Myers, N. (1989). "Environment and Security". *Foreign Policy*, 74: 23-41.
- Myers, N. (1997). "Environmental Refugees". *Population and Environment: A Journal of Interdisciplinary Studies*, 19(2): 167-182.
- Nakashima, D., Galloway McLean, K., Thulstrup, H., Castillo, A. R. ve Rubis, J. (2012). *Weathering Uncertainty: Traditional Knowledge for Climate Change Assessment and Adaptation*. UNESCO ve UNU, Paris ve Darwin.
- Napoli, Ch. (2012). "Understanding Kyoto's Failure". *SAIS Review of International Affairs*, 32(2): 183-196.
- Niu, J. (2019). "The evolution of post-war China-US relations and the Asia-Pacific security order". *China International Strategy Review*, 1: 238-251.

Østreng, W. (2013). "The transportation passages of the Arctic Ocean and connecting corridors in southern waters". Østreng, W., Eger, K. M., Fløistad, B., Jørgensen-Dahl, Arnfinn, Lothe, L., Mejlænder-Larsen M. ve Wergeland, T. (Ed.), *Shipping in Arctic Waters. A Comparison of the Northeast, Northwest and Trans Polar Passages*. Springer-Verlag, Berlin ve Heidelberg, 11-46.

Pasha, M. K. (2018). "Beyond the 'Religious Turn': International Relations as Political Theology". A. Gofas, I. Hamati-Ataya ve N. Onuf (Ed.), *The SAGE Handbook of the History, Philosophy and Sociology of International Relations*. Sage, Los Angeles, 106-121.

Patriota, A. (2017). "Is the World Ready for Cooperative Multipolarity?". *Rising Powers Quarterly*, 2(2): 15-29.

Platto, S., Wang, Y., Zhou, J. ve Carafoli, E. (2021). "History of the COVID-19 pandemic: Origin, explosion, worldwide spreading". *Biochemical and Biophysical Research Communications*, 538: 14-23.

Ponting, C. (2007). *A New Green History of the World*. Penguin Books, New York.

Posen, B. (2006). "European Union Security and Defense Policy: Response to Unipolarity?". *Security Studies*, 15(2): 149-186.

Posner, E. A. ve Sunstein, C. R. (2008). "Climate Change Justice". *The Georgetown Law Journal*, 96: 1565-1612.

Pringle, H. (1998). "The Slow Birth of Agriculture". *Science*, 282(5393): 1446.

Purdon, M. (2013). "Neoclassical realism and international climate change politics: moral imperative and political constraint in international climate finance". *Journal of International Relations and Development*, 1-38.

Ranney, M. L., Griffeth, V. ve Jha, A. K. (2020). "Critical Supply Shortages – The Need for Ventilators and Personal Protective Equipment during the Covid-19 Pandemic". *The New England Journal of Medicine*, 382: e41(1)-e41(3).

Ripsman, N. M. (2006). "False Dichotomies: Why Economics is High Politics". *Rigdway Center Working Papers*, 11: 1-16.

Ritschl, A. O. (2001). "Nazi economic imperialism and the exploitation of the small: evidence from Germany's secret foreign Exchange balances, 1938-1940". *Economic History Review*, 54(2): 324-345.

Rose, G. (1998). "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy". *World Politics*, 51(1): 144-172.

Rossi, E. (2012). "Justice, legitimacy and (normative) authority for political realists". *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 15(2): 149-164.

- Rossi, E. ve Sleat, M. (2014). "Realism in Normative Political Theory". *Philosophy Compass*, 9(10): 689-701.
- Rothe, D. (2020). "Governing the End Times? Planet Politics and the Secular Eschatology of the Anthropocene". *Millenium: Journal of International Studies*, 48(2): 143-164.
- Rothschild, E. (1995). "What is Security?" *Daedalus*, 124(3): 53-98.
- Sadai, S., Condron, A., DeConto, R. ve Pollard D. (2020). "Future climate response to Antarctic Ice Sheet melt caused by anthropogenic warming". *Science Advances*, 6(39): 1-8.
- Sander, O. (2016). *Siyasi Tarih. İlkçağlardan 1918'e*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Schweller, R. (1994). "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In". *International Security*, 19(1): 72-107.
- Schweller, R. (1996). "Neorealism's status-quo bias: What security dilemma?". *Security Studies*, 5(3): 90-121.
- Scott, D. A. (2013). "Multipolarity, Multilateralism and Beyond...? EU-China Understandings of the International System". *International Relations*, 27(1): 30-51.
- Shi, K., Chen, Y., Yu, B., Xu, T., Li, L., Huang, C., Liu, R., Chen, Z. Ve Wu, J. (2016). "Urban Expansion and Agricultural Land Loss in China: A Multiscale Perspective". *Sustainability*, 8(8): 1-16.
- Shkara, N. D. (2018). "Water Conflict in Mekong River". *International Journal of Contemporary Research and Review*, 9(6): 20472-20477.
- Smith, K. E. (2013). "Can the European Union be a Pole in a Multipolar World?". *Italian Journal of International Affairs*, 48(2): 114-126.
- Smith, L. C. ve Stephenson, S. R. (2013). "New Trans-Arctic shipping routes navigable by midcentury". *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America (PNAS)*, 110(3): 4871-4872.
- Smith, M. E. (2020). *Uluslararası Güvenlik*. (Çev. E. Büyükkakıncı), Felix Kitap, Ankara.
- Smith, S. (1987). "Paradigm Dominance in International Relations: The Development of International Relations as a Social Science". *Millenium: Journal of International Studies*, 16: 189-206.
- Sofuoğlu, E. ve Ay, A. (2020). "The relationship between climate change and political instability: the case of MENA countries (1985:01-2016:12)". *Environmental Science and Pollution Research*, 27: 14033-14043.

Steffen, W., Rockström, J., Richardson, K., Lenton, T. M., Folke, C., Liverman, D., Summerhayes, C. P., Barnosky, A. D., Cornell, S. E., Crucifix, M., Donges, J. F., Fetzer, I., Lade, S. J., Scheffer, M., Winkelmann, R. ve Schellnhuber, H. J. (2018). “Trajectories of the Earth System in the Anthropocene”. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America (PNAS)*, 115(33): 8252-8259.

Strassler, B. (1996). *The Landmark Thucydides: A Comprehensive Guide to the Peloponnesian War*. Free Press, New York.

Şen, O. (2014). “Klasik Realizmin Güvenliğe Bakışı ve Kökenleri”. E. Çıtak ve O. Şen (Ed.), *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik. Teorik Değerlendirmeler*. Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul, 23-32.

Taliaferro, J. W., Lobell, S. E., Ripsman, N. M. (2009). “Introduction: Neoclassical realism, the state, and foreign policy”. S. E. Lobell, N. M. Ripsman ve J. W. Taliaferro (Ed.), *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*. Cambridge University Press, New York, 1-41.

Taliaferro, J. W. (2001). “Security Seeking under Anarchy: Defensive Realism Revisited”. *International Security*, 25(3): 128-161.

Taliaferro, J. W. (2010). “State Building for Future Wars: Neoclassical Realism and the Resource-Extractive State”. *Security Studies*, 15(3): 464-495.

Tamçelik, S. ve Öğün, B. (2019). “Yapısal Realizmde Uluslararası Politika İle Dış Politika Ayrımı: Sistem Düzeyinde Devletlerin ‘Genel Dış Politika Davranış Eğilimlerinin’ Analizi”. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2): 41-54.

The International Institute for Strategic Studies (2021). *Stability in the time of COVID-19. February 2021*. IISS. Londra.

Turan, K. (2012). “Syrian Crisis as a Reversed Two-Level Game”. *Ortadoğu Etütleri*, 4(1): 53-78.

Ullman, R. H. (1983). “Redefining Security”. *International Security*, 8(1): 129-153.

Uluslararası Göç Örgütü (2008). *Migration and Climate Change (Rapor No: MRS: 31)*. IOM. Cenevre.

Ünal, S. (2014). “Yeşil Teori ve Güvenlik.” E. Çıtak ve O. Şen (Ed.), *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik. Teorik Değerlendirmeler*. Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul, 193-206.

Vasquez, J. A. (2004). *The Power of Power Politics. From Classical Realism to Neotraditionalism*. Cambridge University Press, Cambridge.

Wadham, J. L., Hawkings, J. R., Tarasov, L., Gregoire, L. J., Spencer, R. G. M., Gutjahr, M., Ridgwell, A. ve Kohfeld, K. E. (2019). "Ice sheets matter for the global carbon cycle". *Nature Communications*, 10(3567): 1-17.

Wall, D. (2013). *Yeşil Politika*. (Çev. İ. U. Kelso), Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul.

Walton, C. D. (2007). *Geopolitics and the Great Powers in the Twenty-first Century: Multipolarity and the Revolution in Strategic Perspective*. Routledge, Oxon.

Walt, S. M. (2006). *Taming American Power*. W. W. Norton & Company, New York ve Londra.

Walt, S. M. (1990). *The Origins of Alliances*. Cornell University Press, Ithaca.

Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. Addison-Wesley Publishing Company, Massachusetts.

Wang, S. ve Zhang, Z. (2011). "Effects of climate change on water resources in China". *Climate Research*, 47(1/2): 77-82.

Wang, Q., Pan, C. ve Zhang, G. (2018). "Impacts of and adaptation strategies for sea-level rise on Yangtze River Delta. *Advances in Climate Change Research*, 9(2): 154-160.

Watson, M. P. (2002). *Balance of Power vs. Balance of Threat: The Case of China and Pakistan*. Yüksek Lisans Tezi. Marine Corps Command and Staff College, Virginia.

Weersink, A., Bannon, N., Riddle, J. ve Turland, M. (2019). *Canada's Supply of Agricultural Land*. (Rapor No: WP 19-10). Ontario Agricultural College, University of Guelph. Guelph.

Williams, T. (2008). *The Arctic: Environmental Issues* (Rapor No: 2008-04-E). Parliament of Canada. Ottawa.

Wilson, P. (1995). "Introduction: The Twenty Years' Crisis and the Category of 'Idealism' in International Relations". D. Long ve P. Wilson (Ed.), *Thinkers of the Twenty Years' Crisis. Inter-War Idealism Reassessed*. Clarendon Press, Oxford, 1-24.

Wolf, A. T. Ve Hammer, J. H. (2000). "Trends in Transboundary Water Disputes and Dispute Resolution". M. R. Lowi ve B. R. Shaw (Ed.), *Environment and Security*. Palgrave Macmillan, Londra, 123-148.

Yalvaç, F. (2013). "Uluslararası İlişkilerde Teori Kavramı ve Temel Teorik Tartışmalar". R. Gözen (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. İletişim Yayıncılık, İstanbul, 31-66.

Yamamoto, L. ve Esteban, M. (2014). *Atoll Island States and International Law*. Springer-Verlag, Berlin ve Heidelberg.

Yamamoto, L. ve Esteban, M. (2010). “Vanishing Island States and sovereignty”. *Ocean & Coastal Management*, 53: 1-9.

Yancheva, G., Nowaczyk, N. R., Mingram, J., Dulski, P., Schettler, G., Negendank, J. F. W., Liu, J., Sigman, D. M., Peterson, L. C., Haug, G. H. (2007). “Influence of the intertropical convergence zone on the East Asian monsoon”. *Nature*, 445(7123): 74-77.

Yang, L., Scheffran, J. ve Qin, Huapeng. (2014). “Climate-related flood risks and urban responses in the Pearl River Delta, China”. *Regional Environmental Change*, 15: 379-391.

Youde, J. (2016). “High Politics, Low Politics, and Global Health”. *Journal of Global Security Studies*, 1(2): 157-170.

Yurdusev, A. N. (2006). “Thomas Hobbes and international relations: from realism to rationalism”. *Australian Journal of International Affairs*, 60(2): 305-321.

Zakaria, F. (1998). *From Wealth To Power. The Unusual Origins of America’s World Role*. Princeton University Press, Princeton.

Zhu, Y., Lin, Z., Wang, J., Zhao, Y. Ve He, F. (2016). “Impacts of climate changes on water resources in Yellow River Basin, China”. *Procedia Engineering*, 154: 687-695.

İnternet Kaynakları

1914-1918-Online: International Encyclopedia of the First World War, “Attrition Warfare”. https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/attrition_warfare#:~:text=The%20word%20attrition%20is%20synonymous,greater%20numbers%20would%20provide%20victory. (erişim tarihi: 28.04.2021).

AirClim, “Below 1.5. – to Stay Alive”. <https://www.airclim.org/acidnews/below-15-%E2%80%93-stay-alive> (erişim tarihi: 22.03.2021).

AirClim, “Marshall Islands calls for cuts in shipping emissions”. <https://www.airclim.org/acidnews/marshall-islands-calls-cuts-shipping-emissions#:~:text=According%20to%20the%20Third%20IMO,degrees%20above%20pre%20Dindustrial%20levels>. (erişim tarihi: 22.03.2021).

All-Creatures, “The Eight Principles Of Deep Ecology”. <https://www.all-creatures.org/articles/env-theeight.html> (erişim tarihi: 17.05.2021).

American Rhetoric, “The Truman Doctrine”. <https://www.americanrhetoric.com/speeches/harrystrumantrumandocctrine.html> (erişim tarihi: 05.02.2021).

Amerika Birleşik Devletleri Çevre Koruma Ajansı, “Global Greenhouse Gas Emissions Data”. <https://www.epa.gov/ghgemissions/global-greenhouse-gas-emissions-data> (erişim tarihi: 04.03.2021).

Amos, J., “Climate change: Satellites record history of Antarctic melting”. <https://www.bbc.com/news/science-environment-53725288> (erişim tarihi: 12.03.2021).

Antunes, S. ve Camisão, I., “Introducing Realism in International Relations Theory”. <https://www.e-ir.info/2018/02/27/introducing-realism-in-international-relations-theory/> (erişim tarihi: 18.12.2020).

Atomic Heritage Foundation, “The Manhattan Project”. <https://www.atomicheritage.org/history/manhattan-project> (erişim tarihi: 05.02.2021).

Atomic Heritage Foundation, “Bombings of Hiroshima and Nagasaki – 1945”. <https://www.atomicheritage.org/history/bombings-hiroshima-and-nagasaki-1945> (erişim tarihi: 05.02.2021).

Aurora Expeditions, “Do people live in Antarctica?”. <https://www.auroraexpeditions.com.au/blog/do-people-live-in-antarctica/#:~:text=Although%20there%20are%20no%20native,live%20in%20Antarctica%20each%20year.> (erişim tarihi: 21.04.2021).

Avrupa Komisyonu, “Global CO2 emissions continue to rise but EU bucks global trend”. <https://ec.europa.eu/jrc/en/news/global-co2-emissions-continue-rise-eu-bucks-global-trend#:~:text=Globally%2C%20the%20increase%20of%20CO2,at%20a%20slightly%20slower%20pace.&text=This%20trend%20continued%20in%202019,total%20of%2038.0%20Gt%20CO2.> (erişim tarihi: 04.03.2021).

Avrupa Konseyi, “EU restrictive measures in response to the crisis in Ukraine”. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/ukraine-crisis/> (erişim tarihi: 28.04.2021).

Aytekin, E., “Antarktika’dan 315 milyar tonluk buz dağı koptu”. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/antarktikadan-315-milyar-tonluk-buz-dagi-koptu/1598687> (erişim tarihi: 21.04.2021).

BBC, “Six charts that show how hard US sanctions have hit Iran”. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-48119109> (erişim tarihi: 28.04.2021).

BBC, “UN General Assembly: US-China tensions flare over coronavirus”. <https://www.bbc.com/news/world-54253408> (erişim tarihi: 03.05.2021).

Birleşmiş Milletler, “Feeding the World Sustainability”. <https://www.un.org/en/chronicle/article/feeding-world->

[sustainably#:~:text=According%20to%20estimates%20compiled%20by,toll%20on%20our%20natural%20resources.](#) (erişim tarihi: 06.04.2021).

Birleşmiş Milletler, “Food”. <https://www.un.org/en/global-issues/food#:~:text=Current%20estimates%20are%20that%20nearly,are%20still%20found%20in%20Asia>. (erişim tarihi: 06.04.2021).

Birleşmiş Milletler, “The Paris Agreement”. <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement> (erişim tarihi: 09.03.2021).

Cambridge Dictionary, “latent”. <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce-t%C3%BCrk%C3%A7e/latent> (erişim tarihi: 14.05.2021).

Cassella, C., “Arctic Sea Ice Could Be Gone by 2035, According to Earth’s Climate History”. <https://www.sciencealert.com/the-arctic-could-be-free-of-sea-ice-next-decade-if-it-warms-the-same-as-last-time> (erişim tarihi: 12.03.2021).

Center for Disease Control and Prevention (CDC), “Climate Effects on Health”. <https://earth.stanford.edu/news/how-does-climate-change-affect-disease#gs.25sf5x> (erişim tarihi: 14.05.2021).

Center on Budget and Policy Priorities, “Tracking the COVID-19 Recession’s Effects on Food, Housing, and Employment Hardships”. <https://www.cbpp.org/research/poverty-and-inequality/tracking-the-covid-19-recessions-effects-on-food-housing-and> (erişim tarihi: 03.05.2021).

Christensen, T. J., “A Modern Tragedy? Covid-19 And U.S.-China Relations”. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2020/05/FP_20200511_covid_us_china_christensen_v3.pdf (erişim tarihi: 03.05.2021).

Climate Central, “Coastal Risk Screening Tool”. https://coastal.climatecentral.org/map/9/-122.3111/38.0638/?theme=sea_level_rise&map_type=coastal_dem_comparison&basemap=roadmap&contiguous=true&elevation_model=coastal_dem&forecast_year=2050&pathway=rcp45&percentile=p50&refresh=true&return_level=return_level_1&slr_model=kopp_2014 (erişim tarihi: 09.03.2021).

Climate Central, “Land Projected To Be Below Annual Flood Level in 2050”. https://coastal.climatecentral.org/map/7/2.5572/53.0332/?theme=sea_level_rise&map_type=coastal_dem_comparison&basemap=roadmap&contiguous=true&elevation_model=coastal_de

[m&forecast_year=2050&pathway=rcp45&percentile=p50&refresh=true&return_level=return_level_1&slr_model=kopp_2014](#) (erişim tarihi: 15.04.2021).

Climate Diplomacy, “India and Bangladesh Conflict Over the Ganges River”. <https://climate-diplomacy.org/case-studies/india-and-bangladesh-conflict-over-ganges-river> (erişim tarihi: 10.03.2021).

Climate Diplomacy, “Water conflict and cooperation between India and Pakistan”. <https://climate-diplomacy.org/case-studies/water-conflict-and-cooperation-between-india-and-pakistan> (erişim tarihi: 20.04.2021).

Climate Science Investigations, “Sources of Carbon Dioxide”. <http://www.ces.fau.edu/nasa/module-4/causes/sources-carbon-dioxide.php#:~:text=Carbon%20dioxide%20is%20added%20to,and%20the%20production%20of%20cement>. (erişim tarihi: 19.04.2021).

CO2.earth, “CO2 Records”. <https://www.co2.earth/co2-records> (erişim tarihi: 30.06.2021).

Conserve Energy Future, “What are Environmental Ethics?”. <https://www.conserve-energy-future.com/environmental-ethics.php#:~:text=Environmental%20ethics%20are%20a%20key,between%20humans%20and%20the%20earth.&text=Environmental%20ethics%20builds%20on%20scientific,making%20into%20conversation%20with%20science>. (erişim tarihi: 06.05.2021).

Cool Antarctica, “Antarctica Tourism – Human Impacts Threats to the Environment”. https://www.coolantarctica.com/Antarctica%20fact%20file/science/threats_tourism.php (erişim tarihi: 21.04.2021).

Da Conceição-Heldt, E. ve Mello, P. A., “Two-Level Games in Foreign Policy Analysis”. https://www.researchgate.net/publication/315698803_Two-Level_Games_in_Foreign_Policy_Analysis (erişim tarihi: 14.03.2021).

Dean, J., “Arctic climate change – it’s recent carbon emissions we should fear, not ancient ‘time bombs’”. <https://theconversation.com/arctic-climate-change-its-recent-carbon-emissions-we-should-fear-not-ancient-methane-time-bombs-135270> (erişim tarihi: 15.03.2021).

Deutsche Welle, “Coronavirus: Global GDP to sink by \$22 trillion over COVID, says IMF”. <https://www.dw.com/en/coronavirus-global-gdp-to-sink-by-22-trillion-over-covid-says-imf/a-56349323> (erişim tarihi: 03.05.2021).

Discovering Antarctica, “Mineral Resources”. <https://discoveringantarctica.org.uk/challenges/sustainability/mineral->

[resources/#:~:text=There%20are%20known%20reserves%20of,mineralized%20rocks%20have%20been%20found.](#) (erişim tarihi: 11.03.2021).

Dünya Sağlık Örgütü, “Archived: WHO Timeline – COVID-19”. <https://www.who.int/news/item/27-04-2020-who-timeline---covid-19> (erişim tarihi: 14.05.2021).

Dünya Sağlık Örgütü, “Climate change and health”. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/climate-change-and-health> (erişim tarihi: 15.05.2021).

Dünya Sağlık Örgütü, “Climate Change And Infectious Diseases”. <https://www.who.int/globalchange/climate/en/chapter6.pdf> (erişim tarihi: 14.05.2021).

Herring, D., “Doesn’t carbon dioxide in the atmosphere come from natural sources?”. <https://www.climate.gov/news-features/climate-qa/doesnt-carbon-dioxide-atmosphere-come-natural-sources> (erişim tarihi: 19.04.2021).

Gopalakrishnan, T., “2020 Climate Targets: The Paris Agreement legally requires better target this year”. <https://www.downtoearth.org.in/blog/climate-change/2020-climate-targets-the-paris-agreement-legally-requires-better-targets-this-year-69332#:~:text=There%20is%20no%20legally%20binding,is%20also%20not%20quite%20true> (erişim tarihi: 31.03.2021).

Elayah, M., “COVID-19: The Lingering Conflict and the Regional Balance of Power in Yemen”. <https://studies.aljazeera.net/en/reports/covid-19-lingering-conflict-and-regional-balance-power-yemen> (erişim tarihi: 04.05.2021).

EMA, “EMA recommends first COVID-19 vaccine for authorisation in the EU”. <https://www.ema.europa.eu/en/news/ema-recommends-first-covid-19-vaccine-authorisation-eu> (erişim tarihi: 02.07.2021).

Encyclopaedia Britannica, “International Geophysical Year”. <https://www.britannica.com/event/International-Geophysical-Year> (erişim tarihi: 21.04.2021).

Encyclopaedia Britannica, “Humanitarian intervention”. <https://www.britannica.com/topic/humanitarian-intervention> (erişim tarihi: 19.05.2021).

Encyclopaedia Britannica, “Northwest Passage”. <https://www.britannica.com/place/Northwest-Passage-trade-route> (erişim tarihi: 26.03.2021).

Encyclopaedia Britannica, “Why Did the Soviet Union Collapse?”. <https://www.britannica.com/story/why-did-the-soviet-union-collapse> (erişim tarihi: 28.04.2021).

Environmental Justice Foundation, “Climate Change in Bangladesh”. <https://ejfoundation.org/reports/climate-displacement-in->

[bangladesh#:~:text=Climate%20Change%20in%20Bangladesh,exceptionally%20vulnerable%20to%20climate%20change.&text=It%20has%20been%20estimated%20that,of%20sea%20level%20rise%20alone](#). (erişim tarihi: 06.05.2021).

Environment News Press Centre South Africa, “Globalization and Its Impact on the Environment”. <https://www.environment.co.za/environmental-issues/globalization-and-its-impact-on-the-environment.html#:~:text=Globalization%20has%20had%20far%2Dreaching%20effects%20on%20our%20lifestyle.&text=Activists%20have%20pointed%20out%20that,puts%20stress%20on%20the%20environment>. (erişim tarihi: 16.05.2021).

FDA, “Emergency Use Authorization for Vaccines Explained”. <https://www.fda.gov/vaccines-blood-biologics/vaccines/emergency-use-authorization-vaccines-explained> (erişim tarihi: 02.07.2021).

Fears, D., “A ‘megadrought’ will grip U.S. in the coming decades, NASA researchers say”. https://www.washingtonpost.com/national/health-science/todays-drought-in-the-west-is-nothing-compared-to-what-may-be-coming/2015/02/12/0041646a-b2d9-11e4-854b-a38d13486ba1_story.html (erişim tarihi: 09.03.2021).

Freedman, A., “Why COP21 matters: These islands will disappear if nothing changes”. <https://mashable.com/2015/12/01/small-island-states-climate-summit/> (erişim tarihi: 11.03.2021).

Gıda ve Tarım Örgütü, “AQUASTAT – FAO’s Global Information System on Water and Agriculture”. <http://www.fao.org/aquastat/en/overview/methodology/water-use> (erişim tarihi: 09.03.2021).

Global Firepower, “2021 Military Strength Ranking”. <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php> (erişim tarihi: 05.04.2021).

Government of Canada, “Canada and the circumpolar Arctic”. https://www.international.gc.ca/world-monde/international_relations_relations_internationales/arctic-arctique/index.aspx?lang=eng (erişim tarihi: 26.03.2021).

Grantham Centre for Sustainable Futures, “Soil loss: an unfolding global disaster – Grantham Centre briefing note”. <http://grantham.sheffield.ac.uk/soil-loss-an-unfolding-global-disaster/> (erişim tarihi: 06.04.2021).

Green Facts, “Impacts of a 4°C global warming”. <https://www.greenfacts.org/en/impacts-global-warming/1-2/index.htm> (erişim tarihi: 12.04.2021).

Guarascio, F., “Exclusive: EU states need 10 times more coronavirus equipment – internal document”. <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-eu-supplies-exclus-idUSKBN21C1JC> (erişim tarihi: 15.05.2021).

Gugoff, C., “Climate Change and Conflict in Migration from Bangladesh to Assam (India)”. <http://mandalaprojects.com/ice/ice-cases/assam.htm> (erişim tarihi: 10.03.2021).

Haitiwanger, J., “Here’s what’s in the 2015 nuclear deal with Iran that Trump abandoned and Biden is vying to restore”. <https://www.businessinsider.com/iran-nuclear-deal-explained> (erişim tarihi: 28.04.2021).

Harvard School of Public Health, “Coronavirus and Climate Change”. <https://www.hsph.harvard.edu/c-change/subtopics/coronavirus-and-climate-change/#:~:text=Many%20of%20the%20root%20causes,or%20people%20and%20share%20germs>. (erişim tarihi: 15.04.2021).

Heffron, D., “What do realists think about climate change?”. <http://cgsrs.org/publications/30> (erişim tarihi: 13.04.2021).

Herring, D. ve Lindsey, R., “Hasn’t Earth warmed and cooled naturally throughout history?”. <https://www.climate.gov/news-features/climate-qa/hasnt-earth-warmed-and-cooled-naturally-throughout-history#:~:text=Yes.,ended%20around%2020%2C000%20years%20ago>. (erişim tarihi: 02.03.2021).

High Ambition Coalition, “Our Work”. <https://www.highambitioncoalition.org/work> (erişim tarihi: 19.03.2021).

History, “Ice Age”. [https://www.history.com/topics/pre-history/ice-age#:~:text=Scientists%20have%20recorded%20five%20significant,\(2.6%20mya%2Dpresent\)](https://www.history.com/topics/pre-history/ice-age#:~:text=Scientists%20have%20recorded%20five%20significant,(2.6%20mya%2Dpresent)). (erişim tarihi: 02.03.2021).

Homo Homini Lupus, ““Greenwashing (Yeşile Boyama)” Kavramı Ne Demektir?”. <https://www.homohominilupus.com/greenwashing-yesile-boyama-kavrami-ne-demektir/> (erişim tarihi: 22.04.2021).

Huebert, R., “A new Cold War in the Arctic?! The old one never ended!” <https://arcticyearbook.com/arctic-yearbook/2019/2019-commentaries/325-a-new-cold-war-in-the-arctic-the-old-one-never-ended> (erişim tarihi: 05.04.2021).

Innovations Report, “The 1 trillion tonne iceberg”. <https://www.innovations-report.com/earth-sciences/the-1-trillion-tonne-iceberg/> (erişim tarihi: 21.04.2021).

Insapedia, “Aküfer, Akifer Nedir?”. <https://insapedia.com/akufer-akifer-nedir/> (erişim tarihi: 09.03.2021).

Internet Encyclopedia of Philosophy, “Environmental Ethics”. <https://iep.utm.edu/envi-eth/#:~:text=The%20field%20of%20environmental%20ethics,relationship%20with%20the%20natural%20environment.&text=The%20job%20of%20environmental%20ethics,the%20face%20of%20such%20concerns>. (erişim tarihi: 16.05.2021).

IPCC, “About the IPCC”. <https://www.ipcc.ch/about/#:~:text=Created%20in%201988%20by%20the,use%20to%20develop%20climate%20policies.&text=The%20IPCC%20currently%20has%20195%20members> (erişim tarihi: 04.03.2021).

Jarus, O., “Tower of London: Facts & History”. <https://www.livescience.com/42821-tower-of-london.html> (erişim tarihi: 09.03.2021).

Jordan, R., “How does climate change affect disease?”. <https://earth.stanford.edu/news/how-does-climate-change-affect-disease#gs.25sf5x> (erişim tarihi: 14.05.2021).

Kestutis, P., “Space: NATO’s latest frontier”. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2020/03/13/space-natos-latest-frontier/index.html> (erişim tarihi: 28.06.2021).

Khanna, P., “The World 4 Degrees Warmer”. <https://www.paragkhanna.com/2016-3-9-the-world-4-degrees-warmer/> (erişim tarihi: 04.03.2021).

Leung, J., “Machiavelli and International Relations Theory”. <https://gjis.journals.yorku.ca/index.php/gjis/article/view/35136/31881> (erişim tarihi: 25.12.2020).

Lobell, S. E., “Structural Realism/Offensive and Defensive Realism”. <https://oxfordre.com/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-304#:~:text=Structural%20realism%2C%20or%20neorealism%2C%20is,important%20factor%20in%20international%20relations.&text=Defensive%20realism%20points%20towards%20%E2%80%9Cstructural,explain%20the%20outbreak%20of%20conflict>. (erişim tarihi: 04.01.2021).

Love Exploring, “Incredible places that will be underwater by 2050”. <https://www.loveexploring.com/gallerylist/91927/incredible-places-that-will-be-underwater-by-2050> (erişim tarihi: 09.03.2021).

Lu, D. ve Flavelle, C., “Rising Seas Will Erase More Cities by 2050, New Research Shows”. <https://www.nytimes.com/interactive/2019/10/29/climate/coastal-cities-underwater.html> (erişim tarihi: 09.03.2021).

Maddocks, A. vd., “The Future of Fresh Water”.
<https://www.wri.org/blog/2016/06/future-fresh-water> (erişim tarihi: 09.03.2021).

Maxmen, A., “Why did the world’s pandemic warning system fail when COVID hit?”.
<https://www.nature.com/articles/d41586-021-00162-4> (erişim tarihi: 15.05.2021).

Meding, J. V. ve Thai, H., “How U.S. chemical warfare in Vietnam unleashed an enduring disaster”.
<https://phys.org/news/2017-10-chemical-warfare-vietnam-unleashed-disaster.html> (erişim tarihi: 15.05.2021).

Merriam-Webster, “Anthropocene”.
<https://www.merriam-webster.com/dictionary/Anthropocene> (erişim tarihi: 05.05.2021).

Merriam-Webster, “Eschatology”.
<https://www.merriam-webster.com/dictionary/eschatology> (erişim tarihi: 08.05.2021).

Murphy, J., “Is Trudeau doing enough on climate change?”.
<https://www.bbc.com/news/world-us-canada-49804234> (erişim tarihi: 22.04.2021).

Muscato, C., “Balance of Threat Theory: Assumptions & Example”.
<https://study.com/academy/lesson/balance-of-threat-theory-assumptions-example.html> (erişim tarihi: 15.01.2021).

NASA’s Earth Observatory System, “Shuttle Radar Topography Mission”.
<https://eosps.nasa.gov/missions/shuttle-radar-topography-mission#:~:text=The%20Shuttle%20Radar%20Topography%20Mission,mission%20in%20February%20of%202000>. (erişim tarihi: 11.03.2021).

NASA, “New study finds sea level rise accelerating”.
<https://climate.nasa.gov/news/2680/new-study-finds-sea-level-rise-accelerating/> (erişim tarihi: 05.04.2021).

NATO Review, “NATO’s approach to space”.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_175419.htm (erişim tarihi: 28.06.2021).

NATO Review, “Sanctions after Crimea: Have they worked?”.
<https://www.nato.int/docu/review/articles/2015/07/13/sanctions-after-crimea-have-they-worked/index.html> (erişim tarihi: 28.04.2021).

National Geographic, “Why Storm Surges and Flooding Are the Biggest Hurricane Hazards”.
<https://www.nationalgeographic.com/environment/article/news-hurricane-florence-dangerous-threats> (erişim tarihi: 05.04.2021).

National Snow & Ice Data Center, “Is the Arctic Ocean a carbon sink?”.
<https://nsidc.org/cryosphere/icelights/2014/07/arctic-ocean-carbon->

Pavel, B., “The Coronavirus Is Raising the Likelihood of Great-Power Conflict”. <https://www.defenseone.com/ideas/2020/06/coronavirus-raising-likelihood-great-power-conflict/165798/> (erişim tarihi: 04.05.2021).

Peters, A., “The frightening link between climate change and the pandemic”. <https://www.fastcompany.com/90601446/the-frightening-link-between-climate-change-and-the-pandemic> (erişim tarihi: 15.05.2021).

Peterson, M. J., “Why IR Realism Persists”. <https://www.e-ir.info/2018/02/06/why-ir-realism-persists/> (erişim tarihi: 16.04.2021).

Pierret, A., Lacombe, G. ve Hoanh, C. T., “Environmental and migratory consequences of the Vietnam War”. <https://environmentalmigration.iom.int/blogs/environmental-and-migratory-consequences-vietnam-war> (erişim tarihi: 15.05.2021).

Politico, “U.N. chief warns of ‘point of no return’ on climate change”. <https://www.politico.com/news/2019/12/01/climate-change-point-no-return-074610> (erişim tarihi: 30.03.2021).

Ramseyer, K., “2020 Arctic Sea Ice Minimum at Second Lowest on Record”. <https://climate.nasa.gov/news/3023/2020-arctic-sea-ice-minimum-at-second-lowest-on-record/> (erişim tarihi: 12.03.2021).

Riley, J. W., “How Realistic is Realism?”. <https://www.e-ir.info/2008/03/02/how-realistic-is-realism/> (22.04.2021).

Rosatom, “Nuclear Icebreaker Fleet”. <https://rosatom.ru/en/rosatom-group/the-nuclear-icebreaker-fleet/#:~:text=Russia%20possesses%20the%20world's%20only,application%20of%20advanced%20nuclear%20technology.&text=The%20Northern%20Sea%20Route%20is,Pacific%20regions%20via%20the%20Arctic> (erişim tarihi: 26.03.2021).

RULAC, “International armed conflict between India and Pakistan”. <https://www.rulac.org/browse/conflicts/international-armed-conflict-between-pakistan-and-india#collapse3accord> (erişim tarihi: 20.04.2021).

Sağsen, İ., “Arktik’te rekabetin yeni adresi: Grönland”. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/arktik-te-rekabetin-yeni-adresi-gronland/1572939> (erişim tarihi: 26.03.2021).

Scientific Committee on Antarctic Research, “The Antarctic Treaty System”. <https://www.scar.org/policy/antarctic-treaty-system/#:~:text=The%20Antarctic%20Treaty%20System%20is,Geophysical%20Year%20of%201957%2D58.> (erişim tarihi: 21.04.2021).

Scientific American, “What Causes Ocean “Dead Zones”?”.
<https://www.scientificamerican.com/article/ocean-dead-zones/> (erişim tarihi: 20.04.2021).

Secretariat of the Antarctic Treaty, “The Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty”. <https://www.ats.aq/e/protocol.html> (erişim tarihi: 22.04.2021).

SeaLevel.info, “Athmospheric CO₂ Increase Is Not From Ocean Outgassing”.
https://sealevel.info/atmospheric_co2_increase_is_not_from_ocean_outgassing.html (erişim tarihi: 19.04.2021).

Seametrics, “How Will Climate Change Affect Freshwater Resources?”.
<https://www.seametrics.com/blog/climate-change/#:~:text=Increased%20temperatures%20result%20in%20decreased,less%20freshwater%20flow%20to%20rivers.&text=Higher%20temperatures%20also%20lead%20to,less%20rainfall%20in%20some%20areas> (erişim tarihi: 09.03.2021).

Sever, M., “Economic costs of rising seas will be steeper than we thought, unless we prepare”. <https://www.sciencenews.org/article/climate-economic-costs-rising-seas-will-be-steeper-than-thought#:~:text=Rising%20seas%20could%20cost%20the,losses%20from%20sea%20level%20rise>. (erişim tarihi: 11.03.2021).

Sommer, L., “Antarctica And Greenland Are Losing Thousands Of Gigatons of Ice – That’s A Lot”. <https://www.npr.org/2020/04/30/848398472/antarctica-and-greenland-are-losing-thousands-of-gigatons-of-ice-thats-a-lot> (erişim tarihi: 12.03.2021).

Southasiadisasters.net, “The Global Impact of COVID-19”.
<https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/191%20The%20Global%20Impact%20of%20COVID-19.pdf> / (erişim tarihi: 03.05.2021).

Statista, “Global gross domestic product (GDP) at current prices from 1985 to 2025”.
<https://www.statista.com/statistics/268750/global-gross-domestic-product-gdp/> (erişim tarihi: 03.05.2021).

Surgin Seas Risk Finder, “New York, USA”.
https://riskfinder.climatecentral.org/state/new-york.us?comparisonType=county&forecastType=NOAA2017_int_p50&level=6&unit=ft (erişim tarihi: 09.03.2021).

Taylor, D. B., “A Timeline of the Coronavirus Pandemic”.
<https://www.nytimes.com/article/coronavirus-timeline.html> (erişim tarihi: 14.05.2021).

The American Journal of Managed Care (AJMC), “A Timeline of COVID-19 Developments in 2020”. <https://www.ajmc.com/view/a-timeline-of-covid19-developments-in-2020> (erişim tarihi: 14.05.2021).

The Arctic Institute, “Russia”. <https://www.thearcticinstitute.org/countries/russia/> (erişim tarihi: 26.03.2021).

The Guardian, “Climate coalition breaks cover in Paris to push for binding and ambitious deal”. <https://www.theguardian.com/environment/2015/dec/08/coalition-paris-push-for-binding-ambitious-climate-change-deal> (erişim tarihi: 19.03.2021).

The Guardian, “Iceberg twice the size of Luxembourg breaks off Antarctic ice shelf”. <https://www.theguardian.com/world/2017/jul/12/giant-antarctic-iceberg-breaks-free-of-larsen-c-ice-shelf> (erişim tarihi: 21.04.2021).

The Guardian, “‘We are witnessing a crime against humanity’: Arundhati Roy on India’s Covid catastrophe”. <https://www.theguardian.com/news/2021/apr/28/crime-against-humanity-arundhati-roy-india-covid-catastrophe> (erişim tarihi: 03.05.2021).

The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs, “Pakistan: End of the water dispute”. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00358536008452289> (erişim tarihi: 20.04.2021).

The World Counts, “The Canary in the Gold Mine...”. <https://www.theworldcounts.com/stories/Ice-Cap-Melting-Facts> (erişim tarihi: 10.03.2021).

Times of India, “Rising sea may put 36 million Indians at risk by 2050”. <https://timesofindia.indiatimes.com/india/rising-sea-may-put-36-million-indians-at-risk-by-2050/articleshow/71834444.cms> (erişim tarihi: 06.05.2021).

UNFCCC, “What is the Kyoto Protocol?”. https://unfccc.int/kyoto_protocol (erişim tarihi: 31.03.2021).

Union of Concerned Scientists, “Each Country’s Share of CO2 Emissions”. <https://www.ucsusa.org/resources/each-countrys-share-co2-emissions> (erişim tarihi: 09.03.2021).

United States Coast Guard (USCG) Office of Waterways and Ocean Policy (CG-WWM), “Major Icebreakers of the World”. <https://www.dco.uscg.mil/Portals/9/DCO%20Documents/Office%20of%20Waterways%20and%20Ocean%20Policy/20170501%20major%20icebreaker%20chart.pdf?ver=2017-06-08-091723-907> (erişim tarihi: 26.03.2021).

UNESCO, “The ethical principles of climate change”. <https://en.unesco.org/news/ethical-principles-climate-change> (erişim tarihi: 16.05.2021).

United States Geological Survey, “Where is Earth’s Water?”. https://www.usgs.gov/special-topic/water-science-school/science/where-earths-water?qt-science_center_objects=0#qt-science_center_objects (erişim tarihi: 09.03.2021).

UN Water, “Water Scarcity”. <https://www.unwater.org/water-facts/scarcity/> (erişim tarihi: 20.04.2021).

Urban, O., “Future of the Arctic Oil Reserves”. <http://large.stanford.edu/courses/2015/ph240/urban2/#%3A~%3Atext%3DAvailable%20Resources%26text%3DAs%20such%2C%20the%20Arctic%20is%2Cworld%27s%20individual%20undiscovered%20hydrocarbon%20resources> (erişim tarihi: 11.03.2021).

Wallace-Wells, D., “The Uninhabitable Earth”, <https://nymag.com/intelligencer/2017/07/climate-change-earth-too-hot-for-humans.html#comments> (erişim tarihi: 05.02.2021).

Water.org, “Water Crisis”. <https://water.org/our-impact/water-crisis/> (erişim tarihi: 20.04.2021).

Webber, T. ve Hollingsworth, H., “‘Very dark couple of weeks’: Morgues and hospitals overflow”. <https://apnews.com/article/pandemics-coronavirus-pandemic-2d8758a7bac85cd136248d5ce85533ed> (erişim tarihi: 15.05.2021).

Wherry, A., “Climate change is on the move – but the political debate is standing still”. <https://www.cbc.ca/news/politics/climate-change-carbon-tax-trudeau-scheer-1.5115109> (erişim tarihi: 22.04.2021).

Whyte, K. P., “The Roles for Indigenous Peoples in Anthropocene Dialogues: Some Critical Notes and a Question”. <https://inhabitingtheanthropocene.com/2017/01/25/the-roles-for-indigenous-peoples-in-anthropocene-dialogues-some-critical-notes-and-a-question/> (erişim tarihi: 07.05.2021).

Witze, A., “The Southern Ocean may be less of a carbon sink than we thought”. <https://www.sciencenews.org/article/southern-ocean-antarctica-absorbs-less-carbon-expected> (erişim tarihi: 15.03.2021).

Woods Hole Oceanographic Institution, “Are We on the Brink of a ‘New Little Ice Age?’”. <https://www.whoi.edu/know-your-ocean/ocean-topics/climate-ocean/abrupt-climate-change/are-we-on-the-brink-of-a-new-little-ice-age/> (erişim tarihi: 03.03.2021).

World Bank Blogs, “Global economy hit by deepest recession in 80 years despite massive stimulus measures”. <https://blogs.worldbank.org/voices/global-economy-hit-deepest-recession-80-years-despite-massive-stimulus-measures> (erişim tarihi: 29.04.2021).

World Meteorological Organization, “Greenhouse gas concentrations in atmosphere reach yet another high”. <https://public.wmo.int/en/media/press-release/greenhouse-gas-concentrations-atmosphere-reach-yet-another-high> (erişim tarihi: 03.03.2021).

World Meteorological Organization, “New record for Antarctic continent reported”. <https://public.wmo.int/en/media/news/new-record-antarctic-continent-reported> (erişim tarihi: 12.03.2021).

Worldometer, “Covid-19 Coronavirus Pandemic”. <https://www.worldometers.info/coronavirus/> (erişim tarihi: 29.04.2021).

WWF, “Arctic Climate Change”. <https://arcticwwf.org/work/climate/#%3A~%3Atext%3DWithout%20urgent%20action%20to%20cut%2Cstocks%2C%20birds%20and%20marine%20mammals> (erişim tarihi: 12.03.2021).

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	İsmail Utku Cantürk
Doğum Yeri - Tarihi	Antalya - 1997
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Nevzat Saygan – Levent Saygan Anadolu Lisesi
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi Uluslararası İlişkiler
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
BİLİMSEL FAALİYETLER	
<p>Sürelî Yayınlar</p> <p>Cantürk, İ. U. ve Atvur, S. (2021). “Arktik Bölgede Çevresel Bozulma, Strateji ve Rekabet: Çevresel Güvenlik Bağlamında Bir Değerlendirme”. <i>International Journal of Politics and Security</i>, 3(1): 180-217.</p>	
<p>Kitap ve Kitap Bölümleri</p> <p>Atvur, S. ve Cantürk, İ. U. (2020). “Çevre Sorunları ve Uluslararası Güvenlik Gündeminde Çevresel Tehditler”. E. Çıtak ve S. Kiraz (Ed.), <i>Uluslararası Güvenlik. Gelenekselden Güncele Bir Gündem Analizi</i>. Orion Kitabevi, Ankara, 249-282.</p>	
E-Posta	utk_cntrk@hotmail.com